

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ İDEAL
VATANDAŞLIK ANLAYIŞLARINA YÖNELİK BİR ANLATI
SORGULAMASI**

Fatih Öztürk

DOKTORA TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

NİSAN, 2019

Bu tez, 04/2017-02 nolu proje kodu ile Gazi Üniversitesi-Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi tarafından desteklenmiştir.

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren 12 (oniki) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı: Fatih

Soyadı: Öztürk

Bölümü: Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

İmza:

Teslim tarihi: 11.04.2019

TEZİN

Türkçe Adı: Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İdeal Vatandaşlık Anlayışlarına Yönelik Bir Anlatı Sorgulaması

İngilizce Adı: A Narrative Inquiry of Prospective Social Studies Teachers' Perspective on Ideal Citizenship

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Fatih Öztürk

İmza :.....

JURİ ONAY SAYFASI

Fatih Öztürk tarafından hazırlanan “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İdeal Vatandaşlık Anlayışlarına Yönelik Bir Anlatı Sorgulaması” adlı tez çalışması aşağıdaki juri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Cemil Cahit YEŞİLBURSA

Sosyal Bilgiler Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Başkan: Prof. Dr. Ahmet DOĞANAY

Eğitim Programı ve Öğretimi, Çukurova Üniversitesi

Üye: Prof. Dr. Bahri ATA

Tarih Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Bülent AKBABA

Sosyal Bilgiler Eğitimi, Gazi Üniversitesi

Üye: Doç. Dr. Deniz TONGA

Sosyal Bilgiler Eğitimi, Kırıkkale Üniversitesi

Tez Savunma Tarihi: 11/04/2019

Bu tezin Sosyal Bilgiler Bilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Selma YEL

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın planlanma ve uygulanmasını destekleyen danışmanım Sayın Doç. Dr. Cemil Cahit YEŞİLBURSA'ya teşekkür ederim.

Tezimin şekillenmesinde bana yol gösteren ve bakış açımı genişleten Tez İzleme Komitesi üyeleri Sayın Prof. Dr. Bahri ATA ve Sayın Prof. Dr. Ahmet DOĞANAY hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Tezin değerlendirilmesinde katkılarını ve özverisini sonuna kadar gösteren Sayın Doç. Dr. Bülent AKBABA'ya ve tez sürecinde ve sonrasında birçok aşamada yardım ve desteklerini esirgemeyen Sayın Doç. Dr. Deniz Tonga'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Doktora tezi veri toplama sürecinde değerli zamanlarını benimle paylaşan ve tezin ortaya çıkmasında son derece önemli bir payı olan sosyal bilgiler öğretmenliği lisans öğrencileri olan katılımcılara ne kadar teşekkür etsem azdır.

Bu tez Gazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) Birimi tarafından desteklenmiştir. BAP Birimi'ne desteklerinden ötürü teşekkür ederim.

Akademik yaşamımda tavsiyeleri, rehberlikleri ve bakış açılarıyla bana yol gösteren ve gerektiğinde destek olan Doç. Dr. Arife Figen ERSOY'a ve Doç. Dr. Abdülkerim SÖNMEZ'e ve Doç. Dr. Elvan GÜNEL teşekkür ederim. Yoğunluğuna rağmen tezimin çeşitli aşamalarında benden yardımını esirgemeyen, gerektiğinde görüşlerini paylaşan sevgili arkadaşlarım Mahmut BOZKURT, Önder ERYILMAZ, Serdar MALKOÇ'a ve Selda ERSÖZLÜ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Doktora sürecinde desteklerini her zaman hissettiğim, her zaman yanımda olan ve güven veren değerli annem Fatma ÖZTÜRK, değerli babam Mahmut ÖZTÜRK ve değerli ağabeyim Mustafa Kemal ÖZTÜRK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ve son 5 yılımın her

bir anında varlığını, desteğini ve yardımını esirgemeyen, her şeye rağmen anlayışını koruyan, tez çalışmasının ortaya çıkmasında en az benim kadar emeği olan değerli eşim Gözde ÖZTÜRK'e teşekkürü bir borç bilirim.

Fatih ÖZTÜRK

Nisan, 2019

**SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ İDEAL
VATANDAŞLIK ANLAYIŞLARINA YÖNELİK BİR ANLATI
SORGULAMASI**

(Doktora Tezi)

Fatih Öztürk
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
NİSAN, 2019

ÖZ

Araştırma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının vatandaşlık anlatılarını ve anlatılarla ilişkili deneyimlerini konu almaktadır. Araştırmanın amacı “ideal vatandaşlık” kavramının inşasını ve “ideal vatandaşlık” kavramına dönük deneyimleri sosyal bilgiler öğretmen adaylarının gözünden anlamaktır. Araştırmanın gerçekleştirilmesinde nitel araştırma yöntemlerinden anlatı sorgulaması deseni uygulanmıştır. Anlatı sorgulaması deneyimleri, anlamları ve öyküleri bireyin yaşamı süresince karşılaştığı kişi, olay ve çevre bağlamında mercek altına alan nitel araştırma desenidir. Anlatı (narrative), bir kişiyi veya olayı bütüncül bir biçimde betimlemek için kullanılan bir terim olarak anlaşılabilir. Anlatı çalışmalarında araştırmaya katılan kişinin deneyimleri, olayla ilgili yaşantıları bir bütünlük içinde incelenir ve ele alınır. Araştırmanın verileri 4 farklı devlet üniversitesinden toplanmıştır. Etik gerekçeler doğrultusunda araştırmadaki diğer gerçek isimler gibi üniversite isimleri de farklı isimlerle kodlanmıştır. Araştırmanın katılımcıları olan öğretmen adayları, tipik vaka örnekleme tekniği ile seçilmiştir. Tipik vaka örnekleme uygun katılımcı seçebilmesi için ilgili üniversitelerde tipik vakanın ortaya konulması gerekmiştir. İlgili üniversitelerde tipik vakanın ortaya konulması amacıyla araştırmanın yapıldığı üniversitelerin sosyal bilgiler öğretmenliği 3. ve 4. sınıf öğrencilerine Vatandaşlık Algısı Ölçeği, Aktif Vatandaşlık Ölçeği

ve ideal vatandaşlık kavramına dair bakış açısını konu alan açık uçlu soru formu uygulanmıştır. Araştırmanın katılımcıları ilgili form ve ölçeklerin analizi sonucu ortaya çıkan verilere dayalı olarak çalışmaya davet edilmiştir. Araştırmanın yapıldığı çevrede gözlenen tipik vatandaşlık anlatısını yansıtan görüşler belirten 18 katılımcı araştırmaya davet edilmiştir. Sonuç olarak 15 öğretmen adayı araştırmaya katılmaya karar vermiştir. 4 farklı üniversiteden 15 öğretmen adayı ile en az 2 en fazla 3 görüşme yapılmıştır. Her bir görüşme en az 19 dakika en fazla 73 dakika sürmüştür. Veri toplama sürecinin sonucunda ortaya çıkan 500 sayfanın üzerinde doküman, anlatı analizine tabi tutulmuştur. Araştırmacı, vatandaşlık anlatısının nasıl olduğuna dönük (ilk) araştırma sorusu için problem-çözüm anlatı analizi (çevre, kişi, eylem, problem ve çözüm), deneyime dönük (ikinci) araştırma sorusu için bütüncül biçim analizi uygulamıştır. İlgili analizlerin kavramsal tanımları ve ayrıntıları yöntem bölümünde okuyucuyla paylaşılmıştır. Araştırma bulguları iki farklı ideal vatandaşlık anlatısının var olduğunu göstermiştir. Bunlar demokratik vatandaşlık anlatısı ve vatansever vatandaşlık anlatısıdır. Demokratik anlatıya göre demokrasi ülkemizde içselleştirilememiştir. İnsanların farklı fikirlere tahammülü bulunmamaktadır. Çünkü ülkemizde insanlar birbirine saygı duymamaktadır. Türkiye’de insanlar başka bir ifade tarzını, görüşü, inanç grubuna kabul etmeye gönüllü olmamaktadır. Ne var ki ülkemizde birçok farklılık bir arada yaşamaktadır. Fakat farklılıklar yok sayılmaktadır. Ülke birliğini tehlikeye atılmaktadır. Dolayısıyla bu anlatıya göre ideal vatandaş farklılıkları tanıyan, önemseyen, saygı duyan demokratik insandır. Vatansever anlatıya göre ise Türkiye zor bir coğrafyadadır. Dış devletler Türkiye hakkında yani bizim hakkımızda kötü şeyler düşünmektedir. Bu yüzden ideal vatandaşlar daha dikkatli davranmalıdır. Son yıllarda Türkiye toplumsal ve politik bakımdan zor durumdadır. Eskiden güçlü ve büyük bir devlet olduğumuz için bugün bulunduğumuz yeri daha iyi bir noktaya getirmeye çalışmamız gerekmektedir. Dolayısıyla ideal vatandaşın devletin iyiliğini düşünerek duygu, düşünce ve eylemlerine çeki düzen vermesi gerekmektedir. Her bir katılımcının sadece bir vatandaşlık anlatısını öne sürmesi dikkat çekicidir. Örneğin bir öğretmen adayı demokratik vatandaşlık anlatısına ait öğelere sıklıkla vurgu yapmakta, vatansever anlatıyla ilgili öğelere nadiren değinmektedir. Araştırma sonuçları öğretmen adaylarının üniversite eğitimi süresince vatandaşlığa dair sınırlı sayıda deneyiminin olduğunu göstermektedir. Öğretmen adaylarının vatandaşlığa dair deneyimlerinin önemli bir bölümü lise yıllarına aittir. Öğretmen adayların vatandaş deneyimlerine ilişkin araştırma sorusuyla ilgili 4 farklı tema ortaya çıkmıştır. Bunlar (a) ders ve ders kapsamında girilen etkileşimlerin vatandaşlığa bakış açısını değiştirmesi, (b) üniversite eğitimi süresince farklı kültürlerle karşılaşmanın vatandaşlığa bakışını etkilemesi, (c) üniversite eğitiminin vatandaşlığa bakış açısına yeni bir unsur katmaması ve son olarak (d) üniversite eğitiminin kişisel deneyimlerle ilişkili olmamasıdır. Araştırmanın veri toplama sürecinde katılımcıların, ilgili herhangi bir soru olmamasına rağmen, mülteciler ve Sivil Toplum Kuruluşlarıyla (STK) ilgili görüş belirtme eğiliminde oldukları gözlenmiştir. Bunun üzerine araştırmacı ilgili konulara dönük soruları bütün katılımcılara yöneltmiştir. Bu yüzden çalışma, araştırma sorularında cevabı aranan sorulara ek olarak mülteciler ve STK’larla ilgili bulguları da içermektedir. İlgili ve ilginç diğer bir durum ise vatansever ve demokratik anlatı sahiplerinin konu mülteciler ve STK’lar olduğunda da anlatıların geneliyle uyumlu görüş belirtmeleri olmuştur. Bu durumlarda vatansever anlatı sahipleri vatan, şehitlik, güvenlik ekseninde buna karşın demokratik anlatı sahiplerinin insan hayatı, farklılık ve politik katılım ekseninde görüş belirttikleri gözlenmiştir. Araştırma sonuçları kapsamında uygulamaya ve araştırmaya dönük önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler : Vatandaşlık Anlatısı, Sosyal Bilgiler Eğitimi, Öğretmen Eğitimi
Sayfa Adedi : 237
Danışman : Doç. Dr. Cemil Cahit YEŞİLBURSA

**A NARRATIVE INQUIRY OF PROSPECTIVE SOCIAL STUDIES
TEACHERS' PERSPECTIVE ON IDEAL CITIZENSHIP
(PhD Thesis)**

**Fatih Öztürk
GAZI UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES
APRIL, 2019**

ABSTRACT

This study focuses on prospective social studies teachers' narratives of citizenship and related experiences. The primary aim of the study is to understand the construction of the concept of "ideal citizenship" and the experiences regarding "ideal citizenship" from the perspective of prospective social studies teachers. Narrative inquiry, a qualitative research design, was employed in the study. Narrative inquiry is a qualitative design that features experiences, meanings and stories in the context of people, cases and environments that individuals encounter during their life time. Narrative can be regarded as a term that is used to describe a person or case in an integrated manner. In narrative inquiry, experiences of a person participating in the study are examined and approached as a whole. In the present study, data were gathered from four Turkish state universities. Due to ethical considerations, the names of these universities as well as those of real individuals were coded with different names. The participants were selected by means of the typical case sampling method. In order to select participants in accordance with typical case sampling, it was necessary to demonstrate the typical case at the universities. For this purpose, the Citizenship Perception Scale, the Active Citizenship Perception Scale and an open-ended questionnaire about the concept of ideal citizenship were administered to the third and fourth year students of these universities studying social studies education. The participants were invited to the research process as a result of the analysis of the data gathered. Eighteen participants who expressed opinions reflecting the typical citizenship narrative observed in the research environment were thus invited to the study. As a result, 15 prospective teachers were included in the sample. Fifteen prospective teachers from four universities were interviewed two to three times. The duration of these interviews ranged between 19-73 minutes. Documents over 500 pages obtained at the end of the data collection process were subjected to narrative analysis.

The researcher applied problem-solution narrative analysis (environment, person, action, problem and solution) for the first research question how the citizenship narrative was like, and holistic form analysis for the second research question on the experiences. The conceptual definitions and details of these analyses were shared with the reader in the method section. The findings revealed two different narratives of ideal citizenship. These were the narratives of democratic citizenship and patriotic citizenship. According to the democratic narrative, democracy has not been internalised in the country. Individuals do not have tolerance for opinions that are different from theirs. This is because people in the country do not respect to each other. People in Turkey are not willing to accept different styles of expression, views and beliefs to their group. However, many differences exist in our country. Yet, the differences are ignored, jeopardising the country's unity. Therefore, according to this narrative, the ideal citizen is a democratic person who recognizes, cares about and respects differences. According to the patriotic narrative, Turkey is located on a difficult geography. Foreign states have plans against us, Turkey. That is why ideal citizens should act more cautiously. In recent years, Turkey is in a difficult situation politically and socially. Since we used to be a strong and great state, we need to try to improve the place we are today. For this reason, the ideal citizen should be more careful about their feelings, thoughts and actions by considering the good of the state. It is noteworthy that each participant put forward only a narrative of citizenship. For example, a prospective teacher frequently emphasized the elements of the democratic citizenship narrative and rarely referred to patriotic narrative. The results of the study showed that the prospective teachers had limited experience on citizenship during their university education. An important proportion of their experience related to citizenship were from their high school years. Four different themes were revealed with regard to the research question on prospective teachers' citizenship experiences. These included (a) the change in their point of view regarding citizenship in a course and in interactions during a course, (b) the effect of meeting different cultures during university education on their view of citizenship, (c) gaining a new element in their perspective of citizenship in university education, and (d) university education not being related to personal experiences. In the data collection process, the participants were observed to have a tendency to express opinions on refugees and NGOs, although there were no relevant questions. Then, the researcher asked the questions about these issues to all the participants. Therefore, the study also included findings related to refugees and NGOs, in addition to the questions asked to address the research questions. Another relevant and interesting point is that the participants who provided the patriotic and democratic narratives stated opinions about refugees and NGOs that were compatible with the narratives in general. In these cases, those who provided patriotic narratives approached such issues from the perspectives of homeland, martyrdom and security, whereas those with democratic narratives stated their views on human life, differences and political participation. Suggestions for practice and research were offered in the scope of the results.

Keywords : Narratives of Citizenship, Social Studies Education, Teacher Education

Pages : 237

Advisor : Associate Professor Cemil Cahit YEŞİLBURSA

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU.....	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	ii
JURİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ.....	vi
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xvi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xviii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xix
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi	4
1.4. Sınırlılıklar.....	5
1.5. Sayıtlar	5

1.6. Tanımlar.....	5
BÖLÜM 2	7
İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	7
2.1. Yurt Dışında Yapılmış Vatandaşlık Eğitimi Araştırmaları.....	7
2.2. Yurt İçinde Yapılmış Vatandaşlık Eğitimi Araştırmaları	14
BÖLÜM 3	23
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	23
3.1. Toplum, Demokrasi ve Vatandaşlık.....	23
3.1.1. Demokrasi ve Vatandaşlık	23
3.1.2. Sosyo-Politik Bir Kimlik Olarak Vatandaşlık.....	26
3.2. Cumhuriyetçi ve Liberal Vatandaşlık Anlatıları	27
3.2.1. Liberal Vatandaşlık Anlatısı.....	28
3.2.2. Cumhuriyetçi Vatandaş Anlatısı	29
3.3. Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi	30
3.3.1.Cumhuriyetçi Vatandaşın Evrimi	31
3.3.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı ve Vatandaşlık Eğitimi.....	35
3.4. Vatandaşlık Eğitimi ve Bağlam	36
3.4.1. Vatandaşlık Eğitiminde Bağlamanın Önemi	38
3.4.2. Ekolojik İnsan Gelişimi ve Vatandaşlık Eğitimi	39
3.5. Neden Vatandaşlık Anlatısı?	44
3.5.1. Kültür ve Anlatı	44
3.5.2. Vatandaşlık Ekolojisi.....	46
3.5.3. Vatandaşlığı Anlatısal Düşünmek	48
BÖLÜM 4	51
YÖNTEM.....	51

4.1. Araştırma Deseni	51
4.1.1. Nitel Araştırma Yöntemleri	51
4.1.2. Anlatı Sorgulaması.....	53
4.1.3. Araştırmacının Bakış Açısı	58
4.2. Katılımcıların Belirlenmesi	61
4.2.1. Araştırmanın Yapıldığı Çevredeki Vatandaşlık Anlatısı.....	63
4.3. Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler	67
4.3.1. K Üniversitesi	67
4.3.2. Y Üniversitesi	69
4.2.3. Ç Üniversitesi	71
4.2.4. A Üniversitesi	72
4.4. Veri Toplama.....	73
4.4.1. Veri Toplama Aracı	73
4.4.2. Veri Toplama Süreci.....	74
4.5. Veri Analizi.....	78
4.5.1. Birinci Araştırma Sorusuna Yönelik Analiz	80
4.5.2. İkinci Araştırma Sorusuna Yönelik Analizler	81
4.6. Sınırlılık	82
4.7. Etik	84
4.8. İkna Edicilik	84
BÖLÜM 5	87
BULGULAR ve YORUM	87
5.1. Y Üniversitesi	87
5.1.1. Mustafa	87
5.1.2. Sevim	94

5.1.3. Zeynep	99
5.1.4. Murat	106
5.2. A Üniversitesi	112
5.2.1. Burak.....	112
5.2.2. Gizem	118
5.2.3. Gözde.....	124
5.3. Ç Üniversitesi	130
5.3.1. Fatma	130
5.3.2. Gülay	136
5.3.3. Tülay.....	142
5.4. K Üniversitesi	148
5.4.1. İsmail.....	148
5.4.2. Mehmet	153
5.4.3. Ayşegül	159
5.4.4. Elif	162
5.4.5. Volkan	168
BÖLÜM 6	176
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	176
6.1. Sonuç	176
6.1.1. Araştırmanın 1. Sorusu İle İlgili Sonuçlar	176
6.1.2. Araştırmanın 2 ve 3. Sorularıyla İlgili Sonuçlar	183
6.2. Tartışma.....	188
6.2.1. Vatansever Vatandaşlık Anlatısı	189
6.2.2. Demokratik Vatandaşlık Anlatısı.....	193
6.2.3. Deneyimler	195

6.3. Öneriler	199
6.3.1. Uygulamaya Dönük Öneriler	199
6.3.2. Vatandaşlık Eğitimi Araştırmacıları için Öneriler	200
KAYNAKLAR	203
EKLER	216
Ek 1a Gönüllü Katılım ve Katılımcı Teyidi	217
Ek 1b Gönüllü Katılım ve Katılımcı Teyidi	218
Ek 2: Vatandaşlık Algısı Ölçeği	219
Ek 3: Aktif Vatandaşlık Ölçeği	221
Ek 4: Açık Uçlu Sorulardan Oluşan Veri Toplama Aracı	225
Ek 5: Görüşme Soruları	226
Ek 6a: Araştırmacının Aldığı Nitel Araştırma Dersleri	228
Ek 6b: Araştırmacının Aldığı Nitel Araştırma Dersleri	229
Ek 7: ICQI Katılım Belgesi	230
Ek 8: Araştırmacının Nitel Araştırma Deseniyle Gerçekleştirilmiş Makaleleri	231
Ek 9: Araştırmacının Katıldığı Analiz Eğitimi	232
Ek 10: Katılımcı Teyit Cevapları	233

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Görüş Sürelerine İlişkin Bilgiler	75
Tablo 2. Mustafa'nın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	92
Tablo 3 Mustafa'nın Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler	93
Tablo 4. Mustafa'nın STK Anlatısındaki Öğeler	94
Tablo 5. Sevim'in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	98
Tablo 6. Sevim'in STK Anlatısındaki Öğeler	99
Tablo 7. Zeynep'in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	104
Tablo 8. Zeynep'in STK Anlatısındaki Öğeler	105
Tablo 9. Zeynep'in Suriyeli Mülteciler Anlatısı	106
Tablo 10. Murat'ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	109
Tablo 11. Murat'ın STK Anlatısındaki Öğeler	110
Tablo 12. Murat'ın Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler	111
Tablo 13. Burak'ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	116
Tablo 14. Burak'ın Suriyeli Mülteciler Öğeler	117
Tablo 15. Burak'ın STK Anlatısındaki Öğeler	118
Tablo 16. Gizem'in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	121
Tablo 17. Gizem'in Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler	122
Tablo 18. Gizem'in STK Anlatısındaki Öğeler	123
Tablo 19. Gözde'nin İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	127

Tablo 20. Gözde'nin Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler	128
Tablo 21. Gözde'nin STK Anlatısındaki Öğeler	129
Tablo 22. Fatma'nın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler.....	133
Tablo 23. Fatma'nın STK Anlatısındaki Öğeler	134
Tablo 24. Fatma'nın STK Anlatısındaki Öğeler	135
Tablo 25. Gülay'ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	140
Tablo 26. Gülay'ın STK Anlatısındaki Öğeler.....	141
Tablo 27. Gülay'ın STK Anlatısındaki Öğeler.....	142
Tablo 28. Tülay'ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	146
Tablo 29. Tülay'ın Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler	147
Tablo 30. Tülay'ın STK Anlatısındaki Öğeler	148
Tablo 31. İsmail'in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	151
Tablo 32. İsmail'in Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler	152
Tablo 33. İsmail'in STK Anlatısındaki Öğeler	153
Tablo 34. Mehmet'in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	157
Tablo 35. Mehmet'in STK Anlatısındaki Öğeler.....	158
Tablo 36. Mehmet'in Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler	159
Tablo 37. Ayşegül'ün İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	162
Tablo 38. Elif'in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler	166
Tablo 39. Elif'in STK Anlatısındaki Öğeler.....	167
Tablo 40. Elif'in Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler	168
Tablo 41. Volkan'ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler.....	172
Tablo 42. Volkan'ın Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler	173
Tablo 43. Volkan'ın STK Anlatısındaki Öğeler	174

ŞEKİLLER LİSTESİ

<i>Şekil 1.</i> Ekolojik insan gelişimi kuramında sistem düzeyleri	40
<i>Şekil 2.</i> Vatandaşlık anlatısını etkileyen bağlamlar	47
<i>Şekil 3.</i> Demokratik ve vatansever vatandaşlık anlatılarının boyutları	176
<i>Şekil 4.</i> Demokratik vatandaşlığı anlatısal düşünme örüntüleri	177
<i>Şekil 5.</i> Vatansever vatandaşlığı anlatısal düşünme örüntüleri	180
<i>Şekil 6.</i> Vatandaşlık deneyimlerinin üniversite eğitimiyle etkileşimine yönelik sonuçlar	183

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
ICCS	International Civic and Citizenship Education Study
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
CİMER	Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi
BİMER	Başbakanlık İletişim Merkezi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
THU	Topluma Hizmet Uygulamaları
Yüksek Öğretim Kurumu	YÖK

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1.Problem Durumu

Demokratik toplumlarda bireylerin hak ve sorumlulukları, vatandaşlık çerçevesinde değerlendirilmektedir. Eğitim kurumlarının toplumsal, ekonomik ve politik hayata katılıma dönük bilgi, beceri ve değerleri öne çıkarması beklenmektedir (Carretero, Haste, & Bermudez, 2016; Crick, 1999; Doğanay, 2012, s. 25). Sosyal bilgiler eğitimi vatandaşlık eğitimini merkeze alarak bireyin toplumsal, ekonomik ve politik katılımını desteklemesi bakımından önemli bir rol oynamaktadır. Sosyal bilgilerin merkezinde vatandaşlık eğitiminin yer aldığı kabul edilmiş bir yargı haline gelmiştir (Duplass, 2004; Maxim, 2006; Parker, 2001). Sosyal bilgiler öğretim programında vatandaş eleştirel düşünen, karar verme becerileri gelişmiş, ülke ve toplum sorunlarına katılım gösteren kişidir (MEB, 2018). Sosyal bilgiler eğitiminde nasıl bir vatandaşın hedeflendiği ile birlikte öğrenciler, öğretmenlerin ve öğretim programlarında gerçekliğini bulan vatandaş kavramının nasıl olduğu da önemli bir konudur. Bu açıdan bakıldığında ideal vatandaş kim ve nasıl olduğuna dönük yurt içinde ve yurt dışında yapılmış birçok çalışmanın olduğu gözlenmektedir (Abowitz & Harnish, 2006; Castro, 2013; Castro & Knowles, 2017; Çakmak, 2011; Dere, Kızılay, & Alkaya, 2017; Doğanay, 1993, 2008, 2009; Ersoy, 2012; Ersoy, 2013, 2014a, 2014b; Eryılmaz, Bursa, & Ersoy, 2018; Geijsel, Ledoux, Reumerman, & ten Dam, 2012; Giron, 2012; Haste, 2004a, 2010; Ho, Alviar-Martin, Sim, & Yap, 2011; Journell, 2010; Keynan & Lazar, 2017; Kızılay, 2015; Martin, 2008, 2010; Masyada, 2013; Patterson, Doppen, & Misco, 2012; Schulz, Ainley, Fraillon, Kerr, & Losito, 2010; Schulz, Ainley, Fraillon, Losito, & Agrusti, 2016;

Şentürk, 2017; Tan, Mahadir Naidu, & Jamil, 2017; Thapa, 2016; Thornberg & Oğuz, 2016; Torney-Purta, Lehmann, Oswald, & Schulz, 2001; Wells, 2015; Westheimer & Kahne, 2004; Yazıcı, 2011; Yeşilbursa, 2015).

Vatandaşlığın etkin, aktif özelliklerinin yanı sıra, pasif ve geleneksel özellikleri yapılan araştırmalara konu olmuştur. Sosyal bilgiler dersi amaçları bakımından incelendiğinde, en çok göze çarpan kavramların aktif ve demokratik vatandaşlık (Doğanay, 2012), etkin vatandaşlık (Ata, 2009, s. 4; Öztürk, 2009), etkili vatandaşlık vb. olduğu gözlemlenebilir. Etkin veya aktif vatandaş, ülke değerleriyle uyumlu olurken, sosyal, politik ve ekonomik katılım gösteren, eleştirel düşünebilen birey olarak ele alınmıştır. Buna karşın geleneksel veya pasif vatandaş ise ülke değerlerine bağlı, milli değer ve sembolleri benimsemiş olmakla yetinen bireydir. Yurt dışında yapılmış araştırmalar sorumlu vatandaş özelliklerinin araştırma sonuçlarında sıklıkla karşılaşılan bir olgu olduğunu göstermektedir (Castro, 2013; Castro & Knowles, 2017, s. 296; Geijsel vd., 2012; Ho vd., 2011; Journell, 2010; Keynan & Lazar, 2017; Masyada, 2013; Peterson & Knowles, 2009; Tan vd., 2017; Thapa, 2016; Wells, 2015). Buna karşın eleştirel veya aktif vatandaşlık özelliklerinin yaygın olmadığı literatürde öne çıkmıştır. Yapılan araştırmalar çoklu bakış açısı, tartışma ve eleştirel düşünmenin toplumsal veya politik alanla değil, bireysel amaç ve isteklerle ilgili bir kavram olduğunu belgelemektedir (Castro, 2013; Castro & Knowles, 2017, s. 296; Wells, 2015, s. 159). Yurt dışında yapılan araştırmalar, uluslararası literatürde (a) pasif, uyumlu ve kişisel sorumluluk duyarlılığı baskın vatandaş tiplerinin kendine sıkça yer bulduğu, (b) eleştirel ve aktif vatandaşlığın henüz benimsenen bir kavram olmadığını göstermektedir. Yurt içinde yapılan araştırmalar ise “ideal vatandaş” anlatısının toplumsal sorumluluklarla ilişkilendirildiği (Baloğlu Uğurlu, 2014; Dere vd., 2017; Ersoy, 2012; Kızılay, 2015; Yeşilbursa, 2015) ve vatandaşın politik tutum ve davranışlarının olumsuz (Çakmak, 2011; Doğanay, 2010; Mısırlı-Özsoy, 2010) bir özellik olarak algılandığını göstermektedir. Altıntaş (2016, s. 105) tarafından yapılan çalışmanın öğretmen adaylarının aktif vatandaşlık konusunda kendilerine güvenlerinin düşük olduğunu göstermesi bu durumun somut bir karşılığı olarak düşünülebilir.

Altıntaş (2016, s. 66) yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının aktif vatandaşlık kavramına dair “önceki fikirlerinin” bilgi edinme sürecini etkilediğini ve zorlaştırdığını fark etmiştir. Fakat “önceki fikirlerin” vatandaşlık eğitimi araştırmalarında yeterince incelendiğini söylemek güçtür. Aynı doğrultuda Doğanay (2004) sosyal bilgiler öğretiminin bilişsel çıktılarının daha sık çalışıldığını dile getirmiştir. Bu durumun günümüzde değiştiğini

söylemek güç görünmektedir. Vatandaşlık araştırmaları bir katılımcı grubunun algı, görüş ve düşüncelerinin anket, ölçek ve yapılandırılmış görüşme formu ile incelenmesi olarak özetlenebilir (Dilek, Baysan, & Öztürk, 2018; Duman & İnel, 2019; Şahin, Göğebakan Yıldız, & Duman, 2011). Bu eğilim, vatandaşlık eğitimi araştırmaları daha çok bilgi ve kavramların öğretimine odaklanmıştır. Dolayısıyla “Ne?” sorusunun cevabına dönük araştırmaların literatüre hâkim olduğu söylenebilir. Araştırma sonuçları kavramın sadece “doğru mu yoksa yanlış mı” aktarılmış olduğu hakkında bilgiler içermektedir. Fakat kavramın *ne olduğunun bilinmesi kadar nasıl anlaşıldığı/inşa edildiği* de önemlidir (De Groot, 2018; Haste, 2010). Aynı doğrultuda Doğanay (2012, s. 25) vatandaşlık eğitiminde artık öğretimden çok öğrenme kavramının kullanılmaya başlandığına değinmiştir. Öğretim, bilginin sunulması ve model davranışın öne çıkarılmasıdır. Fakat artık vatandaşlık eğitiminde gerçek durumlara yönelik bilgi, değer ve becerilerin uygulanması öne çıkmaktadır. Dolayısıyla öğrenenlerin vatandaşlık bilgi, beceri ve değerlerinin gerçek durumlarda nasıl olduğu ve uygulamaya nasıl konulduğu önemli bir tema haline gelmiştir. İlgili öğretim anlayışının, vatandaşlık eğitimi literatüründe bir araştırma teması haline gelmemesi dikkat çekicidir. Öğretmen adaylarının ideal vatandaşlık kavramını nasıl inşa ettikleri (Abowitz & Harnish, 2006; Berger & Luckmann, 1991; Haste, 2004a; Vygotsky, 1978), bu kavramları deneyimleriyle nasıl ilişkilendirdikleri (Bruner, 1991; Polkinghorne, 1988) sınırlı sayıda araştırmacının ilgisini çekmiştir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde kavramın paydaşlarca nasıl inşa edildiği yeterince cevaplanmamış bir soru olarak kalmıştır. Bu araştırma öğretmen adaylarının vatandaşlık kavramını nasıl inşa ettiğini göstermesi bakımından literatüre katkı sağlamayı amaçlamıştır.

1.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, ideal vatandaşlıkla ilgili anlatıları ve deneyimleri konu almaktadır. Araştırmanın amacı “ideal vatandaşlık” kavramının inşasını ve “ideal vatandaşlık” kavramına dönük deneyimleri sosyal bilgiler öğretmen adaylarının gözünden anlamaktır. Bu kapsamda, cevap aranacak sorular aşağıdaki gibidir.

1. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ideal vatandaşlık anlatıları nasıldır?
2. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmen eğitimi süresince ideal vatandaşlıkla ilgili deneyimleri nasıldır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Sosyal bilgiler öğretiminde yapılan çalışmaları inceleyen araştırmalarda da (Dilek vd., 2018; Duman & İnel, 2019; Şahin vd., 2011) gözlenebileceği üzere lisansüstü tezler genellikle bilgi ve kavram öğretimine odaklanmaktadır. Yapılan lisansüstü çalışmalar, ağırlıklı olarak öğretim yöntem, teknikleri, yaratıcı düşünme gibi alanlara yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla, sosyal bilgiler öğretiminde yöntem ve teknikler önemli bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Buna karşın yapılan lisansüstü çalışmalar vatandaşlık eğitimi anahtar kelimeleriyle tarandığında hazır bulunan çalışmaların sayıca sınırlı olması eksiklik olarak nitelenebilir. Dolayısıyla çalışmanın araştırma alanı bakımından da alan yazına katkı sağlaması umulmaktadır. Araştırma, vatandaşlığın daha az çalışılan boyutlarını konu alması bakımından sosyal bilgiler araştırmaları için farklı bir bakış açısı sunabilir.

Vatandaşlıkla eğitimi, algı, görüş ve tanımlarına odaklanan araştırmalar incelendiğinde, bu çalışmaların belirli katılımcıların belirli bir konudaki görüşlerine yer verme eğiliminde olduğu gözlenmektedir. Literatürdeki araştırmalar, okuyucu ve araştırmacılara vatandaşlık kavramının genel olarak nasıl algılandığını göstermek açısından önemli sayılabilir. Ne var ki literatür vatandaşlık kavramının nasıl tanımladığıyla sınırlı kalmaktadır. Bu araştırma, vatandaşlık kavramını, katılımcıların gözünden, deneyimleri merkeze alarak oluşturdukları anlatılar etrafında alması bakımından önemli görülebilir. Araştırma sonuçları, öğretmen adaylarının vatandaşlık anlatıları hakkında fikir verebileceği gibi, anlatıların sosyal, kültürel ve psikolojik (önyargı) boyutlarını da yansıtabilir.

Araştırmanın yöntem bakımından önemli bir özelliğe sahip olduğu söylenebilir. Czarniawska (2004) sosyal bilimlerde anlatı sorgulamalarının 1970’lerde tercih edilmeye başlandığını belirtmiştir. 1990’lara gelindiğinde ise anlatı artık temel araştırma yöntemlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Ersoy ve Bozkurt (2016) tarafından da belirtildiği üzere, Türkçe eğitim literatüründe anlatı sorgulaması kullanılarak gerçekleştirilmiş çalışmalar sayıca sınırlıdır. Görüş, biliş ve duyuşun kültürel, sosyal, psikolojik boyutların bireysel düzeyde anlamlı bir şekilde nasıl bir araya geldiğini gösterebilme özelliğine sahip anlatı sorgulamalarının ulusal literatürdeki vatandaşlık eğitimi araştırmalarında tercih edilmemesi, önemli bir eksiklik olarak görülebilir. Bu araştırma öğretmen eğitiminde ideal vatandaşlık anlatıları hakkında fikir edinmeyi amaçlaması bakımından literatüre katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1.4. Sınırlılıklar

Bu araştırma anlatı sorgulamalarının doğası gereği belirli sınırlılıklar içermektedir. Araştırma, 4 farklı üniversitede öğrenim gören sınırlı sayıda öğretmen adayının anlatısıyla sınırlıdır. İlgili öğretmen adaylarının anlatıları, sosyal bilgiler öğretiminin sadece bir boyutunu oluşturmaktadır.

Araştırma 2016-2017 ile 2017-2018 eğitim öğretim yıllarında 4 farklı üniversitede öğrenim görmekte olan 3 ve 4. Sınıf düzeyinde bulunan 15 öğretmen adayından toplanan veriler ile sınırlıdır.

1.5. Sayıtlar

Bu araştırmada aşağıda belirtilen durumlar varsayılmıştır.

1. Araştırmaya katılan öğretmen adaylarının araştırmacı tarafından soruların sorular kapsamında verdikleri cevaplarda tarafsız ve içten oldukları varsayılmıştır.
2. Araştırma katılan öğretmen adayların araştırma sürecinde görüşlerini olduğu gibi aktarabildiği ve araştırmacı tarafından sorulan sorularla yönlendirilmedikleri varsayılmıştır.

1.6.Tanımlar

Anlatı: Belirli bir olayı veya durumu betimleyen bütüncül hikâyedir. Toplumsal, kültürel ve psikolojik boyutlar içermektedir. Anlatılar, kültürel kabullerin, tarihsel birikimin ve bireysel biyografinin etkileşimiyle ortaya çıkan bir üründür. Sabit değildir. Zaman ve deneyimle birlikte değişebilir, dönüşebilir (Bruner, 1991).

Vatandaşlık Anlatısı: Bireyin vatandaşlıkla ilgili konularda toplumsal, kültürel geçmiş ve deneyimleriyle birlikte inşa ettiği anlatıdır. Bireyin bakış açısında vatandaşlık kavramının ne olduğunu ve *neden o şekilde* algılandığını yansıtır.

Anlatı Sorgulaması: Deneyimleri, anlamları ve öyküleri bireyin yaşamı süresince karşılaştığı kişi, çevre ve yaşadığı olaylar bağlamında mercek altına alan nitel araştırma desenidir. Bu araştırmada desen isminin “Anlatı Sorgulaması” biçiminde kullanılmasına karar verilmiştir. Desen ismi uluslararası literatürde (Connelly ve Clandinin, 2000) Narrative Inquiry olarak yerleşmiştir. Uluslararası literatürdeki isimlendirmede yer alan anlamın korunması için bu çalışma kapsamında desen, Anlatı Sorgulaması olarak isimlendirilmiştir.

Anlatı Sorgumalarında Nedensellik: Araştırma ve raporlaştırmada neden ve sonuç ifadeleri pozitivist bir içerikle kullanılmamıştır. Anlatı sorgulamalarında neden kavramı, anlatıdaki eylemi veya konumu “meşrulaştıran”, “haklı gösteren” öğeleri kapsamaktır (Bruner, 1991).

Kültür: Belirli bir toplulukta dünya, insan ve yaşama dair kabul, yargı, inanç ve değerleri ifade etmektedir.

Vatandaşlık Anlatısının Kültürel Boyutu: Bireyin vatandaşlık anlatısında gözlenen kültürel kabul, inanç veya yargılardır.

Kanonik Olan: Geleneksel hale gelmiş, ilkeler toplamı yapı. Liberal vatandaşlık vb. cumhuriyetçi vatandaşlık kanonu vb.

Gerçeğe Yakınlık (Verisimilitude): Anlatı sorgulamalarının yöntemsel özellikleriyle ilgili bir kavramdır. Araştırmada elde edilen anlatıların bilimsel, ampirik ölçütlere değil, gerçeğe yakınlık durumuna, inandırıcılığa göre değerlendirilmesi gerektiğine dair ilke, prensip, yaklaşımdır (Bruner, 1991).

BÖLÜM 2

İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Yurt Dışında Yapılmış Vatandaşlık Eğitimi Araştırmaları

Bu başlık vatandaşlık kavramıyla ilgili, çeşitli ülkelerde yapılmış araştırmaları konu almaktadır. Son on yılda Hollanda, Malezya, Singapur, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) gibi ülkelerde yapılan çalışmalarda iyi vatandaşlık kavramı araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Bununla beraber vatandaşlık kavramı uluslararası araştırmaların da konusu olmuştur. Her ne kadar Türkiye örneklemini kapsamasa da uluslararası araştırmalar da iyi vatandaşlığın dünyada nasıl ele alındığını göstermesi bakımından incelenmiştir (Schulz vd., 2010; Schulz vd., 2016; Torney-Purta vd., 2001).

Westheimer ve Kahne (2004) 10 farklı eyaletin vatandaşlık eğitimi öğretim programını analiz ettiği araştırmanın sonucunda birbirinden farklı üç vatandaşlık tipolojisinin var olduğunu göstermiştir. Bunlar, (kişisel) sorumluluk sahibi vatandaş, katılım gösteren vatandaş, adalet odaklı vatandaşır. Çöp toplama, kan bağışı, geri dönüşüm, gönüllülük, borçtan uzak durma, yasalara uyup vergisini ödeme, düşkünlere yardım etme, kişisel sorumlu vatandaşın tipik özellikleri olarak öne çıkmaktadır. İyi insan özelliklerini taşıyan vatandaş olarak da adlandırılabilir. Dürüstlük, dayanışma-disiplin ve çalışkanlık bireysel özellikler olarak öne çıkmaktadır. Katılım odaklı vatandaşın bireysel sorumlu vatandaştan farkı temel olarak yakın çevresine dikkat etmekle yetinmeyip, bölgesel ve ulusal sorunlara da duyarlı olması ve katılım göstermesidir. Hükümetin ve diğer kurumların nasıl çalışması gerektiği gibi konular vatandaşın dikkat ettiği/edeceği konulardandır. Adalet odaklı vatandaş ise, katılımcı vatandaş gibi toplumsal konularda birlikte karar vermenin önemine değinirken bununla yetinmeyerek, toplumsal konuları eleştirel bir gözle değerlendirmekte ve adaletsizlikleri ortaya koyarak toplumsal durumu daha iyi bir noktaya çekmeye gayret

etmektedir. Buna karşın yardım, gönüllülük adalet odaklı vatandaşın birincil davranış tipi değildir, ona göre bu durumda, yardıma muhtaç bireylerin nasıl olup da bu hale geldiğinin sorulması ve buna bir çözümün bulunması asıl odaktır. Dolayısıyla farklı bir eylemi takip edecektir. Gönüllülük hareketleri dayanışma ve yardımseverlik için imkânlar sunsa da demokratik becerilerin gelişmesine doğrudan bir katkısı bulunmayabilir. Zira vermeyi, paylaşmayı öneren gönüllülük ve bağış, sistemik değişim, sosyal dönüşüm gibi makro temalarla ilgilenmemekte, sadece yakın veya uzak çevreye yardım ulaştırmayla yetinmektedir.

2006 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) yapılan bir araştırma, (CIRCLE) vatandaşlık eğitiminin büyük oranda görev bilincine yönelik olduğunu göstermiştir. Lise öğrencilerine göre %41 Yönetim ve Anayasa, %32 Savaşlar ve Ordu, %26 Kahramanlar ve Yönetim Şeklinin Erdemleri ve sadece %11 Günlük Yaşam ve Irkçılık üzerine. Yani sadece %11 aktif, geriye kalan yüzde %89 geleneksel vatandaş özelliklerine işaret etmiştir. Araştırma geleneksel vatandaşlık eğitiminde öne çıkan vatandaş profili ve dijital yerli olan gençlerin vatandaşlık anlayışlarının farklılaştığını öne sürmüştür. Bahsedilen farklılık 5 tema üzerinden örneklerle açıklanmıştır. (1) Tarihe ve tarih eğitiminden beklentiler, (2) medya ve medya araçlarıyla ilgili tutumlar ve davranışlardır. (3) Politik partiler, STK'lar ve sosyal ağ oluşumlarıyla ilgili tutum ve davranışlar, (4) politikaya geleneksel ve alternatif katılım biçimleriyle ilgili tutum ve davranışlar ve son olarak (5) devlet kurumlarına veya dayanışma ağlarına yönelik güvenle ilgili tutum ve davranışlardır.

Abowitz ve Harnish (2006) yaptığı kavramsal çalışmada vatandaşlık kavramının doğuşuna değinmiş ve güncel vatandaşlık kavramının nasıl inşa edildiğini konu edinmiştir. Araştırma genel olarak vatandaşlık kavramının batı kültüründe nasıl inşa edildiğine odaklanmaktadır. Araştırmacılar kavramın batı kültürünü doğrudan içerdiğini ama doğu hakkında bilgi vermeyebileceğini dikkat çekmiştir. Batıda vatandaşlık kavramının tekrar gündeme gelmesindeki etkenlerden bazıları hükümete ve kurumlarına olan güvenin azalması, vatandaşın beklentilerin azalması, kamusal konulara ilginin azalışı, düşük oy oranlarıdır. Her bir vatandaşlık anlayışının kendine özgü tarihsel sosyal ve ekonomik zeminin olduğu ve rasgele seçilmiş kelime ve kalıplardan oluşmadığı ısrarla vurgulanmıştır. Rasgele olmama özelliği ise “vatandaşlık söylemi”nde ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla farklı söylemlerin birbiriyle çatışan çelişen yanlarının olabileceği, odaklanması gereken yerlerin tek tek davranışlar değil, bütün bir söylem olduğu vurgulanmaktadır. Söylemin gözlenebileceği yerler metindeki argüman ve dayanaklar, sözlük, slogan ve stiller (retorik) ahlaki ve politik

değerler, metnin oluşturulduğu bağlamdır. Araştırmacılar gönüllülük çalışmalarının cumhuriyetçi vatandaşlıkla sıkı bir şekilde ilişkilendirildiğini fakat bu yönüyle gönüllülüğün vatandaşlığın politik boyutu hakkında etkin olmayı gerektirmediğini vurgulamışlardır. Öte yandan Abowitz ve Harnish (2006) liberal vatandaşlık anlayışının vatandaşlık kavramını “yaraladığını” savunmuştur. Bu görüşe göre liberal teori, kamusal ve politik alan vurgusunu azaltıp, bireysel özgürlük, eşitlik ve adalet vurgusunu artırmaktadır. Değerlerin belirli bir zümre, kişi, ideoloji etrafında değil, bireysel olarak anlamlı olana tolerans, özgürlük, eşitlik değerlerini yüceltmektedir. Liberallerin otonomiye nasıl anladığı ve hangi dayanaklarla anladığı bakış açısı olarak verilmiştir. Cumhuriyetçilerden farklı olarak liberaller bireyin özerk ve otonom olmasına ayrı bir önem vermektedirler. Zira liberalizm, yönetim, otorite ve kontrol kavramlarına karşı eleştirel ve reddedici bir tavır takınmaktadır. Bunun yerine bireyin, istediği bir şekilde hayatını sürdürmesi ve eleştirel bir şekilde önündeki seçenekleri değerlendirmesi önerilmektedir.

Martin (2008) 39 sınıf öğretmeni, 36 sosyal bilgiler öğretmeni toplamda 75 öğretmen adayı ile çalışmıştır. Veriler, gözlem, görüşme ve anket yoluyla toplanmıştır. Araştırmada “İyi vatandaş olmak ne demektir?” “İyi vatandaş olarak ne yapılabilir?” “Önümüzdeki on yılda iyi vatandaş olarak ne yapmayı planlıyorsun?” sorularına cevap aranmıştır. Sonuç olarak yasalara uymak ve yardımsever olmak en çok tekrarlanan iyi vatandaş özellikleri arasında olmaktadır. Başkalarına yardımcı olmak, gerek sınıf gerekse sosyal bilgiler öğretmen adayları için en önemli tema olmuştur.

Bennett, Wells, ve Rank (2009) öğretmen eğitiminde veya lisede öğrenenin ve öğretmenin farklı vatandaşlık yaklaşımına sahip olmasının uyumsuzluğu ve direnci artıracığını savunmuşlardır.

Peterson ve Knowles (2009) tarafından yapılan araştırmaya, 11-18 yaşları arasındaki çocuklara vatandaşlık eğitimi verecek 149 öğretmen adayları katılmıştır. Araştırma, “Aktif vatandaşlıkla ilgili görüşleri arasında bir uyum var mı, kavramın doğası ve uygulanması ile ilgili bir anlayış farklılığı var mı?” sorusuna cevap aramıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan ölçme aracı temel olarak 5 tema üzerinde inşa edilmiştir. Bunlar öğretmen adaylarının aktif vatandaş anlayışları, aktif vatandaşlık kavramının öğrencilere belirli becerileri kazandırması hakkında görüşler, eğitim programlarındaki ifadelerin aktif vatandaşlıkla uyumu, aktif vatandaşlık kavramı, öğretmen adayının aktif vatandaşlık kavramlarını öğretmeye yönelik özgüveni veya öz yeterliğidir. Bu araştırmada vatandaşlık tiplerinin temel olarak üç farklı tip üzerinden tartışıldığını belirtilmiştir. Kavramsal çerçeve

liberal, komüniteryen, cumhuriyetçi yaklaşımları etrafında inşa edilmiştir. Vatandaşlık öğretiminin bir yönü ise uygulamalı olma gerekliliğidir. Araştırmacılara göre eğer öğrenciler aktif vatandaş olacaklarsa vatandaşlık bilgisi ile birlikte uygulamalı olarak örneğini de deneyimlemelidirler. Çalışmanın temel bulgusu, öğretmen adaylarının aktif vatandaşlık kavramını bütüncül ve uyumlu bir yapı olarak kavramadıkları olmuştur.

Pykett, Saward, ve Schaefer (2010) şirketler veya holdinglerin vatandaş olarak değerlendirileceklerini tartışmışlardır. Legal olarak vatandaş olmasalar da, toplumsal olarak sorumlu ve kurallı davrandıkları için, şirket veya holding gibi kuruluşların “iyi bir vatandaş” olarak davrandıkları için “iyi vatandaş” sayılabileceğini savunmuşlardır.

Journell (2010) ABD’de bir eyaletin (Virginia) öğretim programındaki vatandaşlık tiplerini incelemiştir. Araştırmacı cumhuriyetçilik yanlısı vatandaşın baskın olduğunu ama liberal vatandaşlık özelliklerinin de bulunduğunu savunmuştur. Sosyal bilgiler derslerinin ve vatandaşlıkla ilgili derslerin tartışmaya çok yer vermediği, bunda sınavlarla ilgili hazırlık, çalışma ve stillerin etkisinin olduğundan bahsedilmiştir.

Martin (2010) farklı branştaki öğretmen adaylarına öğretmen eğitiminin vatandaş görüşleri hakkındaki rolünün ne olduğu, Matematik, İngilizce, Fen, Sosyal Bilgiler dersinin amacının ne olduğu, branşın vatandaşlık eğitimi gibi bir amacının olup olmadığı, öğretmen adayının böyle bir sorumluluğu hissedip hissetmediği katılımcılara soru olarak yöneltilmiştir. “Öğretmenlik mesleği, vatandaşlık görüşünüzü etkiliyor mu?” sorusuna katılımcının %70 olumlu cevap vermiştir. Öğretmenliğin onlara, toplumsal sorumluluk anlamında bir misyon verdiği ve bu yüzden önemsediklerini belirtmişlerdir. % 26 ise eğitim fakültesine geldikten sonra vatandaşlık kavramına bakışında bir değişim olmadığı, önceki dönemlerde de vatandaşlığa bakışının benzer olduğunu söylemiştir. “Vatandaşlık eğitimi dersinizin bir parçası olmalı mı?” sorusuna, farklı branştan öğretmenlerin %83’ü olumlu cevap vermiştir. Katılımcıların %83’ü vatandaşlık eğitimi bakımından kendi rollerini vurgulamış yani, vatandaşlık eğitiminde kendilerinin bir sorumluluğu olduğunu savunmuşlardır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının %85’i işlerinin merkezi öneminin vatandaşlık eğitiminde olduğunu söylemiştir. Araştırmacı bu ve önceki araştırmasında, çeşitli kaynaklar eşliğinde vatandaşlık eğitiminin aslında sadece sosyal bilgilerin değil bütün bir eğitim kurumu tarafından üstlenilen bir misyon olduğunu vurgulamaktadır.

Ho vd. (2011) Singapur’da demokrasi eğitimine çok önem verilmediği, (sosyal bilgiler dersinde) bunun yerine sosyal uyum ve ekonomik gelişime dair bilgilerin daha sık ele alındığı vurgulanmıştır. Araştırma bulguları, katılımcıların sorumlu vatandaş imajını

yücelttiği gözlenmiştir. Meritokrasinin öğretim programlarında varsayım veya teori olarak değil bağımsız bir gerçek olarak öğrencilere yansıtıldığı sıklıkla ifade edilmektedir. Sonuç olarak araştırmacılar, ortaokul ve liseler arasında var olan farklı vatandaşlık eğitimi anlayışının öğrencilerin vatandaşlık bilgi, değer ve tutumlarını birbirinden farklı olmasına sebep olduğu ifade edilmiştir. Meritokrasi tabanlı bir eğitim, sadece en üsttekilerin “konuşabildiği” ve belirleyici olabildiği, toplumun diğer kesimlerinin altta kaldığı, bunun demokratik olmadığı aksi yönde elitist olduğu vurgulanmıştır. Eşitlik ilkesine de aykırı olduğu ifade edilmiştir. Dahası, demokratik katılım, kamuoyunun kanaati ve müzakere ve tartışma ortamı böylece engellenmektedir.

Geijsel vd. (2012) Hollanda da iki tip vatandaş tipinin bulunduğunu savunmuştur. Normal veya geleneksel vatandaş ile göçmenler olarak isimlendirilen ve *normalleştirilmesi gerekenler* olarak ortaya çıkan vatandaşdır. Bunun ülkenin sosyal ve politik ortamıyla olan sıkı ilişkisine değinen araştırmacılar, çokkültürlülüğü tehlikeli yönlerine yapılan vurgunun ve tek-ortak kültür oluşturma girişiminin vatandaşlık eğitimine yansıdığını ifade etmektedir.

Thorson (2012) tutarlılık konusunu masaya yatıran araştırmacı, vatandaşlık eylemleri bakımından bireylerin günlük hayatta çok sık bir şekilde kendilerini sorgulamadıklarını, daha çok farklı durumlara kendileri adapte etmeye ve farklı durumları görmezden geldiklerini vurgulamıştır. Bireyler, vatandaşlığa dair tanım, anlayış veya *sözlüklerini* kullanarak uyumluluktan ziyade esnekliklerini artırmaya gayret etmektedir. Esnekliği bireylere veren de bireylerin duruma özel anlayışlarının zeminini oluşturan kavramlara hâkimiyeti, kavram çeşitliliği olmaktadır.

Patterson vd. (2012) “Öğretmenlerin vatandaşlık eğitimi kavramı nasıldır ve farklı kavramsallaştırmalar nelerdir?” sorusuna cevap aramışlardır. Öğretmenlere sorulan iki sorunun ilkinde sosyal bilgiler öğretme amaçlarını sıralamaları istenmiş, ikinci ve açık uçlu olan soruda ise iyi vatandaşın niteliklerini belirtmeleri istenmiştir. Son olarak görüşmede ise anket sorularına verilen cevabı geliştirmeleri ve amaçlarının sınıfta karşılanma durumları hakkında görüşlerini paylaşmaları beklenmiştir. 9 öğretmen görüşmelere, 155 öğretmen ise ankete katılmıştır. Sonuç olarak lise öğretmenlerinin üçte ikisi sorumlu vatandaş özelliklerini betimlemiştir. Öğretmenlerin %25’i ise katılımcı vatandaş özelliklerini anlatmışlardır. 155 öğretmen arasında sadece 6 tanesi ise adalet odaklı vatandaş özelliklerini açıklamıştır.

Castro (2013) yaptığı araştırmada 15 öğretmen adayı ile çalışmıştır. Araştırmada, katılımcılardan ideal vatandaş imajlarının ne olduğunu anlatmaları beklenmiştir. İkinci olarak müzakere, uzlaşma, aktivizm kelimelerini tartışıp bir hiyerarşi yapmalarını

istenmiştir. Sonuç olarak pasif ve uyumu öne çıkaran bir vatandaşlık anlayışının yaygınlaştığını belirtmektedir. Castro (2013) çeşitliliğin arttığı ve küreselleşen bir dünyada pasif ve uyum odaklı vatandaşların birbiriyle zıtlık oluşturduğunu savunmaktadır. İdeal vatandaş tanımlarını iki temel sınıf altında özetlemiş (tutucu, farkındalık sahibi) farkındalık yanlısı öğretmen adayları farkındalığı sosyal adalete yönelik bir kavram olmaktan çok bireysel amaçlar için daha çok elverişli olarak görmüştür. Kurumların toplumdaki yeri ve işlevi farkındalık yanlıları için merkezi bir konu olmamıştır. Halbuki eleştirel ve çok kültürlü eğitimciler için bunlar asli konular olmaktadır. Kısacası öğretmen adayları çoklu bakış açısı, tartışma, eleştirel düşünme gibi kavramları öne çıkarsa da bunları, yönelttikleri alan çokkültürlü eğitimin alanı değil, daha farklı alanlar olmuştur.

Obenchain, Balkute, Vaughn, ve White (2016) yaptıkları araştırmada “Alternatif bir lisede görev yapan iki öğretmen (Al ve Jane), vatandaşlık kimliği kavramını nasıl anlıyor ve uyguluyor?” sorusuna cevap aramışlardır. Al ve Jane öğretmendir. Araştırmada iki kavram merkezi önem taşımaktadır. Bunlar vatandaşlık kimliği ve aidiyet duygusudur. Bireyin kendini, iyiliğinden ve gelişiminden sorumlu hissetmesini vatandaşlık kimliğidir. Aidiyet duygusu ise toplum veya topluluktaki ortak amaçları paylaşan bireylerle bir araya gelip birlikte çalışma, sosyal adalet adına gönüllülüktür. Araştırmada Fen öğretmeni Al ve Jane’in birbirinden ve literatürden farklı vatandaşlık tanımlarının olduğunu göstermektedir. Fen öğretmeni Al, vatandaşlık kimliğini, topluluğa doğrudan katılım ve bağlılık duygusu etrafından şekillendirmektedir. Al öğretmenin vatandaş kimliğinde belirgin olan yön eğitim felsefesinde de görülen, kişisel ilişkiler ve iletişimin güçlendirilmesi, bir öğrencinin başarılı olması, topluluğa etkili bir mesaj ve katkı sağlamaktadır. Daha farklı bir ifade ile Al öğretmen öğrencilerinin başarıları destekleme ve bu yönde çaba göstermeyi amaçlamaktadır. Bu da Al’ın vatandaşlık kimliğinin “ayrılmaz bir parçası” olarak görülebilir. Al ve Jane yerel toplumla ilgili bir önem ve atıf taşımaktadır fakat bakış açılarında farklı vurgular söz konusudur. Al kendi sahip olduğu üyelik ve bağlılık hissinde olduğu gibi öğrencilerin benzer bir bağ ve üyelik geliştirmeleri için çaba gösterirken, Jane farklı olarak öğrencilerin sonraki hayatlarından toplumsal anlamda başarılı kabul edilen bireyler olabilmeleri adına gayret göstermektedir. Öğrencilerin halihazırdaki durumda böylesi bir geleceğe yakın olmadıklarını varsaymaktadır. Araştırmacı iki katılımcının da milli kimliği olumsuz karakteristiklerle tanımladığı ve dolayısıyla milli kimliğe yönelik bir sempatilerinin bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcılar milli kimliği (Amerikan kimliği), tüketicilik, aç gözlülük, bencillik gibi nitelermelerle anladıkları gözlenmiştir. Bu araştırma öğretmenlerin

vatandaşlığı meslekleri kapsamında nasıl algıladığını göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Keynan ve Lazar (2017) çevrimiçi bir forumdan (soru ve cevap forumu ,Q.A) “iyi vatandaşın” ne özelliklerini yansıtan başlıklar taranmış, 31 kullanıcının sorduğu benzer nitelikteki soruya verilen 210 farklı cevap incelenmiş ve içerik analizi yapılmıştır. Araştırma bulguları, Westheimer ve Kahne (2004) tarafından literatüre kazandırılan sorumlu vatandaş özelliklerine uygun cevapların çoğunluğu oluşturduğunu göstermektedir. Araştırmacının toplumsal öğelere vurgudan hareketle yardım etme, dayanışma özelliklerinin cumhuriyetçi bir eğilim taşıdığını belirtmiştir. Keynan ve Lazar (2017) Amerika'da öğrencilerin son yirmi yıldır iyi vatandaş birbirine yakın nitelikle tanımladığı, bunların da ortak özelliklerinin kendine yeten, disiplinli, çevresinde yardım eden, pasif bireyler olduğu belirtilmiştir.

Tan Piang, Naidu Mahadir, ve Osman Jamil (2017) iyi vatandaşlık kavramının Malezya ders kitaplarında nasıl kurgulandığını incelemiştir. Araştırmacılar ders kitapları iyi vatandaşlık kavramını tanımlarken baskın olarak hangi değerleri kullandığı, bu değerler ders kitaplarında nasıl işlendiğine cevap aramaktadır. Bunları yapmadan önce Malezya'nın toplumsal çeşitliliğinden ve tarihinde yer alan koloni sürecini ve Çin'den ve Hindistan işçi göçüyle toplumun % 40'ının Malay dışında unsurlardan oluştuğunu söylüyor. Ders kitaplarında en çok geçen değer sorumluluk olmuştur. Bütün değerlerin %12.11'i sorumlulukla ilgili olmuştur. İkinci değer ise yüzde 7.31 ile saygı olmuştur. Diğer boyutlar ise yardımsever, çalışan olma ve önem verme olmuştur.

Yurt dışında yapılmış araştırmalar incelendiğinde Westheimer ve Kahne (2004) tarafından yapılan çalışmanın araştırmacıların dikkatini çektiği ve ortaya konan tipolojinin araştırmalarda sıkça yer aldığı/tartışıldığı gözlenebilir. Vatandaşlık eğitimi araştırmalarının önemli bir bölümü çalışmalarında bu araştırmaya değinmiştir. Farklı araştırmacılar tarafından ortaya konan bulgular, sorumlu vatandaş özelliklerine uygun cevapların çoğunluğu oluşturduğunu göstermektedir (Castro, 2013; Castro & Knowles, 2017, s. 296; Geijsel vd., 2012; Ho vd., 2011; Journell, 2010; Keynan & Lazar, 2017; Masyada, 2013; Peterson & Knowles, 2009; Tan vd., 2017; Thapa, 2016; Wells, 2015). Keynan ve Lazar (2017) toplumsal öğelere vurgudan hareketle yardım etme, dayanışma özelliklerinin cumhuriyetçi bir eğilim taşıdığını belirtmiştir. Buna karşın cevapların vatanseverliği orta düzeyde önemli gösterdiği durumlarda ise cumhuriyetçi bakıştan uzaklaştığı ifade edilmiştir. Keynan ve Lazar (2017) Amerika'da öğrencilerin son yirmi yıldır iyi vatandaş birbirine yakın nitelikle tanımladığı, bunların da ortak özelliklerinin kendine yeten, disiplinli,

çevresinde yardım eden, pasif bireyler olduğunu savunmuştur. Benzer şekilde Patterson vd. (2012) lise öğretmenlerinin üçte ikisi sorumlu vatandaş öne çıkardığını ortaya koymuştur. Öğretmenlerin sadece %25'i katılımcı vatandaş olarak kodlanmıştır. 155 öğretmen arasında sadece 6 tanesi ise adalet odaklı vatandaş olarak kodlanmıştır. Bu örneklerde sorumluluk toplumsal değil, bireysel bir öge olarak düşünülmüştür. Vatandaşlıkla ilgili bilgi sahibi olmak ise diğer önemli bir tema olarak gözlenmiştir (Giron, 2012; Journell, 2010; Masyada, 2013). okulların, vatandaşlığı değil vatandaşlık bilgilerini öğrettiğini savunmuştur.

Eleştirel veya aktif vatandaşlık özelliklerinin yaygın olmadığı literatürde öne çıkmıştır. Araştırmacılar (Castro, 2013; Castro & Knowles, 2017; Thapa, 2016; Wells, 2015) öğretmen ve öğretmen adaylarının çoklu bakış açısı, tartışma, eleştirel düşünme gibi kavramları öne çıkardığına değinmiştir. Fakat çoklu bakış açısı, tartışma ve eleştirel düşünmeyi toplumsal veya politik alanda değil, bireysel amaç ve istekler konusunda uygulamışlardır (Castro, 2013; Castro & Knowles, 2017, s. 296; Wells, 2015, s. 159). İlgili durum öğretmen adaylarının aktif vatandaşlık kavramını bütüncül ve uyumlu bir yapı olarak görülmediğine yönelik bulguda da gözlenebilir (Peterson ve Knowles, 2009). Buradan yola çıkarak sorumlu veya toplumsal açıdan pasif vatandaşın kültürel değil uluslararası bir olgu olduğu (Hahn & Alviar-Martin, 2008, s. 98) savı kabul edilebilir.

Yurt dışında yapılan araştırmalar, uluslararası literatürde (a) pasif, uyumlu ve kişisel sorumluluk duyarlılığı baskın vatandaş tiplerinin kendine sıkça yer bulduğu, (b) eleştirel ve aktif vatandaşlığın henüz benimseyen bir kavram olmadığını göstermektedir. Araştırma sonuçları, cumhuriyetçi anlatıdan çok liberal anlatıya daha yakın bir vatandaşlık anlayışının hakim olduğuna işaret etmektedir. Çünkü, araştırma nesnelerinin vatandaşlığı bireysel düzlemde ele aldıkları gözlenmektedir. Vatandaşlığın toplumsal işlevi veya politik işlevine yönelik vurgular sınırlıdır. Bu durum, vatandaşlık eğitimi kuramcıları tarafından yoğun olarak eleştirilmiştir (Abowitz & Harnish, 2006; Haste, 2010, s. 174; Westheimer & Kahne, 2004).

2.2. Yurt İçinde Yapılmış Vatandaşlık Eğitimi Araştırmaları

Caymaz (2007) “Vatandaşlık size ne çağırıyor?” sorusunu sosyo-ekonomik, eğitim, yaş ve etnik grup bakımından birbirinden farklı bireylere sormuştur. Çalışmanın katılımcı sayısı sınırlıdır. Fakat araştırma, Türkiye’de “sıradan vatandaşın” vatandaşlık tanımlarında gözlemlenen ortak noktaları görmek bakımından ilgi çekicidir. Bireyler vatandaşlığı birey

ve devlet ilişkisini ilgilendiren, milli bilinç, kolektif bilinç gibi kavramlarla ele almıştır. Katılımcıların büyük bir bölümü vatandaşlığı aidiyet duygularıyla tanımlamıştır. Bireylerin kendilerini bütün içinde erimesi gereken, kendini fedaya hazır, kimseler olarak gördüğü, sorumluluklarına gönderme yaptığı gözlenmiştir. Araştırma sonucu katılımcıların vatandaşlık algısının temelde üç farklı eğilim etrafında toplandığını ortaya koymuştur. Bunlar kendinde vatandaş, fedakâr vatandaş, kendi için vatandaştır. *Kendinde vatandaş*, yoksul ve yoksunların oluşturduğu, kalabalık kitlede görülen ve bilinç içermeyen biraz da mecburen harekete geçirilen vatandaşlık tipinde, bireyler, göreve çağrıldığında mecburen giden, bunun dışında vatandaşlığa dair ilişkilendirmelerde bulunmayan kişidir. *Fedakar vatandaş*, birey olarak konuşmaktan çok belirli bir kolektivite, cemaat ve dahası ülkü adına konuşan vatandaş, vatan-millet saikiyle harekete geçer. Bireysel amaç ve hedefler, vatan ve millet söz konusu olduğunda negatif bir sıfat haline gelir. *Kendi için vatandaş*, birey çıkarını önemseyen vatandaş, devletin yanında toplumsal talepleri de dile getiren, yaşadığı yere bağlılığını fark eden vatandaştır. Vatandaşlık algısının kendi içerisinde farklılaşan örneklerine rastlamak mümkündür. Böylesi bir durum vatandaşlık eğitiminin önemini bir kez daha hatırlatmaktadır.

Doğanay, Çuhadar ve Sarı (2007) yaptıkları araştırmada 4. Sınıf düzeyindeki 370 öğretmen adayının politik katılımçılık durumlarının sosyo-ekonomik ile kişisel özelliklerden nasıl etkilendiğini incelemiştir. Öğretmen adaylarının politik konularda aktif oldukları alanların genellikle oy kullanma ve haber, tartışma programlarını takip etme olduğu belirtilmiştir (Doğanay, Çuhadar ve Sarı, 2007). Yapılan araştırmaların bulgularından hareketle sosyal veya politik katılım kavramlarının yine “iyi vatandaş” kavramı ile ilişkilendirilmediği söylenebilir.

Doğanay (2009) 3 ve 4. sınıf düzeyinde öğrenim gören 494 öğretmen adayı ile yaptığı çalışmada, katılımcıların vatandaşlığa ilişkin algıları ile uygulamaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışma, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının çoğunlukla geleneksel vatandaşlık algısına sahip olduğunu ortaya koymuştur. Bu tip bir vatandaşın öncelikleri arasında aile sorumluluklarını yerine getirme, ülke tarihini bilme, kendisine verilen sorumlulukları yerine getirme bulunmaktadır. Geleneksel vatandaşlık özelliği gösterenlerden daha az olmak kaydıyla katılımçılardan bir bölümü ise aktif vatandaşlık özelliklerini göstermiştir. Bu tip vatandaşlık özellikleri arasında ise bilgi ve akıl yürütmeye dayalı karar verme, insan haklarını korumayan yasaları reddetme, her türlü düşüncüyü sorgulama söz konusudur. Doğanay (2009) tarafından yapılan çalışmada ortaya çıkan iki

farklı görüş, diğer çalışmalarda da gözlenebilir. Bu çalışmalar, öğrencilerin vatandaşlığın politik konuları içeren anlamının daha az benimsendiğini göstermektedir.

Bakioğlu ve Kurt (2009) 22'si kadın, 23'ü erkek toplam 45 öğretmenden yarı yapılandırılmış görüşme formunu kullanarak topladığı verilerle yaptıkları araştırmada öğretmenlerin demokrasi vatandaşlık ve vatanseverlikle ilgili görüşlerini incelemişlerdir. Çalışmanın bulguları iyi vatandaşlığın tanımlanmasında itaat, sadakat boyutlarının öne çıktığını göstermektedir (Bakioğlu & Kurt, 2009).

Mısırlı-Özsoy (2010) Türkiye örnekleminde 21 şehir, 60 okul, toplamda 2947 ortaokul öğrencisinden veri toplamıştır. Araştırma ortaokul 8. Sınıf öğrencilerinin vatandaşlık kavramını nasıl tanımladıklarını incelemiştir. Sonuç olarak örnekleme iki farklı vatandaşlık anlayışının olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların az bir farkla da olsa toplumsal hareket odaklı vatandaş özelliklerine daha fazla vurgu yaptıkları gözlenmiştir (Mısırlı-Özsoy, 2010, s. 95). Araştırma iki farklı vatandaşlık yaklaşımının bulunduğunu tanımlamaktadır. Bunlar geleneksel ve toplumsal hareket odaklı vatandaşlar olmuştur. Araştırma bulgularına göre öğrenciler yetişkinlikte politik tartışmalara katılmak gerektiğini düşünmüşlerdir. Çevreyi koruma aktivitelerine katılımı ve toplum yararı içeren işlere katılımı da “çok önemli” görmüşlerdir. İnsan hakları ile ilgili konularda rol almaya ise öğrencilerin sadece %53'i çok önemli demiştir. Araştırmaya katılan 8. sınıf öğrencilerinin % 60'ında fazlası yerel düzeyde veya ulusal düzeyde yönetime katılmayı, % 55,8 ise politik konularda gazetelere görüş bildirmeyi planladıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın gelecekte insanlara yardım edeceğini söyleyenler örneklemin % 81,7'ini, imza vereceğini söyleyenler % 66,5'i, barışçıl gösterilere katılacaklarını belirtenler ise % 66,5'ini oluşturmaktadır. Öğrenciler toplumsal hareket odaklı vatandaş özelliklerine vurgu az bir farkla daha fazla vurgu yapmışlardır (Mısırlı-Özsoy, 2010, s. 95).

Doğanay (2010) farklı sosyo-ekonomik düzeylerden okullarda öğrenim gören 495 8. Sınıf öğrencisinin demokrasi algılarını incelemiştir. Araştırmanın verileri uluslararası bir araştırmanın ölçme aracının uyarlanması sonucu ortaya çıkan bir ölçme aracı ile toplanmıştır. Araştırmacı ortaokul basamağının son dönemindeki çocukların demokrasi kavramına yönelik tam olarak bilgi sahibi olmadığını ve vatandaşın politik yönü hakkında kimi önyargılarının olduğunu dile getirmiştir. 14 yaşındaki öğrenciler, demokrasinin bazı özelliklerini (sivil toplum, aktif katılım, politik süreçlerini, kadın hakları, sekülerizm) kavramışlar fakat devlet kurumlarından bağımsız basın kuruluşlarının var olmasını, birey olarak politikaya girmeyi demokratik olmayla ilgili görmemişlerdir.

Çakmak (2011) 938 öğretmen adayının politik katılımı ile ilgili tutum ve davranışlarını anket yoluyla topladığı veriler ışığında incelemiştir. Farklı bölümlere devam eden 1. ve 4. sınıf düzeyi öğretmen adayları araştırmanın katılımcılarıdır. Çalışmada, çoğu katılımcı, öğretmen adaylarının politik konularda aktif rol alması fikrine, “olumsuz” yaklaşmıştır. Araştırmacı bu bulgudan hareketle, aday öğretmenlerin politikayla doğrudan ilgilenme konusunda çekimser veya isteksiz olduğunu belirtmiştir. Bu araştırmaya katılan öğretmen adayları politik katılım ile ilgili faaliyetlerini oy kullanmak, politik gündemi takip etmek ve arkadaşları ile politika tartışmak olarak belirtmişlerdir. Sivil toplum kuruluşlarına katılımın, bu araştırmada, düşük düzeyde olduğu ifade edilmiştir. Geleceğin öğretmenlerinin büyük bir oranının dernek vb. sivil toplum kuruluşlarına üye olmadığını, dahası yarıdan fazlasının öğrenci kulüplerine bağlı bulunmadığını göstermektedir.

Ersoy (2012) annelerin vatandaşlık anlayışlarını nitel araştırma yöntemi ile incelemiştir. Araştırmaya alt ve orta sosyo-ekonomik düzey ailelerden seçilmiş 29 anne katılmıştır. Araştırma sonuçları annelerin çocukların ahlaki ve sosyal yönüne vurgu yaptığını göstermiştir. Annelerin öne çıkardığı değerler ise dürüstlük, sorumluluk, saygı olmuştur. Bununla beraber toplumsal katılım yani ülkedeki sorunlara duyarlı olma ve sorunların çözümü için gerekli girişimlerde bulunmaya sadece bir anne vurgu yapmıştır.

Önal (2012) araştırma sürecinde geliştirdiği anket ile 80 (sosyal bilgiler) öğretmen adayının “katılım haklarını” nasıl kullandıklarını incelemiştir. Araştırma bulguları gönüllülük, sosyal hizmet kapsamındaki STK’lara üye olma oranının örneklem içerisinde de % 17, katılma oranının ise % 23 olduğunu göstermektedir. Bu çalışmanın örnekleminde en yaygın katılım biçiminin oy vermek olduğu ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının üye olma, etkinliklere katılım, parasal veya emek olarak yardım sağlama gibi boyutları içeren sivil toplum davranışları sınırlı düzeydedir. Araştırmacı, öğretmen adaylarının temel katılım biçiminin oy kullanma olduğu, bunun dışında kalan katılım biçimlerinin düşük düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Baloğlu Uğurlu (2013) yaptığı araştırmada verileri 837 ortaokul öğrencisinden ölçekle toplamıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden 423’ü ABD’de eğitim görmekte olan ABD vatandaşı, 414 ise Türkiye’de öğrenim gören Türk vatandaşlarıdır. 8. düzeyindeki Türk ve Amerikan öğrencilerin vatandaşlık kavramından ne anladıklarının karşılaştırıldığı araştırmada, iki öğrenci grubunun da çalışkan olmak ve yasalara uyma konusunda hem fikir oldukları gözlenmiştir. Buna karşın Amerika öğrenciler hükümet temsilcilerine saygıyı, Türk öğrenciler ise askere katılmayı öne çıkarmıştır. Buna karşın politik konular önemsiz

olarak görülmüştür. Politik partilere katılmak ve politik tartışmalara katılmak iki gruba göre de önemsizdir.

Baloğlu Uğurlu (2014) tarafından yapılan diğer çalışmada ise yine Amerikalı ve Türk öğrencilerin vatandaşlık değerlerine odaklanılmıştır. Araştırma verileri 564 ortaokul öğrencisinden ölçek veri toplama aracıyla toplanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerden 286'sı ABD'de eğitim görmekte olan ABD vatandaşı, 278'i ise Türkiye'de öğrenim gören Türk vatandaşlarıdır. Öğrencilerin empati ve tolerans vurgusu Türkiye örnekleminde daha baskın olduğu gözlenmiştir. Buna karşın Amerikalı öğrenci örnekleminde bu değerlere yapılan vurguların yoğun olmadığı araştırmacı tarafından vurgulanmıştır. Sorumluluk ve çok kültürlülüğü yönelik öğrenci ortalamaları benzerdir. Araştırma verileri, karşılaştırmalı çalışmaların ilginç sonuçlar üretebildiğini göstermektedir. Zira çalışmada geçen kavramların katılımcılar tarafından nasıl algılandığı konusu önemli bir noktadır. Bu yüzden sorumluluk olarak ele alınan kavrama öğrencilerin hangi açıdan yaklaştıklarına yönelik yeni çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Kızılay (2015) 7. sınıfa devam eden 150 öğrenciye iyi vatandaşın özelliklerini sormuştur. Araştırmanın verileri açık uçlu soru formu ile toplanmıştır. Çalışma sonuçları “iyi vatandaşlık” kavramının kişisel özelliklerle açıklandığını göstermektedir. Öğrencilerin % 88'i değerlere vurgu yapmıştır. Bu değerler arasında büyüğe-küçüğe, millete, kendine, aileye, ülkeye saygı, dürüstlük, yardımseverlik, sorumluluk ve sevgi bulunmaktadır. Öne çıkan temalar çevre, davranış, vatanseverlik, hak, iletişim ve din olmuştur. Politik bilgi, beceriler bulgular arasında yer almamıştır. Dikkat çeken ayrıntı öğrencilerde görevlerini bilen ve uygulayan vatandaş imajı daha baskındır. Yine öğrencilere göre iyi vatandaş “protesto yapmamalı bunun yerine sakin ve güzel konuşmalıdır”.

Yeşilbursa (2015) 6 farklı üniversiteden 580 öğretmen adayının görüşlerini incelediği çalışmanın verilerine açık uçlu görüşme formu ile erişmiştir. Araştırmacı, öğretmen adaylarının iyi vatandaş en çok dürüstlük, sadakat, saygı değerleriyle tanımladıklarını göstermiştir.

Thornberg ve Oğuz (2016) İsveç ve Türk örnekleminde öğretmen adaylarının vatandaşlık eğitimi amaç ve değerlerini incelemişlerdir. Değer eğitime yönelik ilgi İsveç örnekleminde daha sınırlıyken, Türk örnekleminde değer eğitime özel bir önem vermiştir. Değer eğitimi yaklaşımlarından erdem, sonuç ve görev yaklaşımlarına değişen oranda destek vermişlerdir. Buna karşın İsveçli öğretmen adaylarının %56'sının eleştirel yaklaşıma daha yakın olduğu bulunmuştur. %29 ise sınırlı ilgi göstermiştir. İsveç örneklemiyle karşılaştırılınca, Türk

örnekleminin muhafazakâr yaklaşıma daha fazla vurgu yaptığı ortaya çıkmıştır. 190 öğretmen adayından oluşan Türk örneklemin, iki farklı vatandaşlık yaklaşımı arasında bölündüğü gözlenmiştir. Eleştirel, muhafazakâr vatandaşlık yaklaşımları arasında bölünen örneklem, % 15 muhafazakâr, % 20 eleştirel, % 47 hem muhafazakâr hem eleştirel, % 18 ise vatandaşlık eğitime yaklaşımı daha sınırlı olan öğretmen adayları olmuştur.

Dere vd. (2017) 16 ortaokul öğrencisinin velileriyle yaptıkları yarı yapılandırılmış görüşmelerle gerçekleştirdikleri araştırmada ailelerin “iyi vatandaşlık” kavramını nasıl anlamlandırdıklarını incelemiştir. Ailelerin en çok öne çıkardıkları üç değer, kamu malını korumak, insanlara saygı, doğayı korumak olmuştur. Katılımcılara bir şey talep etmeyip, talep edileni veren vatandaşı öne çıkarmışlardır. Başka bir anlatımla ailelere göre iyi vatandaş “koruma”, “sahip çıkma”, “uyuma”, “yardım etme”, “yerine getirme”, “ödeme” konusunda özenli olmalıdır.

Yiğit (2017) bir devlet üniversitesinin sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı ikinci sınıf düzeyinde öğrenim gören 129 öğretmen adayının vatandaşlık ve Türk vatandaşlığı hakkındaki görüşlerini incelemiştir. Araştırmanın verileri açık uçlu soru formu ile toplanmıştır. Çalışma öğretmen adaylarının vatandaşlığı politik kavramlarla tanımladıklarını göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Öte yandan bu çalışmaya katılan katılımcılar, politik boyutu vatandaşlığın geleneksel özellikleri olan oy kullanma, vergi verme, askere gitmekle sınırlandırmıştır. Yiğit (2017) öğretmen adaylarının vatandaşı politik açıdan edilgen bir nesne olarak algıladığını, vatandaşın politik ortamdaki belirleyici etkisine değinmediklerine dikkat çekmiştir.

Eryılmaz vd. (2018) maksimum çeşitlilik örnekleme tekniği ile seçtiği 35 katılımcının vatandaşlık ve STK kavramlarına dönük algı ve deneyimlerini incelemiştir. Araştırma verileri temel nitel araştırma yöntemi ile toplanmıştır. Katılımcıların 11’i öğretmen, 24’ü ise ortaokul öğrencisidir. Çalışma ortaokul öğrencilerinin etkin vatandaşlık kavramını STK ile ilişkilendirmediğini göstermesi bakımından ilgi çekicidir. Öğrenciler STK kavramını sadece yardımlaşma amaçlı dernek ve vakıflarla düşündükleri, sendika, baro, ticari örgütler gibi boyutlara değinmedikleri belirtilmiştir. Öğrencilere göre etkin vatandaşlık fedakarlık, bilinç sahibi olma, milliyetçilik ve iyi alışkanlıklarla ilgilidir (Eryılmaz vd., 2018).

Ekici (2018) Diyarbakır’da görev yapan 97 sosyal bilgiler öğretmenin vatandaşlık eğitiminde yaşadıkları sorunların neler olduklarını incelemiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya katılan öğretmenler, kazanımların öğrenci tarafından “benimsenmediğini” belirtmişlerdir. Öğretmenlere göre

bunun sebebi toplumsal olarak çocukların “farklı bir dünya” ile karşı karşıya olmalarıdır. Örneğin çocuk hakları ile ilgili kazanımlar ile toplumsal durum arasındaki farklılık, bu kazanımların öğrenci tarafından gerçekçi bulunmaması ile sonuçlanmaktadır. Benzer şekilde vergi ve kaçakçılıkla ilgili algı okuldakinden farklıdır. Bölgedeki vatandaşlar, kaçakçılığı “normal karşılamakta”, vergi vermeyi bir vatandaşlık yükümlülüğü olarak görmemektedir. Aynı durum konu kadın hakları olduğunda da geçerlidir. Buradan hareketle, araştırmaya katılan öğretmenler, sosyal bilgilerde vatandaşlığa yönelik konuların yüzeysel olduğu, güncel olmadığı, anlaşılır olmadığı, yaşama yönelik olmadığı, evrensel olmadığı, toplumsal ihtiyaçları karşılamadığı gibi gerekçeleri göstererek eğitimin bilgi düzeyinde kalmasını eleştirmiştir (Ekici, 2018).

Yurt içinde yapılan araştırmalar incelendiğinde vatandaşlık kavramının birçok araştırmaya konu olduğu görülebilir. Vatandaşlığın etkin, aktif özelliklerinin yanı sıra, pasif ve geleneksel özellikleri yapılan araştırmalara konu olmuştur. Sosyal bilgiler dersi amaçları bakımından incelendiğinde, en çok göze çarpan kavramların aktif ve demokratik vatandaşlık (Doğanay, 2012), etkin vatandaşlık (Ata, 2009, s. 4; Öztürk, 2009), etkili vatandaşlık vb. olduğu gözlenebilir. Etkin veya aktif vatandaş, ülke değerleriyle uyumlu olurken, sosyal, politik ve ekonomik katılım gösteren, eleştirel düşünebilen birey olarak ele alınmıştır. Buna karşın geleneksel veya pasif vatandaş ise ülke değerlerine bağlı, milli değer ve sembolleri benimsemiş olmakla yetinen bireydir. Thornberg ve Oğuz (2016) ve Doğanay (2009) tarafından yapılan çalışmalar aynı anda iki farklı vatandaşlık yaklaşımının var olduğunu düşündürmektedir. Thornberg ve Oğuz (2016) eleştirel ve muhazakar yaklaşımın, Doğanay (2009) ise geleneksel ve aktif vatandaşlık özelliklerinin var olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan araştırmalar, ikinci tip vatandaşın (geleneksel ve muhafazakar) daha yaygın olarak benimsendiğini göstermiştir. Araştırma bulgularına göre iyi vatandaşlık genellikle yaşanan ülkeye karşı sevgi duyguları besleme ve toplumsal kaygı taşıma vb. özelliklerle betimlenmiştir.

Yurt içinde yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde “ideal vatandaş” anlatısının toplumsal sorumluluklarla ilişkilendirildiği (Baloğlu Uğurlu, 2014; Dere vd., 2017; Ersoy, 2012; Kızılay, 2015; Yeşilbursa, 2015) ve vatandaşın politik tutum ve davranışlarının olumsuz (Çakmak, 2011; Doğanay, 2010; Mısırlı-Özsoy, 2010) bir özellik olduğu gözlenmektedir. Örneğin Altıntaş (2016, s. 105) öğretmen adaylarının aktif vatandaşlık konusunda kendilerine güvenlerinin düşük olduğuna değinmiştir. Aynı araştırmada, öğretmen adayları, günlük hayatta aktif vatandaşlığın uygulanması için “ülke koşullarının uygun olmadığını”

belirtmiştir. Hatta aktif vatandaş kavramının gerçekçi bir kavram olup olmadığı öğretmen adaylarınca tartışılmıştır.

Türkiye’de yapılan vatandaşlık eğitimi araştırmalarında “iyi vatandaş” ülkesini seven, milli değer ve sembolleri benimseyen kişidir. Bununla beraber politik konularda etkin olmayı tercih etmeyen birey, iyi vatandaşlığa daha yakındır. Toplumsal sorumluluklar, sevgi, saygı, sorumluluk değerleri olarak özetlenebilir. Literatürde dikkat çeken diğer bir nokta ise vatandaşlık eğitimi araştırmalarının yöntemsel tercihleriyle ilgilidir. Öğretmen, öğretmen adayı ve öğrencilerle yapılan araştırmalar daha çok araştırma nesnesindeki bilginin, değer veya kavramın ne olduğunu incelemeye odaklanmaktadır. Doğanay (2004) sosyal bilgiler öğretiminin bilişsel çıktıların daha sık çalışıldığını dile getirmiştir. Günümüzde bu durumun değiştiğini söylemek güç görünmektedir. Doğanay (2004), bilişsel alanın daha pratik bir şekilde ölçülebildiğini, ulusal ve uluslararası testlerde bilişsel boyutun ezici bir biçimde ön planda olduğunu açıklayarak, bilişsel boyuta olan vurgunun sebeplerini işaret etmiştir (2004). Fakat bilişsel alanın sadece sınıf içerisinde ve öğretmen yönlendirmesiyle oluştuğunu söylemek güçtür. Altıntaş (2016, s. 66) yaptığı araştırmada öğretmen adaylarının aktif vatandaşlık kavramına dair “önceki fikirlerinin” bilgi edinme sürecini etkilediğini ve zorlaştırdığını fark etmiştir. Vatandaşlığın nasıl tanımlandığı, bilgi basamağıyla nasıl ilişkilendirdiği kuşkusuz önemlidir. Bununla beraber vatandaşlık kavramının bireyin yaşamında nasıl bir role sahip olduğu da öğrenmenin önemli bir boyutudur. Fakat kavramın paydaşlarca nasıl inşa edildiği yeterince cevaplanmamış bir soru olarak kalmıştır. Bu araştırma öğretmen adaylarının vatandaşlık kavramını nasıl inşa ettiğini göstermesi bakımından literatüre katkı sağlamayı amaçlamıştır.

BÖLÜM 3

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Toplum, Demokrasi ve Vatandaşlık

3.1.1. Demokrasi ve Vatandaşlık

Herhangi bir toplumda bireylerin bir arada nasıl yaşadığı/ yaşaması gerektiği birçok sosyal bilim dalının inceleme konusudur. Bireylerin bir arada yaşadığı bir yapıda düzenin nasıl sağlanacağı önemli bir problem olarak belirir. Tek tek bireylerin güç ve özgürlüklerini nasıl koruyacağı önemli bir soru haline gelir. Sorunun cevabı Rousseau'ya göre toplumsal sözleşmedir. Sözleşme fikrine göre toplum farklı katmanlarında bulunan birey ve toplulukların ortak karar, ortak duygu, ortak amaç ve ortak düşüncelerinin ürünüdür. Başka bir deyişle toplum ortak karar, istek ve iradelere bağlı olarak geleceğe taşınmaktadır. Toplumsal sözleşme fikrini, aile analogisi ile açıklayan Rousseau'ya göre toplum isteğe bağlı bir birliktir. Toplum sözleşmesi kitabında Rousseau (2014) en eski ve tek doğal birliğin aile olduğunu söylemiştir (s. 31). Ailede yetişen çocuklar, yalnızca korunma ihtiyacı varsa, bu aileye bağımlıdır. Yetişkinliğe erişip bir başkasının korumasına ihtiyaç ortadan kalktığında bağımlılık da ortadan kalkar. Korunma ihtiyacının yokluğunda birlikte yaşamak artık isteğe bağlıdır. Dolayısıyla bireyin topluluğa ve topluma karşı sorumluluğu toplumsal sözleşmenin temelidir. Alkan (1979) vatandaşlığın temelini kişilerin toplumsal ve politik sorumluluk duygularının gelişmesi olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla vatandaşların bir arada yaşama isteği toplumsal sözleşmenin olduğu gibi vatandaşlığın da önemli bir bileşenidir.

İradeye bağlı koşullarda bir araya gelen bireyler yani vatandaşlar, toplumsal bir sözleşmeye katılırlar. Bu sözleşme haklarının, sorumluluklarının ve özgürlüklerinin temelini oluşturur. *“Kendisi üzerinde başkalarına tanıdığı haklara, başkaları üzerinde kendisi de sahip*

olmayan hiçbir üye bulunmadığı için her birey hem yitirdiğinin karşılığını almak hem de elindekini korumak için daha çok güç kazanmış olur (Rousseau, 2014, s. 47).” Kendi üzerinde uygulanan kuralların, başkaları konu olduğunda yine aynı şekilde uygulanması ve kişinin bu konuda söz söyleme hakkı olması bireyi hak ve özgürlüklerden mahrum etmediği gibi ona daha çok güç verir. Tüm bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları bu yapıya, siyasal bütün denmektedir. Üyelerin bir araya gelmiş hali halk, egemenlerin tek tek hali vatandaş, yasalara uyan bütün uyruk olarak isimlendirilmektedir. Halkın gücünü devrettiği kurumsal yapıya ise devlet denir. Halk, vatandaş, devlet gibi ögelerin birbiri arasında nasıl bir ilişkisinin olduğu ve olması gerektiğine dair bakış açısı ise belirli bir yönetim fikriyle ilgilidir. 20 ve 21. Yüzyıl’da yönetim fikrinin “demokratik” olması gerektiği kabul edilmiştir.

Demokrasi, hak ve sorumlulukların günlük yaşamda ve yönetimle ilgili konularda nasıl anlaşılması gerektiği konusunda belirli bir bakış açısı sunar. Dahl (2015) demokrasi, hak ve sorumluluk kavramlarını bir benzetme ile açıklamıştır. Benzetme yüzlerce üyesi olan bir örgütün yönetimini konu almaktadır. Yüzlerce üyeye sahip bu birliğin hayatına devam edebilmesi için öncelikle neyin, ne zaman ve nasıl yapılacağını çözümleyen bir tüzüğe ihtiyaç bulunmaktadır. Tüzüğü hazırlamakla görevlendirilen kişi, birliğin hedefleri hakkında değil ama kararların nasıl alınacağı konusunda emin olamamaktadır. Birlik üyelerinden A kişisi yetenekli ve bilgili bir grubun birlik adına karar alabilmesini, bunun birliğin hedeflerine ulaşmasında etkin çözümler üreteceğini teklif eder. Yanıt vermek üzere söz alan B kişisi ise tek kişinin yönetiminin doğru olmadığını, üyelerin tamamının katılım ve belirleme hakkının olduğunu hatırlatır (Dahl, 2015, s. 46):

Bu derneğin uğraşacağı önemli konularda hiçbirimiz diğerlerinden, kendi düşüncelerinin otomatik olarak kabul edilmesini gerektirecek kadar bilgili değil. Belirli bir zamanda bazı üyeleri bir konu üzerinde daha fazla şey biliyor olabilirler ama hepimiz bilmemiz gerekenleri öğrenmeye muktediriz. Tabi ki bir karar varmadan önce kendi aramızda meseleleri tartışıp konuşacağız. Bu derneği kurmamızın bir nedeni de izleyeceğimiz yol üzerinde tartışıp konuşmak ve ondan sonra bu yola karar vermek. Ancak hepimiz bu konuların tartışılmasına ve birliğin izleyeceği politikalara karar verilmesine katkıda bulunmaya yetecek vasıflara sahibiz. Sonuç olarak, tüzüğümüz bu varsayıma dayanmalıdır. Hepimizin derneğin kararlarına katılma hakkımızı garanti altına almalıdır. Kısacası, hepimiz eşit derecede ehil olduğumuz için demokratik olarak kendi kendimizi yönetmeliyiz.

Benzetmede gözlenebileceği üzere Dahl, demokrasinin en temelde 5 ilkeye bağlı olarak yaşayabileceğini savunmaktadır. Bunlar; *etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündemin kontrolü, yetişkinlerin katılımıdır* (Dahl, 2015, s. 48). 5 temel davranışı üstlenen birey, vatandaştır. Vatandaşların sağlıklı bir demokrasinin devamı için görev ve

sorumlulukları vardır. Zira demokrasi kazanılan bir ödül veya varılan bir hedef olarak görülmemektedir (Parker, 2001, s. 12) Sürekli olarak yaşatılan bir kültürü, anlayışı gerektirmektedir (Parker, 2000, s. 110). Bu yüzden sağlıklı bir demokrasinin tesisi için bireylere önemli roller düştüğü ifade edilmiştir (Parker, 2010, s. 249). Ne var ki vatandaşlık sadece yönetsel konularla ilgili bir kavram değildir. Vatandaşlık kavramı geniş ve çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla vatandaşlık kavramının hangi çerçevede ele alındığı önemli bir konudur.

Carretero vd. (2016, s. 297) vatandaşlık eğitimini vatandaşlığa dönük (a) bilgi-anlayış, (b) beceri, (c) değer ve (d) eylemlerle tanımlamıştır. Vatandaşlık bilgisi, demokratik kurumlar, demokratik süreç ve ülke tarihi hakkında bilgilerdir. Bu bilgilere ek olarak günümüzde artık tartışmalı konular, birey-toplum ilişkisi gibi bilgi türleri de vatandaşlık eğitiminin konuları arasına girmiştir. Öğrencilerin sadece bilgi sahibi olması değil, bilgileri günlük-gerçek hayata aktarabilmesi, bilgileri ile yaşantısını ilişkilendirebilmesi gerekmektedir. Vatandaşlık eğitiminde önemli (b) beceriler ise öğrencilerin vatandaşlık katılımını içeren alana yöneliktir. Vatandaşlık katılımı ise karar verme, problem çözme, müzakere, tartışmalı konulara katılma gibi öğeleri içermektedir. Carretero vd. (2016) vatandaşlık becerilerini üç farklı alan ait becerilerin toplamı olarak değerlendirmiştir. Bunlar katılım becerileri, bilişsel beceriler, sosyal-duygusal becerilerdir. Bilişsel beceriler, analiz, sentez, değerlendir, sonuç çıkarma becerileridir. Katılım becerileri uzlaşma, müzakere, anlaşmazlık durumlarını yönetebilme, kamuoyunu etkileyebilme becerilerini içermektedir. Bunlarla beraber birlikte yaşama, demokratik tutum geliştirme çoğulculuğa saygı gibi becerilerde katılım becerileri arasındadır. Sosyal ve duygusal beceriler ise birey, akran grubu ve grup-toplum ile sağlıklı ilişkiler geliştirebilme becerileridir. Akran baskısına karşı koyabilme, tehlikeli davranışlardan kaçınma, başkalarına zarar vermeme vb. beceriler sosyal ve duygusal beceriler arasındadır. Vatandaşlık (c) değerleri hoşgörü, farklılıklara saygı, başkalarının haklarına saygı, özgürlük ve eşitliktir. Son olarak vatandaşlık (d) eylemleri ise toplumu ilgilendiren konularda bireylerin nasıl bir eylemlilik içerisinde olduğunu konu almaktadır. Vatandaşlık eylemleri temel olarak bir amaç doğrultusunda bir araya gelme, birlikte çalışma, farklılıkları hoşgörü ile karşılama, anlaşmazlıkları çözme, ortak hedef belirleme ve kamu yararını göz etme pratikleridir. Sonuç olarak vatandaşlık eğitimi vatandaşlığa dönük bilgi, beceri, değer ve eylemleri merkeze alarak düzenlenmektedir. Bilgi, beceri, değer ve eylemlerin nasıl bir içeriğe sahip olması gerektiği ise çeşitli cevapları olan bir sorudur. Sahip olunan vatandaşlık anlatısı ne tür bilgilerin önemli olduğu, hangi becerilerin ilk olarak ele

alınması gerektiği, değerler konusunda nereden başlamak gerektiği ve vatandaşlık nereye kadar eylem içerisinde olması gerektiği konusunda belirleyici olabilmektedir. Liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık anlatıları birbirinden farklı vatandaşlık yaklaşımlarına sahip olması ve literatürde yaygın olarak tartışılması bakımından önemlidir.

3.1.2. Sosyo-Politik Bir Kimlik Olarak Vatandaşlık

Vatandaşların belirli hak ve sorumluluklarının olduğu farklı vatandaşlık yaklaşımlarınca kabul edilen bir yargıdır. Liberal vatandaşlık anlayışı her ne kadar bireysel değerlere vurgu yapsa da bireyin sorumlulukları olduğunu hatırlatmaktadır. Cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışı liberal yaklaşımdan bariz bir şekilde fazla vatandaşlık sorumluluğundan bahsetmektedir (Touraine, 2015). Vatandaşın yapması gerekenlerle birlikte kim olması gerektiği de önemli bir konudur. Zira bireyin toplumsal ve politik özellikleri, vatandaşlığın temel konusudur. Dolayısıyla vatandaşlık, sadece demokratik yönetimle ilgili fakat bununla sınırlı bir kavram değildir. Vatandaşlık aynı zamanda sosyo-politik içeriğe sahip bir kimliktir (Heater, 2007). Bu açıdan bakıldığında toplumsal ve politik olarak vatandaşın kim olduğu bir soru olarak belirmektedir.

Bütün tarihsel dönemlerde, vatandaşın kim olduğu ve rollerinin neler olduğuna dönük yaklaşımların bulunduğu söylenebilir. Derek Heater, *Yurttaşlığın Kısa Tarihi*'nde vatandaşlığın ne demek olduğunun ve vatandaş profilinin dönemsel bağlam ve içeriğe sıkıca bağlı olduğunu göstermiştir (Heater, 2007). Dolayısıyla vatandaşlık kavramının değişmez ve verili bir kavram olmadığı söylenebilir. Aksine vatandaşlık tanımı, içinde bulunulan tarihsel döneme özgü özellikler içeren, belirli bir toplumsal-politik sistemle uyumlu olarak inşa edilen bir kimlik perspektifidir.

Belirli bir ülkedeki toplumsal ve politik yapı ve bu yapının özellikleri vatandaşlık kimliğini önemli ölçüde ilgilendirmektedir (Abowitz & Harnish, 2006; Crick, 1999; Kymlicka & Norman, 1994). İlgili yapı ve özellikleri dikey olarak tarihsel, yatay olarak toplumsal farklılar gösterebilmektedir (Luckmann & Berger, 2008). İdeal vatandaşlık kavramının, değişmez ve verili bir forma sahip olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla birden çok ideal vatandaşlık gerçekliğinden bahsedilebilir. Fakat vatandaşlığın değişmez bir temasından bahsedilecekse o da “iyi” vatandaşdır. “İyi” vatandaş, devlet kurumlarına bağlı, görevlerini yerine getirme sorumluluğu taşıyan kişidir. Günümüzde şirket ve holdinglerin dahi iyi vatandaşlık olmalarının beklendiği gözlenmektedir. Pykett vd. (2010) şirketler veya

holdinglerin vatandaş olarak değerlendirebileceklerini tartışmışlardır. Şirketler yasal olarak vatandaş değillerdir. Fakat toplumsal olarak sorumlu ve kurallı davranmaları beklenmektedir. Dolayısıyla *iyi veya kötü* bir vatandaş sayılabilirler.

Neredeyse bütün tarihsel dönemde iyi vatandaşın bazı özellikler taşıması gerektiği belirtilmiştir. Avrupa’da birbirinden farklı vatandaş anlayışlarının bulunduğu Eski Yunan, Roma, Ortaçağ, Devrimler Çağı ve Modern olmak üzere 5 temel dönem bulunmaktadır (Heater, 2007). Her bir dönem belirli vatandaşları, iyi vatandaş olarak sunmaktadır. Heater (2007) bu dönemlerde vatandaşta aranan ortak özelliğin sistemi korumak olduğunu vurgulamıştır. Heater (2007) bahsettiği 5 dönemde vatandaşta aranan ortak özelliğin sistemi korumak olduğunu vurgulamıştır. Örneğin, Aristoteles’e göre genç insanlar bir demokratik bir toplumda demokrasi yanlısı, seçkinler tarafından yönetilen bir toplumda ise oligarşi yanlısı olarak yetiştirilmelidir (Heater, 2007, s. 35.). Demokratik bir ülkede yaşayan ideal vatandaşlar ideal olarak belirli özelliklere sahip olmalıdır (Touraine, 2015). Ne var ki demokrasinin vatandaşlığın ne olduğuna yönelik çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Demokratik toplumları konu alan siyaset bilim literatüründe vatandaşlığın nasıl olması gerektiğine dair teoriler, temel olarak 2 vatandaşlık anlatısına işaret etmektedir. Bunlar, liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık anlatılarıdır (Durgun, 2010; Oldfield, 2012; Touraine, 2015; Uçman, 2018).

3.2. Cumhuriyetçi ve Liberal Vatandaşlık Anlatıları

Cumhuriyetçi ve liberal vatandaşlık anlayışlarının temel vatandaşlık anlatılarını temsil ettiği söylenebilir. Ne var ki Janoski ve Gran (2002, s. 18) 4 farklı vatandaşlık anlatısının olduğunu not etmiştir. Bunlar, liberal, toplumsal sözleşme, katılımcı cumhuriyet, çoğulcu vatandaşlık anlatılarıdır. İlgili anlatılar daha çok birey ve uzlaşma, grup hakları, haklar ve sorumluluklar, politik kurumların rolleri ve bunlara dair arka planda var olan motivasyonlar konusunda ayrılmıştır. Kadioğlu (2012b, s. 13) ise vatandaşlığı ulusal kimlik, evrak, hak ve görev-sorumluluk temelli vatandaşlık olarak sınıflandırmıştır. Fakat yine de bahsedilen yeni yaklaşımların aslında geleneksel iki yaklaşımın farklı yansımaları veya iki yaklaşımdan doğan yeni anlatılar olarak görülebileceği belirtilmiştir (Touraine, 2015).

Liberal ve cumhuriyetçi yaklaşımlar demokrasinin doğasına uygundur (Touraine, 2015). Buna karşın anlatılar yönetim, vatandaş, politika vb. alanlarda hak ve sorumlulukların nasıl paylaşıldığı konusunda birbirinden farklılaşmıştır. Vatandaşlığın liberal ve cumhuriyetçi

anlatısı birbirinden farklı özelliklere, amaçlara ve yaşam tasavvurlarına sahip bireyler öngörmektedir. Liberal vatandaşlık anlatısı, vatandaşlığı bir *statü* olarak ele alırken cumhuriyetçi vatandaşlık anlatısı, vatandaşlığın bir *pratik* işi olduğunu vurgulamaktadır (Durgun, 2010; Oldfield, 2012; Touraine, 2015; Uçman, 2018). Dolayısıyla liberal bir toplumda vatandaş sınırlı sorumluluklara ve geniş haklara sahip iken, cumhuriyetçi bir toplumda vatandaş bir takım sorumluluk ve ödevlerle donatılmıştır. Ödev ve sorumluluklarını öteleyen, edilgen vatandaşlar ideal vatandaşlıktan uzaklaşmaktadır. Buna karşın liberal anlatıda, ideal vatandaşın sorumluluk ve ödevleri daha sınırlıdır.

3.2.1. Liberal Vatandaşlık Anlatısı

Liberal anlatıda vatandaşlar, doğal haklara sahip bireyler olarak kabul edilmektedir. Doğal haklar onların “insan hakları”dır. Vatandaşlar sivil (ifade, toplanma, dernek kurma), siyasal (siyasal etkinliklere katılabilme) ve sosyal haklara (sağlık, eğitim) doğuştan sahiptirler. Bu hakları kazanmak için herhangi bir eylemde bulunmaları gerekmez. Doğdukları andan itibaren bu haklara sahiptirler. Bireylerin hayatını tam anlamıyla yaşayabilmesi için bu haklar aslında gerekliliktir. Haklar devletin baskıcı yönlendirmesine (Oldfield, 2012, s. 104; Tocqueville, 1962, s. 95) karşı bireyi korumaya yönelik (Touraine, 2015) bir teminat olarak görülmüştür.

Liberal anlatıda birey devletten ontolojik, epistemolojik ve ahlaki olarak önceliklidir. O yüzden ilk olarak bireyin ihtiyaçları ve yetkileri tanımlanmıştır. Dolayısıyla bireyin özerkliğinden, korunan ve yüceltilen bir bakış açısından bahsedilebilir. Özerklik burada bireyin kendi hayatını büyük ölçüde belirleyebilmesi, kontrol edebilmesi anlamında kullanılmaktadır. Bireyin politik eylemlerde bulunup bulunmaması yine bireyin özerkliği içerisinde, bireyin tercihinin bırakılmaktadır.

Vatandaşların diğer vatandaşlara karşı tutumu sözleşmelere ve özgürlüklere saygı duyma anlayışına dayanmaktadır (Oldfield, 2012; Touraine, 2015). Vatandaşların bunun dışında vazgeçilmez sorumluluk veya ödevleri bulunmamaktadır. Buna karşın cumhuriyetçi vatandaş ideali bireyi daha işlevsel bir noktadan tanımlamaktadır (Durgun, 2010; Uçman, 2018).

Abowitz ve Harnish (2006) liberal anlatının vatandaşlığın kamusal ve politik alan vurgusunu azaltıp, bireysel özgürlük, eşitlik ve adalet vurgusunu artırdığına değinmiştir. Değerlerin belirli bir zümre, kişi, ideoloji etrafında değil, bireysel olarak anlamlı olan,

tolerans, özgürlük, eşitlik değerlerini yüceltmektedir. Liberal anlatının otonomiye nasıl anladığı ve hangi dayanaklarla anladığı bakış açısı olarak verilmiştir. Cumhuriyetçilerden farklı olarak liberaller bireyin özerk ve otonom olmasına ayrı bir önem vermektedirler. Zira liberalizm, yönetim, otorite ve kontrol kavramlarına karşı eleştirel ve reddedici bir tavır takınmaktadır. Bunun yerine bireyin, istediği bir şekilde hayatını sürdürmesi ve eleştirel bir şekilde önündeki seçenekleri değerlendirmesi önerilmektedir.

3.2.2. Cumhuriyetçi Vatandaş Anlatısı

Cumhuriyetçi anlatıda, topluluğun/toplulun geleceğe taşınması fikri merkezi bir yer işgal etmektedir. Toplumun istikbali çeşitli engellerin sürekli olarak aşılmasıyla mümkündür. Bu yüzden kuşaklar arası süreklilik önemli bir tema olarak ortaya çıkmaktadır. Devletin kurumları bu bilinci taşımalı ve bireyler bu bilinçle yoğrulmalıdır. Bilinç ise bilimsel düşünme ile mümkündür. Bilimsel düşünme veya akıl, geleneklerin ve ayrıcalıkların üstündedir. Cumhuriyetçi anlayışa göre sağlıklı bir toplum ancak akıl aracılığıyla kurulmaktadır (Touraine, 2015). Birey olmak aklın rehberliğini benimsemek demektir.

Vatandaş olmak ve kamusal birey olmak temelde aynı anlamı taşır. Farklı bir ifade ile bireyleşmekle toplumsallaşmak özdeştir (Touraine, 2015). Vatandaşın öz çıkarı, aslında toplumun çıkarıyla doğrudan ilgilidir (Bilgin, 1998). Vatandaşın sorumlulukları arasında ülke yönetimine katılmak önemli bir boyuttur. Yönetim ve vatandaşlıkla ilgili konular gelenek, din veya seçkinler tarafından değil, yönetilenlerce yani vatandaşlarca düzenlenmelidir. Bireylerin rol ve sorumluluklarını fark etmesi önemli bir konudur. Çünkü toplumun istikbali, bilinçli vatandaşlara bağlıdır. Birey yani vatandaş, üstüne düşen görev-sorumlulukları yerine getirir ve doğru bilince erişirse, toplum daha sağlam temeller üzerinde yükselecektir. Liberal geleneğe birey toplumdan önce gelirken, cumhuriyetçi gelenek toplumu bireyin önüne/öncesine koymaktadır. Çünkü devlet olmadan bireyin varlığından söz etmek olanaksızdır (Oldfield, 2012, s. 98). Liberal ve cumhuriyetçi anlatı vatandaşlığın iki farklı anlayışını temsil etmektedir. Liberal anlatı bireyi bencilliği pahasına öne çıkarırken, cumhuriyetçi anlatı bireyi eritme pahasına toplumu öne çıkarmaktadır. Cumhuriyetçilere göre liberallerin bireyci değerleri toplumu ve toplumu bir arada tutan değerleri eritmektedir (Durgun, 2010).

Vatandaşlık eğitiminde önemli araştırmacılar (Crick, 1999; Westheimer ve Kahne, 2004; Frazer, 2007) liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık anlatılarında öne çıkarılan iyi vatandaş

kavramına kuşkuyla yaklaşmaktadır. Örneğin Crick (1999) iyi ve aktif vatandaş arasına belirli bir mesafe koymaktadır. Westheimer ve Kahne (2004) de benzer bir ayrıma giderek iyi vatandaşın otokratik bir toplum ve ülkede de ihtiyaç duyulan, işlevsel bir tip olduğunu vurgulamıştır. Frazer (2007, s. 157) iyi vatandaş kavramının “belirsiz” ve “her kalıba uyan” bir yanının olduğunu belirtmiştir. Bir kişi herhangi bir ülkede, herhangi bir toplumda, sorumlu davrandığı, yasalara uyduğu ve saygılı olduğu sürece iyi vatandaş olabilir. Buna karşın aktif vatandaş, sadece demokratik bir toplum ve ülkede geçerli bir kavram olabilir. Kısacası iyi vatandaş kavramı zorunlu olarak demokratik veya insan haklarına duyarlı değildir.

Sonuç olarak liberal ve cumhuriyetçi anlatılar, ideal vatandaşlık kavramını değerlendirmenin kavramsal araçları olarak değerlendirilebilir. Her iki anlatı da birbirinden içerik, yönelim ve davranış olarak farklı vatandaşları, ideal olarak öne sürmektedir. Özellikle Türkiye’deki vatandaşlık eğitimi araştırmacılarının anlatı boyutuna dikkat etmeleri gerektiği savunulabilir. Anlatı diğer özelliklerinin yanında, belirli bir bakış açısının farklı boyutları hakkında fikir vermesi bakımından değerlidir. Belirli bir anlatı ortaya konulduğunda anlatı sahiplerinin belirli bir değeri neden “sürekli” bir şekilde öne çıkardığı veya neden bir davranışı “ciddi bir şekilde ötekileştirdiği” anlaşılabilir. Aksi takdirde iyi/ideal vatandaş kavramı, belirsiz, uyumlu, pasif bir kategori olarak isimlendirilecek ve kavrama dair bakışımız eksik kalacaktır.

3.3. Türkiye’de Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitiminin tarihsel, toplumsal farklılıklardan ve özgünlüklerden etkilendiğini söylemek artık açık bir yargıyı tekrar gündeme getirmek olacaktır. Turner, vatandaşlığın batı toplumlarında birbirinden farklı tarihsel süreçleri takip ettiğini savunmuştur (1990). Almanya, İngiltere, ABD ve Fransa örneklerini inceleyerek vatandaşlığın her bir ülkede farklı içerik ve yönelimler izlediğini anlatmıştır. Fransa’da örneğin, vatandaşlığın devletle olan ilişkisine yapılan vurgunun, aile, kilise ve sınıf gibi kurumların dışlanmasını getirmiştir. Buna karşın İngiltere’de ise böyle bir karşıtlık söz konusu olmamıştır. Böylesi kurumların vatandaşlık üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığı ABD’de vatandaşlık anlayışı ise bölücülük, ırkçılık ve sömürü kavramlarına rağmen gelişmiştir (Turner, 1990).

Kymlicka ve Norman (1994) batıda vatandaşlık kavramının tekrar gündeme gelmesinde bazı gelişmelerin etkili olduğunu belirtmiştir. İlgili gelişmeler oy kullanma oranının düşmesi,

milliyetçilik hareketlerinin artması, uzun dönemli refah bağımlılığı, çokkültürlü toplum faktörü, çevre konularındaki başarısızlık, neoliberal politikaların eleştirilmesidir. Abowitz ve Harnish (2006) vatandaşlık kavramının literatürde tekrardan önemsene bir konu haline gelmesine hükümete ve kurumlarına olan güvenin azalması, vatandaşın beklentilerin azalması, kamusal konulara ilginin azalışını eklemiştir. Fakat ilgili gelişmeler evrensel veya uluslararası değil (Turner, 1990), toplumsal ve dönemsel niteliklerin göstergesi olarak okunabilir. Bu yargıyı desteklercesine araştırmacılar (Abowitz & Harnish, 2006; Crick, 1999; Kymlicka & Norman, 1994) her bir vatandaşlık anlayışının kendine özgü tarihsel sosyal ve ekonomik zeminin olduğunu altını çizmişlerdir.

Türkiye örneğinde vatandaşlık eğitiminin kendine özgü bir durumuna işaret etmek gerekir. Farklı bir ifade ile Türkiye’de vatandaşlık eğitiminde öne çıkan tema ve bağlamların belirli özgünlüğünün olduğu savunulabilir (Uçman, 2018). Özellikle cumhuriyetçi vatandaşlık anlayışının ülkemizin vatandaşlık eğitimi tasavvurunda farklı bir yerinin olduğu söylenebilir. Araştırmacılar, 20. yüzyılda ülke tarihimize cumhuriyetçi vatandaş yaklaşımının derinden etki ettiğini vurgulamaktadır (Baban, 2009; Caymaz, 2007; Durgun, 2010; Gürses, 2010; Üstel, 2011). Cumhuriyetçi vatandaşlık eğitiminde vatandaşın yapabileceklerinden (hak) çok yapmaları gerekenlerin (sorumluluk-görev) altı çizilmiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında uygulanan vatandaşlık eğitimi kuşkusuz olarak içinde bulunan tarihsel dönemler, kendine özgü anlayışlar, kabul ve inançlar bağlamsal özelliklerden etkilenmiştir (Bilgin, 1998). Dolayısıyla belirli bir vatandaşlığın veya kimliğin idealize edilmesi, içinde bulunan tarihsel ve toplumsal şartların bir sonucu olarak da okunabilir. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi boyunca benimsenen ideal vatandaş anlayışının modernleşme, demokrasi ve ulus fikirlerinden etkilendiği vurgulanmıştır (Karpas, 2011; Lewis, 2014). Vatandaşlık yaklaşımları, batı toplumlarında toplumsal sınıf mücadelelerinden önemli ölçüde etkilenmişken, ülkemizde, Osmanlı Devleti’nden başlayarak yönetim erkinin bir takım girişimleri etrafında şekillenmiştir (Durgun, 2010; Kadioğlu, 2012a, s. 34). Girişimler, cumhuriyetçi vatandaş özelliklerinin benimsendiğini ve eğitim yoluyla vatandaş inşa etmeye yöneldiğini göstermektedir.

3.3.1.Cumhuriyetçi Vatandaşın Evrimi

Cumhuriyet döneminde benimsenen vatandaşlık tanımı bir yüzyıl önce çare olarak görülmüş yaklaşımlardan (Osmanlıcılık, İslamcılık vb.) belirgin bir kopuş niteliği taşımaktadır.

Dolayısıyla özgün bir cevap olarak değerlendirilebilir. Osmanlı millet sisteminin son dönemde farklı çözümlerle bir arada tutulma girişimi ve bu girişimin başarısızlığı, cumhuriyet idarecilerine çıkarılmış bir ders olarak görünmüştür (Lewis, 2015). Cumhuriyetle birlikte evrensel vatandaşlık tanımı tesis edilmiş ve sosyolojik olarak da bu tanım kullanılmıştır (Çoşğun, 2015, s. 154). Vatandaşlık kavramı, yasal olduğu kadar toplumsal da bir işlev görmüştür. İlgili yaklaşım Hasan Ali Yücel'in kaleme aldığı "İyi Vatandaş İyi İnsan" isimli eserde de gözlenebilir. Yücel (2016), örneğin, milliyet kavramının ırkla ilgisi olmadığını dil veya dinle ilgili olduğunu vurgulamıştır. Bu bakımdan milliyetin verili değil, sonradan öğrenilebilen boyutunu öne çıkarmıştır. Eserinin 197. sayfasında Türklüğü 1924 Anayasasının 88. Maddesini alıntılar ve Türklüğün bir ırk meselesi olmadığını, vatandaşlık bağı olarak görülmesi gerektiğini anlatmıştır. Baban (2009) cumhuriyet döneminde benimsenen vatandaşlık yaklaşımını evrensel vatandaşlık olarak adlandırmıştır. Bu vatandaşlık perspektifi ulusal sınırlar içerisinde yaşayan her bireyi aynı cemaat/topluluk içinde birleştirme amacı taşır. Bu tip bir vatandaşlık anlayışı, ortak bir toplumsal-siyasal çerçeve çizerek, yasal çerçevede kimin vatandaş olacağının sınırlarını belirler. Bu çerçeve kapsamında, bütün bir halkın tek bir vatandaş kimliği altında tanımlanmasına özen gösterilmiştir. Dolayısıyla etnik kimlik yerine vatandaşlık kimliği benimsenmiştir. Bunun nedeni ise basit veya tesadüfi bir tercih değil, tarihsel bir durumun ürünü olarak gelişmiştir. Dolayısıyla vatandaşlık eğitimi Türkiye'de, cumhuriyetçi bir vatandaşın oluşturulması ve eğitimine odaklanmış bir anlayışla başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında cumhuriyetçi özelliğin sadece vatandaşlık eğitimini değil, sosyal hayatı da kapsayan bir anlamı olduğu savunulmuştur (Çoşğun, 2015). Cumhuriyetin ilk yıllarında yayımlanan görgü kuralları kitaplarını inceleyen Dandiboz (2014) kamusal hayata erkeklerin "daha fazla" teşvik edildiğine iddia etmiştir.

Cumhuriyet tarihimizin başlangıcında nasıl bir vatandaşlık eğitiminin hedeflendiği Afet İnan'ın çalışmalarında gözlenebilir. Afet İnan'ın kitaplarında yer verdiği ifadelerin, cumhuriyetçi bir vatandaş imajına uygun olduğu söylenebilir. Öğretmenlik mesleğine dönük anlatısında görüldüğü üzere İnan, *hür* bir vatandaş olarak *ulusun hizmetinde kutsal bir meslekte* çalışmayı yeğlemektedir.

"Yani daha önce de işaret ettiğim gibi, sadece müfettişin kızı olarak değil, kendim, mesleğimle bir kişiliğe sahip olarak ulusuma hizmet etmeliydim." "Yurduma karşı daha başka türlü hizmet etmek emelinde idim. Fakat bizim ülkemizde öğretmenlik kadar kutsal bir şey olmayacağını gördüm." (İnan, 2017, s. 87).

Afet İnan, 1929 yılında, Ankara Musiki Muallim Mektebinde Tarih ve Yurt Bilgisi dersleri vermeye başlamıştır. Atatürk, İnan'ın okutacağı ders kitabını beğenmediğini söyleyerek

eleştirmiştir. Atatürk, İnan'dan Fransız Lisesi'nde okutulmakta olan “Instruction Civique” kitabından bazı çeviriler yapmasını istemiştir. Tevfik Bıyıkoglu da aynı konuda, Almanca kaynaklardan çeviriler yapmıştır. İnan, bahsedilen zaman aralığındaki *görevinin bu tür kitapları aramak, okumak ve gerekirse çeviriler yaparak not almak* (İnan, 2017b, s. 102) olduğunu belirtmektedir. Bu çalışmalar sonucunda çeviriler, notlar, derlemeler, ilave ve düzeltmeler ve çeşitli dosyalar oluşturulmuştur. Yurt bilgisi dersinde ele alınacak konular bu şekilde hazırlanmıştır. 1929 yılında, Türk Çocuklarına Yurt Bilgisi Notları (1929), İntihab, Askerlik, Şirketler ve Bankalar, Vergi Bilgisi kitapları yayımlanmıştır. Ayrı ayrı basılan kitaplar sonra Vatandaş için Medeni Bilgiler (İnan, 1931) adını taşıyan kitapta birleştirilmiştir.

Yurttaşlık Bilgileri kitabında yurttaşın neler beklendiği de anlatılmaktadır (Tezcan, 1996). Temel olarak vatandaşın beklenenler seçimlere katılma, askere gitme ve vergi vermedir (Tezcan, 1996, s. 102). Vatandaşların nasıl biri olması gerektiği konusu daha ayrıntılı açıklanmıştır. Bu kitapta vatandaşın mesleğinde kendini geliştirmesi (*Devlet, bütün yurttaşların hangi işleyimcilik ve meslek dalında olursa olsun çağımızdaki gelişme ve ilerlemelerin gerektirdiği ölçüde başarılı olmalarıyla yakından ilgilidir*) beklenmektedir. Yurt sevgisine sahip olması (*Devlet, güvenlik ve huzuru sağlamak için, ülkeyi savunmak için, sağlıklı, iyi gelişmiş, anlayışları, ulusal duyguları, yurt sevgileri yüksek vatandaşlar ister*) her bir vatandaşın duyuşsal boyutu olmalıdır. Vatandaş aynı zamanda yetenekli olmalıdır (*Devletin, içte ve dışta ulus işlerini yaptıracağını yüksek yetenekli yurttaşlara gereksinimi vardır*). Yurttaşların aynı zaman devlet, idare ve yasa kavramlarını bilen, bu ve benzeri konularda yönetimle uyumlu yaşayabilen bir kimsedir. (*Devlet, bütün yurttaşların, devletin yasalarını anlayıp onlara uyma gereğini kavramlarını, ülkenin güvenliği ve savunması için önemli görür*). Ne var ki bütün bunlar, kendiliğinden gelişen bir sosyalleşme süreci ile meydana gelmemektedir. Yurttaşların eğitimi için, okula yani eğitim kurumlarına ihtiyaç bulunmaktadır (Tezcan, 1996, s. 45-60). (*Bu nedenledir ki, yurttaşların eğitim ve öğretimiyle, sağlığıyla yakından ilgilenmek zorundadır*.)

Yurt Bilgisi dersinin temel amacının vatandaş yetiştirme olduğu anlaşılmaktadır. Derste aynı zamanda vatandaşların “mensup oldukları vatan ve millete intibak (uyum sağlaması) ettirilmesi” amaçlanmaktadır. 1936 tarihli programı “ilkokul, çocuklara milli kültürü aşılama zorundadır. “İlkokulun, içinde yetişen bütün vatandaşları aynı milli ülkelere, aynı milli gayelere bağlamak için lazım gelen bütün bilgileri, itiyatları, ilkeleri, hizmet arzusunu, en verimli şekilde kendilerine vermesi ve telkin etmesi en önemli ödevidir.” Üstel'e göre bu

dönemin eğitim programının odağını, özveri, bağlılık ve itaat temaları oluşturmaktadır (2011).

Gürses (2010) Cumhuriyet dönemi yurttaşlık eğitimi ders kitaplarında resmedilen yurttaşın özelliklerini incelemiştir. Araştırmacı, vatandaşlık eğitiminde üç farklı dönemden bahsedilebileceğini öne sürmüştür. İlk dönem 1923-1950 yılları arasında, ikinci dönem 1950-1980 arasında, üçüncü dönem ise 1980-2007 yılları arasını kapsamaktadır. İlgili dönemlerde vatandaşlık eğitimine yön veren anlayışlar değişim geçirmiştir. Gürses (2010) 1923-1950 yılları arasında vatandaşın dil ve ulus temelinde tanımlandığını, sonraki dönemlerde ise din öğesinin de tanıma dâhil edildiğini vurgulamıştır. Buna karşın ilk ve ikinci dönemde özellikle kadınların özel alanda ve fedakârlıkla özdeşleşen rollerine sıklıkla atıf yapıldığına değinmiştir. Gürses, üç dönemde de sadakat, vazife ve fedakârlık boyutlarının vatandaşlığın tanımlayıcı özellikleri arasında merkezde yer aldığını belirtmiştir. Vatandaş, devlet ve topluma karşı sorumludur. Bu sorumluluk ilk dönemlerde bireyin “özel alanda” nasıl yaşaması gerektiğini de belirlemektedir. İkinci ve üçüncü dönemin ilk dönemden farkı ise ikinci dönemde demokrasi vurgusunun, son dönemde ise tehdit ve tehlike vurgusunun vatandaşlık eğitimine girmesidir. Sonuç olarak Gürses’e (2010) göre vatandaşlık eğitiminde temelde öne çıkarılan vatandaş, sorumluluklarla donanmıştır. Vatandaşlık sorumluluk bilinciyle sınırları çizilmiş bir alan olarak görülmüştür. Yine vatandaşlık eğitimimizde hak kavramı sorumluluklarla eşdeğer bir boyut olarak yer almamış ve Gürses’e (2010) göre görmezden gelinmiştir. Bu yüzden vatandaşlık eğitimindeki anlayış katılımcı değil, topluma uyum sağlayan, milli bütünlüğü önemseyen, pasif ve onaylayıcı bir kategoridir. Katılım veya politik boyut, devletin sorumluluğunda olan bir alan olarak görülmüştür. Örneğin ilk dönemde yöneticiler, “güvenilir, medeniyet dağıtan, itaat edilen bir otorite, devlet baba” olarak tanımlanmıştır. Bu bakımdan Yiğit (2017) tarafından yapılan çalışmanın bulgularında rastlanan “devlet baba” temasının anlaşılabilir olduğunu söylenebilir.

2005 yılında uygulanmaya başlayan öğretim programı, günümüzde hâkim olan sosyal bilgiler anlayışının başlangıcı olarak görülmektedir. 2005 ve sonrasında geçerli olan programda, vatandaşlığın eleştirel düşünme, karar verme, farklılıklara saygı, hoşgörü gibi kavramlara daha çok atıf yapıldığı gözlenmektedir. 1998 ve 2005 yılları arasında kullanılan ders kitapları ile ve 2005 yılından sonra kullanılan ders kitaplarının karşılaştırılmalı olarak incelendiği bir çalışma da bunu göstermektedir (Baltacı ve Uysal, 2012). Öyle ki, 2005 öncesi ve sonrası öğretim programında geçen kavramlar ve bu kavramların ele alınma sıklığı

1998 ve 2005 öğretim programlarının farklılığını işaret etmektedir. Baltacı ve Uysal’a (2012) göre egemenlik 2005 öncesinde 3 defa, sonra ise 22, kamuoyu önce ders kitaplarında yer almamışken 2005 sonrası 22, hükümet önce 3 sonra 31, demokrasi önce 3 sonra 10 farklı paragrafta yer almıştır (Baltacı ve Uysal, 2012). Demokratik vatandaşlıkla ilgili kavramların öğretim programı, ders kitapları gibi önemli metinlerde daha sık yer alması kuşkusuz önemli bir göstergedir. Aynı derecede önemli olan diğer boyut ise ilgili kavramların öğretimin önemli unsurları olan öğretmen, öğrenci ve öğretmen adayı gibi paydaşların zihninde nasıl inşa edildiğidir. İlgili kavramların öğretim programı, ders kitapları gibi metinlerde ele alınma biçimi ile uygulayıcıların zihnindeki karşılığının bilgisi öğretimi geliştirebilecek bakış açısını sunabilir.

3.3.2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programı ve Vatandaşlık Eğitimi

Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı ilk defa 1993-1994 yılında Gazi Üniversitesi ve Celal Bayar Üniversitesi’nde öğrenci alımına başlamıştır. 1997-1998 yılında ise sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı kapsamında öğrenci alımı yapan üniversite sayısı 28’e çıkmıştır (Kaymakçı, 2012). 1997-1998 yılında sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı yeniden düzenlenmiştir. Bu program temel olarak “eğitme- öğretme yeterlilikleri”, “genel kültür bilgi ve becerileri” ve “özel alan bilgi ve becerileri” olmak üzere üç başlık altında hazırlanmış ve yürürlüğe konulmuştur (Küçükahmet, 2007). 1997-1998 yılı sonrasında sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı 2006 ve 2018 olmak üzere iki ayrı dönemde “güncellenmiştir”.

Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı vatandaşlık eğitimi açısından incelendiğinde, vatandaşlık kavramının çeşitli boyutlarını konu alan dersler olduğu kadar doğrudan vatandaşlık kavramına odaklanan derslerin de programda yer aldığı gözlenmektedir. “Güncellenen” lisans programında vatandaşlıkla doğrudan ilgili olarak görülebilecek derslerin 2006 programında olduğu haliyle kaldığı, herhangi bir değişikliğe uğramadığı gözlenmektedir. Alan eğitimi kapsamında “Vatandaşlık Bilgisi” dersi ve “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi”, “Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi”, “Siyaset Bilimi,” 2018 programında da bulunmaktadır. Lisans programına ilişkin dokümanda “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi” ismiyle yer alsa da içerik olarak alan bilgisi yoğunlukta olduğu gözlenmektedir (YÖK, 2018). Buna karşın ders açıklamalarında “İnsan Hakları ve Demokrasi” dersi olarak isimlendirildiği dikkat çekmektedir. Yine ilgili dokümanda seçmeli dersler arasında “İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi” isimli, alan eğitimi içeriğini yansıtan

bir içeriğe sahip bir dersin daha bulunduğu görülmektedir. Genel Kültür dersleri kapsamında ise “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi vatandaşlık eğitimiyle ilgili dersler olarak sıralanabilir.

Vatandaşlık Bilgisi dersi vatandaşlıkla ilgili temel kavramlara yer verilmektedir. Bu kavramlar bireysel ve toplumsal kurallar, anayasal ve anayasal kurumlar, Türkiye Cumhuriyeti’nin temel nitelikleri ve yapısı ile literatürde ilgi çeken konulardan Avrupa, küresel, yerel, dijital vatandaşlık kavramlarına değinilmiştir. Dersin tanıtımında milli kültür ve devlet geleneğine de özel bir yer verildiği dikkat çekmektedir. Öte yandan ilgili dokümanın dersin tanıtım bölümünde etkin/aktif vatandaşlık, vatandaşlık ve günlük hayat, vatandaşlık ve sosyalleşme, vatandaşlık ve aile gibi öğelere yer verilmediği gözlenmektedir (YÖK, 2018).

İnsan Hakları ve Demokrasi dersinde ise hak ve demokrasi tanım ve tarihi gelişim ile okul, kültür, aile bağlamında ele alınmıştır. Bu ders kapsamında “demokratik” vatandaşlık kavramına yer verilmiştir. Vatandaşlık Bilgisi ve İnsan Hakları ve Demokrasi dersleri kavramlara özel bir önem vermekte bununla beraber kavramların eğitimini nadiren içermektedir. Kavramın eğitime dair içeriğe sadece İnsan Hakları ve Demokrasi dersinde “insan hakları ve demokrasi eğitimi” ifadesiyle (sayfa 13) yer verilmiştir (YÖK, 2018).

Vatandaşlıkla ilgili görülen diğer dersler ise alan eğitimi kapsamında “Medya Okuryazarlığı ve Eğitimi”, “Siyaset Bilimi,” Genel Kültür dersleri kapsamında ise “Topluma Hizmet Uygulamaları” dersi vatandaşlık eğitimiyle ilgili dersler olarak sıralanabilir. İlgili dersler vatandaşlık kavramını doğrudan ilgilendiren toplum, toplum yararına çalışma, vatandaşların bilgi kaynakları olarak medya, politika, politik katılım gibi kavramları içermesi bakımından önemlidir. Fakat ismi verilen derslerin ders tanıtımları incelendiğinde kavramların vatandaşlıkla nadiren ilişkilendirildiği söylenebilir. İlgili derslerin içerikleri incelendiğinde ders içeriklerinde yer alan kavramların tanıtımları ve kavramın önemli boyutlarının yer aldığı dikkat çekmektedir. Buna karşın sosyal bilgiler eğitimi ilişkisi veya vatandaşlık eğitime dair ilişkilendirmelerin ders tanıtımlarında yeterince yer almadığı gözlenmektedir.

3.4. Vatandaşlık Eğitimi ve Bağlam

Vatandaşlık anlatısının nasıl inşa edildiğine dair bilgi, öğretimi geliştirecek ipuçlarını fazlasıyla barındırır. Kavramın nasıl inşa edildiğine dair bilgi, belirli bir öğretmenin veya öğretmen adayının bir kavrama neden özel bir önem verdiğini göstermesi bakımından

değerlidir. Aynı doğrultuda bir kavramın neden ihmal edildiği bilgisi de bireyin kavram inşasını anlaşılması ile ortaya konabilir. Bu açıdan bakıldığında kavramların bakış açısında nasıl bir karşılığının olduğu önemli bir bilgi haline gelmektedir. Örneğin, vatandaşlık çalışmalarında sorumluluk değeri sıklıkla araştırma sonuçlarında yer almaktadır. Ne var ki, sorumluluk kavramıyla katılımcıların ne kastettiği ve bunun neden önemli olduğu yeterince araştırılmış değildir. Bu yüzden sorumluluk ve vatandaşlık ilişkisinin bireylerin gözünde neden bu kadar önemli olduğu halen soru olarak beklemektedir. Sorumluluğa veya ilişkili diğer kavramlara yönelik bakış açısını ortaya çıkaracak derinlemesine araştırmaların alana katkı sağlayacağı söylenebilir. Bu kapsamda Obenchain vd. (2016) tarafından yapılan çalışmanın sonuçları ilgi çekicidir.

Obenchain vd. (2016) bireyin kendini iyiliğinden ve gelişiminden sorumlu hissettiği bölgeye veya ülkeye yönelik tutumunu vatandaşlık kimliği olarak tanımlamaktadır. Aidiyet duygusu ise ortak amaçlar doğrultusunda çevresiyle işbirliği yapmasıdır. Birey benzer amaçlara ulaşmak adına kolektif çalışmalara katılır, bireylerin eşitliği için gönüllü olur. Araştırmanın temel sorusu ise “Bir lisede görev yapan iki öğretmen (Al ve Jane), vatandaşlık kimliği kavramını nasıl anlamakta ve uygulamaktadır?”

Fen öğretmeni Al, vatandaşlık kimliğini, topluluğa doğrudan katılım ve bağlılık duygusuyla inşa etmiştir. Al öğretmenin vatandaş kimliğinde belirgin olan yön eğitim felsefesinde de görülen, kişisel ilişkiler ve iletişimin güçlendirilmesi, bir öğrencinin başarılı olması, topluluğa etkili bir mesaj ve katkı sağlamaktır. Daha farklı bir ifade ile Al öğretmen öğrencilerinin başarıları desteklemek ve bu yönde çaba göstermektedir. Bu çabalarıyla öğrencilerinin vatandaşlık davranışlarını geliştireceğine inanmaktadır. Bu bakış açısı Al öğretmenin vatandaşlık kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görülebilir.

Al ve Jane vatandaşlık eğitimlerinde yakın çevrelerine dönük çıkarımlar yapmış ve öğretimlerini çıkarımlar etrafından tekrardan gözden geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Al kendi sahip olduğu üyelik ve bağlılık hissinde olduğu gibi öğrencilerin benzer bir bağ ve üyelik geliştirmeleri için çaba gösterirken, Jane farklı olarak öğrencilerin sonraki hayatlarından toplumsal anlamda başarılı kabul edilen bireyler olabilmeleri adına gayret göstermekte, öğrencilerin hâlihazırdaki durumda böylesi bir geleceğe yakın olmadıklarını varsaymaktadır. Araştırmacı iki katılımcının da milli kimliği olumsuz karakteristiklerle tanımladığı ve dolayısıyla milli kimliğe yönelik bir sempatilerinin bulunmadığını belirtmiştir. Katılımcılar milli kimliği (Amerikan kimliği), tüketicilik, aç gözlülük, bencillik gibi nitelemelerle anladıkları gözlenmiştir. Bu araştırmanın bulguları, öğretmenlerin

vatandaşlığı çok daha yerel ve yapılan iş odaklı tanımladığını, vatandaşlığın ulusal düzeydeki bağlamıyla nispeten sınırlı bir ilgilerinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla vatandaşlığın nasıl inşa edildiğine dair araştırmaların kavrama ve kavramın eğitime dönük halihazırdaki anlayışa katkı sağlayacağı söylenebilir.

3.4.1. Vatandaşlık Eğitiminde Bağlaman Önemi

Öğretmen adaylarının belirli bir kavrama bakış açısı belirli bir etkileşimi, deneyimi içermekte, kültürel anlatıyı varsaymaktadır. Örneğin sorumluluk değerini öne çıkaran öğretmen adayının sorumluluk olarak isimlendirdiği değere yönelik kültüre bir anlatıya sahip olduğunu söylenebilir. Öğretmen adayının belirli bir deneyimi, sorumluluğun “ne kadar önemli” olduğunu fark etmesini sağlamış olabilir. Dewey (2014), eğitimin deneyimlere duyarsız kalamayacağını vurgulamıştır. Çünkü deneyim, öğrenme bakımından belirleyici özelliklere sahiptir. Öğrencinin okulda veya okul dışında yaşadığı bir deneyim, itici bir güç olduğu kadar, sınırlayıcı bir unsur haline gelebilmektedir. Hatta *bazı deneyimler yanlış yönde eğitici*dir (Dewey, 2014, s. 30). Bu yüzden deneyimin niteliği ve içeriği öğretmen tarafından bilinmelidir. Öte yandan deneyimlerin sadece bedensel ve zihinsel değil, kültürel bir zemini bulunmaktadır (s. 48). “*Kenar mahallede yaşayan bir çocuğun kültürlü bir evde yaşayan çocuktan; kırsal kesimde yaşayan bir delikanlının şehir çocuğundan ve deniz kenarında yaşayan bir çocuğun denizden uzak çayırarda yetişmiş bir delikanlıdan*” (Dewey, 2014, s. 48) farklı deneyimleri olacaktır. Buradan hareketle Dewey, eğitimcilerin, deneyim konusunda rehberlik yapabilmelerini ve öğretimlerini bu bilinçle gözden geçirmelerini ısrarla vurgulamıştır. Çünkü kişinin deneyimlerinin içinde ve aracılığıyla gerçekleştiği sosyal yönü ihmal edildiğinde öğretilenler soyutlama düzeyinde kalıp daha ileri gidemeyecektir. Dewey’e benzer şekilde Vygotsky’nin de eğitimin sosyal ve kültürel yönüne dikkat çektiği ve bu yönü bir zemin olarak gördüğü söylenebilir (Carretero vd., 2016).

Vygotsky (1978) koşullanma teorisinin insanı diğer canlılar gibi, etki-tepkiye indirgenmesinin doğru olmadığını savunmuştur. İnsan sosyal bir canlıdır. Bu yüzden ona göre, sosyal etkileşim öğrenmenin temelidir. Sosyal etkileşim yoluyla bireyler, gözlem yaparlar. Gözlem, yeni öğrenmelere temel oluşturur. Gözlem, “sosyal çiraklığın” veri toplama aracı olarak görülebilir. Birey, etkileşim ve gözlem aracılığıyla aşamalı olarak çevresini öğrenir. Dolayısıyla sosyal ve kültürel çevrenin, bireyin eğitimi geliştiren veya yavaşlatan özelliklerinden bahsedilebilir. Literatürde bazı vatandaşlık eğitimi

araştırmacılarının sosyal ve kültürel çevre boyutuna duyarsız kalmadığı gözlenmektedir (Dere vd., 2017; Ersoy, 2012; Howard & Gill, 2010; Lin & Bates, 2010; Mutch, 2005; Schulz vd., 2010; Silva Dias & Menezes, 2014; Torney-Purta vd., 2001; Tuukkanen, Kankaanranta, & Wilska, 2012). Fakat sınırlı sayıda vatandaşlık eğitimi araştırmacısı çevreyi kuramsal bir çerçeve zemininde ele almıştır. Ekolojik insan gelişimi kuramı bireyin sosyal ve kültürel çevresiyle etkileşimi dikkate alması bakımından kuramsal bir bakış açısı sunabilir. Kuram bireyin çevresi ile etkileşim halinde olması ve yeni öğrenmelere doğru yönelmesini açıklaması bakımından vatandaşlık eğitiminde önemli bir kuram olarak gözlenmektedir.

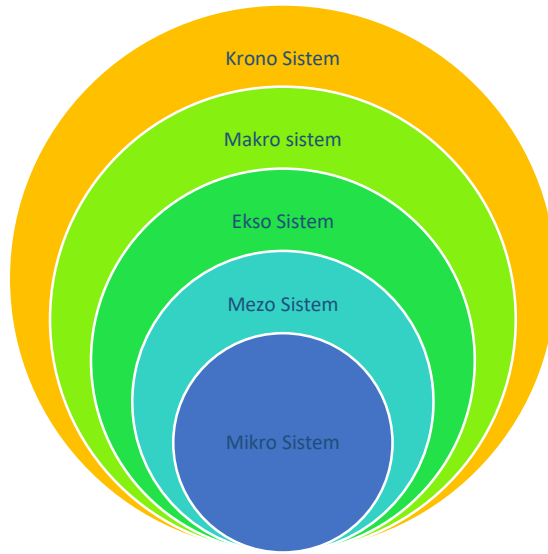
Vatandaşlık kavramının öğrenimini farklı ülke örneklerinde inceleyen az sayıda uluslararası araştırma kavramsal çerçevede ve analizde ekolojik yaklaşımı kullanmıştır. 1998 yılında gerçekleştirilen Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen) araştırma (Torney-Purta vd., 2001) (s. 20) ve 2009 yılında gerçekleştirilen (Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries) araştırma (Schulz vd., 2010) iki ayrı uluslararası araştırmadır. Mısırlı-Özsoy (2010) 1998 yılında uygulanan veri toplama aracını uyarlamıştır. Araştırmacı Türkiye örneğinde 21 şehir, 60 okul, toplamda 2947 ortaokul öğrencisinden veri toplamıştır. Sonuç olarak örnekte iki farklı vatandaşlık anlayışının olduğu gözlenmiştir. Katılımcıların az bir farkla da olsa toplumsal hareket odaklı vatandaş özelliklerine daha fazla vurgu yaptıkları gözlenmiştir (Mısırlı-Özsoy, 2010, s. 95).

3.4.2. Ekolojik İnsan Gelişimi ve Vatandaşlık Eğitimi

Ekolojik insan gelişimi kuramı bireyin gelişim sürecinde çevresiyle olan bağlayıcı ilişkisine dikkat çekmiştir (Bronfenbrenner, 1979). Kuram çevreyi, iç içe halkalardan oluşan etkileşimli bir yapı olarak ele almaktadır. Bronfenbrenner, bireyin içinde bulunduğu çevreyle ve bu sistemleri nasıl gördüğü, duyduğu ve yorumladığıyla birlikte anlaşılabilirliğini öne sürmektedir. Bu düşüncede birey, sistemlerin merkezinde yer almakta, sistemle etkileşimli olarak bakış açısını inşa etmekte ve yaşamına devam etmektedir. Bu noktadan hareketle Bronfenbrenner, bireyin herhangi bir konuda görüş, düşünce ve davranışlarının ekolojik olarak ele alınması gerektiğinin altını çizmektedir.

Bronfenbrenner (1979) insan gelişimini etkileşimli ve yaşam boyu devam eden bir süreç olarak ele görür. Yaklaşım, insan gelişimini tek yönlü veya statik bir açıdan değil, yaşam boyu değişen ve dönüşen bir izlek olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşıma göre yaşam boyu

gelişen ve dönüşen birey, 5 farklı sistemin merkezindedir. Bu sistemler, mikro, mezo, ekso, makro ve kronosistemlerdir.

Şekil 1. Ekolojik insan gelişimi kuramında sistem düzeyleri

3.4.2.1. Mikro Sistem

Mikrosistemi, verili bir ortamda bireyin rol, eylemlilik ve insanlar arası ilişki deneyimlerine odaklanmaktadır (Bronfenbrenner, 1979, s. 22). Mutch (2005), vatandaşlık eğitiminde öğretimi çevreleyen her bir ögenin farkında olunması gerektiğini hatırlatarak, mikro sistemde öğretmenin, mezo sistemde okuldaki pratiklerin, eksosistemde öğretim programının ve son olarak makro sistemde de ülkenin kültürel, politik ve toplumsal durumunun etkilerinin değerlendirilmesi gerektiğini savunmuştur (s. 65). Antalya’da öğrenim gören 15 yaş grubundaki öğrencilerle araştırma yapan Doğanay (1993), ailenin öğrencilerin vatandaşlık tutum ve bilgilerinde önemli bir bilgi kaynağı olduğunu ortaya koymuştur. Bununla beraber medya da öğrencilerin politik bilgiler kazandığı diğer bir kaynak olarak ele alınmıştır (Doğanay, 1993). Aile ve medya vatandaşlık anlatısında önemli bir kaynak olduğu söylenebilir. Benzer bir durum konu değerler söz konusu olduğunda da gözlenmiştir. Doğanay ve Sarı (2004) araştırmasında ailenin demokratik değerlerin kazanılmasında sahip olduğu önem vurgulanmıştır. Bu çalışmada öğrencilerin demokratik değerlerin kazanılmasında ailenin ve medyanın en az ders ve arkadaş grubu kadar önemli olduğunu göstermektedir. Sonuç itibariyle, vatandaşlık kavramlarının bilgi, değer ve davranış düzeyinde kazanılmasında aile ilk sırada olmak üzere okul ve medya önemli bilgi kaynakları olarak gösterilmiştir (Doğanay, 1993; Doğanay & Sarı, 2004; Sadık & Sarı,

2012). Buna karşın Türkiye’de ailede vatandaşlık kavramının nasıl müzakere edildiği ve çocuğun bu bağlamda nasıl sosyalleştiğini konu alan çok az çalışma (Dere vd., 2017; Ersoy, 2012; Kuş, Öztürk, & Elvan, 2014) bulunmaktadır. Bu konuyla ilgilenen az sayıda araştırmacılardan biri olan Ersoy (2012) annelerin vatandaşlık eğitimini hangi kavramlarla ele aldığını incelemiştir. Sonuç olarak ailelerin sosyal ve ahlaki bir karakter oluşturmaya özen gösterdiklerini ortaya koymuştur. Benzer şekilde Dere vd. (2017) ailelerin çocuklarına “rol model olarak” ve “iyi davranışlar ve pozitif alışkanlıklar kazandırarak” vatandaşlık eğitimi vermeyi amaçladıklarını belirtmiştir. Dere vd. (2017) yapılan çalışmada ebeveynlerin en çok öne çıkardıkları üç değer, kamu malını korumak, insanlara saygı, doğayı korumak olmuştur. Dikkat çeken bulgu, ise velilerin var olanı korumaya odaklanmalarıdır. Katılımcılara bir şey talep etmeyip, talep edileni veren vatandaş öne çıkarmışlardır. Başka bir anlatımla ailelerin iyi vatandaş “koruma”, “sahip çıkma”, “uyma”, “yardım etme”, “yerine getirme”, “ödeme” konusunda özenli olmalıdır. Ersoy (2012) tarafından yapılan araştırmaya katılan anneler ise dürüstlük, saygı ve sorumluluk değerlerini öne çıkarmışlardır. Araştırmaya katılan 29 anneden sadece biri katılım konusuna değinmiştir. Katılım konusunda görüş belirten anne ise ülkedeki sorunlara duyarlı olma ve bu sorunların çözümü için gerekli girişimlerde bulunmaya değinmiştir. Bu bulguların aksine Kuş vd. (2014) ailelerin demokratik ve aktif vatandaşlık kavramlarına vurgu yaptığını ifade etmiştir.

Howard ve Gill (2010) yaş ilerledikçe ve etkileşim kurulan çerçeve genişledikçe “güç” kavramına dönük anlayışın basitten karmaşığa doğru evrildiğini göstermiştir. Öte yandan çalışmada dikkat çekici asıl boyut 5-6 yaşındaki çocukların vatandaşlık kavramını deneyimlediklerini fark etmeleridir. Araştırmaya katılan çocuklar, bilgi düzeyinde yanlış ve eksikleri olsa da verili bir ortamda gücün ne işe yaradığını fark edebilmektedir. Silva Dias ve Menezes (2014) tarafından yapılan araştırmada da benzer bir sonuca ulaşılmıştır. Çocuklar erken denilecek bir yaş (7-8) vatandaşlık kavramı hakkında görüş belirtebilmektedir. Bu yaş düzeyince vatandaşlık *bir adada yaşayan insanlara* verilen isimken, yaş ve çevre etkileşimi ilerledikçe tanımlar daha ayrıntılı hale gelmekte ve kapsam genişlemektedir.

Ekolojik yaklaşımda verili ortam, bireyin içerisinde bulunduğu fiziki ve sosyal ortamları nitelemek için kullanılmıştır. Mikrosistem belirli yaş grubunu değil, bireyin içine girdiği rol, etkileşim ve olaylardan oluşan ortamı nitelemek için kullanılmaktadır. Tuukkanen vd. (2012) yaptıkları araştırmada, çocukların vatandaşlık deneyimleri kapsamındaki pratiklerinin artık daha geniş bir mikrosistem içerisinde gerçekleştiğini savunmuştur.

İnternet sitelerinde forum ve sosyal medya araçlarını kullanan çocukların etkileşime girdikleri mikrosisteminin genişlediği ifade edilmiştir (Tuukkanen, Kankaanranta, ve Wilska, 2012; s. 134).

3.4.2.2. Mezo Sistem

Aile, arkadaş grubu, okul olarak verilen ayrı mikro sistemlerin arasındaki ilişki ise mezosistemi meydana getirmektedir. Dolayısıyla mezosistem, mikrosisteme bağlı bir sistem olarak adlandırılabilir (Bronfenbrenner, 1979; s. 25). Mikro sistemden farkı ise bireyin bir ortama (örn. aile) ek olarak ikinci ortama (örn. okul) girmesidir. Etkileşim ağını tekrar tesis etmek veya genişletmek zorunda kalmasıdır. Bu sistemler arasındaki uyum veya uyumsuzluk bireyin davranışlarını etkileyecektir. Lin ve Bates (2010) öğretmenlerin aile ziyaretlerini iki mikro sistemin etkileşimi, mezosistem olarak kavramsallaştırmışlardır. Aile ziyaretlerinin öğretmenlerin öğretim ve çeşitlilik hakkındaki yaklaşımlarına yansımaları incelemişlerdir. Araştırma sonuçları, aile ziyaretleri sonrasında öğretmenlerin çeşitliliğe dair farkındalıklarının arttığını ve olumlu tutum geliştirdiklerini göstermektedir (Lin & Bates, 2010).

3.4.2.3. Ekso Sistem

Eksosistem ise bireyin bizzat içine girmediği ama etkisine maruz kaldığı sistemdir. Burada bireyin yaşamına doğrudan katılmayan ama bireyin onları gözlemleme fırsatının olduğu ortamlar söz konusudur. Babanın iş ortamından arkadaşları veya iş ortamı, ablanın sınıf arkadaşları veya akademik başarısı, arkadaş grubunun ailesinin eğitim durumu vb. Bu kişi ve ortamlar bireyi doğrudan olmasa da dolaylı olarak etkilemektedir.

3.4.2.4. Makro ve Krono Sistem

Makrosistem içinde yaşanan bölge ve ülkenin ideolojik, politik, kültürel, dini yapılarından oluşan bütünü ifade etmektedir. Vatandaşlık eğitiminde kültürel, politik ve toplumsal durumun vatandaşlık eğitimine etkisi literatürde kabul edilmiş bir yargı haline gelmiştir (Abowitz & Harnish, 2006; Kymlicka & Norman, 1994).

Son olarak kronosistem ise bireyin yaşadığı yılları kapsayan sürede toplumsal ve kültürel yaşama damgasını vuran olgularla ilgilidir. Bireyin ikinci dünya savaşı döneminde yaşamaları

veya günümüzde olduğu gibi bireyin teknolojinin her gün çığır açtığı bir dünyada yaşaması bahsedilen olgulara örnek verilebilir. Vatandaşlık eğitimi bakımından düşünüldüğünde ABD’de gerçekleşen 11 Eylül saldırılarının vatandaşlık eğitimini etkilediği veya 15 Temmuz Darbe Girişimi’nin vatandaşlık anlayışını etkileyebileceği söylenebilir. Krono sisteme damga vuran olay ve olgular kuşkusuz olarak bireyin yaşamına etkide bulunacaktır. Daha öncede bahsedildiği üzere, bu yaklaşıma göre sistemler, bireyi tek bir yöne doğru, tek taraflı olarak yönlendirmemektedir. Bireylerin çevrelerinde bulunan kişi ve ortamları nasıl anlamlandırdığı, durum tanımları önemlidir. Çünkü olan ve gözlemlenen arasında bir fark bulunabilir. Bireyin ailesini, arkadaş grubunu, okulunu nasıl tanımladığı, onlara hangi değerleri attettiği farklılaşmaktadır. Bu yüzden deneyim bireyseldir. Ekolojik yaklaşımın sosyalleşme yaklaşımı bu yüzden etkileşimli olarak adlandırılabilir. Bireyi, pasif ve etkisiz olarak almamaktadır.

Birey doğal olarak yaşam boyu farklı çevrelerle farklı yoğunlukta etkileşim kuracaktır. Aile ortamı, arkadaş grubu ve okul ortamı, iş ortamı yaşam boyu birtakım değişimleri tecrübe etmektedir. İlkokulda sahip olunan arkadaş çevresi, zamanla değişmekte, öğretmenler değişmekte, birey ilk ailesinde çocuk iken, sonraki ailesinde anne, baba, önceden çocukken sonra yetişkin, önceden öğrenciyken sonra çalışan, önceden memurken sonradan müdür olmakta ve sistemler arasında geçiş yapmaktadır. Böylece bireyin içerisine girdiği sosyalleşme durmadan devam etmektedir. Çünkü her bir sistem bireyi öncekinden farklı rol, beklenti, etkinlik, olay ve durumlarla karşı karşıya getirmektedir. Birey hem algı düzeyinde hem de eylem düzeyinde belirli bir ekoloji içerisinde sosyalleşmektedir (Bronfenbrenner, 1979).

Bireyin içerisinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevreyle etkileşimi eğitim kurumları için değerli bilgiler sunabilir. Vatandaşlık eğitimcilerinin bu konuyu gözden kaçırmaması gerekir. Literatürdeki araştırmaların bu yöne yeteri kadar dikkat çektiğini söylemek güç görünmektedir. Özellikle ülkemizde yapılan araştırmalarda daha çok araştırma nesnesinin sahip olduğu bilgilere odaklandığı veya bilgilerinin kuramsal bakımdan doğru olup olmadığına odaklandığı gözlenmektedir. Kültür veya sosyal çevre boyutu ihmal edilen alanlar arasındadır. Bunun tipik örneğin, ülkemizde vatandaşlık eğitiminde sadece etkin vatandaş kavramının öne çıkarılması ve bunun sınıf ortamında gerekli etkinlikler uygulanarak gerçekleştirilebileceği varsayımdır. Etkin vatandaşlık, demokrasi ve demokratik vatandaşlık için kuşkusuz vazgeçilmezdir. Bu yüzden etkin vatandaşlık kavramının sosyal ve kültürel açıdan ne demek olduğu, sınıf içindeki pratikleri ilgilendirdiği

söylenbilir. Fakat kavramın kültürel veya sosyal karşılığının nasıl olduğunun incelenmesi başarılı bir öğretim için kritik öneme sahiptir. Bireyin ailesinde, arkadaş grubunda, okul çevresinde gözlediği veya etkileşime girdiği vatandaşlık ekolojisi sonucu oluşturduğu vatandaşlık anlatısının ne olduğu, sınıf dışını olduğu kadar sınıftaki vatandaşlık eğitimi başarısını etkileyecektir. Literatür Türkiye’de tarihsel ve kültürel olarak “pasif vatandaş” kavramının daha çok kabul gördüğünü göstermektedir. Dolayısıyla pasif vatandaş kavramını masaya yatırmak ve konuya sosyal ve kültürel düzeyde yaklaşmak daha doğru bir yaklaşım olabilir.

3.5. Neden Vatandaşlık Anlatısı?

Doğanay (2012) son gelişmelerin, kavramın öğretimini dönüştürdüğünü savunmuştur. 1990’lı yıllara kadar hâkim olan anlayış, vatandaşlık bilgilerinin öğrencilere aktarılmasıdır. Ancak günümüzde bu anlayış, yerini “inşa edici” bir öğretime bırakmıştır. Yeni anlayış doğrultusunda bilgi vermekten çok öğrenme kavramı daha çok kullanılır olmuştur. Öğrenme kavramı, öğrenenin bakış açısının merkeze alınmasını gerektirmektedir. Aynı doğrultuda Carretero vd. (2016, s. 304) öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili gözlem ve deneyimlerinin sınıf ortamına taşınmasının gerekliliğini vurgulamışlardır. Sosyo-kültürel çevrede gerçekleşen gözlem ve deneyimlerin sınıf taşınması öğretimi daha etkili hale getirecektir.

3.5.1. Kültür ve Anlatı

Öğrenenin bireysel geçmişi, sosyal, kültürel geçmişi ve kavramsallaştırmaları, öğretimi doğrudan etkileyen öğeler olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla vatandaşlık öğretiminde sosyal ve kültürel bağlamın öne çıkması gerektiği savunulabilir. Doğanay (2012) bütüncül ve tutarlı bir demokrasi ve vatandaşlık eğitimi için öğretim programı, okul ortamı, çevrenin birbiriyle ilişkisinin fark edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü vatandaşlık kavramının nasıl anlaşıldığı cinsiyet, ebeveyn öğrenim durumu ve sosyo-ekonomik durumu (Doğanay, 2010) ile toplumsal ve kültürel özelliklerden (Kymlicka ve Norman, 1994; Haste, 2004; Abowitz ve Harnish, 2006) etkilenebilmektedir. Vatandaşlık kavramının sosyal bir olgu olması ve kendi içerisinde bir tarihselliği içermesi söz konusudur. Kültürel ve toplumsal durum vatandaşlık teorisini ciddi düzeyde etkiler (Kymlicka & Norman, 1994). Bu yüzden tek ve evrensel bir vatandaşlık teorisinden söz etmek toplumsal öğeleri dışarıda bırakma

girişimi olarak algılanabilir. Fakat vatandaşlık eğitiminde kültürel çevrenin bireyin anlatısıyla etkileşimi nispeten daha az çalışılan konulardandır.

Vygotsky, kelimelerin düşüncenin nötr bir aracı olmadığını göstermiştir (1978). Kelimeler aslında düşünmenin kaynağı olarak işlev görmektedir. Başka bir anlatımla insanlar, kelimeler içinde düşünmektedir. Vatandaşlık eğitiminde “küçük Piaget”lerin önemine değinen Crick (1999) öğrencilerin okulda ve okul-dışında öğrendikleri “ön kavramların” (presupposition) önemine değinmiştir. Okulda veya okul dışındaki eğitimlerin ortak noktası bireyin sahip olduğu anlayışı artırmak ve çevresine uyum sağlayabilmesine destek olmakla ilgilidir (Carretero vd., 2016; Crick, 1999). Sahip olunan anlayış zorunlu olarak kavramları içerir. Kavramlar olay, durum ve çevre arasındaki ilişki ağını kurmayı ve uyum sağlamayı mümkün kılar. Anlamayı mümkün kılan kavramlar, başlangıç noktasıdır. Dolayısıyla vatandaşlık eğitimi her eğitim düzeyinde anlamayı mümkün kılan kavramlarla işe başlamalıdır. Kavramların nasıl inşa olduğuna dönük bilgi, vatandaşlık eğitimi olduğu kadar vatandaşlık kültürü hakkında da bilgi verecektir. Dolayısıyla kelimeler/kavramlar, birey için sadece araç değil, aynı zamanda içeriktir. Bu açıdan bakıldığında asker kelimesi ve Türk askeri kelimesi birbirinden farklı anlamlar taşır. Marş ve milli marşımız örneğinde olduğu gibi. Simgelerin oluşturduğu bütün (kültür), bizlere bir toplum haritası sunmaktadır. Toplum dediğimiz yapı, aslında birbiriyle çakışan, kesişen haritalardan oluşmaktadır. Simgelerin birbiriyle ilişkili yapısı bize kültürü vermektedir.

Şerif Mardin kültürel çevrenin bakış açısıyla ilgisine ve kültürel anlatı ile bireysel anlatılar arasındaki ilişkiye değinmiştir. Mardin’e göre anlamlara dayanan bir hikâye herkes tarafından bireysel olarak inşa edilir (1992). Zira kültür hikâyelerin zemini ve kaynağıdır. Bireyler, kültürü onun simgelerini kullanarak deneyimlerler. Simgeler ve işaretler birbirinden farklıdır. İşaretler sabit ve sınırlı yönlendirmeleri aktarırken, simgeler belirli anlamları taşır. Damalı bayrak müsabakanın sona erdiğini aktarır, sadece belirli bir komut içermektedir. Buna karşın “albayrağımız” çok daha farklı anlam ve çağrışımlara hatırlatır. Kelimeler simgesel anlamları (toplum haritası) yaşatmaktadır. Her kelime aynı derinliğe sahip olmasa da anlam kelimelerin içinde taşınmaktadır. Harita, metafor olarak kullanılmıştır. Şerif Mardin Türkiye’de kişilerin dünyayı kendi kalıplarına göre nasıl algılandıklarını göstermek için toplum haritası kavramını kullanmaktadır. Gerçekleri bireye olduğu gibi değil, bir bilişsel stil kanalıyla görünür. Çünkü toplumsal gerçeklikler görüneni farklı bir kurgu içinde sunar. Tepkiler, isyanlar, içe kapanmalar ve köklü bir kopuşu tecrübe eden kişi ve grupların boşlukları tamamen bu harita (kurgu) üzerinde yer alır. Toplum haritası

kavramının özgünlüğü, bağlamın gerekliliğine yaptığı vurgudur. Zira bir toplumun kullandığı simge ve bu simgeleri oluşturan kültürel normlar incelendiğinde başka bir dile çevrilemeyen, özgül yeni yapıları keşfedilebilir (Takış, 2008).

3.5.2. Vatandaşlık Ekolojisi

Birey vatandaşlıkla ilgili kültürel öğeleri sosyal etkileşim yoluyla gözlemekte ve konum almaktadır. Bronfenbrenner, sosyal çevrenin hangi öğelerde somutlaştığını göstermesi bakımından değerli bir bakış açısı sunmaktadır. Sosyal çevre önemi zamana, mekana ve kişiye göre değişen çerçevelerden oluşmaktadır. Aile, okul ve arkadaş grubu yakın çevredir. Dolayısıyla vatandaşlığa dair buradaki kabul, varsayım ve inançların önemli etkilere sahip olacağı söylenebilir. Aile, okul ve arkadaş grubu arasındaki etkileşim ise bireyin içinde olduğu iklimi temsil etmektedir. Mikro çevredeki kabul, varsayım ve inançlar arasındaki uyum ve uyumsuzluk bireyin vatandaşlık anlatısına nasıl oluşturduğuna dair bilgi verecektir. Öte yandan yakın çevresindeki öğeler, (Örn. anne, baba, arkadaşın ailesi, öğretmenin kültürel çevresi) bireyin içinde bulunmadığı etkileşimleri, öğelerin bakış açılarını dönüştürür veya devamını sağlar. Örneğin, arkadaş grubundan birinin annesinin herhangi bir STK'ya üye olması, bireyin arkadaşının STK konusunda bilgi sahibi olmasına ve böylece bireyin de bu konuda farkındalık kazanmasına etki eder. Tam tersi de geçerlidir. Bu yüzden çevrenin bireye dışsal olan etkileşimi de etkiye sahiptir.

Yakın veya dışsal çevre belirli bir coğrafyada birlikte yer alır. Sahip oldukları sosyal ortaklık da buradan gelmektedir. Bahsedilen coğrafya içinde bulunan kültürel, politik, dini, ideolojik varsayım ve inançlardan müteşekkildir. Kültürel, politik, dini, ideolojik coğrafya birey ve gruplara vatandaşlıkla ilgili inanç ve varsayımların nasıl olması ve deneyimlenmesi gerektiğine dair malzemeyi sunar. Bu malzemeyi olduğu gibi almak, müzakare etmek veya tartışmaya açmak her zaman için mümkündür. Yakın çevre, dışsal çevre, inanç ve varsayımların coğrafyası belirli bir zaman diliminde var olmaktadır. Dolayısıyla bir dönemsellik içerirler. İnternetin etkileşimi dönüştürdüğü bir dünya ile internet kavramının olmadığı bir dünya kuşkusuz farklı sosyal çevreleri gerektirecek, koşullayacaktır.

Şekil 2. Vatandaşlık anlatısını etkileyen bağlamlar

Birey, içinde yaşadığı kültürel ve toplumsal çevreyle etkileşim halinde kim olduğuna dair anlamlı bir hikâye inşa etmekte veya belirli bir hikâyeyi içselleştirmektedir. Bireyin kim olduğu, kendini kesişen haritalar ortasında “nerede” ve hangi pozisyonda gördüğü ile ilgilidir. Bireyin o toplumda ve kültürde kendini hangi konumda gördüğüne dair varsayımları, sahip olması gereken değerleri ve inançları yönlendirmektedir. Örneğin bireyin, kendini devleti korumakla görevli bir pozisyonda görmesi, sahip olduğu değerleri veya öne çıkardığı boyutları etkiler. Osler (2015) kültürel anlatıların kimin vatandaş olduğunu belirleme noktasında işlevsel olabildiği durumlara değinmiştir. Öyle ki, kültürel anlatılar, kimin vatandaş olduğunu işaret ederken bir yandan da kimin vatandaş olmayabileceğini de anlatır. Dolayısıyla bireyin vatandaşlık kavramına dönük bilgileri kültürel boyut dikkate alınmadığında tek başına açıklayıcı bir bilgi türü değildir.

Thorson (2012) tarafından yapılan çalışma bu konuda dikkat çekicidir. Thorson (2012) vatandaşlık bilgileri ve eylemleri bağlamında tutarlılık konusunu masaya yatırmış, vatandaşlık eylemleri bakımından bireylerin günlük hayatta çok sık bir şekilde kendilerini sorgulamadıklarını savunmuştur. Sahip olunan bilgiler referans kaynağı olarak değil, esneklik aracı olarak görülmüştür. Vatandaşlar bazı durumlara adapte olmuş, bazı durumları ise görmezden gelmişlerdir. Araştırmacıya göre adaptasyonda asıl önemli öge vatandaşlığa dair tanım, anlayış veya “sözlükler”idir. Vatandaşlar tanım, anlayış ve sözlükleri kullanarak uyumluluktan ziyade esnekliklerini artırmaya gayret etmektedir. Esnekliği bireylere veren de bireylerin duruma özel anlayışlarının zeminini oluşturan kavramlara hâkimiyeti, kavram

çeşitliliği olmaktadır. Dolayısıyla, bireyler vatandaşlık bilgilerini amaçlarına göre kullanmıştır.

3.5.3. Vatandaşlığı Anlatısal Düşünmek

Vatandaşlık eğitiminde bilgi boyutuna dönük aşırı vurgu kimi eleştirilerin hedefi olmuştur. Örneğin Fischman ve Haas (2012) vatandaşlık eğitiminde aydınlanmacı bilince ve rasyonaliteye vurgunun aşırı olduğunu öne sürmüştür. Fischman ve Haas (2012) aydınlanmacı bakışın insanı rasyonel bir öznen ibaret bir şekilde tasavvur etmektedir. Hâlbuki insan inançları, kabulleri ve varsayımları olan, günlük hayatını büyük oranda bunlara yaslanarak yaşayan bir canlıdır. Bireyler günlük hayatını düzenlerken, metaforik ve prototipik düşünürler (Fischman ve Haas, 2012). İnançlar, kabuller metaforlar ve prototip olarak yaklaşma, içeriğini ve malzemesini içinde yaşanılan kültürden alır. Bilgi stoğundan edinilen bilgiler, duygular, beğeniler kullanarak “durum tanımı” yapılır (Wallace ve Wolf, 2013). Günlük hayatta her bir adımın ve her bir cümlenin planlanması, sorgulanması ve değerlendirilmesi mümkün değildir. Böylece bireyler hayatını kolaylaştırır ve ilk defa karşılaşılan durum ve olayları daha kolay bir şekilde tanımlamayı ve bunlarla başa çıkmayı mümkün kılar. Bu gibi pratikler, bireylerin varsayımlarını sorgulamadan (take for granted) yaşadığını göstermektedir.

Vatandaşlık görüş ve pratikleri söz konusu olduğunda da bu “alışkanlıklar” işe koşulur (Fischman & Haas, 2012). Thorson (2012), Haste (2010), Fischman ve Haas (2012) tarafından öne sürülen savlar birlikte düşünüldüğünde, bireylerin vatandaşlığı deneyimlerken kültürel anlatılardan önemli bir şekilde etkilendiği söylenebilir. Anlatı açısından düşünme kavramı aslında Bruner tarafından da ele alınmıştır.

Bruner (1986) insanların temel olarak iki farklı düşünme moduna sahip olduğunu öne sürmüştür. Bunlar paradigmatik ve anlatısal düşünme modudur. Paradigmatik mod, tutarlılık, gözlemlenebilirlik, test edilebilme, sebepler ve sonuç öğeleri üzerinden işlemektedir. Bu düşünme modunda kanıtlanabilirlik, önemli referanstır Bruner’e göre paradigmatik düşünce modu öğrenilebilir ve geliştirilebilir. Bilim matematik ve mantık paradigmatik düşünme modunun hakim olduğu alanlardır. Soyutlama ve bireysel vakâları aşarak genel geçer açıklamaları arama paradigmatik düşünmenin yöntemidir. Vatandaşlık eğitiminin öne sürdüğü bilgiler, bilimsel düşünceden etkilenmiştir. Siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji, eğitim bilimleri gibi bilim dalları vatandaşlık kavramının neden ve nasıl ele

alınması, öğretilmesi konularında bilgi üretmektedir. Fakat bu bilgiler, vatandaşlık eğitimi tasarlayan ve planlayan uzmanlarca ele alınmaktadır. Sıradan bir vatandaşın kanıtlanabilirlik, tutarlılık gibi ölçütleri tam olarak referans aldığı söylemek güçtür. Sıradan bir vatandaşın vatandaşlıkla ilgili yorumu veya pratiği kültürel, tarihsel ve sosyal öğeler içermektedir. Örneğin bir siyasal partiyi değil de, diğerini veya bir politikayı değil, diğerini desteklemek her zaman için matematiksel bir dille çözümlenmeyebilir. Bu açıdan düşünüldüğünde vatandaşlığın düşünülme modunun anlatısal düşünmeye daha yakın olduğu savunulabilir.

Anlatısal düşünme modu, deneyimi zaman ve mekânda bir yere yerleştiren bir düşünme biçimidir. Kanıtlanabilirlik değil, ikna edicilik ve inandırıcılık önemlidir. Açıklama üretmeyi amaçlar. Paradigmatik düşünme ampirik gözlemle doğrulanırken, anlatısal düşünmenin böylesi gözlemlere direnme gücü vardır. Daha açık bir ifade ile paradigmatik düşünce yanlışlanabilirken, anlatısal düşünmenin tam anlamıyla yanlışlanması olası değildir. Dolayısıyla “kesin doğru” olmayan kabullere dayanabilir. Örneğin bir siyasal partiyi değil, diğerini veya bir eğitim politikasını değil, diğerini desteklemek aynı anda birden fazla doğru tercih içerebilir. Belirli bir STK kuruluşunun neden “çok önemli olduğu, diğerinin ise çok yanlış yolda olduğu” belirli bir anlatıyla gerçeğe yakın bir şekilde değerlendirilebilir ve hayata geçirebilir. Bruner’e göre, anlatılar sadece hikâye üretme aracı değil, bireylerin sosyal dünyaya yönelik anlam üretmelerinin bir aracıdır. Hammack ve Pilecki (2012), aynı doğrultuda, anlatının sadece hikâye oluşturmak ve onu devam ettirmekle ilgili olmadığını savunmaktadır.

Anlatı bireyin bilişsel boyutunu etkilemekte ve bilişsel boyuta, duygusal bir öge katmaktadır. Buradan yola çıkarak anlatı sahibi bireyin, politik ve sosyal alanda belirli eğilimlere bilişsel ve duyuşsal olarak diğerlerinden daha yatkın ve yakın olduğu söylenebilir. Dolayısıyla anlatı hakkında fikir edinmek, bilişsel olduğu kadar duygusal boyut hakkında da bilgi vermektedir. Hammack ve Pilecki (2012) toplumsal, kültürel veya siyasal zeminde oluşmuş, oluşturulmuş büyük anlatıların bireylerin kendi hayatları ve anlayışları sonucunda oluşturduğu veya benimsediği anlatıların nasıl kesiştiğine dikkat çekmiş, kimliğin büyük anlatıyla bütünleşmeye doğrudan etki ettiğini savunmuştur. Örneğin, İsrail ve Filistinlilerin aynı tarihe bakışlarındaki farklılık, anlatılarında da gözlenebilir. Tarihsel ve kültürel anlatılar, okullar aracılığıyla yeni nesillere aktarılır. Öğrenciler bireysel anlatılarını *master* veya *mega* anlatıyla birleştirirler. Buna ise *anlatıya dahil olma* denir. Vatandaşlık söylemine odaklanan Abowitz ve Harnish (2006) farklı vatandaşlık söylemlerinin birbiriyle çatışan çelişen

yanlarının olabileceğini vurgulamıştır. Bu yüzden asıl odaklanması gerekenin tek tek davranışlar veya argümanlar değil, bütün bir yaklaşım olduğunu söylenebilir. Söylemin gözlenebileceği yerler metindeki argüman ve dayanaklar, sözlük, slogan ve stiller (retorik) ahlaki ve politik değerler, metnin oluşturulduğu bağlamdır.

Haste (2010) ideal vatandaşın kim olduğu ve ne yaptığı konusunda kültürel anlatıların, dünya görüşlerinin, hakim bakış açısının nasıl etkili olduğuna değinmiştir. Hammack ve Pilecki (2012) tarafından öne sürülen sava ilave olarak Haste (2004) anlatının ne olduğu kadar nasıl kullanıldığının da önemli olduğunu vurgulamıştır. Örneğin benzer anlatılara sahip kişilerin anlatıda kendisine nasıl bir konum atfettiği ve eylemlerini düzenlediği farklılaşabilir. Örneğin yönetici bir siyasal partinin il teşkilatındaki yönetici ile o ilde o partiyi destekleyen bir vatandaşı düşünelim. Her iki vatandaşın da anlatısının benzer olacağı söylenebilir. Ne var ki yönetici ve yönetilenin partiyi yönetme ve destekleme davranışları farklı olacaktır. Çünkü bahsedilen iki kişiye düşen “roller” farklıdır. Dolayısıyla anlatıda, grup üyeliği (hangi gruba üye) sosyal kategoriler, milliyet, topluluk, inançlar, anlatıların nasıl kullanıldığı önemli bir araştırma konusu olduğunu belirtmiştir (Haste, 2004b).

Bronfenbrenner’in bahsettiği ekolojik çevrenin bireyin düşünme modunu (Bruner, 1986) önemli düzeyde etkilediği savunulabilir. Her birey, etrafındaki sosyal çevrenin merkezindedir. Aileyle, okulla, arkadaş grubuyla, ülke gündemini takip ettiği kitle veya yeni medya araçları aracılığıyla sürekli olarak etkileşim halindedir. Bu etkileşim hali bilgilerin bir araya getirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çünkü farklı kaynaklardan gelen, farklı nitelikteki bilgilerin, bireyin anlatısında anlamlı hale getirilmesi gerekir. Ekolojik çevrede gözlenen bakış açılarının bireyin sahip olduğu anlatılara zemin oluşturduğu ve anlatısını dönüştürdüğü söylenebilir. Aksi halde, bilgiler birbiriyle ilgisiz ve böylece “anlamsız” kalacaktır. Bireyin vatandaşlık anlatısı, onun kavramı nasıl ele aldığı konusunda doyurucu bilgiler verebilir. Çünkü vatandaşlık anlatısı bireysel olduğu kadar kültürel bir gerçekliği yansıtabilir. Böylece, vatandaşlık öğretimi konuyu daha etkili bir yerden ele alabilir.

BÖLÜM 4

YÖNTEM

Vatandaşlık eğitimi literatürü incelendiğinde, öğretmen adaylarının vatandaşlığa bakış açılarını inceleyen araştırmaların çoğunlukla nicel (kod, frekans ve istatistik vb.) araştırmalarla sınırlı olduğu gözlenmektedir. Nicel araştırma sonuçları alana dönük kapsayıcı sonuçlar sunsa da, ilgili araştırmalar katılımcıların vatandaşlık kavramını nasıl inşa ettiğine dönük bilgimizi geliştirmemektedir. Bu eksikliğin giderilmesi, tamamlanması amacıyla bu araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Bu bölümde, konunun nasıl bir araştırma deseni ve yöntemle incelendiğine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

İdeoloji (1992, s. 5) eserinde Şerif Mardin, Jerome Bruner'den bir epigrafa yer vermektedir. Epigraf, bilim ve sağduyunun benzer bir yönüne işaret etmektedir. Bruner'e göre bilim ve sağduyu dünyadaki olay/durumların nasıl gruplandığını "keşfetmez"; gruplandırma usülleri icat eder (Science and common sense inquiry alike do not discover the way in which events are grouped in the World, they invent way of grouping). Elinizdeki araştırma, katılımcıların vatandaşlık kavramını *anlamlı* bir şekilde nasıl gruplandırıdıkları hakkında fikir edinmeyi hedeflemektedir.

4.1. Araştırma Deseni

4.1.1. Nitel Araştırma Yöntemleri

Araştırmada belirli sosyal olgulara (ideal vatandaşlık yaklaşımı, anlatısı) kendi bağlamı katılımcıların bireysel deneyimleri, eğitim yaşantıları) içerisinde, çeşitli veri toplama araçları (görüşme, günlük ve materyaller) kullanılarak ulaşılması ve böylece araştırmaya

konu olan olguların katılımcıların bakış açısı bağlamında anlaşılması amaçlanmıştır. Bu amaçlar doğrultusunda araştırma planının ve desenin nitel araştırma yöntemiyle uyumlu olmasına karar verilmiştir. Nitel araştırmalar, sosyal olay ve olguları, kendi bağlamı içerisinde, anlamayı ve yorumlamayı amaçlayan temel iki araştırma yönteminden birisidir (Glesne, 1999). Nicel araştırma yöntemini temel alan araştırmalar çoğunlukla genelleme, etki-tepki, neden-sonuç, tahmin veya yordamayı amaçlarken, nitel araştırmalar, bağlamı anlama, betimleme, fikir edinme, yorumlamayı amaçlamaktadır (Creswell, 2009).

Nitel araştırmalarda, katılımcıların veya ortamın manipülasyon ve/veya kontrol altında olduğu durumların aksine kendini rahat hissedeceği, günlük hayatında çeşitli sıklıklarda bulundukları ortamların tercih edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Creswell, 2007; Glesne, 1999; Hatch, 2002). Araştırma verileri, katılımcıların günlük hayatında normal olarak bulundukları yer, mekân, ortam ve çevrelerde toplanmıştır. Öğretmen adayı açısından düşünüldüğünde bu yerler, derslik, çalışma ofisi, kütüphane alanı gibi yerler verilerin toplanması süresince kullanılmıştır. Veri toplama aşamasında yer seçimi, katılımcının kendini izole ve rahatsız değil, doğal hissedeceği durumlar göz önünde bulundurularak katılımcıyla işbirliği halinde seçilmiştir. Yer seçimi ve doğal ortamın gözetilmesi, katılımcının konuya bakış açısının ortaya çıkarılmasında önemli öğeler olarak gösterilmektedir (Hatch, 2002).

Katılımcının bakış açısının ortaya çıkarılması nitel araştırmaların en önemli boyutlarından birisi olduğu söylenebilir (Hatch, 2002). Çünkü nitel araştırmalar “normal”, “meşru” ve “kabul edilebilir” tanımlardan ziyade, katılımcının bireysel ve kültürel özellikleri ile yaşadığı deneyimler sonucu *inşa ettiği* bakış açısına odaklanmayı hedeflemektedir (Salmon & Riessman, 2008; Squire, 2008). Katılımcının bakış açısı, bu araştırma için temel bir nitelik arz etmektedir. Çünkü bireylerin belirli bir olguyu hangi deneyimler sonucu algıladığı ve tanımladığı sorusunun cevabına ulaşmak bu araştırmanın temel hedefidir. Bu hedef doğrultusunda, araştırma soruları ve görüşme soruları oluşturulmuş, düzenlenmiş ve uygulanmıştır.

Nicel araştırmalarda veri toplama araçları, araştırmacıdan bağımsız olması gerekirken, nitel araştırmalarda araştırmacı rolü, veri toplama aşamasında etkin olmasını gerektirmekte ve adeta araştırmacı veri toplama aracı olmaktadır (Creswell, 2007, 2009, 2012; Glesne, 1999; Hatch, 2002; Patton, 2002). Böylelikle, araştırmacılar araştırma konusuyla doğrudan gözlemler yapabilmekte, konuyu yakından inceleyebilmektedir. Katılımcılarla yeterli bir uzunlukta zaman geçirmenin, güvene dayalı ilişki tesis etmenin araştırmacıya katılımcıların

konuya bakışını anlama noktasında önemli avantajlar sağlayacağı ifade edilmiştir (Hatch, 2002). Katılımcının düşünceleri ve bu düşüncelerin anlamı (*Verstehen*) anlaşılabilir hale gelmektedir (Mardin, 1992, s. 51; Weber, 2017).

Araştırma kapsamında nitel araştırma yönteminin kullanılmasında etkili olan son özellik ise bütünlüktür. Nitel araştırmacılar, sosyal olgu ve olayların sadece bir yönünün öne çıkarılmasıyla veya bir boyutun diğerlerinden izole edilmiş halde incelenmesinin mümkün olmadığını savunmaktadır. Çünkü sosyal olaylar ve durumlar doğası gereği, birden çok anlamı içinde bulunduran, etkileşim içeren, etkileşime girenlerin amaç ve yöntemlerinin farklı olduğu (Goffman, 2014) bir süreci temsil etmektedir. Dolayısıyla belirli bir olgu sadece bir yönüyle ele alındığı durumlar araştırmacı ve okuyucuya sınırlı bir bakış açısı sunmaktadır (Hatch, 2002). Bu çalışmada vatandaşlık anlatısı, bireyin yaşamını ilgilendiren diğer anlatılardan bağımsız ve uzak bir şekilde ele alınmamıştır. Merkezde vatandaşlık anlatısı olmak koşuluyla, öğretmen adayının vatandaşlık anlatısıyla ilgili gördüğü olay, durum ve görüşler araştırma kapsamında incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

4.1.2. Anlatı Sorgulaması

Anlatı sorgulaması, birçok sosyal bilim disiplini içerisinde ele alınmış ve çeşitli araştırmalara rehberlik etmiştir. Eğitim araştırmalarından başka sosyoloji, antropoloji, psikoloji, tarih ve edebiyat alanında kullanılmaktadır. Anlatı çalışmalarının birçok sosyal bilim disipliniinde kullanılması, anlatı sorgulamalarını kendi içerisinde çeşitlendirmektedir. Otobiyografi biyografi, yaşam öyküsü, bireysel açıklamalar, bireysel anlatılar, anlatı görüşmeleri, bireysel dokümanlar, yaşama dair dokümanlar, yaşam geçmişi, sözlü tarih, etno-tarih, etnografi, etnobiyoğrafı, birey odaklı etnografi, popüler anılar araştırma yaklaşımlarından bazılarıdır. D. Jean Clandinin ve Michael Connelly (Stories of Experience and Narrative Inquiry, 2000) eğitim alanında anlatı çalışmalarını ilk defa uygulayanlardandır. Connelly ve Clandinin (2000) tarafından kaleme alınan makalede anlatı sorgulamalarının eğitim alanında kullanımı, veri toplama teknikleri, araştırmacı rolü ve sonuç olarak anlatı sorgulamalarının eğitim araştırmalarındaki yerini konu almaktadır.

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerinden anlatı sorgulaması (narrative inquiry) desenine göre tasarlanmıştır. Anlatı sorgulaması çalışma planında ve uygulanmasında kullanılmıştır. Anlatı çalışması, deneyimleri, anlamları ve öyküleri bireyin yaşamı süresince karşılaştığı kişi, olay ve çevre bağlamında mercek altına almaktadır (Connelly ve Clandinin, 2000). Anlatı (narrative), bir kişiyi veya olayı bütüncül bir biçimde betimlemek için kullanılan bir

terim olarak anlaşılabilir. Anlatı çalışmalarında araştırmaya katılan kişinin deneyimleri, olayla ilgili yaşantıları bir bütünlük içinde incelenir ve ele alınır (Patton, 2002; Creswell, 2012).

Gerek vatandaşlık eğitimi ile ilgili dersler, gerekse üniversite eğitimi sürecinde katılımcının etkileşimleri de vatandaşlık anlatısını şekillendirmektedir. Öğretmen adaylarının “hikâyesi” sadece sınıf ortamlarıyla açıklanamayacak kadar geniştir. Üniversite öncesi deneyimler, üniversite öncesi sahip olunan anlatı ve bütün bunların üniversite eğitimi sürecindeki deneyimlerle etkileşimi anlatıyı etkilemektedir. Dolayısıyla geleceğin öğretmenlerinin vatandaşlığa yönelik düşünceleri, sadece sınıf ortamında yaşadıkları ve öğrendikleriyle oluşmadığı düşünülmektedir. Sınıf içi ve sınıf dışı öğrenmeler, bireyin vatandaşlık tanım ve davranışlarını eşit oranda etkileme gücüne sahip olabilmektedir. Anlatı sorgulamaları araştırmacıya, sınıf içi ve sınıf dışı ortamları inceleme fırsatı sunarak konuya bütüncül bir şekilde yaklaşmayı kolaylaştırmaktadır.

Bu araştırmada anlatı kavramı Bruner (1991) tarafından ortaya konan yaklaşım benimsenerek tanımlanmıştır. Bruner (1991) toplumsal ve bireysel anlamların zihinde birleştiği ve bireyin düşünme biçimi haline geldiğini savunmaktadır. Dolayısıyla anlatının toplumsal, bireysel ve bilişsel boyutlara sahip olduğu öne sürülmektedir. Bireyler, yaşamını, günlük hayatını ve kararlarını belirli anlatılar aracılığıyla düşünerek yönlendirmektedir. Araştırmacı ilgili yaklaşımın vatandaşlık kavramı söz konusu olduğunda da geçerli olduğuna inanmaktadır. Bireyler, toplumsal çevre, kültür, tarih ve dil yoluyla oluşan anlatıları bireysel düzeyde birleştirerek dünyaya dair anlatılar oluşturmaktadır. Anlatılar, bireyin nasıl düşündüğü, ne düşündüğü ve neden bu şekilde düşündüğü hakkında fikir vermektedir.

Bruner (1991) anlatının belirli öğelere sahip olması gerektiğini savunmuştur. Anlatı araştırmacısının bu boyutları dikkate alması gerektiğini dile getirmiştir. Bunlar, anlatı diakroniği, parçaların anlamı, niyetlilik, bütüncül yorum, kanonik olan ve ihlali, anlatının referansı, tür, normatif boyut, bağlam duyarlılığı ve anlatıların birikmesidir.

Anlatı diakroniği, Ricouer tarafından (2007) da dile getirilen algı biçimidir. Bu görüşe göre, insanlar zamanı, biyolojik veya takvim zamanı olarak dakika, saat, ay, yıl ölçüsünde algılamamaktadır. Bunun yerine insanlar zamanı, anlatısal olarak belirlemektedir. Örneğin *ilkokula başlamadan* veya *başladıktan sonra*, *üniversite sınavını kazanınca* zamanlamalarında olduğu gibi, insanlar geçmişi/geleceği değerlendirdiklerinde tarihleri veya günleri değil, anlatısal zamanı işaretlemektedir. Araştırma sürecinde katılımcıların anlatısal zamanlarına dönük fikir edinmek amacıyla sorular yöneltilmiştir. Örneğin,

“Şimdiye kadar yaşadıklarınız sonrasında hayatınızı bir kitap haline getirecek olsanız, hangi bölümler olurdu ve neden?” ve benzeri sorularla katılımcının bireysel geçmişini nasıl dönemlendirdiği ve bu dönemlendirmelerde merkeze aldığı deneyim veya temaların neler olduğunun anlaşılması amaçlanmıştır.

Parçaların anlamı ise katılımcının anlatısında ortaya çıkan bölümlerin değerlendirilmesinin bütün bir anlatıyla birlikte değerlendirilmesi hakkındadır. Parçalar, yakından bakıldığında anlamlı görünebilecek öğeler olarak algılanabilir. Fakat anlatıda parçalar, bütün içerisindeki fonksiyonu (Gubrium & Holstein, 2009; Silverman, 2006) ile yorumlanması gereken unsurlardır. Benzer bir çıkarım vatandaşlık değerleri ile ilgili yapılabilir. Öğretmen adayı tarafından gündeme getirilen bir değer, kendi başına önemli olabilir. Ama ilgili değer bütün bir anlatıda nasıl bir anlamı ve işlevi olduğu daha önemli hale gelmektedir, çünkü belirli bir değeri öne çıkarırken o değer anlatıdaki diğer öğelerle nasıl ilişkili olduğunu gözlememiz gerekmektedir (Haste, 2010). Çünkü parçalar bütünün fonksiyonları, bütünü var eden ve bütün tarafından ortaya konan veya içerik kazanan amblemlerdir. Anlatıda yer alan *parçalar*, temalar veya metin blokları kendi başına bir metin olarak ele alınabilir. Buna karşın metin ve anlaşılan farklı iki durumu niteleyebilir. Metinde ifade edilen ve anlaşılan iki farklı içeriğe kavuşabilir. Kuşkusuz bu da anlatının anlaşılmasını zorlaştıracaktır. Bunu engellemenin yolu, metinde yer alan bölümlerin kendi başına masaya yatırılmamasıdır. Metinden yola çıkılarak yapılacak her bir analiz, metnin tamamında yer alan anlatı göz önünde bulundurularak ortaya konabilecektir. Zira anlatıyı ele alan kişi, nesnesini klişelere başvurarak ve genel bilgi stokuna danışarak betimleyebilir. Sonuç olarak okunması kolay ve zevkli ve bir o kadar da makbul analizler ortaya çıkabilir. Ne var ki bu analizin doğruluğunu garantilemez. “Gerekli veya olması gereken” anlatıya mesafeli durmak, anlatıyı sıradanlaştırmaktan kaçınmak bunlardan bazılarıdır. Öte yandan anlatının içinde bulunduğu bağlamı vererek analize devam etmek, daha gerçekçi hale getirmektedir. Zira anlatılar, durduk yere veya saf teori halinde ortaya çıkan ve var olan nesneler değildir. Bu yüzden, kısacası, alışılmışı karşı dikkatli olmak, temel öneri olarak görülmektedir.

Niyetlilik, anlatının merkezinde hangi değerler, inançlar, niyetler bulunduğu ile ilgilidir. Eyleme yön vereceği beklenir. Ama sebep olacağı iddia edilmemektedir. Çünkü anlatı ve eylem arasındaki bağ, nedensel ilişki olarak ele alınmamaktadır. Burada yer verilen neden, daha çok anlatı sahibinin anlatısını temellendirdiği değer, inanç ve niyetlere yöneliktir. Araştırma sürecinde niyetlilik boyutu veri toplama sürecinde işe koşulmuştur. Katılımcıların görüşlerinin nedenlerine yönelik sorular yarı yapılandırılmış görüşmede sıklıkla yer almış

ve görüşme esnasında ek sorular şeklinde de sorulmuştur. Buradan katılımcının hangi değer, eylem, inanç ve niyetlerle anlatısını yönlendirdiği ortaya konulması amaçlanmıştır. Bulgular bölümünde de, temaların *neden* önemli olduğu, çünkü ifadeleri ile yer almıştır. *Çünkü* ile başlayan cümleler analiz sonucu ortaya konulmuş, katılımcı bakış açılarını yansıtmaktadır.

Belirli bir yaklaşımın kanonik hale gelmesi, onun tarihsel bir birikimin ürünü haline gelmesi ve bir anlamda kurumsallaşması demektedir (Bruner, 1991; Phoenix, 2008). Anlatıda sadece meşru, kabul edilen, geleneksel olana yer verilmesi, bakış açısını ve dolayısıyla bireyin failliğini ortadan kaldıran bir yaklaşım olacaktır. Anlatı sorgulamalarının güçlü yanlarından birisi bireyin anlam oluşturmadaki failliğini ortaya koymasıdır (Elliot, 2005). Kanonik olanın nasıl ele alındığı, ihlal edildiği, bundan nasıl vazgeçildiği veya bu noktaya nasıl gelindiği, anlatıyı daha değerli kılmakta ve sosyal gerçekliğe yeni bir bakış açısı getirmektedir. Bu araştırma en temelde kanonik vatandaşlık anlatısının katılımcılar tarafından nasıl algılandığı ve müzakere edildiğine odaklanmaktadır. Literatürde yer alan vatandaşlık yaklaşımlarının (liberal, cumhuriyetçi, etkin, aktif, demokratik, çevreci, kültürel vatandaşlık yaklaşımları) kanona ait öğeler olduğu düşünüldüğü için yaklaşımların araştırma soruları, veri toplama araçları ve veri toplama sürecine girişleri bu açıdan denetlenmiştir. Dolayısıyla, araştırma soruları, veri toplama araçları ve veri toplama süreçleri katılımcıların özgün anlatılarının merkezde olmasını sağlayacak şekilde ve kuram yüklü olmamasına özen gösterilmiştir.

Anlatı sorgulamasında analiz ve bulguların geçerlilik ölçütleri nicel araştırmalardan olduğu gibi geleneksel nitel araştırmalardan da farklıdır. Nicel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik, nitel araştırmalarda ise uzman görüşü gibi mekanizmalarla, analiz ve verilerin geçerlikleri artırılabilir. Buna karşın anlatı sorgulaması analiz ve bulgu aşamasında daha çok “gerçeğe yakınlık” (verisimilitude) aranmaktadır (Bruner, 1991). Dolayısıyla anlatı sorgulamalarını uygun kılan unsur geçerlilik ve güvenilirlik gibi ölçütler değildir. Anlatıyı uygun kılan unsur anlatının “gerçeğe yakınlığı”dır. Öte yandan araştırma verileri, analiz süreçleri ve bulgularını ikna edici ve gerçeğe yakınlaştırma adına katılımcılarla müzakere edilmesi literatürde önerilmiştir (Squire, 2008). Araştırmacı, bu amaçla araştırma veri, analiz ve bulgularını katılımcılarla paylaşmıştır. Bu süreçte katılımcılardan veriler, analiz ve bulguların onların anlatılarını yansıtıp yansıtmadığına karar vermeleri beklenmiştir. Aynı zamanda katılımcılara analiz ve bulguların rahatsız edici, doğru olmayan bölümler içerip içermediği de sorulmuş, onay alınmıştır (Ek 1).

Anlatının ne olduğundan çok nasıl anlatıldığı, türle ilgilidir. Anlatı, “bir başarı hikâyesi” olarak anlatabilir. Veya anlatı bize “korku verici” bir dille anlatılabilir (Fulford, 2015). Bu bize içeriği değil, duyguyu yansıtmaktadır. Dolayısıyla tür, anlatının veriliş biçimiyle ilgilidir. Veriliş biçimi de anlatı hakkındadır. Kişinin sosyal gerçekliğe bakışı hakkında ne türden bir epistemolojiyi takip ettiği buradan yola çıkarak ele alınabilir (Fulford, 2015). Örneğin anlatıya korkuyla baktığı yer aslında en son istediği senaryoyu bize anlatabilir. Araştırma bulgularında katılımcıların anlatı türleri yer almamaktadır. Fakat katılımcıların anlatılarında yer verdikleri duygular, bulgulara yansıtılmaya çalışılmıştır. Örneğin Sevim’e göre “aktif vatandaşlık” onun anlatısında “korku verici” bir kavramdır. Öte yandan Gözde’ye göre şehitlere duyarsız vatandaşlar “sinir bozucudur”. Ayşegül ise ayrımcılık yapan vatandaşları “sinir bozucu” bulmaktadır.

Normatif boyut, katılımcının anlatısında temel aldığı ilke, felsefe veya esastır. Katılımcı belirli bir çözümü önerirken veya bir durumu sorunlu bulurken belirli bir ilkeyi, esası veya felsefeyi merkeze almakta ve duruma ilişkin yargısını şekillendirmektedir. Örneğin, “sokağa çıkan veya sokağa dökülen vatandaşlar” belirli bir ilkeyi ihlal etmektedir. Bu ilke “devletine sahip çıkma” ilkesidir. “Kötü” olmalarının temel sebebi de bu ilkeye saygı duymayıp, ihlal etmelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla anlatı içerisinde başka bir değer öne çıktığı gözlenmektedir. Rehber edindiği kural veya mantığı öne çıkaran kişi bunu anlatısına dâhil etmektedir. Dolayısıyla her bir anlatı içerisinde olması gerekene dair ipuçları taşımaktadır.

Anlatılar belirli bağlamlarla ilişkili olarak kurgulanmış veya ortaya konulmuş bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla belirli bir anlatıyı değerlendirirken kullanılacak referans sisteminin yine anlatının olduğu bağlamla ilgili olmasına dikkat edilmelidir. Dolayısıyla anlatının belirli bir bağlama sahip olduğu ve böylece kültürel olduğu kadar özgün yönleri de sahip olabileceğinin akılda tutulması gerekmektedir (Gubrium & Holstein, 2009). Deneyimi ön plana koyarak deneyimin özgünlüğünü, anlam oluşturma sürecindeki etkisini, katılımcının dolayısıyla bireyin anlam oluşturmadaki failliğini okuyucunun dikkatine sunmaktadır (Elliot, 2005). Anlatı sorgulamalarında sosyal, kültürel ve politik özellikleri içeren deneyimin ortaya konulmasının önemli bir boyut olduğunun altını çizmektedir (Clandinin & Connelly, 2000). Polkinghorne (1988), deneyimi bireyin tutum, davranış ve daha önemlisi bilişsel şemasını etkileyen özelliklerinden bahsetmiştir. Bir kişinin tutum, davranış ve düşünceleri sadece bilişsel süreçlerle açıklanamamaktadır. Aslında deneyim kişisel ve kültürel anlamları (Mardin, 2012) içermektedir (Gubrium & Holstein, 2009). Kişisel ve

kültürel anlamları bir bütün olarak birleştiren birey, bugünü olduğu gibi, geçmişi ve geleceği anlamlandırır.

Polkinghorne (1988), kişisel ve kültürel alanın etkileşiminin, bireyin anlatı şemasını meydana getirdiğini savunmaktadır. Bu şema, geçmiş, bugün, geleceği olduğu gibi çevre, kişi ve olayları da nasıl algıladığımızı açıklar. Ne var ki, şema kristalleşmiş ve sabit değil, dinamik bir yapıya sahiptir. Yaşam boyu karşımıza çıkan kişi, olay ve durumlar etkileşimli olarak şemamızı şekillendirir. Öte yandan anlatılar birikmektedir (Bruner, 1991). Öyle ki zaman içerisinde kabul edilen anlatılar, somutlaşmakta veya çökelmektedir. Buradan eylem kalıplarına, kurumlara ve kültüre doğru yol almaktadır. Dolayısıyla geniş bir çevre tarafından benimsenen anlatı gelenek, tarih veya yasal bir sistem olarak karşımıza çıkabilmektedir. Meşru olanı belirleyen şey aslında bu birikimdir.

Sosyal ve kültürel anlatı, vatandaşlık anlatısı söz konusu olduğunda da geçerlidir. Araştırmacı, öğretmen adaylarının sosyal ve kültürel bir şemaya (Mardin, 2012, s. 103) sahip olduklarını ve bu şemanın adayların vatandaşlık anlatılarında ortaya çıkabileceğini varsaymaktadır. Öğretmen adayının doğduğu yer, ailesi, aile eğitim durumu, etnik grubu, inanç grubu, toplumsal cinsiyeti ve bunların kültürel anlam ve içerikleri belirli bir anlatıyı koşullandırmaktadır. Sosyal olarak inşa edilmiş bir ortama doğan kişi, yaşamını yine sosyal olarak inşa edilmiş bir sosyal alan içerisinde deneyimlemektedir. Deneyimleri, çevrenin kültürel yargılarından etkilenmekte, kültürel yargılara rağmen veya kültürel yargılara uyumlu olarak gerçekleştirmektedir. Her iki durumda da bireysel deneyim, hâlihazırda var olan bir anlatıyla diyalog halinde bulunmaktadır. Dolayısıyla birey, yaşamını var olan anlatılar rehberliğinde veya anlatılarla diyalog halinde sürdürmektedir. Belirli bir anlatıya direnmekte veya adanmakta veya sadece o anlatı içerisinde yaşamaktadır. Vatandaşlık bilgi, değer ve becerilerine sahip olması beklenen bireylerin bunu ezberlemesi veya olduğu gibi alması beklenmemektedir.

4.1.3. Araştırmacının Bakış Açısı

Araştırma sürecinde ortaya konan bakış açısı, önemli görülen sorular ve alınan kararlar, araştırmacının bakış açısı doğrultusunda düzenlenmiştir. Araştırmacı, sosyal inşâcılık kuramının öngördüğü üzere, evrensel gerçekliğin sosyal alanda mümkün olmadığını varsaymaktadır (Berger & Luckmann, 1991). Dolayısıyla katılımcılar bilgi, beceri ve değer setlerinin bir şekilde aktarıldığı nesneler olarak tanımlanmamaktadır (Mardin, 1992).

Öğretmen adayları veya diğer bireylerin sosyal olarak inşa edilmiş bakış açısına sahip olduğu kabul edilmektedir. Bakış açısı, bireyin anlatısında görünür hale gelmektedir. Bu yüzden bir anket maddesini onaylaması veya reddetmesi, bireyin bakış açısı hakkında sınırlı bir bilgi imkânı verdiği gibi, cevapların toplamı nadiren anlamların toplamı işlevi görmektedir.

Bireylerin anlam üretme süreçlerinin yaşam pratiklerini gerçekleştirme sürecinde önemli bir rolü vardır. Anlam üretme süreçleri, kaçınılmaz olarak etkileşimler yoluyla edindiğimiz dil ve dilin oluşturduğu alanlardan etkilenmektedir. Çünkü *şimdi* ve *burada* olanın/yaşanan/bulunan veya düşünülenin anlamı dilin çerçevesi içerisinde *anlamlı* hale gelmektedir (Berger & Luckmann, 1991; Mardin, 1992). Buradan yola çıkılarak, dilin anlatı içerisinde somutlaştığı ve görünür hale geldiği söylenebilir. Vatandaşlığın ne olduğuna ve nasıl olması gerektiğine dair bir dil araştırmanın merkezinde yer almaktadır. Bu dil sadece vatandaşlık eğitimcilerinin öğretim programlarının sınırları içerisinde belirledikleri kazanım ve etkinliklerle sınırlı değildir. Bahsedilen kazanım ve etkinlikler, sosyal olarak inşa edilmiş bir alanda kendisine bir yer bulmaktadır. Aksi takdirde sınıf ortamında öğrenilen vatandaşlık kavramı ve pratikleri, öğrenen tarafından *anlaşılmaz*, *soyut* veya *gereksiz* görülebilecektir. Çünkü dil ile ifade edilemeyen olay, durum ve tecrübeler “farklı bir dünyaya” ait olarak kalmakta ve unutulmaktadır. Özneler arası iletişim ve öznenin kendi algısında zemin bulamayan varlık doğal olarak boşluğa düşecektir. Dolayısıyla sosyal gerçekliğimizde yer edinemeyecektir.

Anlatı, *sosyal* olarak oluşturulmuş anlamlar içermektedir. Sosyal olarak oluşan anlamlar, anlatıyı belirli alanlarda ve belli bir dönemde katılaşmaktadır (Berger & Luckmann, 1991; Bruner, 1991). Toplumsal olay ve konulara yönelik anlatılar kristalleşmenin bir görünümüdür. Anlatının sunduğu sosyal anlamlar ise geniş ve tarihi bir birikim ile doludur. Bu yüzden sosyal inşa sürecinde anlatılar eşsiz bir öneme sahiptir. Çünkü sahip olunan anlatı, yaşanan deneyimi *anlarken* dahi kişiyi yalnız bırakmamaktadır. Anlam verme süreci anlatı alanları içerisinde olmaktadır. Deneyimi başka bir özneye anlatırken anlatı yine kişiyi denetlemekte veya yönlendirmektedir. Eğer anlatı alanları dışına çıkılırsa sağduyu ve diğer öznenin anlatı alanının buna izin vermesi ve esneklik göstermesi gerekmektedir. Bu esneklik de yine anlatının faile sunduğu alanla ilgilidir. Örneğin ideal vatandaş olma durumu onu deneyimleyen kişiye ait bir deneyimdir. Özneldir. Bakış açısı merkezi bir roldedir. Fakat bunun yorumlanması veya başka bir özneye bunun paylaşılması, onu deneyimleyen kişinin merkezi rolünü bir başkasıyla sahip olduğu bir ortaklık üzerinden müzakere etmesini

gerektirmektedir. İdeal vatandaş olmanın anlaşılmasını sağlayan araç, sosyal ortaklıktır. Sosyal ortaklıklar, paylaşılan anlatılarda yüzeye çıkmaktadır. Her ne kadar sınırlayıcı olsa da yaşanan deneyimin başka biri ile paylaşılması ancak böylesi bir süreçle mümkündür. İdeal vatandaş olma durumunu başka bir failin anlaması aslında birden çok ortaklığı gerektirir. En başta bireyler arası platformda “ideal”, “ideal olmayan”, “vatandaş” “vatandaş olmayan” , “olma”, “olmama” kavramlarına dair ortak tanımların olması gerekmektedir (Haste, 2004a). Dolayısıyla vatandaşlık kavramının hangi kavramlarla birlikte düşünüldüğü (Bruner, 1986), sosyal insanın merkezinde yer almaktadır. Bahsedilen kavramların farklı anlam ve içeriklerle tanımlandığı bir platformda etkileşimin olanağı ortadan kalkmaktadır. Örneğin sosyal bilgiler eğitimi literatürüne bakıldığında , “etkili”, “aktif”, “demokratik”, “geleneksel” vatandaşlara yönelik kuramsal yaklaşımların (Abowitz & Harnish, 2006; Durgun, 2010; Oldfield, 2012; Öztürk, 2009; Westheimer & Kahne, 2004) bulunduğu gözlenmektedir. Fakat kavramsallaştırmanın sosyal bilgiler öğretmen adaylarının bakış açısında nasıl karşılık bulduğu henüz tam olarak ortaya konmamıştır. Belirli vatandaşlık kuramlarının, bireylerin anlatısında nerede olduğu veya nasıl karşılık bulduğu sorusu, kuramın anlaşılıp anlaşılmadığı sorusu ile eşdeğer bir soru haline gelmektedir. Sadece sınav zamanında hatırlanması gereken bir kuram olarak varlığına sürdüren bir vatandaşlık yaklaşımı anlatıda, dışsal bir yere sahip olacaktır. Dolayısıyla anlatı bir yandan sınırlayıcı bir yandan da destekleyici özelliğe sahiptir.

Sağduyu olarak adlandırdığımız ve günlük hayatların etrafında dönüp durduğu kanaatler aslında dil yoluyla oluşturulan anlatılarla bugüne ve geleceğe taşınmaktadır (Berger & Luckmann, 1991). Daha önemlisi kendi başına bağımsız yapıları var etmektedir. Dilin ve dolayısıyla anlatıların bu özelliği, bireyi çepeçevre sarmaktadır. Öyle ki bireyler gerçekliği sosyal olarak inşa etmektedir. Bunu da dil yoluyla sirayet eden anlatıları kullanarak yapmaktadırlar. Anamlar iki düzlemde çalışmaktadır. Hem çevredekiler, hem de kişinin kendisi hakkında kendi düşüncelerinin anlatı yoluyla taşınan anlamları tekrar tekrar üretilmektedir. Örneğin yurtsever vatandaşlığa dair algı buna örnek olarak verilebilir. Yurtseverliğin ve vatandaşlığın belirli bir açıdan anlaşılması, yurtsever vatandaşlığın nasıl yaşanacağına dair (ne, nasıl ve neden yapıldığında yurtsever vatandaş olunur vb.) bir kültürel zemini de içermektedir. Yurtsever olduğunu düşünen vatandaş, böyle düşündüğü için de yaşadığı koşulları yurtsever vatandaşlığın nasıl olması gerektiğine dair anlatıya adapte etmeyi normalleştirecektir. Bu durumda sosyal çevrenin yurtsever vatandaşlığın nasıl olması

gerektiğine dair kabulleri ve kişinin “yurtsever olma” adına çabaları görmesi bir noktada birleşecektir. Böylece gerçeklik sosyal olarak inşa edilmiş olacaktır.

Bruner’e göre anlatılar aracılığıyla *düşünürüz* (1986). İnsanların temel olarak sahip olduğu iki düşünme modundan (paradigmatik mod, anlatısal mod) birisi anlatısal düşünme modudur (Bruner, 1986). Anlatı, belirli bir duruma yönelik neden-sonuç ilişkilerini kurmakta, geçmiş ve geleceği belirli bir açıdan görmeyi kolaylaştırmaktadır (Salmon & Riessman, 2008). Belirli bir konuya, olaya veya duruma yaklaşımımız hakkında anlayışımızı geliştirmenin bir yolu da o alanın anlatılarını incelemektir. Anlatı yoluyla öğrendiğimiz veya öğrettiğimiz kavramlar ve bakış açıları içerisinde düzenli-düzensiz, tutarlı-tutarsız, anlamlı-anlamsız kabul ve varsayımları içermektedir. Kabul ve varsayımların anlamlı bir şekilde bir araya getirilmesi (Mardin, 1992, s. 109) , eldeki konuya dönük anlatıyı oluşturmaktadır.

4.2. Katılımcıların Belirlenmesi

Araştırma süreci katılımcıların seçimi, veri toplama ve analizi olarak özetlenebilir. Katılımcıların seçiminde tipik vaka örnekleme tercih edilmiştir. Araştırmacı belirlenen üniversitelerde yaygın olan anlatı hakkında fikir edinmek için ilk olarak tipik vakanın ne olduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Dolayısıyla araştırmada tipik vaka örnekleme tekniği kullanılmıştır (Patton, 2002, s. 238; Creswell, 2012, s. 208).

Tipik vaka, araştırmada, ilgili üniversitede tipik olarak var olan ve gözlenebilen anlatı anlamında kullanılmıştır. Dolayısıyla katılımcı seçimini gerçekleştirebilmek için ilk olarak tipik vakanın nasıl olduğunun ortaya konulması gerekmiştir. Tipik vakanın ortaya konulması için ilgili üniversitelerde çeşitli ölçek ve açık uçlu sorular 3. ve 4. sınıfa devam eden sosyal bilgiler öğretmenliği lisans öğrencilerine uygulanmıştır. Araştırmanın katılımcıları, 2017-2018 eğitim-öğretim yılında 4 farklı devlet üniversitesinde sosyal bilgiler öğretmenliği programına kayıtlı 3. ve 4. sınıf düzeyine devam eden öğretmen adayları arasından seçilmiştir. Tipik vaka örnekleme tekniği belirli bir durum veya ortamda tipik olan vakanın ne olduğunu konu almaktadır. “4 farklı üniversitenin sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programına devam eden 3. ve 4. sınıf öğrenciler arasında tipik vatandaşlık anlatısı nasıldır?” sorusunun cevabı katılımcı seçiminde belirleyici olmuştur. Bu sorunun cevaplanması için Vatandaşlık Algısı Ölçeği, Aktif Vatandaşlık Ölçeği ve Açık Uçlu Soru Formu (Ek 2, Ek 3, Ek 4) uygulanmıştır. İlgili ölçek ve soruların uygulanması sonucunda ortaya çıkan anlatılar

incelenmiş ve araştırmaya katılacak öğretmen adaylarının bu anlatılara yakın görüşler belirtmiş olmalarına dikkat edilmiştir.

Vatandaşlık Algısı Ölçeği (Ek 2), katılımcıların vatandaşlık kavramına dönük algılarını ortaya koymak için uygulanmıştır. Ölçek Doğanay (2009a) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek iki faktörlü bir yapıya sahiptir. 28 maddeden oluşan ölçeğin 14 maddesi “Geleneksel Vatandaş Algısı” alt ölçeğine ait olup faktör yükü .41 ile .67 arasındadır. 11 madde ise “Aktif Vatandaş Algısı” alt ölçeğine sahip ait olup faktör .23 ile .69 arasındadır. Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı Geleneksel Vatandaşlık Algısı alt ölçeği için .83; Aktif Vatandaşlık Algısı alt ölçeği için .74’tür. Bu iki alt ölçek, toplam varyansın % 32,60’ını açıklamıştır.

Aktif Vatandaşlık Ölçeği (Ek 3), katılımcı belirlemek için kullanılan diğer ölçektir. Bu ölçek kişilerin vatandaşlık eylemlerini konu almaktadır. Hoskins ve Mascherini (2009) tarafından geliştirilmiş olup Doğanay (2009b) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Ölçek, sivil topluma katılım, sosyal yaşama katılım, siyasal yaşama katılım ve demokratik değerlere bağlılık boyutlarından oluşmaktadır. Bu araştırma kapsamında sadece sosyal yaşama ve sivil topluma katılım boyutuna ilişkin alt ölçekler kullanılmıştır. Diğer alt ölçeklere ait veriler araştırmada herhangi bir aşamada kullanılmamıştır. Sivil topluma katılım boyutunun iki alt boyutu vardır. Bunlardan ilki protesto davranışdır. Tek faktörlü bir yapıya sahiptir. Sekiz maddeye sahip bu alt ölçeğin faktör yükleri .45 ile .75 arasında değişmektedir. Toplam varyansın % 41,58’ini açıklayan bu faktörün Cronbach Alpha değeri .79 bulunmuştur. Toplumsal yaşama katılım boyutu iki alt boyuttan oluşmaktadır. İlk boyut üyelik, etkinliklere katılım, para yardımı ve gönüllü çalışma seçeneklerine katılım olarak sunulan dini, sportif, kültürel/hobi ve öğretmen örgütlerine katılım maddelerinden oluşmaktadır. İkinci alt boyut ise tek maddeden oluşan organize olmayan yardımlar biçiminde ifade edilmiştir.

Açık uçlu soru formu (Ek 4), ölçek maddelerinde görüşlerini yansıtan öğretmen adaylarının bakış açılarını kurduğu cümlelerle açıklamaları için uygulanmıştır. Açık uçlu soru formunda öğretmen adaylarına iki soru yöneltilmiştir. Sorular vatandaşlık ve anlatı sorgulaması literatürü incelenerek oluşturulmuştur. Bu soruların odağı vatandaşın eylemlerine dair görüşler ve ilgili görüşlerin “hikayesidir.” Bu kapsamda açık uçlu soru formundaki ilk soru “İdeal Vatandaş” olan kişinin yapmaması gereken veya yap(a)mayacaklarıyla ilgili düşüncelerinizi paylaşır mısınız?” şeklinde yer almıştır. İkinci soru ise “Yukarıdaki sorulara/maddelere verdiğiniz cevaplarda ideal vatandaşın özelliklerini belirttiniz. İlgili

görüşleri geliştirmenizde etkili olan olay, durum veya hikayeyi paylaşır mısınız?” şeklinde yer almıştır.

Vatandaşlık Algısı Ölçeği, Vatandaşlık Eylemleri Ölçeği ve Açık Uçlu Soru Formu kullanılarak 4 farklı üniversitede 3. ve 4. Sınıf öğretmen adaylarının vatandaşlık kavramı hakkında ne düşündükleri hakkında fikir edinilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen verilerle ortaya konan tipik vatandaşlık anlatısı ile benzer anlatılara sahip katılımcılar, araştırmaya dâhil edilmiştir. Her üniversiteden en az bir tipik olmayan anlatı sahibi öğretmen adayının araştırmaya katılmasına özen gösterilmiştir. İsmail ve Mustafa’nın anlatıları çevresinde var olan anlatıdan farklı içeriklere sahiptir. A ve Ç Üniversitesi’nde de tipik anlatıdan farklı anlatılara sahip katılımcılar belirlenmiştir. Fakat bu üniversitelerdeki katılımcılar araştırma sürecine katılmayı tercih etmemişlerdir.

Araştırmaya katılmak istemeleri durumunda, katılımcılara Hediye Çeki sunulacağı belirtilmiştir. Zaman ayırıp araştırmaya katılan ve görüşlerini paylaşan her bir katılımcıya veri analizi sonrasında kitap, dergi, film, müzik ve kırtasiye materyallerinin satıldığı bir internet sitesinde kullanılmak üzere 50 TL’lik hediye çeki takdim edilmiştir.

4.2.1. Araştırmanın Yapıldığı Çevredeki Vatandaşlık Anlatısı

Katılımcıların belirlenmesi için uygulanan açık uçlu sorular ve ölçekler sonucunda araştırma sahasına dönük genel bir analiz yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda araştırmanın yapıldığı üniversitelerde öğrenim gören 3. ve 4. sınıf düzeyi öğrencilerinin vatandaşlık algı ve eylemleri hakkında fikir edinilmiş ve ilgili öğrencilerin vatandaşlık kavramıyla ilişkili olarak öne çıkardıkları kavramlar ortaya konmuştur. Aşağıda yer alan alt başlıklarda öğretmen adaylarının vatandaşlık algılarıyla ilgili nicel veriler yer almaktadır.

4.2.1.1. Aktif ve Geleneksel Vatandaş

İlk ölçek (Ek 2) katılımcıların vatandaşlık algılarını incelemektedir. Bu ölçek maddeleri, temel olarak iki farklı vatandaşın (geleneksel ve aktif) var olduğunu varsaymaktadır. Veri toplama araçlarının sonuçları incelendiğinde her bir üniversite örneğinde geleneksel vatandaşlık algılarının yüksek olduğu gözlenmiştir. Üniversitelerin tamamını bir örneklem kabul ettiğimizde geleneksel vatandaşlık algısı ortalama puanı 4.33 olmuştur. Dolayısıyla öğretmen adaylarının çoğunluğu tarafından geleneksel vatandaş özelliklerinin onaylandığı söylenebilir. En yüksek ortalama puanı sahip öğretmen adayları K Üniversitesi ($\bar{x}$: 4.41)

öğrencileri olurken A Üniversitesi ($\bar{x}$: 4.40), Ç Üniversitesi ($\bar{x}$: 4.34), Y Üniversitesi ($\bar{x}$: 4.18) sıralamada yerini almıştır. Geleneksel vatandaşlık ortalama puanları dikkate alındığında, bütün öğretmen adaylarının yüksek ortalamaya sahip oldukları ve geleneksel vatandaşı onayladıkları söylenebilir.

Aktif vatandaşlık algıları, geleneksel vatandaşlık algı ortalamasıyla karşılaştırıldığında aktif vatandaşlık algısının düşük olduğu gözlenmiştir. Buna karşın, genel planda bakıldığında katılımcıların tamamının aktif vatandaşlık özelliklerine olumlu yaklaştığı söylenebilir. Aktif vatandaşlık algısı, toplam ortalama puan olarak bakıldığında 3.96 olmuştur. Bu ortalama katılımcıların aktif vatandaş özelliklerini “katılıyorum” düzeyinde onayladıklarını göstermektedir. Geleneksel vatandaşlık özelliklerine dair ortalamalarda K ve A Üniversitesi öğrencileri ilk sıralardayken, aktif vatandaş özelliklerinde Ç ve Y Üniversitesi ilk sıraları almıştır. Ç Üniversitesi öğretmen adaylarının aktif vatandaşlık özelliklerine dair ortalama puanı, 4.20 olmuştur. Y Üniversitesi öğrencileri ortalamaları ise 4.03’tür. K Üniversitesi öğrencilerinin ortalaması (3.97) üçüncü sırada yer alsa da ilk iki sıradan düşük düzeyde değildir. Buna karşın A Üniversitesi öğrencilerinin ortalamaları (3.72) diğer üniversitelere göre ciddi düzeyde düşüktür.

4.2.1.2. Gönüllülük Düzeyinde Katılım Gösteren Vatandaş

İkinci ölçek (Ek.3) öğrencilerin vatandaşlık eylemlerini hangi sıklıkta yaptıklarını incelemektedir. Sıklık düzeyleri ise Hiç, Çok Seyrek, Ara Sıra, Genellikle, Her Zaman olarak belirlenmiştir. Vatandaşlık eylemleri ise imza kampanyasına katılma, gösterilerde yer alma, kasıtlı olarak satın alma veya almama, şikâyet/istek mektubu, dilekçesi yazma gibi eylemleri içermektedir. Bu sorulara verilen cevaplar incelendiğinde, sonuçların yüksek düzeyde olmadığı gözlenmektedir. Öğretmen adaylarının aktif ve geleneksel vatandaşlık algısının yüksek olduğu belirtilmişti. Fakat eylemler bakımından incelendiğinde öğretmen adaylarının vatandaşlık eylemlerini “çok seyrek” ($\bar{x}$: 2.07) gerçekleştirdikleri söylenebilir. Vatandaşlık eylemlerinin en düşük olduğu grup A Üniversitesi öğrencileri olmuştur (1.81). En yüksek ortalamaya sahip grup ise K Üniversitesi öğrencileri olmuştur (2.27). Ç Üniversitesi öğrencileri 2.11 ortalamaya sahip iken Y Üniversitesi öğrencilerinin ortalaması 2.06 olmuştur.

STK eylemleri katılımcıların çeşitli organizasyonlara, dernek, sendikalara (insan hakları, siyasi, dini, kültürel, sosyal) ne düzeyde katılım gösterdiklerini incelemektedir. Katılım

düzeyleri ise Hiçbiri, Gönüllü Çalışma, Parasal Yardımda Bulunma, Etkinliklere Katılma, Üye Olma olarak belirlenmiştir. Tıpkı vatandaşlık eylemleri gibi, STK eylemleri de yüksek düzeyde değildir. Araştırmaya katılan bütün öğretmen adaylarının STK eylem ortalamaları 2.07 olmuştur. Dolayısıyla öğretmen adaylarının genel olarak gönüllülük düzeyinde kaldığı söylenebilir. K Üniversitesi ortalama bakımından ilk sırada yer almaktadır (2.34). A Üniversitesi ise 1.67 ile en düşük ortalama sahip örneklem olmuştur. Y Üniversitesi 2.17 ile ikinci sırada yer alırken Ç Üniversitesi 2.04 ile üçüncü sırada yer almıştır.

4.2.1.3. Sahip olduğu Özellikler Üniversitelere Göre Değişen Vatandaş

Üçüncü veri toplama aracı (Ek 4) olan açık uçlu soru formuna verilen cevaplar incelendiğinde, her bir üniversitenin farklı kavramları öne çıkardıkları gözlenmiştir. Örneğin, A Üniversitesi'nde Görev-Sorumluluk, Vatan-Millet Sevgisi, Saygı ve Hoşgörü özellikleri önemsenirken Y Üniversitesi'nde Hak, Sorumluluk, Sorgulama ve Yararlı Olma özellikleri öne çıkmıştır. K Üniversitesi'nde Vatan-Millet Sevgisi, Saygı-Hoşgörü ve Görev-Sorumluluk kavramları öne çıkmıştır. Son olarak Ç Üniversitesi'nde Saygı ve Hoşgörü, İyi İnsan Olma, Sorumluluk ve Yasalara Uyma kavramları öne çıkmıştır. Ç Üniversitesi'nde bir grup öğrenci politik bilgi ve becerilerin ideal vatandaşın özellikleri arasında olduğunu ifade etmiştir. Bu özellik diğer üniversite örneklemelerinde değinilmeyen bir özelliktir.

Bütün olarak bakıldığında, A Üniversitesi ve K Üniversitesi örneklemelerinde öne çıkarılan özelliklerin ve sıralamaların benzer olduğu ifade edilebilir. Her iki üniversite örnekleme görev-sorumluluk, vatan-millet sevgisini en önemli özellikler olarak göstermiştir. Bu iki üniversitenin diğer bir özelliği ise vatandaşın “görevlerinden” bahsetmesidir. Y ve Ç örnekleminde bulunmamaktadır. Diğer iki üniversite ise birbirinden farklı özellikleri öne çıkarmıştır. Y Üniversitesi'nde sorgulama ve yararlı olma özelliği K ve A örnekleminde olduğu gibi Ç örnekleminde de farklıdır. Ç Üniversitesi ise Y Üniversitesi'nden farklı A ve K Üniversitelerine yakın olarak nitelendirilebilir. Vatanseverliğin iki üniversitede olduğu kadar vurgulanmadığı Ç Üniversitesi'nde Saygı ve Hoşgörü, İyi İnsan Olma, Sorumluluk ve Yasalara Uyma özellikleri vurgulanmıştır. Politik bilgi-becerilerin ideal vatandaşlıkla ilişkilendirilmesi ise araştırma örneklemeleri arasında bir farklılığa işaret etmektedir.

4.2.1.4. Aktif, Geleneksel, Düşük Düzeyde Katılım Gösteren, Vatansever, Hak ve Sorumluluk Bilincine Sahip Vatandaş

Katılımcıların ideal vatandaş yaklaşımı daha çok geleneksel yaklaşımla ilgili görünmektedir. Buna karşın aktif vatandaşlık algısının da düşük olmadığı söylenebilir. A Üniversitesi dışarıda tutulduğunda diğer üniversitelerin aktif-geleneksel karşıtlığı daha kabul edilebilir düzeydedir. Buna karşın A Üniversitesi örnekleminin gerek algı gerekse eylem yönünden dikkat çekici boyutlara sahip olduğu söylenebilir.

Vatandaşlığın ne olduğuna dair algıların yüksek olduğu verisi akılda tutulduğunda vatandaşlık eylemlerine dönük bulguların dikkat çekici olduğu söylenebilir. Her bir üniversite örnekleminde vatandaşlık algısının yüksek olduğu belirtilmişti. Algıların olumlu yönde yüksek olmasına karşın öğretmen adaylarının vatandaşlık eylemlerinin düşük düzeyde olduğu gözlenmektedir. Katılımcıların en az %50'sinin Topluma Hizmet Uygulamaları (THU) dersi kapsamında vatandaşlık eylemlerinde bulunmuştur. Bağış, ziyaret, gönüllü çalışma gibi eylemler bu ders kapsamında yapılan etkinliklerden bazılarıdır. Ölçek maddelerinde de benzer ifadelerin olduğu düşünülürse üniversite merkezli deneyimden bağımsız vatandaşlık eylemlerinin aslında daha düşük olduğu söylenebilir. Yine de hâlihazırdaki veri, öğretmen adaylarının kamusal alana çok az dâhil olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, farklı üniversitelerde olmalarına rağmen ölçek sonuçları öğretmen adaylarının birbirine benzer vatandaşlık algılarına sahip olduğunu göstermektedir. Buna karşın açık uçlu sorulara verilen cevaplar incelendiğinde üniversitelerde farklı kavramların öne çıktığı gözlenmiştir. A Üniversitesi'nde Görev-Sorumluluk, Vatan-Millet Sevgisi, Saygı ve Hoşgörü özellikleri daha çok önemsenirken Y Üniversitesi'nde Hak, Sorumluluk, Sorgulama ve Yararlı Olma özellikleri öne çıkmıştır. K Üniversitesi'nde Vatan-Millet Sevgisi, Saygı-Hoşgörü ve Görev-Sorumluluk kavramları öne çıkmıştır. Son olarak Ç Üniversitesi'nde Saygı ve Hoşgörü, İyi İnsan Olma, Sorumluluk ve Yasalara Uyma kavramları öne çıkmıştır. Ç Üniversitesi'nde bir grup öğrenci politik bilgi ve becerilerin ideal vatandaşın özellikleri arasında olduğunu belirtmiştir.

A Üniversitesi'nde Görev-Sorumluluk, Vatan-Millet Sevgisi, Saygı ve Hoşgörü kavramları öne çıkmıştır. Y Üniversitesi'nde Hak, Sorumluluk, Sorgulama ve Yararlı Olma özellikleri öne çıkmıştır. K Üniversitesi'nde Vatan-Millet Sevgisi, Saygı-Hoşgörü ve Görev-Sorumluluk kavramları öne çıkmıştır. Son olarak Ç Üniversitesi'nde Saygı ve Hoşgörü, İyi İnsan Olma, Sorumluluk ve Yasalara Uyma öne çıkmıştır. Araştırmaya katılan kişilerin,

bulunduğu ortamda tipik olarak gözlenen anlatıya benzer anlatılara sahip olmasına dikkat edilmiştir. Her bir üniversiteden tipik olmayan bir anlatıya sahip katılımcının araştırmaya katılmasına özen gösterilmiş fakat sadece iki üniversitede bu yapılabilmektedir. Aşağıda araştırmaya dâhil edilen katılımcılarla ilgili genel bilgiler verilmiştir.

4.3. Katılımcılar Hakkında Genel Bilgiler

4.3.1. K Üniversitesi

Ayşegül

Ayşegül yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirmiştir. Anadolu öğretmen lisesinden mezun olan Ayşegül, üniversite eğitimi süresince ailesiyle birlikte kalmaktadır. Aile geliri 2000-3000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 200-400 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Ayşegül yazları marketlerde çalışmaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise kamu personelidir. Akademisyen veya öğretmen olmayı hedeflemektedir. Kendi tercihi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo ve internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini hoşgörülü ve koruyucu olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olduğunu belirtmiştir. Haftada 3-5 saat kitap okumaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar Uçurtma Avcısı, Kardeşimin Hikâyesi, Yer Altından Mektuplar olmuştur. Neredeyse hiç spor yapmadığını belirten Ayşegül, arkadaşlarıyla sohbet etmeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı, farklılıklara saygı ile açıklamıştır.

Elif

Elif yaşamının çoğunluğunu köyde geçirmiştir. Genel liseden mezun olan Elif, üniversite eğitimi süresince devlet yurdunda kalmaktadır. Aile geliri 1000-2000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 200-400 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Babası serbest meslek sahibidir. Akademisyen olmayı hedeflemektedir. Aile tavsiyesi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini gazete, kitap ve dergilerden takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini aşırı koruyucu olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olmadığını belirtmiştir. Haftada 3-5 saat kitap okumaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar Ruh Adam, Sultanı Öldürmek, Son Akıncı olmuştur. Elif, günlük

hayatında arkadaşlarıyla sohbet etmeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı vatan, bayrak sevgisi ve ülke huzuru vb. kavramlarla açıklamıştır.

Volkan

Volkan yaşamının çoğunluğunu ilçede geçirmiştir. Anadolu lisesinden mezun olan Volkan, üniversite eğitimi süresince devlet yurdunda kalmaktadır. Aile geliri 2000-3000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 600-800 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise çiftçidir. Akademisyen olmayı hedeflemektedir. Gelecek kaygısı ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo, internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini hoşgörülü olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olmadığını belirtmiştir. Haftada 1 saat kitap okumamaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar Çanakkale Destanı, Babalar ve Oğullar, Sefiller olmuştur. Volkan, günlük hayatında belirli bir mekânda arkadaşlarıyla sohbet etmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı toplumsal normlara uyum sağlama ile açıklamıştır.

Mehmet

Mehmet yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirmiştir. Düz liseden mezun olan Mehmet, üniversite eğitimi süresince ailesiyle birlikte kalmaktadır. Aile geliri 3000-4500 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 400-600 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik geçici işlerde çalışmaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise kamu personelidir. Öğretmen olmayı hedeflemektedir. Kendi tercihi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo, internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini koruyucu olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olmadığını belirtmiştir. Haftada 1 saat kitap okumamaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar İnsan Ne ile Yaşar?, Deli Kurt, Dalkavuklar Gecesi, Bozkurtlar, Çalıkuşu olmuştur. Mehmet, günlük hayatında belirli bir mekânda arkadaşlarıyla sohbet etmeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi ve tv izlemeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı ülke ve din sevgisi, vatan hainliği, dış devletler vb. kavramlarla açıklamıştır.

İsmail

İsmail yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirmiştir. Düz liseden mezun olan İsmail, üniversite eğitimi süresince arkadaşlarıyla birlikte kiralık dairede kalmaktadır. Aile geliri 6000 lira üzerindedir. Üniversite süresince aylık 2000 lira üzerinde gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise serbest meslek sahibidir. Öğretmen veya akademisyen olmayı hedeflememektedir. Kendi tercihi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo, internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini hoşgörülü olarak tanımlamaktadır. İsmail, günlük hayatında belirli bir mekânda arkadaşlarıyla sohbet etmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı özgürlük kavramıyla açıklamıştır.

4.3.2. Y Üniversitesi

Zeynep

Zeynep yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirmiştir. Sağlık meslek lisesinden mezun olan Zeynep, üniversite eğitimi süresince ailesiyle birlikte kalmaktadır. Aile geliri 3000-4500 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 0-200 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise kamu personelidir. Akademisyen olmayı hedeflemektedir. Kendi tercihi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo ve internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Tiyatro ile ilgilendiğini belirten Zeynep, şehirdeki farklı liselerin katıldığı bir yarışmada, gelecek vaat eden oyuncu ödülü kazanmıştır. Ailesini hoşgörülü olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olduğunu belirtmiştir. Günde 1 saat kitap okumaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar Kardeşimin Hikayesi, Kürk Mantolu Madonna, Füreya olmuştur. Zeynep, günlük hayatında arkadaşlarıyla sohbet etmeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı STK, ülke sevgisi, politik fikirler vb. kavramlarla açıklamıştır.

Mustafa

Mustafa yaşamının çoğunluğunu ilçede geçirmiştir. Anadolu lisesinden mezun olan Mustafa, üniversite eğitimi süresince arkadaşlarıyla birlikte kiralık dairede kalmaktadır. Aile geliri 2000-3000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 600-800 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev

hanımı, babası ise serbest meslek sahibidir. Akademisyen veya öğretmen olmayı hedeflememektedir. Kendi tercihi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo, internetten ve gazete, dergi ve kitaplardan takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini hoşgörülü olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olmadığını belirtmiştir. Haftada 3-5 saat kitap okumaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar Bitmeyen Kavgı, Suç ve Ceza, Komünist Manifesto olmuştur. Mustafa, günlük hayatında tv izlemeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı tartışma, eyleme geçme, hak bilinci kavramlarıyla açıklamıştır.

Murat

Murat yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirmiştir. Meslek lisesinden mezun olan Murat, üniversite eğitimi süresince ailesiyle birlikte kalmaktadır. Aile geliri 1000-2000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 400-600 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise kargo şirketinde şofördür. Astsubay olmayı hedeflemektedir. Kendi tercihi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo, internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini aşırı koruyucu ve hoşgörülü olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olmadığını belirtmiştir. Çok sık kitap okumamaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar Sol Ayağım, Martı, Hayvan Çiftliği olmuştur. Murat, günlük hayatında belirli bir mekânda arkadaşlarıyla sohbet etmeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı farklı görüşlere saygı kavramıyla açıklamıştır.

Sevim

Sevim yaşamının çoğunluğunu ilçede geçirmiştir. Meslek lisesinden mezun olan Sevim, üniversite eğitimi süresince özel bir yurttan kalmaktadır. Aile geliri 2000-3000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 400-600 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise serbest meslek sahibidir. Öğretmen olmayı hedeflemektedir. Kendi tercihi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo, internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini sert ve otoriter olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olmadığını belirtmiştir. Çok sık kitap okumamaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar Sol Ayağım, Uçurtma Avcısı, Bin Muhteşem Güneş olmuştur. Sevim,

günlük hayatında belirli bir mekânda arkadaşlarıyla sohbet etmeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi ve tv izlemeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı etkili vatandaşlık, hak ve sorumluluk bilinci ve olumlu davranış ifadeleriyle açıklamıştır.

4.2.3. Ç Üniversitesi

Gülay

Gülay yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirmiştir. Düz liseden mezun olan Gülay, üniversite eğitimi süresince ailesiyle birlikte kalmaktadır. Aile geliri 1000-2000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 200-400 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise çiftçidir. Akademisyen olmayı hedeflemektedir. Gelecek kaygısı ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini gazete, kitap ve dergilerden takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini aşırı koruyucu olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olmadığını belirtmiştir. Günde 1 saat kitap okumamaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar Suç ve Ceza, Semerkand, 13. Kabile olmuştur. İdeal vatandaşlığı siyasi katılım ve farklı düşüncelere saygı kavramlarıyla açıklamıştır.

Fatma

Fatma yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirmiştir. Meslek lisesinden mezun olan Fatma, üniversite eğitimi süresince ailesiyle birlikte kalmaktadır. Aile geliri 3000-4500 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 600-800 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise serbest meslek sahibidir. Akademisyen olmayı hedeflemektedir. Aile tavsiyesi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo, internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini aşırı hoşgörülü olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olduğunu belirtmiştir. Günde 1 saat kitap okumaktadır. Onu en çok etkileyen kitaplar Leyla, Kürk Mantolu Madonna, Elvada Güzel Vatanım olmuştur. Fatma, günlük hayatında belirli bir mekânda arkadaşlarıyla sohbet etmeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi ve tv izlemeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı doğru davranışlarla, güncel olayları takip etmeyle açıklamıştır.

Tülay

Tülay yaşamının çoğunluğunu köyde geçirmiştir. Genel liseden mezun olan Tülay, üniversite eğitimi süresince özel bir yurttta kalmaktadır. Aile geliri 3000-4500 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 600-800 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise çiftçidir. Öğretmen olmayı hedeflemektedir. Kendi tercihi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo, internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini hoşgörülü olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olduğunu belirtmiştir. Tülay, günlük hayatında sosyal ağlarda zaman geçirmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı ayrımcılık yapmamayla açıklamıştır.

4.2.4. A Üniversitesi

Burak

Burak yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirmiştir. Düz liseden mezun olan Burak, üniversite eğitimi süresince aile yanında kalmaktadır. Aile geliri 2000 ila 3000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 400-600 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise çiftçidir. Öğretmen olmayı hedeflemektedir. Aile tavsiyesi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini tv, radyo ve internetten takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini koruyucu olarak tanımlamaktadır. Ailesinde okuma alışkanlığının olmadığını belirtmiştir. Burak, günlük hayatında arkadaşlarıyla sohbet etmeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı dindarlık, vatan, bayrak sevgisi ve ülke huzuru vb. kavramlarla açıklamıştır.

Gizem

Gizem yaşamının çoğunluğunu il merkezinde geçirmiştir. Düz liseden mezun olan Gizem, üniversite eğitimi süresince ailesiyle birlikte kalmaktadır. Aile geliri 2000 ila 3000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 200-400 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise serbest meslek sahibidir. Öğretmen olmayı hedeflemektedir. Aile tavsiyesi ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini gazete, kitap ve dergilerden takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini hoşgörülü olarak tanımlamaktadır. Ailesinde

okuma alışkanlığının olmadığını belirtmiştir. Gizem, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı vatan, bayrak sevgisi ve ülke huzuru vb. kavramlarla açıklamıştır.

Gözde

Gözde yaşamının çoğunluğunu köyde geçirmiştir. Düz liseden mezun olan Gözde, üniversite eğitimi süresince devlet yurdunda kalmaktadır. Aile geliri 2000 ila 3000 lira arasındadır. Üniversite süresince aylık 400-600 lira arasında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Yazları ekonomik gelir amaçlı çalışmamaktadır. Annesi ev hanımı, babası ise çiftçidir. Polis olmayı hedeflemektedir. Gelecek kaygısı ile sosyal bilgiler bölümünü seçmiştir. Ülke gündemini gazete, kitap ve dergilerden takip ettiğini belirtmiştir. Müzik enstrümanı kullanmamaktadır. Ailesini aşırı koruyucu olarak tanımlamaktadır. Gözde, günlük hayatında arkadaşlarıyla sohbet etmeyi, sosyal ağlarda zaman geçirmeyi tercih etmektedir. İdeal vatandaşlığı şehit, vatan, bayrak sevgisi ve ülke huzuru vb. kavramlarla açıklamıştır.

4.4. Veri Toplama

4.4.1. Veri Toplama Aracı

Araştırma, temel olarak katılımcılarla yapılan bireysel ve yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla elde edilen veriler ışığında gerçekleştirilmiştir. Anlatı sorgulamaları genel olarak görüşme tekniği ile gerçekleştirilmektedir. Anlatı sorgulamaları kişinin sahip olduğu görüşünü nasıl yapılandığı ve sunduğuna odaklanmaktadır. Görüşme yoluyla, belirli bir eylemin, durumun veya konunun *katılımcının gözünden* değerlendirmesi sağlanabilmektedir. Dolayısıyla katılımcının yaşadığı deneyimlerin neler olduğu, bu deneyimlerin neden önemli veya neden önemsiz olduğu, deneyimlerin hayatında veya anlatısında neyle ilişkili olduğu gibi bakış açısı içeren bilgiler hakkında fikir edinmek mümkün olmaktadır. Böylesi bir bilgiye gözlem yoluyla ulaşmak mümkün olsa da bu tür bir bilgiye gözlem yaparak erişmek zaman açısından zorlayıcı olacaktır.

4.4.2. Veri Toplama Süreci

Görüşmeler, araştırmacının kişisel telefonunun ses kayıt özelliği kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Görüşme sürecinde, her bir katılımcıyla görüşmelerin tamamlanmasına ve ilgili görüşmelerin ilk analizleri yapılmasına öncelik verilmiştir. Sonra da ikinci tur görüşmelerin tamamlanmasına ve analizine geçilmiştir. Daha sonra da üçüncü tur görüşmelere geçilmiştir. Her bir görüşme sonrasında, ses kayıtları yazıya aktarılmış ve ilk analizler yapılmıştır. Görüşmelerin tamamı araştırmacı tarafından yazıya aktarılmıştır. İlk analizlerde, katılımcıların sorulara verdikleri cevaplar ve ortaya çıkan temalar değerlendirilmiş ve sonraki görüşmede sorulması gereken sorulara eklemeler yapılmıştır. Bu aşamada, bireysel temaların ortaya çıkarılmasına özen gösterilmiştir. Katılımcının anlatısı içerisinde *özel bir önem* atfettiği konular not edilmiş ve takip eden görüşmelerde bu temalarla ilgili ek sorulara yer verilerek bütüncül bir bakış açısının sağlanması amaçlanmıştır. Görüşme sürecinde yapılan analizler, katılımcıların görüşlerini daha detaylı ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda katılımcıların öne çıkardığı temalar bir sonraki araştırmada ek sorularla bütüncül bir şekilde ortaya çıkarılmıştır.

Her bir görüşme 19-73 dakika arasında değişen sürelerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin tamamı ise 1.632:39 dakika sürmüştür. Ses kayıtları, Times New Roman yazı tipi, 1,5 satır aralığı, 12 yazı tipi boyutu ile yazıya aktarılması sonrasında 520 sayfanın üzerinde metin oluşmuştur.

Tablo 1

Görüş Sürelerine İlişkin Bilgiler

Katılımcı	Üniversite	Görüşme (1) Süresi	Görüşme (2) Süresi	Görüşme (3) Süresi
Burak	A	42:45 dk	58:21 dk	42:50 dk
Gizem	A	19:56 dk	29:43 dk	54:50 dk
Gözde	A	53:23 dk	23:20 dk	41:51 dk
Mustafa	A	30:59 dk	40:07 dk	72:50 dk
Murat	A	56:14 dk	36:08 dk	-
Sevim	A	20:51 dk	27:36 dk	-
Zeynep	A	21:05 dk	37:41 dk	55:46 dk
İsmail	K	65:39 dk	43:34 dk	-
Mehmet	K	29:41 dk	29:00 dk	73:57 dk
Elif	K	32:26 dk	54:13 dk	53:57 dk
Ayşegül	K	35:55 dk	42:59 dk	-
Volkan	K	31:30 dk	36:14 dk	40:45 dk
Tülay	Ç	34:02 dk	29:47 dk	-
Fatma	Ç	43:34 dk	22:00 dk	48:54 dk
Gülay	Ç	35:48 dk	22: 30 dk	60:45 dk
		Toplam: 553:08 dk	Toplam: 533:13dk	546:18 dk

Görüşmelerde ilk olarak katılımcının açık uçlu sorulara verdikleri cevaplar konuşulmuştur. Katılımcının açık uçlu soru formundaki sorulara *neden o şekilde* cevap verdiği katılımcıyla birlikte değerlendirilmiştir. Böylece görüşmeye katılımcının önemseydiği bir bağlamdan giriş yapılması amaçlanmıştır. Öyle ki bazı durumlarda görüşmenin başlangıcında belirtilen noktalara son görüşmeye kadar değinilmiştir. Örneğin, Gözde şehitlikle ilgili anlatısını son görüşmeye kadar yer yer devam ettirmiştir.

Görüşme soruları oluşturulurken, katılımcının konu ve kavrama yönelik anlatısının merkeze alınmasına özen gösterilmiştir (Ek 5). Bu yüzden sorular oluşturulurken olabildiğince kuram yüklü sorulardan kaçınılmıştır. Dolayısıyla *liberal vatandaşlık*, *cumhuriyetçi vatandaşlık*, *komünüteryen vatandaşlık* yaklaşımlarını sezdirenen, içeren veya yansıtan sorulara yer verilmemiştir. Örneğin “Vatandaşların *hakları* neler olmalıdır?” veya “Vatandaşların *görevleri* neler olmalıdır?” gibi sorular öne çıkarılmamıştır. Bu gibi bir düşünüş, katılımcının vatandaşlığı, araştırmacının veya kuramın öngördüğü üzere, hak-sorumluluk ikiliğiyle ele almayabileceği kabulü ile ilgilidir. Araştırmacının bakış açısına göre eğer katılımcının özgün

bakış açısına dönük kabulü askıya alıp belirli bir kuramın ışığında soruların oluşturulması yolu tercih edilseydi, kuramın veya araştırmacının anlatısını yeniden üretme riskiyle karşılaşılabilirdi. Böylesi bir bakış açısıyla soruların olabildiğince şeffaf ve katılımcının anlatısını anlamaya dönük olmasına özen gösterilmiştir.

Görüşmeler esnasında araştırmacı, katılımcıların vatandaşlıkla ilişkilendirdiği konuları, temaları ve bunların toplamı olan anlatılara odaklanmayı amaçlamıştır. Bu amaçla, bazı noktaları tekrar gündeme getirmiş veya ek sorular sormuştur. Örneğin İsmail'e göre vatandaşlık, yerel kültürden uzaklaşmanın bir aracı olmalıdır. Bu anlatıyı daha ayrıntılı anlamak adına yer yer ek sorular yöneltilmiştir. Öte yandan görüşmeler esnasında ilgili bir soru bulunmamasına rağmen, Suriyeli mülteciler mütemadiyen gündeme gelmiştir. Özellikle vatan ve millet sevgisi anlatısı üzerinden vatandaşlığı ele alan katılımcıların bu konuya değindikleri dikkat çekmiştir. Bu yüzden araştırmacı, bütün katılımcılara Suriyeli mültecilere dönük sorular da sormuştur. Buna benzer bir durum STK'lar konusunda yaşanmıştır. Yine ilgili olmamasına rağmen politika odaklı STK'larla ilgili konuların gündeme geldiği gözlenmiştir. Yardım ve politika odaklı STK'lar ile ilgili sorulara da yer verilmiştir.

Görüşme yerlerinin katılımcıların kendilerini güvende hissedebilecekleri ve rahat ortamlar olmasına özen gösterilmiştir. Bütün katılımcılarla yapılan ilk görüşmeler, eğitim fakültelerinin derslikleri veya sınıfları olmuştur. İlk görüşmelerde araştırmacı kendini tanıtmıştır. Doktora öğrencisi olduğunu, aynı zamanda araştırma görevlisi olduğunu, personel kimliğini göstererek anlatmıştır. Araştırma kapsamında katılımcıların paylaştığı görüşlerin, kimlik bilgilerinin üçüncü kişilerle araştırma süreç ve sonunda doğrudan paylaşılmayacağı vurgulanmıştır. Görüşlerinin araştırma kapsamında kullanılacağı, araştırma dışında gizli tutulacağı ve arkadaşları veya öğretim elemanlarıyla paylaşılmayacağı belirtilmiştir. Görüşmeler esnasında gündeme gelen konular veya soruları, rahatsız edici veya özel bulması durumunda cevaplamama hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. İkinci ve üçüncü görüşmeler ise genellikle üniversite yerleşkesinde bulunan kafelerde veya sosyal alanlarda gerçekleştirilmiştir.

4.4.2.1 Araştırmacı ve Katılımcı Etkileşimi

Katılımcılar, görüşme sürecinde sorulara içtenlikle cevap verme eğiliminde olmuştur. Sorulan sorulara samimi bir şekilde cevap vermeye gayret etmişlerdir. Fakat bazı

durumlarda görüşlerini belirtme konusunda kararsız oldukları dikkat çekmiştir. Araştırmacı, katılımcıların kararsız, rahatsız veya tedirgin olduğuna karar verirken ses tonu, göz hareketleri, oturuş biçimi gibi ipuçlarını takip etmiştir (Gubrium & Holstein, 2009). Örneğin, hayatının önemli bir boyutu olduğuna inandığı ayrımcılık deneyimlerinden bahsederken Tülay'ın ses tonu değişmiş ve daha üzgün bir tonda konuşmaya başlamış ve araştırmacıyla göz göze gelmemeye dikkat etmiştir. Buna karşın Ayşegül, dışlandığını düşündüğü durumları anlatırken öfkelenmiş ve her zamanki konuşma temposunu hızlandırmıştır. Öte yandan Burak, önemsedığı bir konuda görüşlerini dile getirmeden hemen önce, “*Hocam siz hangi görüştensiniz?*” gibi güvende hissetmesini kolaylaştıran sorular sormuştur. Aynı şekilde Elif, ne söyleyeceğine tam karar veremediği bir durumda “*Görüş belirtmiyorsunuz ama siz ne düşünüyorsunuz bu konuda?*” gibi kanaat yoklayan sorular sormuştur.

Katılımcılar bazı durumlarda da sessiz kalmayı veya cevap vermemeyi tercih etmiştir. Bu durumlar konuyu *politik* veya *tehlikeli* algıladığı, güvensiz hissettiği durumlarda yaşanmıştır. Katılımcılardan bazıları Olağanüstü Hal uygulaması olduğunu ve “başına bir şey gelmesini” istemediğini belirtmişlerdir. Bu yaklaşım daha çok A ve Ç Üniversitesi’ndeki katılımcılarda gözlenmiştir. Bazı katılımcılar politik konulara girmekten çekindiklerini ya ima etmiş ya da doğrudan paylaşmışlardır. Sevim, Gizem, Tülay ve Fatma gibi katılımcılar öğretmen olabilmek için güvenlik soruşturmasından geçmeleri gerektiğini, bunun içinde *politik* paylaşımlarda bulunmamaları gerektiğini dile getirmişlerdir. Fakat buna rağmen Gizem dışında diğer katılımcılar *politik* konularda da görüş belirtmeye devam etmişlerdir.

Araştırmacı katılımcıların rahatsız hissettiği durumlarda görüşlerini paylaşmaya devam etmek zorunda olmadıklarını, eğer isterlerse sıradaki soruya veya konuya geçebileceğini ifade etmiştir. Yine Gizem dışında diğer katılımcılar anlatmaya devam edeceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların tedirgin veya kararsız olduğu durumlarda ise verilerin üçüncü bir kişiyle paylaşılmayacağı hatırlatılmıştır. Eğer isterlerse kişi, kurum veya parti ismi vermek zorunda olmadıkları, asıl önemli olanının bakış açısını ortaya koymak olduğu yinelenmiştir. Katılımcılar bazı durumlarda araştırmacının bakış açısını öğrenmek veya belirli bir konuya girmek için tuzak sorular (Czarniawska, 2004) sormuşlardır. Bu durumlarda ise katılımcının görüşlerini olduğu gibi, değiştirmeden anlatması için gereken cevaplar verilmiştir.

Araştırmacı, katılımcılara kendini öğretim elemanı olarak tanıtmıştır. Katılımcıların vatandaşlıkla ilgili görüşlerinin hassas bölümler içerebileceği ve bu yüzden araştırmaya katılmak istemeyebilecekleri, katılmaları durumunda da güvende hissetmeyebilecekleri için araştırmacı öğretim elemanı olduğunu ve amacının doktora tezi için veri toplamak olduğunu

vurgulayarak katılımcıların güvende hissetmelerini kolaylaştırmayı denemiştir. Bu vurgunun bir göstergesi olarak da akademik kimlik öne çıkarılmıştır. Ne var ki, akademik kimliğin öne çıkarılması *öğrenci-hoca* ilişkisini pekiştirmiş olabilir.

Öğrenci-hoca ilişkisinde, *konuya hâkim bir hocanın önünde bilgileri sınanan öğrenci* benzeri bir sahnenin oluşması, katılımcıların böylesi bir duyguya kapılması gibi bir tehlike söz konusu olabilir. Bunu engellemek adına araştırmacı, veri toplama sürecinde katılımcılarla eş düzeyde bir iletişim kurmayı amaçlamıştır. Bu amaçla, oturuş pozisyonunu katılımcının oturuş pozisyonuyla benzer bir şekilde düzenlemeye, ses tonu ve hitap şeklini katılımcıya ve görüşlerine saygı duyduğunu yansıtır bir tonda ayarlamaya özen göstermiştir. Görüş ve düşüncelerine değer verildiği ve saygı duyulduğu katılımcılara jest ve mimikler ve kısa tepkilerle katılımcılara iletilmiştir.

Katılımcılar, ilk görüşmelerde, araştırmacıyı bir “hoca” olarak görmeye ve düşüncelerini ve kelimelerini dikkatle seçmeye yönelmişlerdir. Takip eden görüşmelerde bu tavır kısmen değişse de katılımcı ve araştırmacı arasındaki mesafe var olmaya devam etmiştir. Örneğin araştırmacının “hoca” olan araştırmacı olduğuna dair tanımlama, katılımcıların kurduğu ilişkilere yansımaya devam etmiştir. Fakat yine de veri toplama sürecinde katılımcıların çoğunluğu önemli gördükleri düşüncelerini ve kişileri görüşme ortamına taşımış ve bunlar hakkındaki değerlendirmelerini araştırmacıyla paylaşmıştır. Örneğin görüşmecilerin çoğunluğu, yaşamlarındaki önemli temaları anlatmış ve üniversite hocalarını bazı yönlerden eleştirmişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların paylaşımları, araştırmacı ve katılımcı arasında güvene dayalı ilişkinin belirli bir düzeye kadar sağlandığını düşündürmektedir.

4.5. Veri Analizi

Araştırma soruları temel olarak vatandaşlık anlatısı ve üniversite eğitiminin vatandaşlık anlatısına yansımaları konu almaktadır. Dolayısıyla araştırma sorularının doğa olarak iki farklı konuya odaklanmakta olduğu söylenebilir. İlk soru katılımcının sonuç olarak vatandaşlık anlatısının ne olduğunu konu alırken, ikinci soru süreç içerisinde deneyimlerin neler olduğunu/nasıl bir anlamının olduğunu konu almaktadır. Bu yüzden araştırmacı, vatandaşlık anlatısının nasıl olduğuna dönük araştırma sorusu için problem-çözüm anlatı analizi (*çevre, kişi, eylem, problem ve çözüm*) (Ollerenshaw & Creswell, 2002) deneyime dönük araştırma sorusu için bütüncül biçim analizi (Lieblich vd., 1998) uygulamıştır. İlgili analizlerin kavramsal tanımları ve ayrıntıları alt başlıklarda verilmiştir.

Araştırma katılımcılarının hikâyesinin ne kadarının çalışma kapsamında ele alınacağı, anlatı sorgulamalarında önemli bir konudur. Antropoloji gibi çalışma alanlarında, bireyin *kültürlü etkileşimini* açıklayabilmek adına, bütün bir bireysel tarih ve öykü incelenmektedir. Yaşamın belirli bir bölümü veya kritik öneme sahip olaylar ele alınabilmektedir (Phoenix, 2008). Creswell'e (2007) göre anlatı sorgulamaları veri toplama ve analizi bakımından temel aşamaları takip etmektedir. Bunlar bireysel deneyimler, deneyimlerin aşamalı olarak sıralanması, bireysel yaşam öyküsü, tekrar anlatım, kodlar ve temalar oluşturma ve son olarak ortaya çıkan kod ve temaların katılımcılar tarafından onaylanmasını içerir (Creswell, 2007).

Deneyimlerin aşamalı olarak sıralanması, katılımcının öyküsünün kronolojik olarak ortaya konulmasıdır. Burada katılımcının araştırma konusuyla olan ilgisinin başlangıcı, gelişmesi ve bugüne gelişi sıralı veya birbirini takip eden bir çizgide ele alınmaktadır. Bireysel deneyimlerin ve kronolojinin anlaşılması için katılımcının deneyimlere nasıl yaklaştığı önemlidir. Ortaya konulan öykünün nasıl algılandığı bir bağlam içinde açıklanmalıdır. Verilerin toplanmasından sonra araştırmacı, öyküyü yapılandırılmış bir şekilde yeniden ortaya koymaktadır. Deşifre ve analiz edilen veriler, belirli başlıklara göre tekrardan ele alınmaktadır. Bu başlıklar öykünün geçtiği çevre, öyküdeki kişiler, öyküdeki eylemler, öyküdeki problem, bireyin öyküde geçen olaya yönelik tutum, davranış veya müdahalesidir.

Son olarak üçüncü aşamada, araştırmacı verileri, başlıkları gözeterek tekrardan sunmaktadır. Veriler bu başlıklara göre tekrardan düzenlenmektedir. Katılımcının öyküsü, bu biçimde ele alınabilir (Bruner, 1991; Creswell, 2007; Lieblich, Tuval-Mashiach, & Zilber, 1998; Ollerenshaw & Creswell, 2002; Silverman, 2006; Squire, 2008). Araştırmanın veri toplama ve analiz sürecinde literatürde yer alan anlayış ve adımlar takip edilmiştir.

Her bir görüşme ses kaydı, görüşmenin yapıldığı hafta yazıya aktarılmıştır. Tamamı 520 sayfayı aşan metin, Nvivo 10 yazılımına yüklenmiştir. Nvivo 10 yazılımı verilerin analizinde kullanılmıştır. Yazılım, ses kaydını yazıya aktarma, verileri bir arada tutma, tasnif etme, not alma, kodlama ve tema oluşturma amacıyla kullanılmıştır.

4 katılımcıyla 2 farklı görüşme, 11 katılımcıyla 3 farklı yarı yapılandırılmış görüşme yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan her bir görüşme sonrasında araştırmacı verileri yazıya aktarmış ve oluşan metnin tamamını incelemiştir. İncelemede katılımcının öne çıkardığı konulara, soruların eksiksiz bir şekilde yöneltilmiş olmasına dikkat edilmiştir. Böylece bir sonraki görüşme için ek sorular hazırlanmıştır. Örneğin, Sevim ilk görüşmede babasıyla üniversite kayıt haftası yaşadığı diyalogu anlatmıştır. İkinci görüşmede bu diyalogla ilgili ek

sorular eklenmiştir. Böylece, Sevim'in vatandaşlık eylemlerine dönük "diğer kız çocukları gibi korku geliştirdiğine dönük anlatısı" ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Mehmet, ilk görüşmede "sıkıntı çıkarmayan" vatandaşı anlatmıştır. Takip eden görüşmelerde Mehmet'in bu ifadeyle tam olarak nasıl bir anlatı geliştirdiği irdelenmiştir.

Görüşme süresince ve sonrasında olmak üzere her bir görüşme dökümü az 3 defa baştan sona okunmuştur. Okuma sürecinde katılımcıların konuları nasıl ele aldığına dönük ayrıntılı bir bakış elde etmek için notlar tutulmuştur. Bu süreçte katılımcıların vatandaşlığı daha çok hangi sıfat ve zarflar ile betimledikleri, *biz* ve *onlar* tanımlamaları (Haste, 2004a), "çünkü" içeren amaç ve neden sonuç ilişkileri (Liebligh vd., 1998) not edilmiştir. Örneğin Volkan, Elif, Gizem ve Gözde, vatandaşın politik boyutu söz konusu olduğunda *bütün vatandaşların politika konuşabilecek kadar ehil olmadığını çünkü politika konuşmanın eğitim gerektirdiğini* anlatmışlardır. Bu tür durumlarda araştırmacı, metni tekrar okumuş ve katılımcının bakış açısını tekrar değerlendirmiştir.

4.5.1. Birinci Araştırma Sorusuna Yönelik Analiz

Araştırmacı birinci araştırma sorusunda Ollerenshaw ve Creswell (2002) tarafından ortaya konan analiz şablonuna ve adımlara sadık kalarak analiz yapmıştır. Ollerenshaw ve Creswell (2002) problem-çözüm anlatı analizinde takip edilecek adımları değerlendirmişlerdir. Buna göre;

1. Ses kayıtlarının oluşturulması ve yazıya aktarılması,
2. Veride yer alan temalara dönük bir anlayış kazanana kadar metinlerin okunması,
3. Verinin çevre, kişiler, problem, eylemler ve çözüm başlıkları açısından incelenmesi ve metnin yeniden düzenlenmesi,
4. Metindeki verilerden yola çıkarak analiz başlıklardan oluşan bir tablonun oluşturulması,
5. Başlıklar altında ele alınan analizin tekrar değerlendirilmesi ve analiz sonucu ortaya çıkan öğelerin anlamlı bir sıralamasının yapılması gerekmektedir.

Çevre başlığı anlatıda yer alan ortam, bağlam, yer, zaman veya yıl, bölge ve dönem bilgilerini içermektedir. Araştırmacı bu başlık altında, katılımcının anlatısının nasıl bir çevrede, yerde geçtiğini anlamayı amaçlamıştır. Bu çevre ve yerler genellikle katılımcının ya yakın çevresi, ya da Türkiye geneli olmuştur. Buna ek olarak çevre başlığı altında ve

katılımcının anlatısı izin verdiği ölçüde, çevrenin nasıl betimlendiği de bu başlık altında incelenmiş ve raporlaştırılmıştır.

Kişiler başlığı altında ise kişilik, davranış, stil ve örüntülere yönelik bilgiler yer almaktadır. Araştırmacı bu başlık altında katılımcının ideal olarak öne sürdüğü vatandaşın özelliklerine odaklanmıştır. Katılımcının anlatısında vatandaşın özelliklerinin neler olduğu, yapıp ettikleri sonrasında nasıl bir vatandaşa dönüştüğüne dönük betimleri konu alınmıştır.

Eylem başlığı altında ise karakterlerin düşünceleri, duyguları, niyetleri, tepkileri konu alınmıştır. Araştırmacı bu başlık altında katılımcının anlatısında yer alan gerçek eylemlere dönük ifadelerine veya olması gereken/normatif eylemlere dönük ifadelerine odaklanmıştır. Katılımcılar, ideal vatandaşlık anlatılarında, deneyimlerinden olduğu kadar, olması gerekenlerden de bahsetmiştir. *Çünkü* katılımcılara göre *belirli eylemler belirli sorunlara* yol açmaktadır. Sorunların önlenmesi için farklı *eylemlerin tercih edilmesi gerekir*.

Problem başlığı altında ise çözümlenmesi gereken durumlar, açıklanması veya betimlenmesi gereken sorunlar konu alınmıştır. Araştırmacı problem başlığı altında, katılımcıların anlatısında çözülmesi gereken sorunlara, katılımcının eylemlerinin neden gerekli olduğuna dönük anlatısının içerisinde yer alan sorunlara odaklanmıştır. Katılımcılara göre, belirli bir vatandaş “sıkıntı çıkarmayan veya farklılıklara saygı duyan” ideal vatandaştır “çünkü” böyle bir vatandaş problemleri çözebilecek veya böyle bir vatandaş olduğunda problem kalmayacaktır.

Çözüm başlığı altında sonuçla ilgili veya katılımcının durumla ilgili nihai yargılarını ifade eden öğeler konu alınmıştır. Araştırmacı bu başlık altında katılımcının ideal vatandaşlık anlatısındaki sonuca odaklanmıştır. Katılımcı belirli problem bağlamında belirli bir eylemin gerçekleştirilmesiyle çözümlenecek durumları ele almıştır. Araştırmada çözüm başlığı altında çözümün nasıl mümkün olacağı değil, katılımcının duruma yönelik nihai yargılarına yer verilmiştir. Dolayısıyla çözüm başlığında katılımcıya göre sonuç olarak ne olduğuna, anlatıdaki durumun nasıl sonuçlandığına yönelik yargılarına yer verilmiştir.

4.5.2. İkinci Araştırma Sorusuna Yönelik Analizler

Lieblich vd. anlatı analizlerini sınıflandırdığı çalışmasında, 4 analiz stratejisi önermiştir (1998). Bunlar bütüncül içerik analizi, bütüncül biçim analizi, kategorik içerik analizi, kategorik biçim analizidir. Bütüncül içerik analizi, belirli bir bireyin ve araştırma nesnesinin bütün bir hikâyesini değerlendirmekte ve içeriğe odaklanmaktadır. Hikâye içerisindeki

bölümlerin diğerleriyle ilişkisinin analiz edilmesi bu tip bir stratejinin odaklarındadır. Diğer bir strateji olan bütüncül biçim analizi ise bütün bir hikâyedeki olay örgüsüne odaklanmaktadır. Burada araştırmacı, hikâyenin yatay, aşağı, yukarı yönde seyri, hikâyenin doruk noktası veya kırılma noktası biçimlerinden birine veya daha fazlasına odaklanabilmektedir. Üçüncü analiz stratejisi ise nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan, araştırma verilerinde yer alan temalara odaklanan analiz stratejisidir. Sınıflandırma içerisindeki son strateji olan kategorik biçim analizi hikâyedeki mecaz ve metaforlar, dili kullanma biçimleri, pasif-aktif cümlelere odaklanmaktadır.

Araştırmanın ikinci sorusu belirli bir süreci konu aldığı ve süreç içerisinde katılımcıların deneyimlerini incelemeyi amaçladığı için veri toplama ve analizi sürecinde bütüncül biçim analizi uygulanmıştır. Bu analiz stratejisi doğrultusunda üniversite eğitiminin katılımcıların vatandaşlık anlatısı bağlamında nasıl bir yeri olduğunu anlamayı amaçlayan görüşme soruları geliştirilmiş ve analizler uygulanmıştır. Sorular, katılımcının hayat hikâyesinin nasıl olduğu, hikâye içerisinde hangi bölümler olduğu, ilgili bölümleri ortaya çıkaran olaylar dizisinin neler olduğu ve bunların neden önemli olduğunu merkeze almaktadır. Katılımcıların çoğunluğunda kırılma noktalarının olduğu ve vatandaşlık anlatılarına belirli kişi, olay veya durumların yön verdiğine dönük anlatıların bulunduğu gözlenmiştir. Örneğin Mustafa'nın vatandaşlık anlatısındaki kırılma noktası, yazları ekonomik gelir elde etmek için tam zamanlı çalıştığı işletmeye yapılan saldırı olmuştur. Öte yandan Zeynep'in anlatısındaki kırılma noktası ise sınıf ortamında çeşitliliklerle karşılaşması ve onlarla birlikte yaşamayı öğrenmesi olmuştur.

4.6. Sınırlılık

Araştırma kapsam ve sonuçları belirli açılardan sınırlıdır. Araştırmada ortaya çıkan anlatıların günlük hayatta nasıl karşılık bulduğu konusunda herhangi bir betimleme veya açıklama imkânı sunulmamaktadır. Araştırma, katılımcıların bakış açısını merkeze almaktadır. Katılımcıların belirli bir kavramı nasıl yapılandığına ve bu kavramı nasıl deneyimlediğine dönük anlatıları konu alınmaktadır. Katılımcı, anlatısında belirli bir yönde açıklamalar yaparken günlük hayatında anlatısına sadık kalmayabilir. Bu araştırma anlatı ve pratik arasındaki tutarlılığı ortaya koyan bir yaklaşıma sahip değildir. Çünkü anlatı sorgulamaları temel olarak anlam oluşturma süreçleri hakkında bilgi edinmeyi amaçlamaktadır. Anlam oluşturma süreçleri ise dönemsel (temporal) nitelik taşımaktadır (Clandinin & Connelly, 2000). Başka bir anlatımla anlam oluşturma süreci yaşam boyu aynı

çizgiyi takip etmemektedir. Anlatı sahibinin o dönemde özellikleri ile toplumsal özelliklerden ve ikisinin etkileşiminden etkilenmektedir. Bahsedilen özellikler sürekli bir şekilde değişebildiği için anlatılar kalıcı değil, dinamiktir (Ersoy & Bozkurt, 2016).

Araştırma katılımcıların bakış açılarını yansıtmakta ve belirli bir dönemde belirli bir üniversitenin uygulamalarını betimleme veya değerlendirme amacı taşımamaktadır. Benzer şekilde katılımcıların öğrenim gördüğü üniversitelerde ders yürüten öğretim elemanı tarafından icra edilen uygulamaları, hedefleri ve politikayı tanımladığı konusunda herhangi bir iddia taşımamaktadır.

Araştırma veri toplama ve analizi sürecinde, katılımcıların vatandaşlık kavramına yönelik anlatılarını paylaşma noktasında tereddütlerinin olduğu fark edilmiştir. Tereddütler *politik konulara girmeme*, araştırmacının *politik görüşünü* sorma, sessiz kalma, cevapları olabildiğince kısa tutma gibi durumlarda görünür hale gelmektedir. Katılımcılar, vatandaşlık kavramının *politik* bir boyutu olduğu, ailelerinin *politik tartışmalara* ve eylemlere dahil olmalarını istemediklerini, öğretmenlik mesleğine kabul edilebilmek için politik konularda görüş belirtmemenin daha güvenli olduğu ve ülkede Olağan Üstü Hal olduğu bu yüzden vatandaşlıkla ilgili bazı konularda görüş belirtmek istemediklerini belirtmiştir. Veri toplama ve analizinde ortaya çıkan bu durum, araştırma sahası ile ilgili önemli ipuçları verdiği gibi araştırmanın diğer bir sınırlılığını oluşturmaktadır. Buradan yola çıkarak, bazı katılımcıların vatandaşlığın politik yönü olarak algıladıkları alanlarla ilgili sessiz kalmayı veya daha az açıklama yapmayı tercih ettikleri söylenebilir. Aynı konu farklı bir sınırlılığı daha gündeme getirmektedir.

Görüşmeler 3 farklı şehirde bulunan 4 farklı üniversitede ve büyük çoğunluğu araştırmacıyla daha önceki yaşantısında karşılaşmamış katılımcılarla yapılmıştır. Araştırmacı katılımcıların önemli bir bölümüyle aynı bölgede ve şehirde yaşamamaktadır. Araştırmacı ve katılımcılar, görüşme öncesi ve sonrasında sohbet ederek geçirdikleri toplamda 30 dakika dışında bir araya gelebilme fırsatına nadiren sahip olmuşlardır. Bu durum araştırmacının katılımcılarla görüşmeler öncesinde veya sonrasında yeterli bir zaman geçirmesini engellemiştir. Katılımcılarla paylaşılan zamanın kısıtlı olması, belirtilen sınırlılığı ortaya çıkarmış olabileceği söylenebilir.

4.7. Etik

Araştırmacı araştırma sürecinde etik ilkelere uygun davranılmasına özen gösterilmiştir. Bu doğrultuda katılımcıların gizlilik ve itibarının korunmasına dikkat edilmiştir (Ersoy & Bozkurt, 2016). Araştırmaya katılım noktasında gönüllülük aranmıştır. Araştırmacı, araştırmaya katılma noktasında zorlayıcı olmamaya özen göstermiştir. Örneğin A ve Ç Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan iki farklı öğretmen adayı katılmak istememiştir. Bahsedilen öğretmen adayları, öğrenim görmekte olduğu üniversiteye göre farklı anlatılara sahip ve bu yüzden araştırmayla ilgili anlatılara sahip kişilerdir. Buna karşın araştırmaya katılmaktan son anda vazgeçmişlerdir. Bu ve benzeri durumlarda araştırmacı, katılımcının kararına saygı duymuştur. Gönüllü olan katılımcılar, araştırmaya davet edilmiştir. Açık uçlu sorulardan oluşan veri toplama aracına ilgili bir soru eklenmiş ve katılımcıların bireysel görüşmelere katılmak isteyip istemeyeceği sorulmuştur.

Veri toplama sürecinde katılımcılara araştırma genel olarak tanıtılmış ve kapsamına değinilmiştir. Araştırma süreci ve sonrasında kimlik bilgilerinin ve paylaşmak istemedikleri anlatılarının üçüncü kişilerle paylaşılmayacağı konusunda bilgi verilmiştir. Bu kapsamda araştırmacı, katılımcı isimlerini, anlatıda geçen isimleri, şehir, üniversite ve mekân isimlerini değiştirmiştir. Şehir, üniversite ve mekân isimlerinin değiştirilmesi bahsedilen çevrelerin sadece katılımcının anlatısı bağlamında önemli olması ve araştırmanın anlatıda yer alan çevreleri betimleme amacı olmamasıyla ilgilidir.

Veri toplama ve analizi sürecinde katılımcının *özel*, *hassas* ve *tehlikeli* bulduğu konular araştırmacı tarafından dikkatle dinlenmiştir. Bu veriler katılımcının izni olduğu sürece kullanılmıştır. Katılımcılar, konunun *özel*, *hassas* veya *tehlikeli* bulduğu durumlarda devam etmeleri için ısrar etmemiş ve görüşmeye farklı bir soruyla devam etmiştir. Katılımcıların görüşmelere devam etmeyi istemediği durumlarda zorlayıcı olunmamıştır. Örneğin Tülay ve İsmail, 2 görüşme sonrasında yeni bir görüşme gerçekleştirmeye istekli olmamışlardır. Yeni bir görüşme talebine *zamanları olmadığı* ve *yoğun olduklarını* belirterek cevap vermişlerdir. Araştırmacı bu durumda, görüşmeye devam etmek istemeleri durumunda iletişime geçmelerini rica etmekle yetinmiş ve ısrarcı olmamıştır.

4.8. İkna Edicilik

Araştırmacı doktora tez dönemine kadar olan geçen sürede nitel araştırma yöntemine dair bilgi ve deneyimlerini artırmak amacıyla çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Yüksek lisans

eğitiminde Nitel Araştırma Yöntemi, doktora eğitiminde ise Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi derslerini (Ek 6b) tamamlamıştır. Araştırmacı Hacettepe Üniversitesi'nde devam ettiği Sosyoloji Yüksek Lisans programında da Metodoloji 1 ve Metodoloji 2 (Ek 6a) derslerini tamamlamıştır. Araştırmacı nitel araştırma yöntemine dair deneyim kazanmak adına “ICQI” (International Congress of Qualitative Inquiry) isimli (Ek 7), 2019 yılı itibariyle 15.'si düzenlenecek olan uluslararası konferansa katılmıştır. Araştırmacının nitel araştırma yöntemine göre gerçekleştirilmiş üç makalesi bulunmaktadır (Ek 8). Bununla birlikte araştırmacı nitel araştırma yöntemi kapsamında yapılan içerik analizine ve Nvivo yazılımına dönük deneyimlerini zenginleştirmek adına 2018 yılı Ocak ayında düzenlenen ve İleri Nvivo Eğitimine tamamlamıştır (Ek 9).

Araştırmada yer alan veri toplama ve analizlerin ikna ediciliğini artırmak için literatürde öne çıkarılan teknikler (üçgenleme, uzman görüşü ve katılımcı teyidi) uygulanmıştır. Veri toplama aşamasında araştırmanın yapıldığı çevreye ve katılımcılara yönelik bilgi edinmek adına farklı ölçekler işe koşulmuştur. Anlatıları incelenecek katılımcıları seçmek adına, katılımcıların içinde bulunduğu çevreye dönük bilgi edinilmesi amacıyla 2 farklı ölçek ve açık uçlu sorulardan oluşan görüşme formu uygulanmıştır. Bahsedilen ölçekleri uygulama amacı araştırma sahasına dönük sahip olunan bilgilerin çeşitlenmesi ve alana daha yakından bakabilmek olmuştur. Her ne kadar ölçek ve açık uçlu görüşme formu aracılığıyla genel bir fotoğraf edinilmesi amaçlanmıştır. İlgili araçlarla araştırmanın yapıldığı çevreye dönük genel düzeyde bulgular elde edilmiştir. Dolayısıyla üçgenleme tekniği araştırmacının genel tablo hakkında fikir sahibi olmak, algılar ve öne çıkan kavramları gözlemlemesini mümkün kılmıştır. Böylece araştırma katılımcılarının seçimi için veri elde edilmiştir. Genel tablo ortaya konduktan sonra araştırmacı her bir katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmıştır.

Araştırmacı, ikna ediciliği artırma amacıyla araştırmanın her bir aşamasını çalışma arkadaşları ve tez izleme komitesindeki alan uzmanların görüşüne başvurmuş ve eleştirel değerlendirmelerini edinmeyi amaçlamıştır. Tez izleme komitesinde bulunan alan uzmanları, araştırmanın teması, literatüre dönük bilgiler konusunda araştırmacıya eleştirel değerlendirmelerde bulunmuştur. Araştırmacı değerlendirmeleri çalışmanın son haline yansıtmıştır. Öte yandan araştırmacı, vatandaşlık alanında çalışan ve doktora eğitimlerine devam eden bilim uzmanlarıyla araştırmanın çeşitli aşamalarını paylaşmıştır. Bir bilim uzmanı anlatı sorgulamalarıyla ilgili kitap bölümü yazarıdır. Diğer bilim uzmanı ise doktora

tezinde vatandaşlık kavramı çalışmaktadır. İki bilim uzmanı, araştırmacının araştırmanın aşamalarıyla ilgili görüş ve sorularını sabırla dinlemiş ve değerlendirmelerini paylaşmıştır.

Veri analizi sürecinde ikna ediciliği artırmak için uzman görüşüne başvurulması literatürde önerilen teknikler arasında yer almaktadır. Ne var ki, anlatı sorgulamaları literatüründe uzman görüşü tekniğinin anlatı sorgulamalarında işe koşulmasının bazı sınırlılıklarından bahsedilmiştir (Squire, 2008). Anlatı sorgulamalarında uzman görüşü tekniğinin uygulanması için uzmanların anlatı sahibi ve anlatı hakkında yeterli bilgi ve deneyime veya aşinalığa sahip olması gerektiği fakat bunun yerine getirilmesinin zorluklarına değinilmiştir. Araştırmacı anlatı sorgulamalarında tercih edilen (Ersoy & Bozkurt, 2016; Squire, 2008) teknik olan katılımcı teyidine başvurmuştur. Araştırmacı, veri ve toplama analizi sürecinin ikna ediciliğini artırma amacıyla analiz sonrasında katılımcı teyidi almıştır. Katılımcı teyidi analizlerin katılımcıların anlatılarını tam olarak yansıtıp yansıtmadığını, katılımcıların kendileriyle ilgili bilgi ve bulgular konusunda onay verdiklerini teyit etmek amacıyla uygulanmıştır. Görüşme dökümleri ve analizler katılımcılar paylaşılmış ve analizlerin görüşlerini yansıtıp yansıtmadığı, kabul edilebilir olup olmadığı katılımcılara sorulmuştur. Katılımcıların tamamı, görüşlerinin doğru olarak yansıdığını kabul etmiş, verilerin bu haliyle yayınlanmasını istemiştir. Bazı katılımcılar ise ilave bilgilerin de yer almasını istemiştir. Örneğin Mehmet, bir cümlemin yanlış anlaşılabilirliğini söyleyip, ilgili cümle için düzeltme talep etmiştir. Mehmet'in talebi doğrultusunda cümle tekrar düzenlenmiştir. Katılımcı teyidi süreci sonrasında, katılımcılara analizler hakkında ne düşündükleri de sorulmuştur. Katılımcıların cevapları (Ek 10) okuyucu ile paylaşılmıştır.

BÖLÜM 5

BULGULAR ve YORUM

Araştırma bulguları, araştırma amaçları doğrultusunda her bir katılımcının öğretmen eğitiminin vatandaşlık anlatısına yansımalarını, katılımcının vatandaşlık anlatısını yansıttak biçimde sunulmuştur. Suriyeli mültecilere ve STK'lara dönük anlatılar ise araştırma sürecinde ortaya çıkan (emergent) bulguları konu almaktadır. Suriyeli mülteciler ve STK konuları bazı katılımcılar tarafından sık sık gündeme getirilmiş bunun üzerine araştırmacı ilgili konuları diğer katılımcılara da sormuştur. Sonuç olarak bulgular başlığı altında her bir katılımcının üniversite öncesi, üniversite, üniversite sonrası vatandaşlık anlatısı ile ideal vatandaşlık, Suriyeli mülteciler ve STK anlatısına ilişkin bulguları yer almaktadır.

5.1. Y Üniversitesi

5.1.1. Mustafa

Üniversite Öncesi: O Afişi Astık!

Lise eğitiminin önemli bir süresini sayısal bölümde geçiren Mustafa, sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünü hedeflemediği, sayısal alanda tercih edebileceği bölümlerde üniversite eğitimi almak istediğini anlatmıştır. Ne var ki, gelecek ve meslek kaygısından ötürü sosyal bilgiler öğretmenliğini tercih etmek durumunda kalmıştır.

Hayatının *en önemli bölümlerinden* birisi lise yıllarında geçmiştir. Çünkü lise yıllarında bakış açısını etkileyen önemli olaylar yaşamış ve önemli öğretmenlerle karşılaşmıştır.

- *Lise döneminden başlarım, çünkü öncesinde bu kadar her şey net değil. Yani tam lise hayatımda netleşti her şey.*

Mustafa üniversite eğitimi süresince vatandaşlık eylemleri bakımından yapmayı hedeflediklerini lise döneminde yaşadıklarıyla ilişkilendirmiştir. Çünkü Mustafa'ya göre *ilk ve önemli olaylar* lisede başlamıştır. İlk kız arkadaşı, ilk politik gösteri vb. deneyimleri lise yıllarında yaşamıştır.

- Bu liselerle ilgili düzenlemeler oluyordu, tam olarak hatırlamıyorum. Devletin yaptığı bazı düzenlemeler oluyordu. Mesela bazı liseler, ya dönüştürülüyordu ya da kapatılıyordu, o muhabbetler vardı. Mesela o dönem onu kabul etmediğimiz için ilk mesela afişimizi o zaman, ben ilk afişimi o zaman asmıştım yani. [...] çünkü önemsedim, ben de liseliyim, bu işin öznesiyim yani, proje okulu olmasını kabul etmiyorum yani bunun artı eksi yönleri var yani, buna ikna olduğum için ben de o çalışmaların içerisinde bulundum, o afişi astık.

Mustafa, eğitim aldığı okulda yapılan bir düzenleme hakkında bilinç ve farkındalık oluşturmayı amaçlamıştır. Hayatında ilk defa böylesi bir etkinliğin bir parçası olan Mustafa'ya göre, bu etkinlik onun için önemli bir *kırılma* oluşturmuştur. Afiş asma eyleminin *etkisi* lisans eğitimine kadar devam etmiştir.

- *Beni heyecanlandırdı. Ben de bir iz bıraktı ki ben zaten üniversiteye geldikten sonra etrafıma araştırmaya baktım. Yani etrafımda neler oluyor neler dönüyor, insanlar bu işleri yapmaya devam ediyorlar mı, bunun merakı içerisindeyim ki var olanları gördüm sonra onlara katılmaya karar verdim.*

Mustafa'ya göre liseyi önemli yapan diğer bir boyut ise tarih öğretmenin bakış açısıdır. Mustafa lisedeki tarih öğretmeni Tahir, konuları *ezbere* anlatmayan bir hocadır. Tahir hoca, olay veya durumlar arasında ilişki kurar, özgün bir bakış açısı geliştirir ve örnek olayları sınıf ortamına taşırdı. Bununla beraber Tahir hoca, derslerinde ve hayatında demokratik bir yaklaşımı benimser ve uygulardı.

- Bir yandan lisede bir hocam vardı, tarih hocam kendisi, diğer hocalara göre biraz daha demokratik, sınıf içerisinde de, demokratik derken kendi yaşantısında da onu benimsemiş ve sınıfta da o yapıyı sağlamaya çalışan bir kişiydi. Sınıfın demokratik olmasını savunan bir kişiydi aslında. [...] “Tarihe eğer objektif bakmazsan, araştırmazsan, tarihte yaşanan herhangi bir olaya objektif bakmazsan, araştırarak yorum yapmazsan, kanıtlar belgeler ortaya koymazsan hiçbir anlamı yok!” demişti. Aslında bir noktada o etkili oldu.

Mustafa üniversite öncesinde vatandaşlığın politik boyutuna dair deneyim sahibidir. Nasıl bir öğretmen olmak istediğine dair de fikir sahibidir. Politik boyuta dair deneyimlerini üniversite eğitimine de taşımak istemiştir. Nasıl bir öğretmen olmak istediğine dair fikri ise ona kendini geliştirmesi konusunda motivasyon sağlamıştır.

Üniversite Eğitimi: Ben Ne Yapabilirim? Diye Düşünmeye Başladım

Mustafa, üniversite eğitimine başlayınca, ne yapmak ve nasıl biri olmak istediğini planladığını anlatmıştır. Mustafa, daha üniversitenin başlangıcında hedeflerine ulaşabilmek için yapmak istediklerini belirlemiştir.

- Burayı kazandıktan sonra, hemen hedeflerimi koymaya başladım. “Ben ne yapabilirim?” diye düşünmeye başladım. “Ben nasıl bir insan olabilirim?” Kendimi var etmeye başladım.

Çünkü büyükleri ona sadece öğretmen olmakla yetinmemesini, evrensel olmasını tavsiye etmişlerdir. Örneğin başka bir üniversitede okuyan ve tercihlerinde ona yardımcı olan kuzeni üniversitenin evrensel anlamına geldiğini ve sadece meslek kazandırmadığı aynı zamanda bakış açısı da kazandırması gerektiğini anlatmıştır. Lisede tarih hocası da bu konuda Mustafa’ya örnek olmuştur. Diğer hocalardan farklı olan Tahir hoca, demokratik ve objektif bir yöntemi benimsemiştir. Mustafa’nın olayları sorgulaması ve eleştirel bir şekilde yaklaşmasında bir noktada o yani Tahir hoca etkili olmuştur.

Üniversitede düşüncelerini hayata geçirmek için bir siyasi partiye üye olan Mustafa’yı, etkileyen başka bir olay daha vardır. Mustafa, yaşadığı şehirde bir kafede çalışmıştır. Kafenin sahibi ve Mustafa farklı bir inanç grubundandır. Çalıştığı işletme kötü niyetli kişilerce hedef gösterilmiştir. Bu yüzden çalıştığı kafe saldırıya uğramıştır.

- Orada o sırada tabii şey, orada da bir etkinlik vardı. Bir yürüyüş vardı. Tabi o yürüyüş için güvenlik önlemi yeterli biçimde alınmadığından dolayı o yürüyüş bittikten sonra organize olan bir ekip birtakım yerlere esnafa vs. saldırıyorlardı. O esnaflardan birisi de bizim şey oldu yani esnaf oldu. Baya böyle bir yani abartmak istemiyorum ama 200 kişilik bir grup.

İnanç grubundan ötürü daha önce de sorun yaşadığını, aşağılandığını veya ötekileştirildiğini anlatan Mustafa, saldırının önemli etkileri olduğunu anlatmıştır. Mustafa bu olaydan sonra yaşadığı şeyin bireysel bir konu olmadığını fark etmiştir. Kimlik çatışması ile ilgili bir sorun yaşadığını fark ettiğini belirten Mustafa, bu konuyla farklı platformlarda mücadele etmesi gerektiğini, öfke veya düşmanlık beslemenin doğru olmadığını düşünmüştür. Çünkü öfke beslemek, sorunu çözmeyecek daha karmaşık hale getirecektir.

[...] sonuçta o insanlar bu ülkenin vatandaşı. Farklı inanç grubundan olan da bu ülkenin vatandaşı, farklı etnik gruptan olan da bu ülkenin vatandaşı. [...]Ya bunda bir tahammülsüzlük var diye düşünüyorum yani.[...] Ben de öyle düşündüğümünden dolayı kendimi bir anlamda bu fikirle hareket ederek ilerlemeye başladım. Normalde biraz daha toplumcu düşünmeye başladım yani. Dedim ki, “Her insan farklı düşünebilir, farklı ırka da

sahip olsa bu önemli değildir. Çünkü önemli olan şudur, hep birlikte toplum olarak nasıl ileriye gidebiliriz?

Derslerde bu düşünceyle görüş belirttiğini dile getiren Mustafa, bir partiye üye olmasının bir anda verilmiş bir karar olmadığını anlatmıştır. İnanç grubundan ötürü yaşadığı sorunlar ve düşüncelerinin bir sonucu olarak üye olduğunu anlatmıştır.

- O arkadaşlar bana ulaştılar, sınıfta ben konuşurken biri geldi. “Merhaba” dedi, “Ben bu partinin üyesiyim, konuşabilir miyiz?” dedi. “Olur.” dedim, “Seve seve” dedim yani, onların fikirlerini öğrendim, fikirlerini anlamaya çalıştım.

Mustafa toplumcu düşünmüş ve düşüncelerini gerçekleştirme yönünde adım atmıştır. Bu bakımdan sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programında girdiği dersleri değerlendirdiğinde hocaların klasik vatandaş tanımıyla sınırlı kaldıklarını düşünmektedir. Mustafa’ya göre hocalar, devlete karşı sorumlulukları olan, vatanına milletine bağlı vatandaşları anlatmaktadır. Yine hocalara göre vatandaş farklılıklara saygılı olmalıdır. Fakat bu tanımlar yetersizdir. Dünyayı takip eden, bilimsel düşünebilen ve *pratikte* de bunları gerçekleştiren kişi vatandaşdır. Mustafa, farklılıklara saygı konusunun sadece teoride kaldığını, uygulanmadığını söylemiştir.

- Şeyle sınırlı kalabiliyor, var olduğu toplumda devlete karşı sorumlulukları olan, devletin de kendisine karşı sorumlulukları olan, belli bir takım hizmetleri var. Vatandaş ne yapıyor işte askere gidiyor, vergi veriyor, daha sonra işte diyelim ki vatanına milletine bağlı bir insan gibi böyle bir takım sınırlarda kalıyor. [...] Mesela dünya çapında gelişen olaylarla düşünen üreten bilimsel çalışmaları takip eden kendisi bilim yapan, bilimle uğraşan kişiler de olabilir. Bunun dışında diyelim ki karşısındaki insanların fikirlerine duyarlı olan mesela bu tanım da içerisinde yer alıyor ama çok pratikte görmüyoruz.

Mustafa, üniversite döneminde ayrımcılıkla ilgili bir deneyimi yaşamış ve bununla mücadele etmesi gerektiğini hissetmiştir. Mücadele etmenin yolunu da politik katılım sağlamaktan geçtiğini düşünmüştür. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programının klasik tanımlardan öte gitmediği bu yüzden yeterli olmadığını dile getirmiştir.

Üniversite sonrasında: Sorgulamaları, Akılcı Düşünmeleri Ben Bunu İsterim

Mustafa’ya göre onun gelecekteki öğrencileri vatandaşlık dersinde akılcı olmayı ve sorgulamayı öğrenmelidir. *Çünkü* öğrenciler ve aynı zamanda insanlar, aileden, toplumdan veya medyadan sürekli ve çeşitli içeriklerde mesajlara maruz kalıyor. Birey, bilimsel ve akılcı düşünmesi ve doğruya ulaşması için gelen mesaj ve içerikleri sorgulamalı. Böyle davrandığında yönlendirmelere açık olmaz ve tahammülü de artar.

-En başında öğrencilerle ilgili temelde değiştirmek istediğim şey şu olur, yani sorgulamalarını akılcı düşünceleri, ben bunu isterim. Yani bu öğretmek isterim. Zaten öğrenciler akılcı ve sorgulayıcı düşünmeye başladıkları andan itibaren sonuçta o çocuklara isteseler de istemeseler de dışarıdan bilinç geliyor sürekli. Çevreden bilinç geliyor, ailesinden bilinç geliyor. Arkadaşından bilinç geliyor, medyadan bilinç geliyor. Dizi, filminden dahi bilinç geliyor. Gelen bilinci ya fikri sorgulamasını sağlayabilirsek birçok şeyi çözebiliriz en temelde.

Vatandaşlık eğitiminde öne çıkarılması gereken boyut Mustafa'ya göre sorgulamadır. İnsan sorguladığında doğru ve akılcı kararlar verebilir, aksi takdirde çevresinden ona gelen mesajları olduğu gibi yansıtır. Bu durum ise yönlendirmelere açık bir vatandaşa kapı aralar.

İdeal Vatandaş Anlatısı: Harekete Geçen Vatandaş

Mustafa, Türkiye'de vatandaşların kendilerine dair umutlarının olmadığını düşünmektedir. Örneğin girişimcilik konusunda bir konferansa katılan vatandaşlar, girişimci olmayı gerçek anlamda düşünmez ve buna inanmaz. *Çünkü* vatandaşlar, herhangi bir şeyi değiştiremeyeceğini düşünüyor. Dolayısıyla vatandaşlar, onlara sunulan seçeneklerden birini tercih etmekle yetinir. Sosyal bilgiler öğretmenliğinde eğitim alan arkadaşları içinde durumun aynı olduğunu düşünen Mustafa'nın arkadaşları üniversiteyi sadece ders alıp, kantine gitme ve KPSS'ye hazırlanma aracı olarak görmektedir.

- *Bireyin fikri önemlidir. Birey daha sonra fikrini çok değersiz bulduğu için onu dile getirmeye de çekiniyor. Ve daha sonra şey gibi profiller oluyor. Öğretmenlik okumaya gelen ruhsuz öğrenciler ortaya çıkıyor. Böyle bir etki yaratabiliyor.*

Vatandaşların kendi şartlarını değerlendirmesi ve bireysel düşünmemeli. *Çünkü* sınav sistemi bir yana yıllarca hazırlanıp atanamayan insanlar var. KPSS konusunda bireysel düşünerek sorunu aşamayız. Vatandaşların bu durumu *sorgulaması ve politika üretmesi veya üretenleri etkilemesi* gerekmektedir.

- Ve şey düşünüyorum bu öğrenciler, karşılaştığı problemler karşısında örgütlenebilmeli. Örgütlenebilmekten kastım şöyle, bir fikir doğrultusunda şu denmeli mesela, "Gelin arkadaşlar, böyle bir eğitimle ilgili bir sorun var." Bunu akademisyenlerle birlikte ne bileyim buranın merkezi kurullarındaki kişilerle birlikte meclis çalışması gibi bir şey yürüterek belirli aralıklarla tartışarak, konuşarak çözümler üretilmeli ve bunlar daha sonra diyelim orada alınan kararlar yapılıyor mu, yapılmıyor mu bir denetim mekanizması kurularak ilerlenebilmeli.

Çünkü vatandaş öznedir. Mustafa, vatandaşların karar alma süreçlerinde aktif olması gereken asıl öge olduğunu düşünmektedir. Ülke yönetiminde karar alma ve uygulama süreçlerinden doğrudan etkilenen vatandaşların, bahsi geçen süreçlere aktif olarak katılması gerekir. Bu konuda umutsuz olmamalı, aksine *eyleme geçmeli, yani düşüncelerini gerçekleştirme çabasına girmelidir.*

- Bu şey aslında bizim pek özne olmamamıza sebep olabilir bu konuda. Çünkü şöyle oluyor. Yukarıdan diyelim bir program geliyor, bir şey geliyor. Ve bizden de şu talep ediliyor. "Bu

programa uyun, bu program doğrultusunda hareket edin!” deniliyor mesela. Biz sadece onun doğrultusunda hareket ediyoruz mesela.

Tablo 2

Mustafa’nın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Birey daha sonra fikrini çok değersiz bulduğu için onu dile getirmeye de çekiniyor.	Harekete Geçen Vatandaş	[...] karşılaştığı problemler karşısında örgütlenebilmeli. [...] kişilerle birlikte meclis çalışması gibi bir şey yürüterek belirli aralıklarla tartışarak, konuşarak çözümler üretilmeli ve bunlar daha sonra diyalim orada alınan kararlar yapılıyor mu yapılmıyor mu bir denetim mekanizması kurularak ilerlenebilmeli.	Yukarıdan diyalim bir program geliyor, bir şey geliyor. Ve bizden de şu talep ediliyor. “Bu programa uyun, bu program doğrultusunda hareket edin!”	Biz sadece onun doğrultusunda hareket ediyoruz mesela.
Yukarıdan diyalim bir program geliyor, bir şey geliyor			[...] en tepeden geldiği için yerel de kimsenin fikri dinlenmediği ve tartışılmadığı için	Öğretmenlik okumaya gelen ruhsuz öğrenciler ortaya çıkıyor. [...] sorunlar ortaya çıkabiliyor

Mustafa, çevresinde umudu veya özgüveni olmayan insanlar olduğunu, var olanla yetinmek zorunda hisseden vatandaşlar olduğunu dile getirmiştir. Halbuki bu insanlar problemler karşısından harekete geçmelidir. İnsanlar bir araya gelip sorunlarını müzakere, tartışma gibi yöntemlerle çözmelidir. Fakat Türkiye’de insanlar, doğru-yanlış sorgulamaması yapmamakta, sadece önüne koyulan seçenekleri değerlendirmektedir.

Suriyeli Mültecilere Dair Anlatısı: Türkiye’deki Vatandaşlarla Eşit Haklara Sahip Olması Gereken Mülteciler

Mustafa, Suriye’de *kimin kime karşı olduğu belirsiz bir savaşın yaşandığını* anlatmıştır. *Dolayısıyla orada kalıp savaşmak anlamsızdır.* Bu yüzden insanlar *korkup başka bir yere gitmek isteyebilir.* Zaten *insanın doğasında korku vardır.* Mültecilerin sevdiği insanları kaybetmek istememesi de *gayet doğaldır.* *Tampon bölgede kalmaları gerektiğine dair fikir gerçekçi değildir.* *Çünkü 3 milyondan fazla mültecinin kampta kalması mümkün değildir.* Mülteciler ülke içinde yaşamalı ve eşitlik gereği onların da eğer isterlerse vatandaşlık alabilmelidir. Bu kabul edilebilir bir durumdur. Mustafa Suriyelilerin *kültürü bozduğuna, huzuru kaçırdığına* dair görüşe de katılmadığını belirtmiştir. *Çünkü kültürü, biz kendimiz bozmaktayız.* Mülteciler gelmeden önce de *çocuk gelinler, kadın cinayetleri, yaşam tarzlarına yönelik müdahaleler zaten vardır.* Dolayısıyla bu *suç Suriyelilerin üstüne atılamaz.* Suriyeli mültecileri suçlama gibi bir eğilim bulunmaktadır. Yine mültecilerin ayrıcalık kazandığı haberleri *servis edilmektedir.* Mültecilerin ayrıcalıklı olduğu ve onlara ekstra hak verildiği gibi haberlerin bulunduğunu anlatan Mustafa, bu tür durumları günlük hayatında gözlemlemediğini belirtmiştir. Bu yüzden, ayrıcalık haberlerine inanıp inanmama konusunda kararsız olduğunu dile getirmiştir.

- Bir kere zaten biz kendi kültürümüzü bozuyoruz ki, yani Suriyeliler yokken de böyleydi. Bizim kültürümüzde kadına ne kadar değer veriliyor? Suriyelilerin ben bozduğunu düşünmüyorum. Yani kültürel bir bozulmada Suriyelilerin hangi yönden bir etkisi var? Dilimizi mi bozuyorlar? Ya da yaşam tarzımıza mı müdahale ediyorlar? Yaşam tarzımıza Suriyeliler müdahale etmiyor. Kadınların yaşam tarzına, erkeklerin yaşam tarzına biz yine kendi içimizde müdahale ediyoruz. Yani, şeyden bile öngörebiliriz bunu, TV'lere çıkıp "12 yaşındaki çocuk evlenebilir!" diyenler zaten bence bir bozulmanın sonucu vardılar. Biz bu bozulmaları görmeyip Suriyelileri şey yapamayız, bir sebep göremeyiz. Şey değildir, toplumda var olan tüm kötülükler bozulmaların hepsini herkes Suriyelilerin üstüne atmaya çalışıyor. Yani, Suriyeliler de yeri geliyor onlarında toplum içinde huzursuzluk yarattığı durumlar olabiliyor, bunu da kontrol altına almak devletin görevi. Nasıl ve yani şey sadece Suriyeliler açısından düşünmüyorum. Bunu Suriyeliler yokken yine bu toplumda huzursuzluklar oluyordu.

Tablo 3

Mustafa'nın Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
[...] kalıp Suriye hükümeti ile mi savaşacaklar, kendi aralarında mı savaşacaklar ikisi de çok bir çözüm değil, bana kalırsa.	Türkiye'deki Vatandaşlarla Eşit Haklara Sahip Olması Gereken Mülteciler	[...] Suriye'de yaşanan olayla birlikte savaştan korkup çok doğalında insanın doğasında var olan bir şeydir bu savaştan korkarsınız, çocukların ölmesinden korkarsınız, sevdiğiniz bir insanın ölmesinden korkup başka bir, güvenli bir yere sığınmak istersiniz.	[...] toplumda var olan tüm kötülükler bozulmaların hepsini herkes Suriyelilerin üstüne atmaya çalışıyor.	Suriyelilerin ben bozduğunu düşünmüyorum. Yani kültürel bir bozulmada Suriyelilerin hangi yönden bir etkisi var?

Mustafa Suriyeliler'in ülkesinde savaş olduğu için başka bir ülkeye iltica etmek zorunda kalan, iltica ettiği ülkedeki insanlar ile eşit haklara sahip olması gereken insanlar olduğunu ve haklarında çıkan haberlerin gerçeği yansıtmadığını anlatmıştır.

STK'lara Dair Anlatısı: Bireyin Toplumsal Düşünme Aracı

Mustafa, hem yardım odaklı STK'ların hem de politik STK'ların gerekli ve işlevsel olduğunu anlatmıştır. Vatandaşlar, bu tür STK ve partilere katılmalı ve topluma katılmalıdırlar. *Çünkü* vatandaşların toplumsal bir bilinci olması, yani *toplumsal düşünmesi* gerekir. Aksi takdirde *umutsuz* ve *nihilist* bir birey haline geleceklerdir. Dolayısıyla, toplumsal düşünen vatandaşın yapması gereken şey *örgütlenmek*, yani insanlarla bir araya gelip *konusmak, tartışmak* ve *politika üretmektedir*.

- Şöyle yani diyelim ki o ilde kadınlar toplanıyorlar. Mesela diyelim ki ülkenin kadınlarla ilgili en önemli gündemi ne mesela? Yasa tasarıları konuşuluyor geçiliyor, o süreçte mesela bu ildeki kadınlar toplanıyorlar. Meclislerini topluyorlar, konuşuyorlar, yerelinde aldıkları kararı daha sonra merkezinde gönderdikleri temsilcilerle görüşüyorlar ve daha sonra şey, oradan kararlar çıkıyor. Deniyor ki "Kadın meclisleri olarak şunları şunları yapacağız." Yerelinde aslında bir demokrasi ilerletiliyor. Yoksa diğer türlü şeyde olabilir, tamamen

şeyden geliyor aslında ortak bir akılla çözümlerin tartışıldığı konuşulduğu mecralarda yerinde kararlar alınıp merkeze uygulanıyor.

Politik STK'lar Mustafa'ya göre toplumsal düşünmenin gereğidir. Politik STK'ların *gizli amaçları olduğu* fikrine katılmadığını belirten Mustafa, bu haberlerin *gerçeği yansıtmayabileceğini* ifade etmiştir. Kaldı ki, politik STK'ların böyle amaçları varsa, bunun *kanıtlanması* gerekmektedir. Kanıtlanan suçların da adli sürece girmesi gerekmektedir.

-Ben mesela böyle bir tartışma açıldığı zaman yani hukukta bile öyledir. Ya hocam bir suç işlediğiniz iddia ediliyordur. Kanıtlanana kadar suçlu değilsinizdir. Objektif delil olması lazım. Kanıt olması lazım. Mesela bir derneğin böyle bir şey, dernekle ilgili böyle bir izlenim varsa, kanıtlıyor olması lazım. Yoksa çok şey olur yani günahını almış olurum mesela. Çünkü öyle bir şey görmedim kendilerinden yani. Öyle bir şey görmediğim için bunu bir şey de yapabilir. Çevre derneği de yapabilir. Bilemeyiz ki, çok şeydir yani objektif değildir. Güvenemeyebilirsin ama suçlayamazsın, benim görüşüm bu konuda bu.

Tablo 4

Mustafa'nın STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
	Bireyin Toplumsal Düşünme Aracı	Meclislerini topluyorlar, konuşuyorlar, yerinde aldıkları kararı daha sonra merkezinde gönderdikleri temsilcilerle görüşüyorlar ve daha sonra şey, oradan kararlar çıkıyor. Deniyor ki "Kadın meclisleri olarak şunları şunları yapacağız."	(Bu kuruluşları) Yoksa çok şey olur yani günahını almış olurum mesela. (bu şekilde düşünmek) objektif değildir	Yerinde aslında bir demokrasi iletiliyor. [...]yerinde kararlar alınıp merkeze uygulanıyor.

STK'lar Mustafa'ya göre, bireyin toplumsal yönünü temsil eden, aracılığıyla bireyin toplumsal sorunlarını gündeme getirebileceği, tartışabileceği ve çözüm arayabileceği platformlardır. STK'lar bu yüzden aktif bir şekilde yaşamalı ve insanların bunlara katılmaları gerekmektedir. STK'ların gizli amaçları olduğu gibi bir fikre katılmadığını, bunu söylemek için herhangi bir kanıtı sahip olmadığını dile getirmiştir.

5.1.2. Sevim

Üniversite öncesi: Vatandaşlığın Klasik Tanımı

Sevim üniversite öncesinde, vatandaşlık kavramını sadece klasik boyutuyla tanımladığını anlatmıştır. Üniversite eğitimi öncesinde vatandaşlık sadece oy vermek ve vergi vermekle ilgilidir.

-*Vatandaşlık olarak biliyorduk sadece işte vatandaşlık görevimiz oy kullanmak. Sadece bir tek bunu biliyorduk aslında.*

Meslek lisesinden mezun olduğunu anlatan Sevim, sosyal bilgiler bölümünü hedeflemediğini anlatmıştır. Sınav puanı yeterli olsa işitme engelliler öğretmenliği bölümüne girmeyi planladığını ama puanını sosyal bilgiler öğretmenliğine yettiğini ifade etmiştir.

-İşitme engelliler istiyordum. Yine öğretmenlik ama işitme engelliler öğretmenliği istiyordum ama ona puanım yetmedi, yine bir öğretmenlik oldu.

Sevim üniversite öncesinde vatandaşlıkla ilgili somut bir deneyiminin olmadığını, vatandaşlığı klasik özellikleri ile bildiğini anlatmıştır. Ona göre üniversiteden önce vatandaşlık vergi ve vermek oy kullanmak gibi *klasik özelliklerle* ilgilidir.

Üniversite: Bize Sürekli Etkin Vatandaşlık Anlatıldı!

Üniversite eğitimine başlarken sosyal bilgiler bölümüne dair bilgisi sınırlıdır ve Sevim vatandaşlık kavramını *klasik tanımıyla* bilmektedir. Şuan sahip olduğu vatandaşlık tanımını babasıyla olan bir deneyimini anlatarak açıklamıştır. Üniversite kayıt günü üniversitenin yerleşkesinde bir protesto vardır.

- İşte zaten biz buraya ilk kayda geldiğimizde, şey direkt eylemin içinde bulduk kendimizi. Yanlış hatırlamıyorsam Demokrasi kapısındaydı. Babam zaten... daha ilk gün, daha ilk kez gelmişiz. Onu gördü zaten, bana direkt bir bakış attı. Ben orada zaten anladım. Hani ihh gibisinden. Dedim, “Tamam, anladım ben”.

Yerleşkeye ilk defa gelen Sevim ve babası protesto yapanların yanından geçip kayıt işlemlerini tamamlamaya gitmiştir. Fakat o anda babası Sevim’e protestolara katılmasını istemediğini, böyle bir durumda onu okuldan alabileceğini *hatırlatmıştır*. Çünkü babasının bu yaklaşımı, ilk defa olmamaktadır.

-“Aman sakın orada bir olaya karışayım deme”. “Aman öyle parti marti sakın duymayayım”. Benim babam da demişti öyle bir şey duyarsam, “Seni direk okuldan alırım, ona göre” falan filan. Bu korkuyla gelince tabi hiçbir şey yapamıyorsun.

Babasından veya annesinden bu tür uyarıları daha önce de almış olduğunu dolayısıyla alışık olduğunu belirten Sevim, bu tür eylemlere katıldığında başına bir şey gelebileceğini düşünmektedir. Örneğin, benzer bir korkuyu meslek sahibi olma konusunda yaşamaktadır. Eğer sosyal medyadan *politik görüş paylaşırsa sorun çıkabileceğini* düşünmektedir. Ailesi ve KPSS için devam ettiği kurstaki eğitmenler de onu *bu konuda uyarmaktadır*. Sosyal medyadan *paylaştıklarına da dikkat etmesi* gerektiğini anlatan Sevim’e göre aksi takdirde yeterli puanı alsa bile öğretmen olamayabilir. Sonuç olarak Sevim, *teпки çekebilecek şeyleri*

yapmamaya özen gösterdiğini ifade etmiştir. *Ama* bir yandan da bu korkuyu *yenmemiz gerektiğini* ifade etmiştir. Sevim'e göre öğrenciler, haklarını savunduklarında *başlarına bir şey gelmeyeceğini* bilmelidir.

- Mesela bir kere o korkuyu yenmeliyiz. Bu aileden gelen korku var ya “Bir şey yapmayayım. Bana bulaşmasın!” falan. Bir kere onu aşılamamız lazım. Hani şey “Böyle bir şey yaptığınızda zarar gelmeyecek, sizin hakkınızı savunmak size zarar vermez”. Bir kere onu oturtmamız lazım öğrencide. Hani üniversite öğrencilerinde bile vardır şuan onu aşılamamız lazım. “Bir şey yaptığınızda kendinizi savunduğunuzda ya da size uymayan bir fikri söylediğinizde veya beyan ettiğinizde size zarar gelmeyecek bu yanlış bir şey değil”, cesaret.

Öğrencilerin bu tür konularda eleştirel düşünebilmesi gerektiğini düşünen Sevim, bunun tepki çekmeden nasıl yapılacağı konusunda emin olamadığını dile getirmiştir. *Çünkü* öğrencinin bu tür bir davranışı gerçekleştirebilmesi için sınıfta eleştirel düşünme, analitik düşünme gibi becerilerin öğretilmelidir. Henüz öğretmen adayı olarak kendilerinde *bile* böyle bir bakış açısı olmadığını, bu yüzden *işlerinin zor olduğunu* söylemiştir.

- Öğrenciye kazandırmak istediğimiz beceriler var. Mesela eleştirel düşünme, analitik düşünme falan filan, biz daha benimseyemedik nasıl yapacağız onu mesela. Valla nasıl yapacağız, dediğimi yap yaptığımı yapma. Çok da sesimizi çıkarmadan.

Üniversitedeki hocalarının *sürekli* etkin vatandaşı anlattığını belirtmiştir. Sevim, hocaların onlara, öğretmen olacaklarını hatırlatıp, vatandaşın hangi özelliklere sahip olması gerektiğini *sürekli* anlatmaktadır. Bu yüzden vatandaşın sahip olması gerekenleri öğrendiğini düşünmektedir.

-*Sürekli bunlar tekrarlandı. Haklarımız, sorumluluklarımız, STK'lar, şunlardır, bunlardır hani, bunlara destek vermeliyiz. İşte haklarımızı korumalıyız, vatanımıza milletimize sahip çıkmalıyız. İşte insanlarımızı sevmeliyiz, saymalıyız, hani 4 yıldır artık sürekli bunlar artık istemesen de oturuyor.*

Üniversiteye geldiğinde vatandaşlığın ne demek olduğunu onlara sürekli olarak anlatıldığını dile getiren Sevim, ister istemez tanımın *oturduğunu* söylemiştir. Öte yandan Sevim vatandaşlık kavramının uygulama boyutunun nasıl olacağı konusunda emin olamadığını, çünkü vatandaşlık kavramının uygulamasının cesaret istediğini belirtmiştir. Ailede ve sosyal çevrede böyle bir korku olduğunu, bundan kendisinin de etkilendiğini söylemiştir.

Üniversite Sonrası: Tepki Toplayacak Konulara Girmeden Vatandaşlık Anlatırım!

Sevim vatandaşlık eğitiminde bazı boyutları vurgulamayı planladığını anlatmıştır. Öğrencilerine “partici olmamayı” anlatacağını vurgulamıştır. *Çünkü* herhangi bir partiyi savunabilirler ama insanlara yaklaşırken belirli bir partiyi öne çıkarmamaları gerekmektedir. Sevim, öğretmen olduğunda *tepki toplayacak şeyleri* anlatmayacağını da ifade etmiştir. Vatana millete bağlı olmayı ve hak-sorumluluklarını fark etmelerini sağlamak istediğini anlatmıştır.

-Önceliklerim tabi ki ilk olarak vatanına milletine bağlı, hak ve sorumluluklarının farkında olan öğrenci yetiştirmek olur. Bir olay karşısında haklarını nasıl kullanacağını, karşısındaki kişiye nasıl saygılı olacağını karşısındaki kişinin de haklarını farkında olarak nasıl davranması gerektiğini öğretirim vatandaşlık açısından değerlendirdiğimde.

Sevim öğretmen olduğunda tepki toplayacak konulara girmeden öğrencilere vatan, millet, hak-sorumluluk kavramlarını öğretmeyi planladığını, partici olmamaları gerektiğini anlatacağını dile getirmiştir.

İdeal Vatandaş Anlatısı: Ülkesine-Vatanına Yararlı Vatandaş

Sevim ideal vatandaşın her şeyden önce vatanını seven kişi olduğunu anlatmıştır. Sevim’e göre vatanını sevmeyen kişi ne yaparsa yapsın, *vatandaşlık yapamaz veya yaptıklarının bir anlamı kalmaz.*

- Zaten o vatanını, milletini sevmeyişinde onun vatandaşlık görevini yapmasının bir anlamı yok.

Üniversite öncesinde vatandaşlık kavramını *sadece* oy ve vergi vermekle tanımladığını anlatan Sevim, üniversite eğitimi süresince ideal vatandaşın ülkesini seven, hak ve sorumluluklarını bile, çevresine saygılı bireyler olması gerektiğini öğrendiğini belirtmiştir.

- Sizin görevleriniz var, sorumluluklarınız var. İlk hedefiniz işte ülkesine, vatanına yararlı etkili bir vatandaş.

Tablo 5

Sevim'in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
İlk ve ortaokul öğrencileri	Ülkesine-Vatanına Yararlı Vatandaş	Ülkesini seven	Vatanını sevmeyse,	-
Üniversite ve sınıf ortamı		Hak-sorumluluklarını bilen	vatandaş olmasını bir anlamı kalmaz.	
		Çevreye saygılı		

Sevim, vatandaşlığın ülke sevmesi ve yararlı olması gerektiğini anlatmış, ülke sevgisi olmadan yapılan eylemlerin değerli olmadığını söylemiştir.

STK'lara Dair Anlatısı: Eylemlere Falan Katılayım Deme!

Topluma Hizmet Uygulamaları dersi kapsamında TEMA vakfını ziyaret ettiklerini ve fidan diktiklerini anlatan Sevim, bu tür STK'lara katılmak istediğini söylemiştir. Öte yanda politik STK'lara üye olmak istemediğini belirtmiştir. Sevim'e göre aileler, bu tür dernek veya vakıflara karşı mesafelidir. Bu yüzden çocuklarına da bu mesafeli olma yaklaşımı yansımıştır. Sevim'in kendisi de ailesinden sakın "*Bulaşma, eyleme falan katılayım deme!*" gibi uyarılar ve hatırlatmaları işitmiştir. Eğer böyle uyarılar olmasa, Sevim çevre, kadın hakları ve hayvan hakları vb. konularda STK'lara üye olmak istediğini ve *kapsamda bir şeyler yapabileceğini* anlatmıştır. Bu tür STK'lara üye olabileceğini, yürüyüşlere katılabileceğini ve böylece aktif olarak katılabileceğini dile getirmiştir.

- (Babam) beni uyardı, sakın böyle bir şey duymayayım, öyle yok eylemiş, yok oymuş yok buymuş, aslında hepimize söylendi. Bazılarımız bunu çiğnedik, ama ben çiğneyemedim, aslında hani hepimize derken, bütün aileler bunu genel olarak çok böyle demokratik aile olmadığı sürece ki Türkiye'nin genelinde böyle bir aile yapısı yok. Gönderirken özellikle kız çocuklarına bunu söylediklerini düşünüyorum, aman işte dikkat et, işte bulaşma bir şey, eyleme falan katılayım deme, duyarsam bak işte okuldan alırım felan diye tehditler.
- Babam bunu demese ne yapmak istersin?
- Ben yine girmezdim herhalde ya ben öyle. Belki şey olabilirdi bu siyasi yönden değil de bu çevre korumadır, hayvan korumadır, kadın cinayetleri felan onlara dahil olabilirdim, daha rahat gidebilirdim.
- Ne yapardın?
- Ne bileyim, mesela yürüyüşlere katılırdım, hayvan hakları koruma dernekleri olur, çevrecilik falan onlara aktif olarak gerçi şuanda da gidebilirim. Onlar basit şeyler ama...
- Basit olmayanlar ne?
- Mesela siyasi şeyler, ben hala şeyim yani üye müye olamam.

Tablo 6

Sevim'in STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Gönderirken özellikle kız çocuklarına bunu söylediklerini düşünüyorum, aman işte dikkat et, işte bulaşma bir şeye, eyleme felan katılayım deme, duyarsam bak işte okuldan alırım felan diye tehditler.	Politik STK'lar	Belki şey olabilirdi bu siyasi yönden değil de bu çevre korumadır, hayvan korumadır, kadın cinayetleri falan onlara dahil olabilirdim, daha rahat gidebilirdim	Bazılarımız bunu çiğnedik ama ben çiğneyemedim, aslında hani hepimize derken bütün aileler bunu genel olarak çok böyle demokratik aile olmadığı sürece ki Türkiye'nin genelinde böyle bir aile yapısı yok. Gönderirken özellikle kız çocuklarına bunu söylediklerini düşünüyorum	Ben hala şeyim yani üye müye olamam.

Sevim ailesinin vatandaşlık algısını ve eylemlerini nasıl etkilediğine değinmiştir. Ailenin hatırlatmaları Sevim'in vatandaşlık eylemlerinden uzaklaşmasıyla sonuçlanmıştır. Hayır kurumları gibi STK'lara katılmak istediğini anlatan Sevim, politik kurumlara dahil olmaktan çekindiğini anlatmıştır.

5.1.3. Zeynep***Üniversite Öncesi: Sadece Tek Bir Kültürle Karşılaşmıştım!***

Zeynep, üniversite öncesinde sağlık meslek lisesinde eğitim almıştır. Kendi şehrinde üniversiteye devam eden Zeynep, üniversite eğitimine başlamadan önce, eğitim kurumlarında *farklılıklarla* karşılaşmamıştır. Üniversite eğitimine kadar *tek kültürle* karşılaşmış, *tek kültür* yansıtılmıştır.

-Üniversiteye gelmeden önce sınıflarda hep tek kültür üzerinden örnekler verilirdi, ana akımdan örnekler verilirdi. Mesela din anlamında İslam, İslamiyet işte heteroseksüellik bunlar normal karşılanır bunlar ana akım. Lise, lise de dahil olmak üzere hep ana akımdan örnekler verildi.

Sağlık meslek lisesinde eğitim alan Zeynep, o yıllarda *apolitiktir*. Lisede *politik konular* sınıf ortamında dile getirilmemektedir. Sadece tarihi olayları konuşulmaktadır. Tarihle ilgili de sadece bir dersleri vardır.

-Ben meslek lisesi mezunuyum ve arkadaşlarım çok apolitikti. Yani farkında değillerdi ve biz hiç konuşmazdık.

Zeynep'in *farklılıklarla karşılaşması* üniversite eğitimi aldığı dönemde olmuştur. *Farklılıklarla başa çıkma* becerisini üniversitede geliştirdiğini anlatmıştır. Üniversite eğitimine kadar, farklılıklar konusunda ayrıntılı bir anlayışı bulunmamaktadır. Lise eğitimi sonrasında farklılıklarla karşılaşınca kadar bu konuda *ailesinin yaklaşımını* benimsemiştir. Ailesi etnik köken farklılıklarına karşı mesafelidir. Bu dönemde vatandaşlığı klasik görev ve özellikleriyle tanımlamıştır. Üniversite eğitimi alana kadar Zeynep'e göre vatandaş, vergi, askerlikle görevlerini yerine getiren milletini seven kişidir.

- *Vergisini veren, erkek olarak askere giden, işte oyunu veren, milletini ülkesini seven oyunu veren, erkeği bekleyen bir insan.*

Zeynep, üniversite öncesinde farklılıklara dair bilincinin olmadığını, sadece çevresinde kendi gibi düşünen insanlara dair farkındalığı olduğunu, dolayısıyla vatandaş vergi verme, oy kullanma, askerlik gibi özelliklerle tanımladığını anlatmıştır.

Üniversite: Kültürel Anlamda Dil, Din, Irk Bütün Farklılıklar Aslında Üniversitede Karşıma Çıktı!

Zeynep, üniversite tercih döneminde sosyal bilgiler bölümü hakkında bir bilgiye sahip değildir. Tercihler konusunda danıştığı kişiler, Y Üniversitesinin *iyi ve kaliteli* olduğunu o yüzden tercih etmesi gerektiğini anlatmışlardır. Bu yüzden Zeynep, üniversiteye başlarken bölümü bitirip diplomasını almaya odaklanmış ve sosyal bilgiler bölümünden özel olarak bir şey beklememiştir.

Zeynep, üniversite eğitimi sürecinde *farklılıklarla* ilişki kurmuştur. Bu ilişkiler, onun *farklılığa yaklaşımını* değiştirmiş ve *empati geliştirmesini* kolaylaştırmıştır. Üniversite öncesinde *tek kültürle* eğitim almıştır. *Bu yüzden farklı kültürler* hakkında fazla bilgi sahibi değildir.

- [...] tek bir kültür tek bir yaşam biçimi hep buna alıştırıyoruz. Farklılıklardan hiç bahsedilmiyor. Ben kültürel anlamda dil, din, ırk bütün farklılıkları aslında üniversitede karşıma çıktı, üniversitede bu konular üzerinde durdum. Ondan önce hep tek yaşam formu, tek kültür hep bunun üzerinde durulduğu için aslında eksiklik buradan kaynaklanıyor.

Zeynep, özellikle sınıf ortamında farklı kültürlerden gelen arkadaşları olduğunu anlatmıştır. Farklı kültürler Zeynep'e göre görüş, doğum yeri, etnik köken veya inanç grubunun farklı olmasıyla ilgilidir. Sınıf ortamında farklı kültürlerden öğrencilerin bulunması ve bakış açılarını dile getirmeleri Zeynep için önemli bir *kırılma noktası* oluşturmuştur.

- *Siyasi görüş, dinsel anlamda farklılıklar, o kadar çok arkadaşım var ki, ve ilk başta sınıfta bu tür konuşmalarda bulunduğumuz zaman özellikle sosyoloji, sosyal psikoloji derslerimizde fikirleri bana çok ters geliyordu ve sinirleniyordum. Hatta o tartışmaların içine ben de giriyordum.*

Farklı kültürel arka planları olan öğrenci arkadaşlarının bakış açıları, üniversitenin ilk yıllarında Zeynep'e *anlaşılmaz ve sinir bozucu* gelmektedir. O arkadaşlar genellikle siyasi konularda görüş belirtmekte hatta ders konularını bile siyasi konularla ilişkilendirebilmektedirler.

-Hoca mesela anlatıyor işte, büyükbaş hayvancılığın yerlerde küçük otlaklar vardır. Diyor ki, "Hayvancılıkla uğraşan var mı?" diyor. "Benim!" diyor, "Yabani otlarla mı besliyorsunuz hayvanları yoksa siz bir şeyler serpiyor musunuz, ekiyor musunuz?", "Hocam işte bu hükümeti biliyorsunuz!.", ya da işte "Hocam, hocam işte biliyorsunuz, bizim ülkemizde her şey olduğu gibi yürümüyor." Oradan bir bağlıyor bir bakmışız, biz ülkenin tarım politikalarını konuşuyoruz. Hocanın sorduğu şey aslında, "Siz kendiniz mi ekip serpiyorsunuz?" "Öyle mi besliyorsunuz yoksa yabani ya da hani yabani türlerse, (otların) hayvana dokunup dokunmayacağını nasıl anlıyorsunuz?" konu bu.

Belirttikleri siyasi görüşlere Zeynep katılmamaktadır. Fakat kendi görüşlerini de her zaman açık bir şekilde belirtmek istememiştir. Çünkü tartışma anında kendini kontrol edemezse kendini kötü hissedebilir. Bu yüzden çoğu zaman konuşmamış ve tartışmaya girmemiştir. Belirli bir noktada *cevap veremezse* kendini daha kötü hissedecektir. Öte yandan babası da, Zeynep'in *ayrılıkçı fikirleri* olan insanlarla, öğrencilerle siyasi konularda konuşmasını istememektedir. Cinsel yönelim veya dini inancı farklı olan insanlara karşı herhangi bir ön yargısı olmayan babanın, farklı etnik kökenlerle siyasi tartışmalar konusunda hassastır.

- Böyle bir tartışma yaşamışlardı arkadaşlar ve bu tartışmalardan da insan çekiniyor. Polemik yaşamak istemiyorum.
- Ne hissettin?
- Heyecanlandım. Aslında hani bir anda galeyana gelip ben de tartışmaya dahil olsam diye düşündüm. Bazen dizginlemek kendimi zor oluyor ama bunu başarıyorum ve sonra diyorum ki "Evet, iyi ki de susmuşum". Çünkü bir de şu korku var bende. Cevap verememe tartışma sırasında.
- İşte bu siyasi görüşlerini böyle çok hani bağırarak söyleyen hani bazen kendi geleceğini tehlikeye atarak belirten ya da işte ayrılıkçı düşünceleri olan, ya da işte etnik kökene dayalı ayrımcılığı güden insanlardan uzak dur demişti.
- Uzak duruyor musun?
- Dikkat ediyorum, çünkü sınıf ortamında uzak durmak çok mümkün olmuyor.

Zeynep üniversite eğitimi süresince aldığı dersler sayesinde farklı kültürlerle karşı *anlayışı* ve *tahammülünün* arttığını dile getirmiştir. Aldığı derslerde hocaların farklılığa yaklaşımları onun için öğretici olmuştur. Örneğin Temel Hukuk dersinde hocanın konuya veya konu kapsamındaki tartışmalara yaklaşımında gözlediği, sakinlik, adil olma gibi tutumlar Zeynep'i etkilemiştir.

- Onlar aslında siyasi bir partiye üye milletvekilleri değil, çok farklı amaçları var, terörizmi savunan milletvekilleri, böyle bir kavga yaşamışlardı. Adeta kavgaya dönüşmüştü. Ve hocamız da müdahil oldu ve aslında burada belirtmek istediğim de şu, böyle hararetli tartışmaları dinlenirken hocalarımız, bir yeri sakinleşirken diğerinin coşmasına izin

vermiyor. İki tarafı da sakinleştiriyor. “Sen haklısın, sen haksızsın” demiyor. Bu da çok dikkatimi çekiyor.

İnsan Hakları ve Demokrasi dersinde çoğunluk ve çoğulculuk kavramını öğrendiklerini anlatan Zeynep, ülkemizde çoğunluğun ne dediğinin önemsendiği, çoğulculuk olmadığını fark etmiştir.

[...] En çok o ivmeyi kazandığı zaman, bu seneki İnsan Hakları ve Demokrasi dersi idi. Ben gerçekten hani demokrasiyi temsili demokrasi yani hani “Oy verelim, çoğunluk bunu dedi bu olur!” hani. Aslında demokrasinin çoğunlukçu değil, çoğulcu bir yaklaşımla mümkün olabileceğini anladım. Özellikle insan hakları ve demokrasi dersinde çok şey kazandım.

Sonuç olarak Zeynep, üniversite eğitiminde farklı kültürlerle karşılaştığını ve onlara saygı duyduğunu belirtmiştir. Ama onların görüşlerine karşı temkinlidir. Öte yandan, Zeynep, öğrencilerin ilk işinin öğrencilik olduğunu hatırlatmıştır. Etrafında bazı öğrencilerin okulu, dersleri bir kenara bırakıp politik hedefler doğrultusunda hareket etmelerini doğru bulmamaktadır. *Çünkü bir yerde ders daha önemlidir. Onların asıl işi öğrenciliktir.* Bu yüzden her konunun *siyasete bağlanmasına* veya okulun ihmal edilmesine gerek yoktur.

- Herkesin bir siyasi fikri var ama okulu işi aileyi aksatıp onları hiçe sayarcasına mitinglerde yürüyüşlerde boy göstermenin ben anlamsız olduğunu düşünüyorum. Çünkü ülkesini seven bir insan öncelikle okulunu başarıyla bitirir. Vatanına milletine katkı için çalışmaya, üretmeye başlar. Tabi ki yürüyüş yapmak, mitinglere katılmak, direnişin bir göstergesidir. Neyi savunuyorsan maddi anlamda da buradayım dediğinin göstergesidir. Ama hani işi gücü bırakıp sadece buna odaklanmak, sonuçta hani derler ya siyaseti siyasetçiler yapsın.

Üniversite Sonrasında: Vatandaşlık Eğitiminde Demokrasiyi Kazandırmak İsterdim!

Üniversite eğitimi süresince *sınıf tartışmaları* yaptıklarını dile getiren Zeynep, vatandaşların *birbirlerinin görüşlerine saygı duyması* gerektiğini fark etmiştir. Dolayısıyla vatandaşların geliştirmesi gereken yanlarının farklı kültürlerle, çeşitlilikle başa çıkma, anlaşma becerileridir. Günlük hayatta veya derslerde bu beceriye duyduğumuz ihtiyacı sıklıkla gözlediğini belirten Zeynep, genellikle farklılıkları eritme, bastırma ve görmezden gelme gibi bir eğilimimiz bulunduğunu belirtmiştir. Fakat demokrasi ve bastırma, yok sayma birbiriyle uyumsuzdur. *Gerçekten demokrat olmak* farklı bakış açılarına saygı duyabilme ve birlikte yaşayabilmeyi gerektirmektedir. Bu yüzden vatandaşlık eğitimi dersin farklı bakış açılarına saygıyı öğretmeyi hedeflemektedir.

-Vatandaşlık eğitiminde demokrasiyi kazandırmak isterdim. Çünkü bizim ülkemizde ben demokrasinin sadece kavram olarak var ama içinin çok fazla doldurulmadığını düşünüyorum. Yani bunu milletçe görüş fark etmiyor. İçselleştiremediğimizi düşünüyorum. O yüzden demokrasiyi kazandırmaya çalışırdım. Düzeylere uygun olarak 5. Sınıftan başlayarak kazandırmaya çalışırdım. Ve ilk olarak işe herkesin birbirinin fikirlerine saygı duymasıyla başlardım. Çok fikirlilik, çok kültürlülük.

-Demokrasinin düzeyi hakkındaki tespitin nereden geliyor?

- Günlük hayatta en basitinden sınıftaki tartışmalarda bile karşıt bir görüş olduğu zaman fevri çıkışlar yapabiliyoruz. Ve bazen hani hocaların durdurması olmasa belki kavgalara

gidebilecek boyutlarda ve şey hani farklılıkları biz hani yaşadığım yakın çevrede toplumca bünyemizde eritmeyi seviyoruz. Farklılıklarla yaşamayı çok fazla başaramadığımız için hani demokrasiyi içselleştiremediğimizi düşünüyorum.

Zeynep, vatandaşlık eğitiminde demokrasinin ne olduğunu, çoğulcuğu ve farklı görüşlere saygıyı öğreteceğini anlatmıştır. Çünkü ülkede demokrasi yanlış anlaşılmakta, kimse diğerinin görüşüne saygı duymamakta, farklı kültürlerle karşı duyarlı olmamaktadır.

İdeal Vatandaşlık Anlatısı: Belirtmek Zorunda Olmasa Da Ülkenin Durumu Hakkında Bir Görüşü Vardır!

Zeynep'e göre ülkemiz henüz demokrasiyi *içselleştirememiştir*. Çünkü vatandaşlar, *takım tutar gibi parti tutmakta* ve farklı görüşlere saygı duymamaktadır. Demokratik ülkelerde *devlet vatandaşa hizmet ederken*, bu durum bizim ülkemizde tersidir. Dahası demokratik ülkelerde *STK'ların da aktif olması* gerekir. Çünkü STK'lar vatandaşların talep ve düşüncelerini devlete daha etkin bir şekilde aktarabilir. Bu açıdan bakıldığında, demokrasiyi anlamamız ve gerçekten demokrat vatandaşlar olmaya gayret etmemiz gerekir.

Bizim ülkemizde maalesef hani parti görüşüne sahip olmamız, bir partiyi desteklememiz, ülke geneline baktığımız zaman, takım tutar gibi, ailemiz o partiye oy verdiği için hayır veya evet oyu kullandığımız için biz o şekilde düşünüyoruz. Bunun hem bireylerin bu konularda kendilerini eğitmelerini gerektiğini düşünüyorum.

Siz STK üyesi iseniz yönetim süreçlerinde STK'ların üniversitelerin, işte diğer kuruluşların vakıfların yönetim süreçlerine etkisinin olması gerektiğini bilirsiniz. Demokrasi sadece oy vermek, çoğunluğun dediğini yapmak değil, bunun sadece çoğunluğun faşizmini doğuracağını düşünüyorum. Bu yüzden de STK'lara üye olursak, hem aslında ülkemiz için yönetim süreçlerine dahil olmak adına görevlerde bulunmuş oluruz.

Demokratik bir tavrımız olmadığından ülkemizde siyasi tartışmalar kavgayla sonlanmaktadır. Bu yüzden Zeynep'e göre vatandaşlar, *belirtmek zorunda olmasa da* politik görüşlere sahip olmalıdır. Çünkü kendi deneyimlerinde, politik görüşlerini belirtmek kimi zaman sorunlu durumlara sebep olabilmektedir. Ama yine de, Zeynep'e göre, vatandaşlar gündemi takip etmeli ve bunu belirli bir ideolojiye dönük değil, tarafsız bir şekilde yapmalıdır.

Hem de maalesef bizim ülkemizde siyasi tartışmaların sonucu kavgaya bağlanıyor, o yüzden hani belirtmek zorunda olmasak da ülkemiz nereye gidiyor, hangi parti hangi icraatleri yapıyor. Hani her bireyin bunun farkında olması gerektiğini düşünüyorum. Belirtmek zorunda da değil. Bugün baktığımız zaman şu partiyi destekliyorum. Bu partinin icraatleri hoşuma gitmiyor demek zorunda değil, tepki de alabilir. Ben bundan çok korkarım. Kendimi de düşündüm. Siyasi görüşüm var, neler olup bittiğini takip ediyorum. Ama bunları söylemekte çekimser kalıyorum. Tepki toplamamak adına.

Zeynep'e göre vatandaşın bir dizi görev ve sorumlulukları vardır. STK üyeliği, gündemi takip etmek gibi sorumluluklara ek olarak vatandaş, çevresindeki olay ve durumlara karşı

duyarlı olmalı, farklı görüşlere saygılı olmalı, dünya ile ülkesi arasındaki ilişkileri analiz edebilmelidir.

Tablo 7

Zeynep'in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Hem de maalesef bizim ülkemizde siyasi tartışmaların sonucu kavgaya bağlanıyor	Gündemi takip eden, duyarlı ve demokratik vatandaş	STK'lara üye olursak, STK'ların üniversitelerin, işte diğer kuruluşların vakıfların yönetim süreçlerine etkisinin olması gerektiğini bilirsiniz.	Bizim ülkemizde maalesef hani parti görüşüne sahip olmamız, bir partiyi desteklememiz, ülke geneline baktığımız zaman, takım tutar gibi, ailemiz o partiye oy verdiği için hayır veya evet oyu kullandığımız için biz o şekilde düşünüyoruz.	Hem aslında ülkemiz için yönetim süreçlerine dahil olmak adına görevlerde bulunmuş oluruz. Ben Türkiye'de STK katılımın az olduğunu düşünüyorum.
Ülke geneline baktığımız zaman, takım tutar gibi, ailemiz o partiye oy verdiği için hayır veya evet oyu kullandığımız için biz o şekilde düşünüyoruz.		Ülkesini düşünen bir vatandaş, dünyadaki olaylara da duysız kalmamalı.		

Zeynep, insanların birbirine saygılı olmadığını, STK'lara katılmadığını, politik bilgilerinin yeterli olmadığını, bunun da demokrasinin içselleştirilememiş olmasıyla ilgili olduğunu düşünmektedir. İnsanlar takım tutar gibi parti tutmakta, bunların tartışılma şekli ise sorunlu bir durum oluşturabilmektedir. Çünkü insanlar farklı fikirlere karşı saygılı değildir.

STK'lara Dair Anlatısı: Bunun Üzerinde Düşünülp Çalışılması Gerektiğini Düşünüyorum

Zeynep'e göre Türkiye'de STK farkındalığı ve üyeliği yeterli düzeyde değildir. STK'ları *demokratik bir yönetimin gerekli koşuludur*. Bu yüzden vatandaşlar olarak STK'lara katılmalıyız.

- Ben Türkiye'de STK katılımının az olduğunu düşünüyorum. Benim de aslında bu konuda bilgim var. Gönüllü çalışma düzeyinde, üye olmak aslında önemli, bunun üzerinde düşünülp çalışılması gerektiğini düşünüyorum.

Şuan üniversite eğitimi aldığını ve kendini sosyal ve akademik yönden geliştirdiğini anlatan Zeynep, STK'larla ilgili çalışmasını üniversite sonrasında yapmayı planlamaktadır. *Çünkü* şuan yeterince zaman ayıramamakta ve kendini bu görevler için yeterli düzeyde görmemektedir. Üniversite eğitimini tamamladıktan sonra çevre ve eğitim alanında STK'larda görev almak istemektedir.

- Benim aklıma ilk gelen gönüllüsü de olduğum TEMA vakfı geliyor. Daha sonra aslında hem bu sürecin içinde olduğumuzdan eğitim konusunda özellikle bu tür çalışmaların yapılması gerektiğini düşünüyorum. Fırsat eşitliği bakımından baktığımız zaman TEGEV olabilir, daha farklı kuruluşlar olabilir. Bunların öğrencilere fırsat eşitliği sağlaması açısından iletmesi gerektiğini düşünüyorum. Ben de bu tür STK ile çalışma yapabilirim.

Öğretmen olduğunda STK faaliyetleri yapmayı planlayan Zeynep, politik amaçlı kurulan STK'ların gizli amaçları olduğuna yönelik fikir karşısında çekimserdir. Böylesi bir durumdan haberdar olmadığını, böyle bir yargıya varmasının mümkün olmadığını söylemiştir İnsan hakları veya demokrasi temalı STK'lara katılmak isteyebileceğini de dile getirmiştir.

Tablo 8

Zeynep'in STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Ben Türkiye'de STK katılımının az olduğunu düşünüyorum.	STK'lar	Siz STK üyesi iseniz yönetim süreçlerinde STK'ların üniversitelerin, işte diğer kuruluşların vakıfların yönetim süreçlerine etkisinin olması gerektiğini bilirsiniz.	Demokrasi sadece oy vermek, çoğunluğun dediğini yapmak değil, bunun sadece çoğunluğun faşizmini doğuracağını düşünüyorum.	[...] bunun (STK katılımının) üzerinde düşünülüp çalışılması gerektiğini düşünüyorum. Bu yüzden de STK'lara üye olursak, hem aslında ülkemiz için yönetim süreçlerine dahil olmak adına görevlerde bulunmuş oluruz.

Zeynep'e göre STK'lar demokrasinin önemli bir koşuludur. Bu karşın Türkiye'de STK katılımı yeterli düzeyde değildir. Öte yanda STK üyeliği ve çalışmaları zaman ayırmayı gerektirmektedir, bu yüzden üniversite bittikten sonra katılmak daha doğrudur.

Suriyeli Mültecilere Dair Anlatısı: “ Gelmesinler Bizim Ülkemize!” Gibi Olaya Bakmamız Gerekliyor

Üniversiteye başladığında Suriyeli mültecilerin ülkelerinde kalmalarını ve savaşmalarını düşündüğünü anlatan Zeynep, sosyoloji dersine giren hocanın bu konu hakkında yaptığı değerlendirmenin kendisini etkilediğini ve daha farklı bakmaya başladığını anlatmıştır.

-Göç konusunda hani Suriyeliler konusunda hatta ben o zaman birinci sınıftaydım. Daha o zaman yeni yeni gelmeye başlamışlardı. Ve bizim sosyoloji hocamızda göç olgusu üzerine araştırmalarını yapmış bir hoca. O yüzden çok konuşuyorduk, tartışıyorduk sınıfta. Ve şey demişti sonuçta o insanları da algılamak gerek. Babam bana demişti ki, “Kalsınlar, ülkelerini savunsunlar, işte onlara baskı yapan, onlara zulmeden kişilere karşı birlik olsunlar.” ve ben de bunun inancındaydım. Hocamız dedi ki, “Aslında orada da bir karışıklık var. Yani kimin hangi tarafta olduğunu, kimin insanlara zulüm ettiğini kimin insanlara yardımcı olduğunu insanlar kestiremiyorlar.”. Ve aslında güven yok yani, güvenli bir bölge yok. O yüzden ilk olarak insanların düşündüğü ne, kendi canları. Bu noktada baktığımız zaman aslında, göçleri “Gelmesinler, bizim ülkemize!” gibi bir yaklaşımla aslında olaya bakmamız gerekiyor demişti.

Derste görüşlerini tekrardan değerlendiren ve hocanın bakış açısını haklı bulan Zeynep bu konuyu ailesi ile de değerlendirmiştir. Fakat babasının *sabit bir görüşü olduğundan* ve bu konuda farklı bir açıdan bakma eğiliminde olmamıştır.

- Ben babamın fikirlerine çok fazla değişiklik yarattığımı düşünmüyorum açıkçası. Çünkü belirli bir noktadan sonra bunun ben zor olabileceğini düşünüyorum. Ve babam da aslında

bu konularda çok sinirlidir. Hararetlidir. Ve ben babamdan şunu öğrendim kendi görüşünü yansıtmayan, kendi görüşlerini paylaşmayan insanlarla tartışmaya girme.

Tablo 9

Zeynep'in Suriyeli Mülteciler Anlatısı

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Aile-Baba Sınıf-Sosyoloji Dersi Suriye	Suriyeli mülteciler	Ve şey demişti (hoca) sonuçta o insanları da algılamak gerek. [...]O yüzden ilk olarak insanların düşündüğü ne, kendi canları.	Ve aslında güven yok yani, güvenli bir bölge yok	Bu noktada baktığımız zaman aslında, göçleri tamamen gelmesinler bizim ülkemize gibi bir yaklaşımla aslında olaya bakmamız gerekiyor demişti.

Üniversiteye başlamadan önce Suriyeliler konusunda ailesi gibi düşündüğünü anlatan Zeynep, hocasının Suriyeliler konusunda ve genel olarak göçle ilgili bilgi vermesinden sonra görüşünü değiştirdiğini anlatmıştır. Ders veren hocalarının empati yapmaları istemesi, Zeynep'in konuya farklı bir açıdan yaklaşmasını sağlamıştır. Suriyelilerin ülkemize gelmesine karşı çıkmamız gerekmektedir.

5.1.4. Murat

Üniversite Öncesi: Hiç Olmazsa Devlette Biraz Daha Ataması Var

Murat lise eğitimini meslek ve teknik lisede almıştır. Aslında hedefinin “düz lise” olduğunu anlatan Murat, ailesinin onu *en azından kolunda bir altın bileziği olması* için teknik ve meslek lisesine yönlendirdiğini anlatmıştır. Liseden mezun olduğunda üniversiteyi kazanma umudu veya hedefi olmayan Murat, *mermercide, takografyacıda, marangozda* çalıştığını, bir dönem güvenlik görevlisi olmak için *sertifika almaya* çalıştığını anlatmıştır. Bu tür geçici işlerde yeteri kadar para kazanamadığı ve hayatı boyunca bu gelirle yaşayamayacağını düşünmüş ve üniversite eğitimi almaya karar vermiştir.

-Önceden yaşadığımız bir yer vardı, Çamlar apartmanından Cahit amca dedi ki “Oğlum senin marangozlukta ne işin var?” O da kendi işini yapıyor. “Neden? Cahit amca?” dedim. “Sen maksimum usta olsan ne olacak 300 lira para kazanacaksın. Nasıl hayatını idame ettireceksin?” dedi. Böyle konuştu. Dank etti. Çok ciddiye aldığım bir insan değildi gerçekten. Düşündüğüm zaman gerçekten dedim ya doğru söylüyor. Sonra dedim, üniversite sınavına gireyim.

Bu şekilde üniversite okumaya karar veren Murat, tarihi konulara ilgisi olduğu için ilk olarak bu bölümlerde eğitim almayı hedeflemiştir. Murat, “*iyi bir üniversitede*” tarih bölümü kazanamadığı ve tarih bölümünün *önünün açık olmadığını* anlatmıştır. Üniversite tercihleri

döneminde kuzeninin kendisine *yardımcı olduğunu* anlatan Murat, onun sosyal bilgiler bölümünü *tavsiye ettiğini* belirtmiştir. O da bu tavsiyeye uymuştur.

Tarihe gidiyordum zaten, gelecek olmadığı için, abim tarih öğretmeni. Ben hep abimi rol model almış bir insanım. Öğretmenliğini sevmişim falan. Ben daha küçükken falan “Abi bana biraz tarih sorusu sorsana.” daha 7-8 yaşlarındayken. Hep böyle bir idolüm gibiydi. Rol model alırdım abimi. Severdim çok da çalışkandı. Üniversiteyi falan birincilikle bitirmiş bir insan. Ondan sonra dedi ki “Tarih yazma işsiz mi olacaksın, ya da özel sektörde sürüneceksin, görüyorsun benim halimi. Sosyal bilgiler hiç olmazsa devlette biraz daha ataması var. Tarihe ilgin var, tarih coğrafyaya ama hiç olmazsa biraz sosyal bilgiler yaz, hem ilginden şaşma, hem ekonomik olarak hem iş olarak biraz daha fazla imkânın olacak.” dedi. Etkiledi beni, sosyal bilgiler mantıklı geldi.

Murat, üniversite öncesinde vatandaşlık konularını düşünmediğini anlatmıştır. Sosyal bilgiler bölümünü de meslek ve gelecek kaygısı olduğu için tercih etmiştir.

Üniversite: 4 Yıl Boyunca Aynı Şey Yapılınca Ben Öğretmenden Hiçbir Şey Almadım

Murat, vatandaşlığı duyarlılık kavramıyla birlikte değerlendirmiştir. Üniversite eğitiminin vatandaşlık tanımını değiştirmedeğini ama *daha açık anlatabilmesini* sağladığını anlatmıştır. Murat’a göre üniversite eğitimi kendisine *bir şey katmamıştır*. *Çünkü* dersler öğrencilerin, yani kendilerinin, belirli konuları hazırlayıp sunmalarıyla başlayıp bitmektedir.

İşte birinci dönem gelir, konular dağıtılır, işte “Osmanlı yükseliş, Murat sende, arkadaşını seç!”. “Osmanlı duraksama Hasan sende, şunları seç!”. Ve biz bunları tahtada gidip sunuyoruz, anlatıyoruz. Hocamız arkada oturup bizi dinliyor. 4 yıl boyunca aynı şey yapılınca, ben öğretmenden hiçbir şey almadım.

Bu yöntemle işlenen derslerde her bir öğrenci kendi konusunu öğrenmekte, diğer öğrencilerin konusu hakkında *sadece fikir sahibi* olmaktadır. Murat’a göre hocalar daha etkin rol almalıdır. Vatandaşlık tanımını daha çok deneyimlerine dayalı olarak geliştirdiğini söyleyen Murat, *sosyal medya, haber kanalları ve arkadaş ortamında gözlemledikleri* vatandaşlık yaklaşımını etkilemiştir. Murat’a göre deneyimleri, duyarlı bir vatandaşın ideal vatandaş olduğunu düşünmesini sağlamıştır. Üniversite eğitiminin bir döneminde belediyeye bağlı gençlik merkezinde görev almıştır. Burada hem *sosyalleşmiş* hem de *yardım faaliyetlerine katılmıştır*.

Suriyeli göçmenler, Iraklı, İranlı, (şehrimizde) çok fazla. Direkt spesifik olarak örnek vermek gerekirse, işte onlar için kıyafet yardımı yapıldı. Ne yapıldı, gençlik merkezlerini biz hani mekânımız vardı. Orayı kullanıyorduk, mabedimiz yani, bunları duyurduk. Şöyle şöyle yardım edilecek diye. Şehrin yerlisine de, herkes işte çok fazla giyilmemiş, kullanılmamış, temiz eşyalarını oraya getirdi, biriktirdi, biz de sonra bizim muhtarlıklardan belediyelerden listeler istedik. İranlı, Suriyeli, Iraklı göçmenlerin ihtiyaçları olanların listelerini istedik. Ve listedeki sıralarına göre mesela ailede baktık 1 erkek 1 kadın 7 tane kız iki tane erkek var, işte onlara göre ayırdık. İşte ne bileyim kıyafet yardımı bam güm “Buradan alın!” da demedik. Poşetledik bunları, yedi tane kız varsa 7 tane kadın montu bir tane erkek bir tane pantolon onlara göre poşetler yaptık sonra, böyle kişisel olarak hallettik hepsini, ondan sonra bunları adreslerine göre kamyonlarla herkese dağıttık.

Üniversite eğitiminde dersler sunum odaklı olduğu için lisans derslerinde yeteri kadar vatandaşlık konusunda kendini geliştiremediğini anlatan Murat, gençlik merkezindeki deneyimlerinin vatandaşlık anlayışına katkı sağladığına değinmiştir. Gençlik merkezinde hem sosyalleşmiş, hem de yardım faaliyetlerine katılmıştır.

Üniversite Sonrasında: Ülkedeki Durumu Önemseyen Vatandaş

Murat vatandaşlık eğitiminde, ülkesindeki insanlara ve olaylara duyarlı bir insan yetiştirmeyi hedeflediğini anlatmıştır. Vatandaş, sadece kendisiyle ilgili olan konulara değil, ülkesini ilgilendiren konulara da ilgi duymalıdır. Herkesin sadece kendisi ile ilgili konuları düşündüğü, kendi amacı peşinde koştuğu bir ülkede uzun vadede kargaşa çıkacak ve ülke kötüye gidecektir.

[...]duyarlı olmazsa, monoton bir insan yetişir, hiçbir şeyi takmayan, bencil insanlar yetişir. Ülkesini düşünmeyen, ülkesinde olanları düşünmeyen, başka insanları düşünmeyen sadece ben merkezli insanlar yetişir. [...] herkes kendini düşündüğü zaman ne bileyim, o benim param, o benim milletim, o benim hakkım dediği zaman, bu ortak bir halk da toplumda bir kaos ortamı oluşturur.

İdeal Vatandaşlık Anlatısı: Kendi Kararlarını Kendi Verebilmeli

Murat'a göre, Türkiye'de henüz demokrasinin gelişmemiştir ve insanlar düşünce, görüş ve önerilerini paylaşmaktan çekinmektedir. *Çünkü* Türkiye'de halen gelenekçilik vardır. İnsanlar belirli bir lidere veya geleneğe bağlı yaşamaktadır.

Biraz gelenekçi bir yapıdadır bu eğilim. Partileri suan futbol takımı gibi tutuyorlar. Hani ben yedi göbekten Fenerbahçeliyim. Babam da bunu bana aşıladı. Takım bizim millette çok fazla değiştirilmez ya, Fenerbahçelisindir, Galatasaray'a dönünce dönek diye dönersin. Ama siyasi parti böyle bir şey değil. A partisi 1950'li yıllarda çok iyidir. Gerçekten başındaki başkanı, yönetimdeki politikaları, eğitimdeki politikaları, askeri politikaları çok iyidir. Ama başkanı değişir, birazcık düşünceleri değişir. Ondan sonra sen oradan kayıp başka bir partiye verebilirsin.

Demokratik düşünmememiz, demokrasi ve cumhuriyetin ülkemiz için yeni kavramlar olması ve bu kavramların tepeden inme bir şekilde gelmesiyle ilgilidir. *O yüzden* insanlar bu kavramları henüz içselleştirememiştir. İngiltere'de insanlar demokrasi kavramı ile Magna Carta'da yani 1240'ta tanışmış ve zaman içerisinde demokrasiyi içselleştirmişlerdir. Yani, Türkiye'de insanların demokrasiyi içselleştirmesi için zamana ihtiyacı vardır.

Magna Carta ile ilk defa demokrasiye adım atmış adamlar. Bizim ilk demokrasi adımımız ne zaman Tanzimat Fermanı, Sened-i İttifak, Islahat Fermanı. Ta 19. Yüzyılda. Adamlar bize 700 yıl fark atmış neredeyse. Ve bazı şeyler, olgu olay mevzusu var ya, bir anda olur yavaş yavaş olur. Demokrasi olgudur, yavaş yavaş gelişen bir şeydir. O yüzden insanlara zaman tanımak lazım. Atatürk, ben kendimi Atatürkçü olarak tanımlardım, Atatürk'ü de çok seven bir insanım, düşüncelerini her zaman savunan bir insanım. Ama ne oldu,

saltanatla demokrasi ile yönetilen bir devlet bir anda yıkılıp demokrasiye geçilmeye çalışıldı.

Demokrasinin içselleştirilememiş olması insanların vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmelerini de zorlaştırmaktadır. Herhangi bir olay veya durumda insanların duyarlılıklarını ifade edebilmeleri gerekmektedir. Bu her zaman hoşgörüyü karşılanmadığı için insanlar tepkilerini dile getirmekten çekinmektedir.

Mesela ben, kendi düşüncemi savunacağım bir topluluk vardır, oraya gidiyordum, dışarı çıkıp eylem yapılacaktır. Eylemden kastım yürüyüş protesto etmek amaçlı bir şeyler yapılacaktır. Annem arar “Aman kalabalıktan uzak dur!”. “Bir şey patlar, bir şey olur!”, bilmem ne. Babam arar, “Aman uzak dur, uzak dur, kalabalıktan uzak dur, sen okuluna bak!” derler. Yüzde 90’ı böyledir.

Yine de vatandaşların yönetim süreçlerine dâhil olması gerekmektedir. Siyaset ve politika kavramlarını birbirinden ayıran Murat’a göre *siyaset siyasetçilerle ilgili* bir kavramdır. Politika ise vatandaşların yaşamlarını ilgilendiren karar ve düzenlemelerdir. Vatandaşlar kendilerini ilgilendiren konu ve kararlarda aktif olmalı, bunu da yerelde örgütlenerek yapabilmelidir.

Hani dedim ya siyaset konuşulduğu zaman ben bir sıkılıyorum, çünkü çok fazla bilgim yok diye, işte siyaset konuşulmuyor, politika konuşuluyordu. Neden çünkü bizde politika üretmeye çalışıyorduk orada. İnsanların yerelde kendini yönetebilme, kendi kararlarını kendi verebilme açısından kurulan bir sivil toplum kuruluşuydu. Ankara’dan bir milletvekilinin gelip şehirdeki bir parkın yapımında söz sahibi olmasını istemiyorum. Çünkü orada yaşayan ve orayı kullanan insanların söz sahibi olmasını istiyorum.

Tablo 10

Murat’ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
[...] Annem arar “Aman kalabalıktan uzak dur!”. “Bir şey patlar, bir şey olur!”, bilmem ne. Babam arar, “Aman uzak dur, uzak dur, kalabalıktan uzak dur, sen okuluna bak!” derler. Yüzde 90’ı böyledir.	Duyarlı ve katılımcı vatandaş	[...] Poşetledik bunları, yedi tane kız varsa 7 tane kadın montu bir tane erkek bir tane pantolon onlara göre poşetler yaptık sonra, böyle kişisel olarak hallettik hepsini, ondan sonra bunları adreslerine göre kamyonlarla herkese dağıttık.	Ankara’dan bir milletvekilinin gelip şehirdeki bir parkın yapımında söz sahibi olmasını istemiyorum. Ülkesini düşünmeyen, ülkesinde olanları düşünmeyen, başka insanları düşünmeyen sadece ben merkezli insanlar yetişir.	çok fazla siyasi konuşmalara girmem. [...] Çünkü Türkiye’de en yakın arkadaşların ailenle bile oturup konuştuğun zaman tartışma ortamından aşıyor
Biraz gelenekçi bir yapıdadır bu eğilim. Partileri şuan futbol takımı gibi tutuyorlar.		[...] yürüyüş protesto etmek amaçlı bir şeyler yapılacaktır. [...] bizde politika üretmeye çalışıyorduk orada.	[...] toplumda bir kaos ortamı oluşturur.	

Murat, demokrasinin ülkemizde içselleştirilemediğini düşünmektedir. İnsanlarının birbirine saygı duymamasının bunun bir göstergesi olduğunu düşünen Murat, yine de ülke gündemiyle ilgilenilmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca Murat, politikanın insanların

yaşadığı çevrede söz sahibi olmasıyla ilgili bir kavram olduğunu bu yüzden insanların politik olmaları gerektiğini anlatmıştır.

STK'lara Dair Anlatısı: İnsanlar Yaşamlarıyla İlgili Kararları Kendileri Almalı

Murat, üniversite eğitimi aldığı şehrin belediye başkanlığına bağlı gençlik merkezine gönüllü olarak katılmıştır. Burada gençlerin isteklerini dile getirme, bu yönde politikalar belirleme, yardım faaliyetleri geliştirme gibi etkinliklerde rol almıştır.

[...] sosyal sorumluluk projeleri yapıyoruz dediler. Ben de çok severim hani başkalarına yararlı olmak, ya da olmaya çalışmayı severim en azından. Gençlik politikaları, gençlerin isteklerini dile getirme, ne bileyim şu tenis kortu gençlere aitse, Ankara'dan bir milletvekili konuşmasın, şehirdeki gençler konuşsun, bunun hakkında kararları onlar versin, yerel olarak karar mekanizmasını güçlendirmekti.

Siyasetle politika kavramını birbirinden ayıran Murat, vatandaşların politik konularda, kendi yaşamını ilgilendiren konularda etkin olması gerektiğini vurgulamıştır. Katıldığı kuruluşun böylesi bir amaca hizmet ettiğini ifade etmiştir. Ne var ki, bütün vatandaşlar bu şekilde etkin olamamaktadır. Çünkü ülkemizde *demokrasi henüz içselleştirilememiştir*. Dolayısıyla insanlar protesto, eylem gibi faaliyetleri tehlikeli bulmakta ve kaçınmaktadır. Bu tür eylem veya protestolara katılmamız konusunda *çoğumuzun ailesi bu tür uyarılarda bulunmuştur*.

Tablo 11

Murat'ın STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Annem arar “Aman kalabalıktan uzak dur!”. “Bir şey patlar, bir şey olur!”, bilmem ne. Babam arar, “Aman uzak dur, uzak dur, kalabalıktan uzak dur, sen okuluna bak!” derler. Yüzde 90'ı böyledir.	Politik STK	[...] başkalarına yararlı olmak, ya da olmaya çalışmayı severim en azından. Gençlik politikaları, gençlerin isteklerini dile getirme, şehirdeki gençler konuşsun, bunun hakkında kararları onlar versin.	Ankara'dan bir milletvekili konuşmasın,	Direkt spesifik olarak örnek vermek gerekirse, işte onlar için kıyafet yardımı yapıldı.

Murat, STK'ların yereldeki durumu daha iyi eğildiğini, kararlara daha etkin çözüm bulabileceğini savunmuş ve STK katılımını önemseydiğini dile getirmiştir. Buna karşın ailelerin bu kurumlara karşı önyargısı veya mesafeli duruşu, gençlere de yansımaktadır.

Suriyeli Mültecilere Yönelik Anlatısı: Yerlerinde Olsam Ülkeme Bir An Önce Gitmek İsterim

Murat'a göre Suriyeli mültecilerin ülkelerinde savaş olduğu için ülkesinden ayrılmasını anlaşılabilir bir durumdur. Öte yandan mültecilerin dini bayramlarda ülkelerine dönebilmektedir. O halde ülkelerine temelli dönmelerinin önünde bir engel yoktur. Vatandaşların da Suriyeliler yönelik önyargıları bulunmaktadır. *Çünkü* Suriyeli mülteciler hakkında medyanın belirli bir *algı yaratmakta* vatandaşlar da bu algıya teslim olmaktadır. Murat kendisinin de medyada Suriyeli mültecilerin hırsızlık, gasp, yaralama gibi suçlara karıştığını izlediğini anlatmıştır. Bir başka şehirde yaşananları sadece medyadan öğrenebildiği için mülteciler hakkındaki haberler Murat'a da inandırıcı gelmektedir.

Bizim haberlerden duyduğumuz nedir, işte Suriyeli ev sahibini bıçakladı. Suriyeli parkta kavga ettiği arkadaşının boğazını kesti. Böyle bir algı yaratılıyor. En azından haberlerde böyle. Ee bizde haber izlediğimiz zaman böyle algılıyor. Böyle bir algı oluşuyor. Ben işte Hatay'daki, Gaziantep'teki, Diyarbakır'daki olayları birebir yaşayamam çünkü.

Medyadaki haberlerin etkisinde kalınmasının normal olduğunu düşünen Murat'a göre, mülteciler, istihdam piyasasını da olumsuz etkilemektedir. Suriyeliler, belirli bir işin gerektirdiğinden daha düşük bir ücret karşılığında çalışmaktadır.

-Türkiye'nin işçi potansiyelini düşürdü. Neden düşürdü? Çünkü ihtiyaçları var. Ben bir kafeye girdiğim zaman saati 10 liraya çalışıyorum. Onlar iki liraya çalışıyor ve benim işime engel oluyorlar. Neden çünkü piyasayı düşürdüler.

Tablo 12

Murat'ın Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Bizim haberlerden duyduğumuz Suriyeliler İstihdam Piyasası	Suriyeli mülteciler	-	[...] işte Suriyeli ev sahibini bıçakladı. Suriyeli parkta kavga ettiği arkadaşının boğazını kesti. Böyle bir algı yaratılıyor Onlar iki liraya çalışıyor ve benim işime engel oluyorlar	Ben olsam, aynı durum benim ülkemde olsa, ne bileyim ben de çok üzülürüm, ülkeme bir an önce gitmek isterim.

Murat, Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelmesinin normal olduğunu kabul etmekle birlikte medyada izlediklerinin mültecilere karşı önyargı geliştirmesine sebep olduğunu ifade etmiştir. Çünkü medyada Suriyelilerin gasp, hırsızlık gibi suçlara bulaştığını izlemektedir. Bununla birlikte yine Suriyeli mülteciler istihdam piyasasını olumsuz etkilemektedir. Sonuç olarak mültecilerin ülkelerine dönmeleri gerekmektedir.

5.2. A Üniversitesi

5.2.1. Burak

Üniversite Öncesi: Aşırı Muhafazakâr Akrabalarımın Etkilenmişim!

Burak üniversite eğitiminden önce aile çevresinde kurduğu ilişkileri anlatmıştır. Akrabalarının dünya görüşlerini anlatan Burak, üniversite eğitimine başladıktan sonra akrabalarının dünya görüşlerini eleştirmeye başlamıştır. Anne ve babası politik konularla ilgili değil, *sağ görüşlüler fakat aşırı muhafazakâr veya aşırı dindar değildir*. Akrabalarından özellikle bir bölümü *aşırı muhafazakârdır*. Dünya görüşleri de din odaklıdır. Burak üniversite eğitimine başladığında, akraba çevresinin bakış açısının sorunlu olduğunu fark etmiştir. Akrabalarının *radikal* bir bakış açısına sahip olduğunu anlatan Burak, olaylara yaklaşımlarının hatalı olabildiğini dile söylemiştir. Burak’a göre akrabaları, olayları *körü körüne* değerlendirmektedir. Öyle ki, *körü körüne inandıkları veya körü körüne yaklaştıkları* için gerçeklik algıları da bozulabilmektedir.

Mesela benim çevremden bir akrabamı örnek vereyim, adamın Facebook profili var, Facebook profilinde günlük paylaşım yapar, bir tane Yenilmezler diye bir film vardı, izlemişsinizdir belki, orada uçan bir gemi vardı. Uçak gemisi ama havada gidiyor bu, o gemiyi paylaşmış, bir partinin sayfasında görmüş, işte 2023te bu gemi yapılacak, ya bunlar harbi nasıl oluyor diyorum ya.[...] fotomontaj, Atak helikopter ile Altay karışımı bir şey, hem karada gidiyor, hem havada gidiyor, hem teröristi imha ediyor.

Körü körüne inanan insanlar Burak’a göre, farklı inanç veya dünya görüşünden olan kişilere karşı *olumsuz bir bakış açısına* sahiptir. Farklı kimlik veya görüşlere sahip *insanların doğru yolda olmadıklarını* düşünmektedir. Burak üniversiteye başlayana kadar kendisinin de bu görüşte olduğunu, yani körü körüne inanan bir kişi olduğunu fark ettiğini anlatmıştır. Üniversiteden önce *o cepheden insanların*, inançsız olduklarını düşündüğünü ama artık öyle düşünmediğini, ülkede yaşanan her kişinin inançlı olabileceğini, insanlara dışarıdan bakıp yorum yapmanın doğru olmadığını düşünmüştür.

Bir kere bende tecrübe oldu, arkadaşım vardı üniversite birinci sınıfta, saç sakal karışmış, küpeli müpeli diyordum içimden “Ya bu hayır gelmez!”. Sonra öğrendim ki, çocuk beş vakit namazındaymış ya, ondan sonra dedim ki, kendi kendime söz verdim hocam, o günden sonra, insanlar arasında asla ön yargılı olmayacağım.

Burak üniversiteden önce *aşırı muhafazakâr* akrabalarının da etkisiyle farklılıklara karşı ön yargılı olduğunu dile getirmiştir. İçinde bulunduğu *aşırı muhafazakâr* insanların Türkiye’nin farklı şehirlerinde de rahatlıkla gözlenebileceğini söyleyen Burak, *aşırı muhafazakar*

insanların farklılıklara karşı tahammülünün olmadığını, *yobazca* fikirlerinin olduğunu düşünmektedir.

Üniversite: Sol Görüşlü Vatandaşı Da Kazanmamız Lazım!

Burak farklı bir üniversitede (B Üniversitesi) bir yıl eğitim gördükten sonra şuan eğitimine devam ettiği A Üniversitesine geçiş yapmıştır. B Üniversitesi'nin % 90'ının *sol görüşlü* olduğunu söyleyen Burak, bu üniversitedeki ortama alışamamıştır.

% 90 zaten sol görüşlüydü üniversite, şehir her şey. Öyle bir şehir görmedim, İzmir'i geçerci sol görüşte. Tabi saygı duyuyoruz, böyle bir şey yapmıyoruz da. Çok böyle ne denir sosyal demokrat bir şehir. Aşırı.

B Üniversitesi'ndeki ortama alışamayan Burak, üniversitenin bulunduğu şehrin ailesine uzak olduğunu ve sınıftaki arkadaşlarıyla kaynaşamadığını söylemiştir.

[...] işte aileyi unutursan güzel, eve sadece sömestirda gidiyordum. Çok uzaktı yol, mesela arkadaş ortamı biraz şeydi, bizim sınıf da çok zor kaynaştı. Kaynaşma olmadı. Hiç arkadaşım yoktu benim sınıfta. Kimsenin adını bilmiyorum. (Kültürel farklılık) Bazen iyi bir şey, bazen de kötü bir şey oluyor. Mesela nasıl bir şey, uyuma, oranın kültürüne uyum sağlama aşamasında kötü bir şey oluyor. Mesela siz Ankara kültürü ile yetişmişseniz, bir İzmir'e gitseniz, biraz zor alışsınız, biraz yabancılık çekersiniz.

Bayındır Üniversitesi'nde *yabancılık çektiğini* anlatan Burak, A Üniversitesi'ne geçiş yapmıştır. A Üniversitesi'nin ailesinin yaşadığı şehre yakındır. A Üniversitesi'ndeki arkadaş ortamına daha çabuk alışmıştır. *Çünkü* buradaki arkadaşlarının daha *samimidir, bu yüzden zorluk çekmemiştir.*

-Burada kaynaşmam benim daha çabuk oldu. Burada çocuklar daha yakın. Daha samimi geldiler herhalde bana. Orası şöyle, şehir olarak güzel bir şehir. Ama çok yabancılık çektim yani.

Burak'ın farklı kültürlerle yaklaşımı gerek B Üniversitesi'nde farklı kültürlerle olan etkileşimi gerekse şuan ki eğitiminden etkilenmiştir. Üniversite eğitimi süresince farklı insanlarla karşılaşan Burak, onların kendisine anlatıldığı gibi *kötü* insanlar olmadığını, *bu ülkenin bir vatandaşı* olduklarını düşünmüştür. Dahası Burak, A Üniversitesi'nde Mahir hocasının değerler eğitimi dersinde anlattığı gibi, *o insanların da kazanılması gerektiğine* inanmıştır. *Her ne kadar sol görüşlü veya başka bir görüşlü de olsa, herkesin az da olsa dini inancı* olduğunu belirten Burak, insanları dışlamanın doğru olmadığını belirtmektedir.

-Üniversiteden sonra oldu hocam, o da bu yerin insanı, bu ülkenin vatandaşı o da, o da bu ülkenin insanı, uzaydan gelmedi ki bu ülkeye. O insan da uzaydan gelmedi sonuçta, bu toprakların, onu da kazanmamız lazım.

Burak, aşırı muhafazakâr bir çevreden üniversiteye geçtiğinde ön yargılarının olduğunu fark etmiştir. Bazı üniversite arkadaşlarına ön yargılı davranmış fakat yanıldığını öğrenmiştir. Bu tür olaylardan sonra herkesin bu ülkenin vatandaşı olduğunu, az da olsa dini değerleri olduğunu düşünüp onları ötekileştirmemek gerektiğine, onları da kazanmak gerektiğine karar vermiştir.

Üniversiteden Sonra: İnsani Değer Her Şeydir!

Burak, üniversiteden sonra vatandaşlık eğitiminde milli, insani ve dini değerleri öne çıkarmayı planlamaktadır. *Çünkü* her insanın bu değerlere ihtiyacı vardır. Dini ve insani değerlerin aslında birbirini tamamladığını belirten Burak, aslında milli ve insani değerlerin evrensel olduğunu, bütün ülkelerde geçerli olabileceğini söylemiştir.

Hocam insani değer her şeydir ya, şöyle bütün dünyada geçerli bir şeydir bu, mesela ben yalan söylemiyorsam, hırsızlık yapmıyorsam işte ne bileyim, kimsenin kul hakkına girmiyorsam, ben hem toplumda bir güvenilir ve saygın bir kişi şeyine derecesine gelirim, zaten dinen de din bunu emrediyor.

Burak, vatandaşın değer boyutunun önemli olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden vatandaşlık eğitiminde değer eğitime odaklanacağını belirtmiş, milli, insani ve dini değerlerin öğretimine önem vereceğini açıklamıştır.

İdeal Vatandaş Anlatısı: Gelişmek ve Yeniden Güçlü Olmak İçin Kendimizi Düzeltmemiz Gerekliyor!

Burak'a göre şuan Türkiye zor zamanlar yaşamaktadır. İçinde bulunduğumuz durum *dalgalı bir denize* benzetilebilir. Ülkede birçok sorun olduğunu vardır. Terör, dış baskılar, yönetim sisteminin değişmesi gibi gelişmeler sorun oluşturmaktadır. Bununla beraber, ülkemizde kurallara uymama gibi bir davranış çok yaygındır. Ülkedeki birçok sorunun kurallara uyulmadığı için ortaya çıkmaktadır. Terör, kapkaç, hırsızlık, tecavüz, taciz gibi sorunlarımız vardır. Vatandaşlar kuralları *bilmelerine rağmen uygulamamaktadır.*

Kurallara uyan ve (böylece) ülkesini-devletini koruyan kişi Burak'a göre ideal vatandaşır. Kurallara uyma davranışı, hem devletin şuan içinde bulunduğu *zor durumu daha da zorlaştırmama* hem de ülkenin daha iyi koşullara ulaşması için gereklidir. Bu yüzden vatandaşın *devletin kurallarına boyun eğmesi* gerekmektedir.

Hocam, bizim şuan yapabileceğimiz çok az şeyler var. Tutup da ülkede herhangi bir şey yapamayız. Yani şöyle, şimdiki yasalara biraz boyun eğeceğiz. Devletin çıkarlarını güdeceğiz. İşte yeri geliyor, dışarıya karşı devletimizi savunacağız, devletimize yükümlülük sorumluluklarımızı yerine getireceğiz, yapacak... başka bir şey yapamayız.

Devletin çıkarını düşünmemiz gerektiğini vurgulayan Burak, bunun yolunun kurallara uymak olduğunu dile getirmiştir. Kurallara uyulduğunda ve kurallara uymayanlara verilen cezalar artırıldığında, toplumsal sorunlar azalacaktır. Böylece devletin çıkarını yerine getirmiş olacağız. Günümüzde kurallara uymamız özellikle gereklidir. *Çünkü hem devletimiz zor zamanlardan geçmektedir hem de toplumsal sorunlar artış göstermiştir.* Kurallara uymayan, bu yüzden *devletin çıkarını ihmal eden kişi* aslında, toplumsal sorunların ortaya çıkması ve artmasına sebep olmaktadır. Ülkemizin diğer bir sorunu ise *dış baskılardır. Dış baskılar*, ülkemizin gelişmesini engellemiştir. Dış baskıların bazı ülkelerin amaçları doğrultusunda ortaya çıktığına inanan Burak, ülke tarihinde, atılımların *tuhaf* bir şekilde durdurulduğunu, bu durumu anlayamadığını dile getirmiştir.

Gelişmek ve yeniden güçlü olmak için kendimizi düzeltmemiz gerekmektedir. Çünkü geçmişte çok güçlü bir devlete sahiptik ve farklı kıtalarda topraklarımız vardı. Böylesine güçlü bir devletin mirasçısı olarak dünyaya yön vermemiz gerekmektedir. Kendimizi düzeltirsek bunu başarabileceğimizi düşünen Burak, insani ve dini değerlerimize sahip çıkmamız gerektiğini savunmuştur. % 99'u Müslüman olan bir ülkede yaşanmaması gerekenler yaşanmakta, olmaması gereken olaylar olmaktadır. Dolayısıyla insani ve dini değerlerimizi tekrardan öğrenmemiz gerekmektedir. Bu yolla kendimizi düzeltmemiz gerekmektedir.

Tablo 13

Burak'ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Geçmişimiz, Dış Baskılar, Zor Zamanlar Müslüman Ülke, Kurallara Uymayan Vatandaşlar,	Devlet ve toplumla ilgili kurallara uymak	Devletin belli bir kuralları vardır. Gerek anayasada belirtilen ger yani toplum huzurunu koruyan kuralları vardır. [...] yasa şunu yapmayacaksın diyorsa onu yapmamalı.	Eğer buna vatandaş uymazsa bir anarşi ortaya çıkar. Devletin uğraştığı bir sürü şey var şuan.	(Yasanın gerektirdiğini) Yapmayanlar çoğunlukta hocam
Köklü Millet Ve Güçlü Devlet.	Devleti koruyan vatandaş	Yani şöyle şimdiki yasalara biraz boyun eğeceğiz. Devletin çıkarlarını güdeceğiz işte, yer geliyor dışarıya karşı devletimizi savunacağız, devletimize yükümlülük sorumluluklarımızı yerine getireceğiz.	Devrim arabalarını üretmişiz, bir şeyler oluyor, yani ne olduğunu bilemiyoruz, araba pat proje iptal oluyor, aynı şekilde diğer projeler, silah fabrikası kuruyoruz (yine aynı oluyor)	Dış baskı, biraz engeller konulmuş yani
	Kültüre ve İnsani değerlere bağlı insan	Dini ve milli değerlere sonuna kadar bağlı, yani din eğitimi de, sonuna kadar olur, çünkü dinsiz bir toplum olamaz. [...] İnsani değerler de çok ön planda olurdu.	Hocam insani değer her şeydir ya, şöyle bütün dünyada geçerli bir şeydir bu mesela ben yalan söylemiyorsam... ben hem toplumda bir güvenilir ve saygın bir kişi şeyine derecesine gelirim, zaten dinen de din bunu emrediyor	Toplumda yaşananları görüyoruz hocam, hırsızlık, zina, tecavüz olayları, bunu insanlar, onu yapan bir insan olamaz yani..

Burak, Türkiye'nin toplumsal ve politik bakımdan *zor durumda olduğunu* ve *yabancı ülkelerin* Türkiye'nin iyiliğini istemediğini anlatmış, vatandaşların bu *durumu fark etmesi* gerektiğini hatırlatmıştır. Eskiden *güçlü ve büyük bir devlet* olduğumuz için bugün bulunduğumuz yeri daha iyi bir noktaya getirmeye çalışmamız gerekmektedir. Dolayısıyla vatandaş, devletin iyiliğini düşünerek duygu, düşünce ve eylemlerine *çeki düzen vermelidir*.

Suriyeliler'e Dair Anlatısı: Almamız Gerekliyordu, Aldık!

Burak'a göre Suriye'de savaş olduğunu ve insanların o bölgeden ayrılmasının anlaşılabilir bir durum. *Fakat* yetişkin erkeklerin kalıp ülkeleri için vatanları için savaşmaları gerekiyor. Öte yandan Avrupa ülkeleri Suriyeli mültecileri almak istememiştir. Fakat Türkiye'nin durumu Avrupa ile aynı değildir. *Bizim* Suriyeli mültecileri *almamız gerekiyordu*, bu yüzden *aldık*. Çünkü *bulunduğumuz coğrafya* ve *sahip olduğumuz tarihsel miras*, bunu *gerektiriyordu*. Ortadoğu'da, Kafkaslar'da veya Balkanlar'da benzer bir durum olsa, *biz yine kapımızı açarız*.

Tablo 14

Burak'ın Suriyeli Mülteciler Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Merkez, Anadolu yani medeniyetler beşiği Türkiye ve mülteci veren ülkeler	Tarihsel bağımız olduğu için kabul etmemiz gereken mülteciler	Hocam biz bu coğrafyada yaşadığımız için (kabul) etmek zorunda kaldık.	[...] askerlik çağında bir dünya kişi var [...] biz savaşıyoruz, onlar burada sefa sürüyormuş gibi bir algı var. Hocam tecavüz olayları, hırsızlık, gasp, hep mültecilerden oluyor diyorlar. Hep işte ne bileyim işsizlik oranları yükseliyor falan.	Toplum yozlaşıyor hocam, huzursuzluk çıkıyor. [...] Mahallemde herkes tanır, herkes selam verir, ben evimin yanına biri gelse, huzursuz olurum. Acaba yani, hırsız mı, terörist mi, katil mi, insanı huzursuzlaştırır.

Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye iltica etmesinin anlaşılabilir olduğunu düşünen Burak, anlayışı sadece yaşlı, kadın ve çocuklarla sınırlamıştır. Yetişkin erkeklerin kalıp savaştırmaması ve *bizim* onlar yerine gidip onlar için savaştırmamızı doğru bulmamaktadır. *Biz onlar için savaştırken için kalıp burada sefa süren* Suriyeli mülteciler ülkeye geldikten sonra toplumsal sorunlar artmıştır. Suriyeli mülteciler Türkiye'ye geldikten sonra hırsızlık, gasp, tecavüz gibi toplumsal sorunların arttığı söylenmektedir. Sonuç olarak *Suriyeliler geldikten sonra toplumsal huzur bozulmuştur*. Yozlaşma artmıştır.

- *Tamam niye almıyorlar felan filan da, birkaç hadiseden sonra Avrupalılara hak vermeye başladım. Hocam tecavüz olayları, hırsızlık, gasp, hep mültecilerden oluyor diyorlar. Hep işte ne bileyim işsizlik oranları yükseliyor falan. Onlardan dolayı elin adamı kabul eder mi, dışarıdan geleni etmez.*

Burak, Suriyeli mültecilere ve bölgedeki muhtemel diğer mültecilere karşı Türkiye olarak *tarihsel bir sorumluluğumuz* bulunmaktadır. Bu yüzden Türkiye farklı ülkeler gibi *kabul etmeme*, sınır dışı etme gibi uygulamaları tercih edemeyecektir. Fakat Suriyeli mültecilerden yetişkin erkeklerin *ülkeleri için savaştırmaları*, kalanlarında burada *uygun davranmaları* gerekmektedir.

STK'lara Dair Anlatısı: Ben Devletin Gözünde Tek Bir Bireyim

Burak, yardım dernek veya vakıflarının *devletin elinin ulaşamadığı* yerlere *uzanma* konusunda yararlı olduğunu düşünmektedir. Bireylere savaş, doğal afet durumunda yardım

götüren bu kurumlar gereklidir. İnsan hakları ve demokrasi temalı dernek/vakıfların durumu ise farklıdır. İnsan hakları ve demokrasi temalı dernek/vakıfların *aslında* gerekli olduğunu düşünen Burak, bu gibi dernek/vakıfların zaman zaman *amaçlarını aştıklarını* düşünmektedir.

Tablo 15

Burak'ın STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
İnsanların haksızlığa uğradığı durumlar	İnsan hakları, demokrasi vb amaçlarla veya isimlerle kurulan dernek, vakıfları	İnsanların yasalar ve demokratik haklarını aralamaları son derece önemli	Bu tür dernekler zamanla siyasi kurumlara dönüşmekte ve siyasete alet olmaktadır	Bu yüzden çok fazla işlevsel değildirler

Vatandaşların belirli bir haksızlığa uğradığında veya hak aramak istediklerinde bireysel olarak *çok fazla bir şey yapamayacağını* düşünmektedir. Çünkü vatandaş *devlete karşı bir şey yapamaz*. Sonuç olarak *tek bir kişidir*. Öte yandan *hak aramak isteyen kişiler* Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) yoluyla hak arayabilirler.

-Ben devletin gözündeki tek bir bireyim. Benim bir şey istemem, bir şey arz edeceğimi pek zannetmiyorum. Şuan en basit şekilde, BİMER, CİMER'e yazarım. Öyle talep ederim.

Burak, yardım amaçlı STK'ların *yararlı* olduğunu düşünürken politik STK'ların *farklı bir durumu* olduğuna değinmiştir. Politik STK'ların zaman zaman *sınırlarını aşmaktadır* ve *farklı amaçlar* gütmektedir. Bu yüzden *hak aramak isteyen insanların BİMER ve CİMER* gibi araçları kullanmaları gerekir. *Zaten tek bir vatandaşın devlete karşı bir etkisi* olamaz.

5.2.2. Gizem

Üniversite Öncesi: Etkinlik Dersimizde Bize Bayrağın Önemi Anlattı!

Gizem lise eğitimini tamamladıktan sonra bir dönem sınava hazırlanmamıştır. Üniversiteye 30'lu yaşlarında başlayan Gizem'e göre üniversite öncesi hayatı, *"ailesine biraz fazla bağımlı kalarak"* geçmiştir. Üniversite eğitimi öncesinde genellikle evde zaman geçirdiğini anlatan Gizem, üzerinde aile etkisinin fazla olduğunu belirtmiştir. Üniversite tercihlerini babasıyla yapan Gizem, aslında sosyal bilgiler bölümünü okumak istemediğini, ona kalsa farklı şehirlerde İşletme, İktisat gibi bölümler tercih edeceğini anlatmıştır. *Fakat*, üniversite

tercih sürecinde, babası yaşadığı şehirdeki üniversiteyi birinci sıraya yazmasını istediğini söylemiş, Gizem de öyle yapmıştır.

-Yani ailesi yönlendiriyor, seçeceği bölümü, okuyacağı ili, yapacaklarını. Gerçekten öyle ben konuşuyorum, konuştuğum herkesle de aynı şeyi konuşuyorum. Aileye bağımlı olmak bu değil mi, ben üniversite tercihini birinci gün yaptım. Babam bilgisayarın başındaydı, A Üniversitesi'ni ilk başa yaz dedi, mecbur yazdım.

Gizem'in üniversite eğitimine kadar olan vatandaşlık yaklaşımı şuan sahip olduğuyla benzerdir. İlkokul öğretmeninin derslerde anlattıkları o dönem için geçerli ve gerekli olduğu gibi bu dönemde geçerli ve gereklidir. İlkokul öğretmeni vatanını, milletini, bayrağını seven insanlar olarak tanımlamıştır. Bu yaklaşım Gizem'i halen etkilemektedir.

-Nasıl kalıcı olduysa bilmiyorum. Vatan sevgisi, bayrak sevgisi buna vakit ayırdı gerçekten. Etkinlik dersimizde bize bayrağın önemini anlattı, bayrak bizim için şereftir dedi, haysiyettir, namustur, sonra vatani anlattı. Ondan sonra neden meslek sahibi olmalıyız? Neden bu vatana hizmet etmeliyiz?

Gizem üniversite öncesinde vatandaşlığı vatan, bayrak sevgisi olarak tanımladığını, bu tanımın da ilkökul öğretmeninin anlattıklarıyla ilgili olduğunu söylemiştir. Vatandaşlığın bu tanımı geçmişte olduğu gibi bugün de geçerlidir.

Üniversite: Mahir Hoca Bize Yalan Söylemenin Ne Kadar Kötü Olduğunu Öğretmeye Çalışıyor!

Üniversite öncesinde genellikle evde vakit geçirdiğini anlatan Gizem için üniversite eğitimi, *evden çıkma* ve *bir meslek sahibi* olmaya dönük önemli bir adım olmuştur. Üniversite eğitiminden önce kendi yaşamını gözden geçirmiş ve *işe yarayan bir insan olup olmadığını* sorgulamıştır. Üniversite eğitimi, Gizem'e öğretmenlik mesleğine dair bilgiler kazandırmıştır. Dolayısıyla üniversite Gizem'e *meslek sahibi olma* fırsatı, *farklı insanlarla* bir araya gelip sosyalleşebileceği bir ortam sunmuş ve böylece onu *mutlu etmiştir*. Üniversiteyi kazanmasının çevresine karşı olumlu bir mesaj içerdiğini anlatmıştır. Gizem'e göre üniversiteyi kazanması ve burada başarılı olması, bireysel olarak önemli bir başarıdır.

Bu takdir değiştiği zaman siz de diyorsunuz ki "Aa toparladım.". Benim ablam, yine ablama gittik de, bir hikaye anlatmıştı bana, bir tane erkekle kadın geçinemiyorlarmış. Boşanmışlar bunlar geçimsizlikten, bir gün adam evlenmiş. İkinci eşinden de boşanacak, mahkemeye gitmiş. Mahkemeye bir gidiyor ki hâkim eski eşi. Boşandığı eşi okumuş, hâkim olmuş. Dedim ki ben niye yapamayayım. Ben niye başarılı olamayayım.

Üniversiteye başlarken sosyal bilgiler bölümü hakkında fikri yoktur *çünkü* sayısal bölüm

mezunudur. Dolayısıyla sosyal bilgiler eğitimi hakkında ve vatandaşlık kavramı hakkında bu kadar ayrıntılı bir bilgisi de yoktur. Üniversite eğitimi ile birlikte *Mahir hoca* sosyal bilgilerin ne olduğunu anlatmış ve değerler konusuna vurgu yapmıştır.

-Sosyal insanlara yönelik, Mahir hoca da bizi bilgilendirdi. Sosyal topluma ait her tür türlü bilgiyi veriyor bize, toplumda olan her türlü bilgi.

-Mahir hoca bize yalan söylemenin ne kadar kötü olduğunu öğretmeye çalışıyor. Merhametli olmayı, öğrencinin de bir insan olduğunu, ben bunları hiç düşünmüyordum yani. Buraya geleyim, kendi yakamı kurtarayım, öğrenci benim için önemli değil (düşüncesindeyim).

Üniversiteye başlamadan önce sosyal bilgiler bölümü hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmayan Gizem, üniversite eğitimi süresince insani değerlerin önemine dair yeni bilgiler öğrenmiştir.

Üniversiteden Sonra: Kendini Düşünen Kendi Çıkarları İçin Her Şeyi Yapar, Vatani Bile Harcar!

Gizem vatandaşlık eğitiminde vatan sevgisi ile birlikte değerler konusuna odaklanacağını söylemiştir. Öğrencilerinin merhametli olması, sadece kendini, kendi çıkarlarını değil, önce ülkesinin çıkarlarını düşünmesi gerektiğini düşünen Gizem, vatandaşlık eğitiminde değerlerin merkezde olacağını vurgulamıştır.

-Kendini düşünen kendi çıkarları için her şeyi yapar, vatani bile harcar, ben bu vatan için. Nasıl diyorlardı? “Vatan olmazsa ben olmam!” diyenler var ya. Kendini düşünürse sadece kendi çıkarı için kendi çıkarının peşinden koşarsa bir yerde hayatını harcamaz mı? Harcar ama başkalarını düşünürse her şeyi düzenli olarak yaparsa çıkarının peşinden koşmazsa, menfaatinin peşinden koşmazsa, o zaman daha yararlı bir vatandaş olmaz mı?

Vatanını sevmek, herkesin vatanına karşı, görev illa vergisini vermek, çalışmak değil. Vatanını sevmek, yani bilmiyorum, vatan sevgisi. Bu bize ilkokuldan beri aşılınmış bir sevgi. Seviyoruz burayı nedendir bilmiyorum ama.

Gizem, vatandaşlık dersini değerler eğitimiyle birlikte alacağını, değerlerin vatandaşların en önemli özellikleri arasında olduğunu söylemiştir.

İdeal Vatandaş Anlatısı: Ülkeyi Değiştirmek Siyasetçilerin İşi

Gizem, Türkiye’nin çevresinde ciddi sorunlar yaşayan insanlar olduğunu dile getirmiştir. Ülkemiz savaş ve yoksulluk gibi sorunlar yaşamamaktadır. Bu da *devletimizin başarısından* kaynaklanmaktadır. Eğer *devletimiz güçlü olmasaydı*, biz de Suriye ve Irak gibi olur, savaş ve yoksullukla baş başa kalırdık. Bu yüzden iyi vatandaşın devletini koruması ve devletini sahip çıkması gerekir. Gizem, çevresinde iki tür vatandaş grubu olduğunu anlatmıştır. Bir grup devlet yöneticilerine hakaret etmekte, diğer grup ise devlet yöneticilerinin iyi işler yaptığını düşünmektedir. Hakaret eden insanlara eğitim verilmesi gerektiğini söyleyen Gizem, eğitimin yaşı olmadığını dile getirmiştir. Hakaret etmenin doğru olmadığını, hakaret

etme davranışının partiler arasında bile olduğunu söylemiştir. Gizem’e göre insanlar ve aynı şekilde politikacılar, *güzelce konuşup anlaşmalı* ve *ülkeyi huzura kavuşturmalı*lar.

Devleti yönetenlere demiştim. Bazen vatandaşlar kalkıp da bu insan gitsin şöyle böyle, bazen sokaklarda söylemler duyuyoruz ya, bunu söylemek yerine daha güzel kelimelerle, o sokaktan bir bayan geçiyor, bir çocuk geçiyor örnek olmak adına dedim. Hani böyle konuşacağına sandığa gidersiniz, oyunuzu verirsiniz. Tercihinizi yaparsınız.

Bu şekilde konuşmanın kimseye faydası olmadığını anlatan Gizem, bir vatandaşın eğer *iyi vatandaş olmak istiyorsa*, bunu *işini iyi yaparak*, *devletine en iyi şekilde hizmet* ederek gerçekleştirebileceğini söylemiştir. *Çünkü* devletini sevmek ve devletini korumak bunu gerektirir. Vatandaşların temel sorumluluklarının *vatana millete hayırlı bir evlat olmak* olduğunu söylemiştir. Bunun dışında ideal vatandaş olarak *tek başına* başka bir şey yapamayacaktır. *Çünkü tek başına bir vatandaş en fazla oy kullanabilir*.

Bir vatandaş olarak şuanda gerçekten tek başıma gerçekleştirmem zor. Mesela ben bir sınıfa girdim, sınıfta 25 kişi var. 25 kişiye ancak hitap edebilirim. Topluma hitap edemem ki. O 25 öğrenci gider belki ailesi ile konuşur. [...]Tüm ülkeyi değiştiremem. Tüm ülkeyi kim değiştirebilir. Siyasetçiler program yaparlar. Siyaset gerçekten zor iş. İnsanları kontrol etmek zor bir iş.

Ülkede yapılacak bir değişikliğin vatandaşların bireysel çabaları ile olmayacağını, vatandaşların sadece *kendi işlerini yaptıklarını* anlatan Gizem, değişiklik yapmanın *politikacıların işi* olduğunu anlatmıştır.

Tablo 16

Gizem’in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
İçinde yaşadığımız, ateş hattındaki ülkemiz, yoksul ve savaş içinde ülkeler, güçlü devletimiz.	Devletini seven, en iyi şekilde hizmet etmek için işini iyi yapan vatandaş	Devletine karşı ve hem de yönetenlere karşı. İkisine birden ayrı değil aslında. Kim başa gelirse gelsin saygılı olmamız gerekiyor. Aslında ideal vatandaş derken hani topluma yararlı insan mesela, şöyle benim babam emekli oldu. 45 yaşında emekli oldu. Hala çalışıyor mesela.	[...] hani bazen haberlerde hakaretler falan duyuyoruz ya bunların olmasını ben istemiyorum. İnsanlar birbirleriyle konuşsunlar ama hakaret etmesinler.	Birlik ve beraberlik içerisinde, sabah kalktığımızda huzurla, pencerenizi açtığınızda sokaktan size istemediğiniz bir ses gelmiyor. İnsanlar huzurlu mutlu, herkes rahat.

Gizem Türkiye’nin *zor bir coğrafyada* yaşadığını belirterek, vatandaşların *devletin güçlü olmasına* katkı sağlamaları gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda *vatandaşlara düşen görev vatan sevgisi ve vatana hizmet* etmektir. Eğer vatandaş, *işini iyi yaparsa* ülkeye hizmet etmiş olacaktır. Gizem, bir *vatandaşın politik anlamda bir şeyi değiştiremeyeceğini*, ülkeyi yönetmenin yöneticilerin işi olduğunu anlatmıştır.

Suriyeli Mültecilere Dair Anlatısı: Bu Konuyu Şimdiye Kadar Kimseyle Konuşmadım!

Gizem, Suriyeli mülteciler konusunu *şimdiye kadar kimseyle konuşmadığını* anlatmıştır. Çünkü bu konuda görüş belirtmek istememiştir. Suriye’de savaş olduğunu bildiğini, Suriyeli mültecilerin kadın erkek ayırmadan vatan savunmasında bulunmaları gerektiği gibi yaklaşımları kabul ettiğini belirten Gizem’e göre olaya dini açıdan bakmak gerekir. “Kalıp savaşmalılar.” ve “Gelmemeliler!” gibi yaklaşımları anlaşılabilir bulan Gizem, Suriyeli mültecilerin artık ülkemizde olduklarını, artık bu gerçeği kabul etmemiz gerektiğini anlatmıştır. Dini açıdan olaya bakıldığında, bu toprakların gerçek sahibi yaratıcıdır. Bu yüzden Suriyeli mültecileri ülkeye kabul etmek zorundayız. Yine de Suriyeli mülteciler konusunun üzerinde bir karara varılmasının güçtür. Gizem bu konuda *başbakan olmak* istemediğini dile getirmiştir.

Gizem’e göre Suriyeli mültecilerin kabul edilip edilmemesi noktasında halkın ne düşündüğü de önemlidir. Bu konuda ne düşünüldüğünün referandum gibi bir yöntemle vatandaşlara sorulması gerekirdi. Fakat böylesi bir referandum için artık geç kalınmıştır. Çünkü bahse konu olan mülteciler artık gelmişlerdir. Gelen mültecilere de *gidin de ölün diyemeyiz*.

Tablo 17

Gizem’in Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Mülk sahibi Allahındır.	Bize sorulmadan ülkemize gelen/getirilen Suriyeliler	Hayır, Suriyeliler konusunda şöyle, onlar da gerçekten vatanını savunmalı ama geldiler. Geleni ne yapacağız, geri gidin ölün mü diyeceğiz? Gidin de ölün diyemiyoruz.	Herkeste şöyle bir söylem var, biz olsaydık kaçmazdık, evet biz olsaydık kaçmazdık, evet biz olsaydık kaçmazdık, çünkü yaşayabileceğimiz başka bir yer yok, ama geldiler ne diyebilirim ki, bir şey diyemiyorum.	Suriyeliler konusunu bugüne kadar ben hiç kimseyle konuşmadım, hep tarafsız kalmak istedim. [...] ne diyebilirim ki, bir şey diyemiyorum

Suriyeli mülteciler konusunda karar vermenin ve dolayısıyla bir görüş belirtmenin zor olduğunu anlatan Gizem, daha önce bu konuyu kimseyle konuşmadığını anlatmıştır. Gizem’e göre halkın bu konuda ne düşündüğü sorulduktan sonra mülteci kabul edilmesi gerekirdi fakat böyle bir uygulama yapılmadı. Öte yandan insanların ölmesini istemek de doğru değildir.

STK'lara Dair Anlatısı: Çok Da Bir İşe Yaradıklarını Düşünmüyorum!

Gizem, yardım amaçlı STK'ların *faydalı işlere imza attığını* belirtmiştir. TEMA, Kızılay gibi kuruluşların başarılı bir şekilde çalıştığını dile getirmiştir. Mesela Kızılay'ın sadece Türkiye'de değil, dünyada da yardım faaliyetleri yürüttüğünü, yani *din veya millet ayrımı* yapmadığını anlatmıştır. Politika ile ilgili STK'lar sorulduğunda, böyle dernek/vakıfları bilmediğini, tanımadığını söylemiştir. İnsan hakları, demokrasi temalı dernekler deyince *aklına zamanı çok olan insanlar geldiğini* belirtmiştir. Böyle kuruluşları bilmediğini ve arkadaşları ile bu konuları *hiç* konuşmadığını vurgulayan Gizem'e göre bu tür kuruluşların bazıları *boş ve işe yaramazdır*. Hatta bu tür derneklerden konuşunca aklına *sahtekâr insanlar* gelmiştir.

-Böyle deyince siz aklıma şimdi şey geldi, TV'de görmüştüm, internet üzerinde, dernek kurduk iş veriyoruz, üye olduk birilerini daha üye edin kandırma dolandırma herhalde, bunlarda da bazılarında var herhalde dolandırıcılık. Çok da bir işe yaradıklarını düşünmüyorum o yüzden.

Gizem *politikaya hiç* ilgisinin olmadığını belirtmiştir. Arkadaş ortamında bu tür konuların açılmadığını, bu konularda bilgisinin de olmadığını anlatmıştır. Politik STK'lar konusunda bilgi ve ilgisinin olmadığını, bu yüzden yorum yapmak istemediğini ifade etmiştir.

-Politika ile hiçbir bağım yok. [...] yok onlarla ilgili hiçbir bilgim yok, konuşmuyorum da ben arkadaş ortamında, hiç açıldığını hatırlamıyorum, ilgim yok ama bilgim olmadığı için bir şey diyemiyorum, hani bilgim olsa...

Tablo 18

Gizem'in STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Türkiye, sahtekarlar, işe yaramaz ve zamanı çok kişiler.	Politik STK'lar Bir bölümü Boş insanların kurduğu STK'lar	Bazıları böyle canı sıkılanların kurmuş olduğu dernek gibi geliyor, yararlı olanları var.	TV de görmüştüm, internet üzerinde, dernek kurduk iş veriyoruz, üye olduk birilerini daha üye edin kandırma dolandırma herhalde, bunlarda da bazılarında var herhalde dolandırıcılık.	Çok da bir işe yaradıklarını düşünmüyorum o yüzden. Onlarla ilgili hiçbir bilgim yok.

Gizem, yardım amaçlı dernek ve vakıfları yararlı bulurken, politika amaçlı dernek ve vakıfları bilmediğini, bu konu açılınca aklına sahtekâr insanlar geldiğini anlatmıştır. Politika amaçlı dernek ve vakıflarda rol alan insanların sahtekâr insanlar olabileceklerini söyleyen

Gizem, bu gibi kuruluşların işe yarayacağını düşünmediğini anlatmıştır. Ayrıca Gizem politika ile bir ilgisinin olmadığına sıklıkla değinmiştir.

5.2.3. Gözde

Üniversite Öncesi: Annem Öyledir Mesela Bir Şehit Haberi Olsun, O Açar Direkt Yasin’i Okuyabilir!

Gözde ailesinde ülke gündemine dair canlı bir ilgi olduğundan bahsetmiştir. Bir insanın görüşlerini sadece ailesinin değiştirebileceğine inanan Gözde, kendi görüşlerinin ailesinden etkilenmiş olabileceğini anlatmıştır. Babası, spor programları veya dizilerle ilgilenmezken, günün her saatinde haber programları izleyebilmektedir. Sadece belirli bir kanaldan değil, bütün kanallardaki haber programlarını takip eder. Ailesinin milli, manevi duyarlılığı olduğunu anlatan Gözde’nin annesi *her şehit haberi duyduğunda Yasin (Suresi) okur.*

-Annem öyledir mesela bir şehit haberi olsun, o açar direkt Yasin’i okuyabilir, ben bu çevrede yetiştim, liseye geldiğimde de yine aynı duygular hüküm sürüyordu zaten.

Üniversite eğitimi, Gözde’nin vatandaşlıkla ilgili görüşlerini değiştirmemiştir. *Çünkü lise eğitiminde de vatandaşlık konularında aynı şekilde düşünmektedir. Büyük bir lisede eğitim almıştır. Bu lisede her türlü insan vardır. Sağlığa zararlı ve yasaklı maddeler kullanan, okuldan kaçan, İstiklal Marşı okumayan öğrenciler gibi birbirinden farklı öğrenciler bulunmaktadır. Köydeki okulunda görmediği kadar çeşitlilik içeren bir okuldur. Öğretmenler arasında bile ülkeyi yeterince sevmeyen insanlar vardır. Mesele doğudan gelen öğrenciler İstiklal Marşı okunurken saklanmakta, okumamaktadır. Halbuki İstiklal Marşı’nın Türklüğü, bağımsızlığı yücelten, ülkede yaşayan kimseyi rahatsız etmeyecek bir marştır. Bu arkadaşlarıyla konuşmayı denemiş ama konuşma girişimleri tartışmayla sonuçlanmıştır.*

-İstiklal marşından kaçmayın niye kaçıyorsunuz, kaçacak bir şey yok diye. Ondan sonra bir iki arkadaşla daha tartıştım. Ama bu tartışma değil kültür. İşte dedi ki biz dedi uzun süredir iç içe yaşıyoruz. “Bu bizim kültürümüz aynı.” dedi. Oradan biri dedi ki “Yok!” dedi. “Bizim kültürümüz farklı sizinki farklı” dedi böyle. O şekilde bir laf dalaşı oldu.

Üniversite öncesi vatandaşlık görüşü vatan ve millet sevgisi olan Gözde, lisede ülkenin sembollerine saygı duymayan öğrencilerle karşılaşmış ve bu duruma anlam verememiştir.

Ailesinden vatan ve millet sevgisi aldığını anlatan Gözde, herkesin bu ülkeyi sevmesi ve kabul etmesi gerektiğine inanmaktadır.

Üniversite: Burada Daha Çok Hissediyorum!

Gözde, sosyal bilgiler öğretmenliği bölümünü “zorunluluk” sonucu tercih ettiğini anlatmıştır. Üniversite eğitimi önce polislik sınavlarında başarısız olan Gözde’nin asıl isteği polis olmaktır. Polis olma isteğinin yanında tarih ve coğrafya konularına ilgi duymaktadır. *Öğretmen olmak için sosyal bilgiler bölümünü tercih etmiştir.*

-Sosyal bilgileri şöyle biraz da zorunluluktan dolayı yazdım. Bölümle ilgileniyordum ama şöyle tarih, coğrafyayı sevdiğim için öğretmenlik hiç düşünmemiştim. Genellikle asker, polisti benim mesleğim.

Üniversite eğitimine başlarken sosyal ve akademik açıdan beklentileri vardır. Akademik açıdan zorlanacağını ama sonunda kendini geliştireceğini umduğunu belirtmiştir Fakat üniversite eğitimi beklediği gibi olmamıştır. Üniversite eğitiminde dersleri *kolay bir şekilde geçtiklerini, hiç zorlanmadıklarını* anlatmıştır.

- Üniversiteye gidince böyle akademik olarak kendini geliştirirsin, bol bol kitap okursun hani. Hep bize broşürlerini verirlerdi. Orada hep böyle şeyler yapardım. Gerçi sözelciyim ben de, kütüphane, laboratuvarlardan bir şeyler yapıyorlar. Burada çiçek dikeyoruz, o da güzel bir etkinlik ama çok rahat, bizim bölümle alakalı galiba. Yata yata geçiyoruz.

Gözde’ye göre, üniversite eğitimi vatandaşlıkla ilgili görüşlerini değiştirmemiştir. Fakat güçlendirmiştir. Şuan vatandaşlığı vatan, bayrak sevgisi ile tanımlamaktadır. Lisede de zaten böyle biridir. Fakat üniversite döneminde vatan, millet sevgisi konusunda daha duyarlı hale gelmiş ve duyarlılığı konusunda kendini geliştirmiştir.

-Lisede bu kadar düşüncelerimin arkasında değildim, ya da hep üzülürdüm mesela bir şehit haberi verildiği zaman hep vatanseverlik vardı, içimde ama burada daha çok hissediyorum, daha da çok hissediyorum.

Üniversite eğitimi sürecinde *şehit ailelerini ziyaret edip destek olmuş, onlar için dua toplamıştır.* Sosyal medyada şehitlerle ilgili bir kullanıcı hesabı açmıştır. Buradan şehitler hakkında insanlara isim, olay ve yer bilgisi paylaşmaktadır. Şehidin kaç yaşında olduğu, nereli olduğu, nerede şehit düştüğü, olayın nasıl gerçekleştiği gibi bilgileri sosyal medyadan yayınlamaktadır. Çünkü çevresindeki insanların şehitlere duyarlılığı yeterli değildir. Duyarsızlığı fark ettiği, gözlemlediği durumlarda öfkelenmektedir.

Şeydi hocam mesela bir Fırat Kalkanıydı, ben bu konularda biraz da hassasiyetim var. Söylemişim ya, o zaman kaç 30’lu bir şeydi galiba, bir gecede. Benim oda arkadaşım,

mesajlaşıyor ama kakır kakır gülüyor[...]gülüyordu, o zaman çok rahatsız olmuştum, dedim yani ben böyle insanlarla, bu tarz düşüncelerde duramam, dayanamam, yaşayamam, o zaman daha çok belirginleşti.

Şehitlerle ilgili her bir vatandaşın duyarlı olmalıdır. Çünkü askerler, bütün bir ülke için kendini feda eden insanlardır. Dolayısıyla, vatandaşlar şehitlerin ailesine, hatırasına sahip çıkmalı ve geride kalan insanlara destek olmalıdır. Çevresinde bu duyarlılığı göremediğini dile getiren Gözde, kendisinin bu amaçla çeşitli etkinlikler yaptığını anlatmıştır. Etkinliklerin merkezinde *şehit ailelerine destek olma, acılarını paylaşma* amacı bulunmaktadır. Bu amaçla, şehit olan askerler için *dua toplamakta, mezar ziyaretlerinde bulunmakta ve şehit ailelerini ziyaret etmektedir*. Bu etkinliklere sınıf ve okul arkadaşlarının da katılımını teşvik etmektedir.

Üniversiteden Sonra: Tarihine Değerlerine Düşkün Olması Gerekliyor

Gözde öğretmen olduğunda vatandaşlık eğitiminde vatan sevgisine önem vereceğini vurgulamıştır. Derslerinde tarihi konuları çokça kullanacağını belirten Gözde, milletini çok sevdiğini vurgulamıştır. *Türk deyince akan sular durmaktadır*. Türklerin dünya tarihinde ve İslam dininde *özel bir yeri* vardır. Öğrencilerinde Atatürk, bayrak, vatan, millet, Osmanlı gibi *milli değerlere karşı duyarlılık geliştirmeyi hedeflemektedir*.

-Ne bileyim böyle tarihine, değerlerine düşkün olması gerekiyor. Vatandaşlık öğreteceksin. Bunlar da var işin içinde, millet sevgisi, vatan sevgisi Atatürk sevgisini aşılacaktır.

-Yerde Atatürk'ün resmini görsün, Türk Bayrağı görsün onu alsın cebine koysun. Yukarı kaldırsın. Bu benim hoşuma gider, gördüğüm zaman.

Gözde, vatandaşlık eğitiminde milli değer ve tarihsel geçmişi hakkında öğrencilerinde duyarlılık oluşturmayı planlamaktadır. Çünkü Türklerin milli değerleri ve tarihsel geçmişinin özel bir yeri vardır.

İdeal Vatandaşlık Anlatısı: Şikâyet Ediyor, Dış Taraf da Ona Güç Veriyor!

Türkiye’de insanların eleştiri ve hakareti karıştırmaktadır. Eleştiri “doğruya doğru demek, yanlışla yanlış demektir”. Hakaret ise şeref ve onura yöneliktir. Vatandaşlık konusunda insanlar genelde hakareti tercih etmektedir. Bu yanlış bir tutumdur. Bunun yerine eleştiri yapılmalıdır. En doğru eleştiri biçimi ise sandıkta oy kullanmaktır. Ülkede eleştiren insanlar azınlıkta, çoğunluk hakaret edenlerdedir. Hakaretlerin belirli konularda çoğalmaktadır.

Örneğin Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti konusunda kimi insanlar Osmanlı Devleti ile ilgili konularda, kimi insanlar ise Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili konularda taraflı davranmakta, hakaret etmektedir.

Mesela bilmiyorum biraz şey olacak ama Osmanlı'yı seviyorlar, Atatürk'ü sevmiyorlar ya da tam tersi. Ben diyorum ki, ikisi de bizim manevi değerimiz, ikisi de bizim atamız, ecdadımız onun yanlışı vardır. Her insanın olabilir. Bu hiçbir şeyi değiştirmemeli, sen eleştirme, niye eleştiriyorsun ki, niye kötülüyorsun.

Hakaretlerin etrafında toplandığı diğer konu da ülkemizi, yabancı ülkelere *şikâyet eden* insanlardır. *Muhaliif* insanlar ve/veya *elit* insanlar Türkiye'de *büyük sorunlar varmış gibi göstermeye* gayret etmektedir. Aslında bu insanlar *oyuna gelmektedir*. Çünkü ülkemizin *kötülüğünü isteyen devletler* veya *dış mihraklar* muhalif veya *elit* insanları kullanarak sorunlu bir görüntü yaratmaya, yani *algı oluşturmaya çalışıyorlar*.

Ülkenin içindeki bazı siyasetçi olur, bazı bilim insanı olur, bunun farkında veya değil bilmiyorum. Bu tarz oyunları hani ülkesini, ne bileyim hani egosuna mı diyeyim zaafına mı yenik gösteriyor. Sonuçta yani ne bileyim, ülkenin içindeki huzur, benim kendi huzurumdan daha önemli diye düşünüyorum. Şikâyet ediyor, dış taraftan hani onlarda ona güç veriyor. O ona gaz veriyor, bir şeyler oluyor.

Bu yüzden ideal vatandaşın tarihi değerlerini bilmesi ve sahip çıkması gerekmektedir. Tarihsel mirasın farkında olan vatandaş aynı zamanda *ülkesini korumalı ve devletine sahip çıkmalıdır*. Bunun yolu ise *devleti ve milleti sevmekten* geçmektedir. Tarihsel değerlerimize hakaret etmek, onları aşağılamak veya *ülkemizde sorun varmış gibi davranmak*, ülkemizi farklı ülkelere şikâyet etmek problem yaratmaktadır.

Tablo 19

Gözde'nin İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
[...] özel bir konumda(yız), Allah'ın nazarında da özel bir konumda. Ondan sonra tarihte neler yaptığımızı, neler başardığımızı, çağ açıp çağ kapattığımızı (anlatırım). Tuzak kuran devletler, alet olan insanlar, devlete sahip çıkan insanlar.	Devletini ile ülkesini koruyan ve devlete ve ülkesine karşı sorumlulukları konusunda duyarlı olan vatandaş	En önemlisi bence, ülkeni sevmek ve en iyi derecede hizmet etmek, kendi menfaatine, kendinden çok ülke menfaatini düşünmek kendi geçmiş ve geleceğini düşünmek. (Onlar) Bizdeki gibi değil ya. Orada da var, hakaret olsun, eleştiri olsun var da. Hani bizim gibi sağa sola şikâyet etmiyorlar, ülkeyi küçük duruma düşürmüyorlar. Sonuçta ayaklanma orada da oluyor. Müdahale olsun olay olsun polis gaz sıkıyor onlar orada da oluyor ama bizdeki gibi göz önünde olmuyor.	Bir şey olsun hemen İnsan Hakları Mahkemesine gidiyor. Ülke içindeki sorunu oraya taşıyor. Benim kızdığım nokta o. Hani tamam çok büyük bir şey olur. Ülke gider, kan revan olur, gider söylersin hani, biz çözemiyoruz siz çözün diye.	Bizi dıştan yıkamıyorlar, biliyorsunuz, dış bir saldırı olduğunda herkes tek yürek oluyor. Tabiri caizse, ama şöyle tarihten günümüze kadar iç karışıklıktan dolayı yıktılar, bunu iyi biliyor, dış güçler...

Gözde, vatandaşların millet ve vatan sevgisi kazanması gerektiğini söylemiş, insanların hakaret ve eleştiriyi birbirine karıştırmaması gerektiğini vurgulamıştır. Çünkü çoğu insan birbirini ve tarihini kötülemeye çalışmakta böylece yabancı devletlerin oyununa gelmektedir. Bunlara kapılmayan vatandaş, ülkesi için çalışmalı ve ülkesinin geliştirmelidir.

Suriyeliler’e Dair Anlatısı: Bizim Nene Hatunlarımız Vardı!

Suriye’deki savaş ortamından kaçılmaması gerekir. Sadece yetişkin erkeklerin değil, kadınların da kalmaları gerekir. *Nene Hatunlarımız* kalıp savaştı. Bugün de aynı olmalıdır. Türkiye’ye iltica etmeleri doğru değildir. Diğer bir yanlış ise farklı şehirlere yerleşebilmeleridir. *Aslında biz yardımsever bir milletiz. Çünkü tarihin belirli dönemlerinde göçleri kabul ettik. Fakat Suriyeliler farklı bir millet, bu yüzden vatandaşlık almaları doğru değildir. Gözde, Suriyeli mültecilerin belirli bir şehirde (tampon bölge) kalmaları gerektiğini, buradan çıkmamaları gerektiğini düşünmektedir. Suriyelilere vatandaşlık verilmesi fikrini doğru bulmamaktadır. Suriyelilerin ülkemizde kalmaları halinde kültürümüzün bozulabileceğini, karışıklık çıkabileceğini anlatmıştır.*

Tablo 20

Gözde’nin Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Ülkemiz, vatanını bırakıp kaçanlar.	Kalıp savaşmaları gereken, farklı bir millet olan Suriyeliler.	Vatan orada dardayken tamam hani çoluk çocuk kadın falan geliyor.	Hepsinin sonuçta bizim Nene Hatunlarımız da vardı, sonuçta tepene de bomba yağdırırken biraz da savunma zor. Onlar da haklı ama kaçmaları da gerekmiyordu gibi bir şey.	Ya hocam her insanın kültürünün kendine özgü bir kültürü var ya, o kültür etkileniyor, etkiliyor. Ben etkilenmesin istiyorum.

Gözde, mültecilerin ülkelerinde kalıp savaşmaları gerekmektedir. Suriyeli mültecilerin belirli bir şehirde (tampon bölge) kalmaları gerektiğini, buradan çıkmamaları gerektiğini düşünmektedir. Suriyelilere vatandaşlık verilmesi fikrini doğru bulmamaktadır. Suriyelilerin ülkemizde kalmaları halinde kültürümüzün bozulabileceğini, karışıklık çıkabileceğini anlatmıştır.

STK'lara Dair Anlatısı: Seçimde Konuşursun, Olmadı Mecliste Konuşursun

Gözde, yardım derneklerine üye olduğunu ve bazı etkinliklere katıldığını anlatmıştır. Suriye, Halep’te yardıma muhtaç olan insanlar için maddi yardımda bulunduğunu anlatan Gözde, aynı zamanda üye olduğu dernek kapsamında sorumlulukla ilgili etkinliklere dâhil olmaya

çalışmıştır. Dernek üyelerinin içerisinde bulunduğu bir mesaj grubuna dâhil olmuştur. Dernek faaliyetlerinden haberdar olmaktadır.

-Ona kayıt oldum. Sonra Halep için ya bilmiyorum. Basit şeyler ama 5 liraya SMS vardı biliyorsunuz değil mi? Onu ben mesela birkaç defa SMS olarak gönderdim. Onu ekranıma aldım. Sosyal medyada paylaştım. Sırf örnek olsun diye.

İnsan hakları, demokrasi gibi temalara odaklanan dernek/vakıflar denince akla sokağa çıkan insanlar gelir. Böyle bir kurum bilmemektedir. *Sokağa çıkıp eylem yapan insanlar* hatta *provokatörlük yapan insanlar* böyle kurumlarla ilgili olabilir. Bu insanların siyaset yapma biçimlerini tasvip etmediğini söyleyen Gözde, *herkesin siyaset konuşmasının* da aslında doğru olmadığını belirtmiştir. *En doğru siyaset yapma biçimi Gözde'ye göre oy vermektir.* Öte yandan, tek bir kişi, vatandaş olarak bir şey yapamayacaktır. “En fazla CİMER’e yazabilir”. Dolayısıyla insan hakları, demokrasi temalı dernek/vakıflarla birlikte *sokağa çıkan* insanlar, yanlış bir şekilde siyaset yapmaktadır.

-Örnek olarak alıma şeyler geliyor. Böyle genellikle meydanlara çıkıp, pankart taşıyanlar var ya onlar geliyor aklıma, başka siyasi olarak .

- Ne için pankart taşıyorlar genelde?

- Ortalığı karıştırmak olarak düşünüyorum. Yani, farklı. Hocam, şöyle şimdi sokağa dökülenler genellikle şey oluyor, ne derler ortalığı karıştırmak, provokatörlük öyle yani. Pek bir siyaset, sonuçta siyasi hakkın vardır. Seçimde konuşursun, olmadı mecliste konuşursun. Bunlara gerek yok bence, lüzumsuz.

Tablo 21

Gözde'nin STK Anlatısındaki Ögeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Türkiye, ortalığı karıştıranlar, provokatörler, sokağa çıkanlar. .	Politik STK'lar	Böyle genellikle meydanlara çıkıp, pankart taşıyanlar var ya onlar geliyor.	[...]ne derler ortalığı karıştırmak, provokatörlük, öyle yani.	Bunlara gerek yok bence, lüzumsuz.

Yardım amaçlı STK'ları desteklediğini belirten Gözde, politika amaçlı STK'ları bilmediğini anlatmıştır. Bu STK'lar denince aklına *provakatör insanlar* gelmektedir. Bu insanlar aslında *ortalığı karıştırmak* istemektedir. Halbuki *yapmaları gereken tek şey oy kullanmaktır*. Zaten *herkesin siyaset konuşması* da doğru değildir.

5.3. Ç Üniversitesi

5.3.1. Fatma

Üniversite Öncesi: Düşünce Olarak Yeniliğe Açık Olmak Gerekir

Fatma, lise eğitimini aynı şehrin farklı bir bölgesinde almıştır. Yaşadığı (Taşhane) ve lise eğitimin aldığı (Yeşilevler) bölgeler dünya görüşü bakımından birbirinden farklıdır. Fatma, bu ayrımın kendisini etkilediğini belirtmiştir. Eğitim aldığı bölgenin *özgürlükçü ve farklılığa karşı saygılıdır*. Yaşadığı bölgede ise *farklılığa karşı kapalıdır*. Taşhane’de farklı olanlar bir şekilde *etiketlenmektedir*.

-O da çok dikkatimi çekiyor hocam, Taşhane’de oruç tutma çok fazla, herkes oruç, niyetli oluyor falan. Yeşilevler’de yemek de yiyen var oruç da tutan var. Kimse kimseye karışmıyor, sen niye yemek yemiyorsun diye. Ama Taşhane’de karışıyorlar. O zaten şöyle şöyledir gibi. [...] Yani farklılığa kapalılar.

Lise eğitimi aldığı bölgede *çok güzel değerler* öğrendiğini anlatan Fatma, seçme şansı olsa, burada yaşamak isteyeceğini anlatmıştır. Ailesinin yaşadığı yerde farklılıkların kabul görmediği, herkesin *birbirine benzemek zorunda olduğunu* anlatmıştır. Yaşadığı yeri *muhafazakâr* olarak tanımlayan Fatma, burasının *yeni fikirlere açık olmadığını* söylemiştir. Yeni fikirlerin kuşkuyla ve etiketlenmeyle karşılanmaktadır. Yaşadığı yer *muhafazakardır*. *Muhafazakârlık* kavramını, olaylara “dini” açıdan veya “kadercî” bir açıdan yaklaşmakla ilgilidir. Lise eğitimini aldığı yer ise *sola yakındır*. *Solcular* ise Fatma’ya göre, özgürlük kavramına önem vermektedir.

-Birisi daha muhafazakar, daha kapalı, giyim olarak değil, düşünce olarak yani yeniliğe açık olmayan aynı düzeyde gitmek isteyen diğeri ise daha nötr uç noktalara da açık gibi geliyor bana. O yüzden orayı daha çok seviyorum, düşünce olarak herkesin aynı olması istenilen herkesin birbirine benzediği, eğer benzemiyorsa böyle bir bakışmalar, işte konuşmalarla o kişiyi o yapmak, etiketlemek gibi.

Fatma, lise eğitimini yaşadığı çevreden farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip bir bölgede almış ve buradaki bakış açısını gözlemiştir. Yaşadığı çevre ile lise eğitimini aldığı çevre arasında kültürel bir fark olduğunu fark etmiş ve yaşadığı çevrede aslında bakış açısı kavramına önem verilmediğini anlamıştır. Lise eğitimini aldığı çevrede insanlar etiketlenmeden, özgürce yaşamlarını sürdürmektedir. Buna karşın yaşadığı çevrede insanlar birbirini kontrol etmekte, farklı olan, davranan insanlar diğerleri tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılmaktadır.

Üniversite: Aileme Doğruyu Anlatmaya Çalışıyorum

Üniversite eğitimine başlarken, sosyal bilgiler eğitimi bölümü hakkında bilgisi yoktur. Gelecek kaygısı ile sosyal bilgiler bölümüne *yönlendirilmiştir*. Lisede ve daha öncesinde vatandaşlık kavramıyla ilgili değildir. Üniversitede derslerde, sınıfta ve arkadaş grubunda *politik konular* geçmiş ve hatta bazen kendisini bu tür *konuların içerisinde bulmuştur*. Fatma'nın *politik konular* ile işaret ettiği konular, *muhafazakârlık, solculuk, bakış açısı, toplumsal cinsiyet, seçimler ve medya* olmuştur.

-Şey ben üniversiteye kadar hiç siyasetle tanışmadım, o yüzden lise benim için daha insancıl daha sevgi saygı para pul gezmek tozmaktı. Ben üniversiteye girdiğimde siyasetle tanıştım. O yüzden onun başlığı daha farklı olurdu.

Üniversite öncesinde farklı politik görüşlere karşı ön yargılı olduğunu düşünmemiştir. Üniversiteye başlayıp *sağcı, solcu, fark etnik kökenli* arkadaş gruplarıyla karşılaşp iletişim kurunca aslında onlar hakkında ön yargıya sahip olduğunu anlamış ve empati yaparak ön yargısını aşmıştır. Derste yaptıkları *empati* etkinliğini anlatan Fatma, kendisini başkası yerine koyup bu şekilde düşünmüştür. Bu etkinlik sonucunda bir grup için iyi olan şeyin diğer grup için *yıkım* olacağını fark etmiştir. Sınıf arkadaşlarının farklı etnik kökenden olmasının, belirli *bir çevrede yetişmesinin* onları *dünya görüşü* olarak farklılaştırdığını düşünmüştür. Dolayısıyla, onların da bir *bakış açısı* olduğunu fark etmiş ve saygı duymaya başlamıştır.

-Karşı taraf açısından tekrar düşünebiliyorum. Lisedeyken tek yönlü düşünüyordum, tek bir bakış açısına sahiptim, belki yaşımdan dolayı bilmiyorum, şuan daha iyi. [...] Çok fazla kültür, çok fazla düşünce, bir arada yaşayabildiğini, bir arada barınabildiğini herkes tarafından empati yapılarak neler hissedilebileceğini fark ettik. Her görüşün iyi de olabileceğini kötü de olabileceğini fark ettik.

Üniversite okumanın Fatma için farklı anlamı daha bulunmaktadır. Üniversiteyi kazanmak Fatma'nın aile içerisindeki *prestijini artırmıştır*. Üniversiteyi kazandıktan sonra ailesi ve yakın akraba çevresinin takdirini kazanmıştır. Üniversite eğitimi sürecinde politik açıdan ve dünya görüşü açısından bilinçlendiğini düşünen Fatma, artık ailesini *bilinçlendirme* konusunda bir *sorumluluk hissettiğini* anlatmıştır. *Çünkü doğrusunu bilirken yanlışla katlanmak çok zordur.*

-Komünizm ne demek sence diyorum. İşte araştır falan yapıyor. Faşizm ne demek? “O kötü bir şey.” diyor. “Neden kötü bir şey bana açıkla.” “Sen” diyor “öğretmensin sen açıkla.”, Hani ya da diyorum hani savunduğu kişi “X kişinin baba” diyorum “Bak böyle böyle yapıyormuş farkında mısın?” “Hayır!” diyor. “Gözünle gördün mü?” İşte sorgulanmasını istemiyor. Biz sürekli çatışma yaşıyoruz.

-Mesela öğretmenlikte diyelim cinsiyetçi yaklaşım mesela, ben mesela diyorum ki bayan kelimesini kullanma. Neden? Anlatıyorum. Hani olsun diyor kullanayım, bu bir cinsiyet için şey yani, aşağılayıcı ama bunu göremiyor. Aşağılayıcı olduğunun farkında değil. “Ben sana

kibarca bayan diyorum!” diyor. “Kibarım!” diyor. Onun arkasına sığmıyor. Ben doğruyu anlatmaya çalışıyorum.

Ne var ki, ailesi ve yakın akrabaları, üniversite okumanın meslek sahibi olmak bakımından değerli olduğunu düşünmektedir. Fakat Fatma, üniversite eğitimiyle birlikte artık bilinçlendiğini ve lisedeki Fatma olmadığını inanmaktadır.

-Çünkü ailemde de cinsiyetçilik yapıyorlar, kendi annem babam o kadar yapmıyor, onlara bir şey demiyorum buradan, ama mesela bir üst akraba seviyem, teyzem veya anneannem falan erkeğe daha farklı davranıyorlar, kıza daha farklı davranıyorlar. Erkeğin erkekten olan torunlarına daha farklılar.

-Azarlanma gibi şeyler oluyor. Mesela dün ütü muhabbeti vardı teyzemin eşi diyor ki hani “Ütüyü kadın yapsın ben çalışıyorum. Ben dinleneceğim.” muhabbetine başladı. Ben de dedim ki “Kadına zimmetli mi ev işleri, tapulu mu olarak doğuyoruz biz?”

Fatma’nın üniversite eğitimi ile öğrendiklerini aile ortamına getirmesi hoş karşılanmıştır. Taşhane çevresinde bilinmeyen ve değerlendirilmeyen bakış açılarını gündeme getirmesi durumu daha zor hale sokmaktadır. Fatma, çözümünü sessiz kalmakta ve *onlar haklıymış gibi davranmakta* bulmuştur.

-Tartışmıyorum çünkü artık ben yoruluyorum. Ben, babamla denemiştım anlatmıştım, para cezası uyguladığı için yapmıyorum. Diğerleriyle de yani gerçekten dışlanıyor gibi oluyorum, konuşmuyorum, böyle bir fikrimi söylediğim zaman önemsenmiyorum. [...] *tamam dedim, sen haklısın, konuşmadım o yüzden.*

Fatma, üniversite eğitimi sürecinde gerek derslerde gerekse arkadaş çevresinde farklılıklara yönelik farkındalığının arttığını ve empati yaptığını anlatmıştır. Farkındalığı toplumsal cinsiyet konularını da içermektedir. Fatma bu gibi konuları aile içerisinde gündeme getirip ailesinin ve yakın çevresini bilinçlendirme gibi bir sorumluluğunun olduğunu hissetmektedir. Fakat ailesi Fatma’nın bakış açısını kabul etmemekte hatta bazı durumlarda Fatma’ya tepki göstermektedir. Fatma bu gibi deneyimler sonrasında artık bir şey anlatmamaya karar vermiş, sonraki süreçte ise onlar haklıymış gibi davranacağını anlatmıştır.

Üniversite Sonrasında: Kabul Edip Saygı Duyarsak Aşarız

Lise eğitiminde ve üniversite eğitiminde farklı bakış açılarını fark ettiğini ve bunları kabul ettiğini, saygı duyduğunu anlatan Fatma, vatandaşlık eğitiminde çocukların birbirilerini *kabul etmeyi, sevmeyi ve mutlu olmayı* öğrenmeleri gerektiğini anlatmıştır.

-En önemlisi saygı, her zaman her ilişkide saygı çok önemli çünkü ne kadar farklı olursak olalım, bunu kabul edip saygı duyarsak aşarız bu durumları, saygı her zaman olmalı.

-Bilinçli değer veren saygı duyan, hoşgörülü, mutlu huzurlu insan yaşamına götürecek. Her şey eğitim, para her şey şu değil, önceliğimiz bence insan olmalı. İnsani değerler olmalı. Ve

birbirini anlayabilen, hoşgörülü, sevmesini bilen, sevmese de saygı duyan insanlar yetiştirebilmek olmalı.

Fatma'ya göre öğrencilerin en temelde farklılıkları tanıma, kabul etme ve saygı duyma gibi becerilere sahip olması gerekmektedir. Çünkü ülkemizde birçok farklılık bulunmaktadır. Farklılıklara saygı duymadığımızda çatışma yaşamamız kaçınılmazdır.

İdeal Vatandaşlık Anlatısı: Tek Düzeye Bakış Açısına Sahip Olduğumuz İçin İkinci Bir Görüşü Pek Benimseyemiyoruz

Fatma, çevresinde vatandaşlık konusunda *tek düze bir bakış açısı* olduğunu anlatmıştır. İnsanlar, kendi bakış açısını savunmakta ama diğer bakış açılarını anlamaya çalışmamaktadır. Bu doğru değildir. Herkesin bir bakış açısı vardır ve bunun fark edilmesi gerekmektedir.

-Şuan biraz daha tek düze bakış açısına sahip olduğumuz için ikinci bir görüşü pek benimseyemiyoruz ülkemizde, bu olabilir. İşte evden mesela örnek vereyim, a partisi b partisi, a partisi asla doğru bir parti değildir mesela.

Vatandaşların bakış açısı kavramını bilmesi ve hayatına uygulaması gerekmektedir. Belirli bir yerde doğan, belirli bir eğitim alan insanların eğitimi, onların *bakış açısını etkileyebilmektedir*. Dolayısıyla, bir yerde doğan ve belirli bir ailede eğitim alan bir insanın *bakış açısının farklı olması gayet doğal* bir durumdur. Öte yandan farklı bakış açılarını görmek ve değerlendirmek Fatma'ya göre olaya dair değerlendirmelerimizi de geliştirecektir.

Tablo 22

Fatma'nın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Herkesin kendi görüşünü, tek doğru görüş, diğerlerini ise yanlış görüş olarak gördüğü yer, aile ortamı.	Farklılığa saygı duyan, onu kabul eden vatandaş	Şuan biraz daha tek düze bakış açısına sahip olduğumuz için ikinci bir görüşü pek benimseyemiyoruz ülkemizde.	Ben farklı bir yorum yaptığımda hemen damgalama işi dinsizleştin, değiştin tepkileri alıyorum.	Ve birbirini anlayabilen, hoşgörülü, sevmesini bilen, sevmese de saygı duyan insanlar yetiştirebilmek olmalı.

Fatma, vatandaşlık konusunda farklılıklara saygı kavramını öne çıkarmıştır. İnsanlar eğitim, dil, din, cinsiyet bakımlarından farklıdır. Ülkemizde bir çok farklılığın bir arada yaşadığını

dile getiren Fatma'ya göre, insanlar bu farklılıklara tahammül edememekte, onları yok saymayı tercih etmektedir.

STK'lara Dair Anlatısı: Günümüz Şartlarına Göre Hiçbir Partili Görünmek İstemem

Fatma, Topluma Hizmet dersi kapsamında LÖSEV'e gittiğini ve burada etkinliklere katıldığını anlatmıştır. LÖSEV'de belirli bir organizasyona hazırlık çalışmalarında görev almıştır. Bu kuruluşa maddi destek sağlamaya çalışmış, *yardım etmek onu mutlu etmiştir*.

- LÖSEV'i kastetmişim yapıyorum yapmak da isterim çünkü çok mutlu oluyor. Farklı bir şey, bir de para almamak da, yapıyorum ama para için yapmıyorum, bu beni tatmin ediyor.

Öte yandan politik STK'ların işlevi yoktur. Politik STK'larla ilgili soruya siyasi partilerle STK'ları ayırmadan cevap vermeyi tercih etmiştir. Siyasi parti veya STK arasında bir ayrıma gerek yoktur. Türkiye'de bu tür işler *tehlikelidir*, insanlar *takım tutar gibi görüş* savunur. Belirli bir kuruma üye olmak, *damgalanma* veya *etiketlenme* yaratır. *Etiketlenmek istemediğini* söyleyen Fatma, şuan veya öğretmen olduğunda, böylesi kurumlara üye olmak istemediğini belirtmiştir. Çünkü Fatma'ya göre, belirli bir *partili görünmek*, kişinin *meslek hayatında olumsuzluklar yaşamasına* sebep olabilir.

-Etiketlenmek istemiyorum. Günümüz şartlarına göre hiçbir partili de görünmek istemem, a b c x partisinden. Çünkü insanlar bu hani bu vardır ya takım tutar gibi parti tutmak. İdeolojilerden ziyade çıkarlarına göre hareket edildiği için her an her şey olabileceği için kendimi riske atamayacağım için işsel anlamda hiçbir partide görünmek istemem.

Tablo 23

Fatma'nın STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
İnsanlar bu hani bu vardır ya takım tutar gibi parti tutmak.	Politik STK'lar	Bir bağlantım yok. (üye değilim.)	Etiketlenmek istemiyorum.	Hiçbir partide görünmek istemem.
İdeolojilerden ziyade çıkarlarına göre hareket edildiği için.				Riske atamayacağım.

Yardım amaçlı STK'ların yararlı olduğunu ve bu kurumlara katılmanın onu mutlu ettiğini anlatan Fatma, politik STK'ların işlevsel olmadığını anlatmıştır. Politik STK ve partilere katılmak, Türkiye'de insanları etiketlenmenin en kolay yollarından biridir. Etiketlenme ise bireyin meslek hayatını olumsuz etkilemekte ve tehlikeye atmaktadır. Bu yüzden bu işlere girmeyi tercih etmemektedir.

Suriyelilere Dair Anlatısı: Bence Gelebilirler De, Kalabilirler De, Vatandaşlık Da Alabilirler

Vatan savunmasında kadın erkek ayrımı yoktur. Dolayısıyla erkeğin kalması kadının gelmesi gibi bir karar doğru değildir. Öte yandan insanların *ne için çıktığı ve kimin kime karşı savaştığı belirsiz olan bir savaşa* katılmak istememesi anlaşılabilir. Dolayısıyla Suriyeli mültecilerin bir başka ülkeye gitmesi normaldir. Öte yandan *bu toprakların kendi özel malı olmadığına* inanan Fatma, Suriyelilerin Türkiye'ye gelmesinde hiçbir sorun olmadığını belirtmiştir. Aynı şekilde Suriyeli mültecilerin isterlerse vatandaşlık da alabileceğini ifade etmiştir.

- Ya bence gelebilirler de, kalabilirler de, vatandaşlık da alabilirler, sonuçta ben doğarken bu toprakları ben getirmedim veya bir başkası getirmedi, bana ait değil. O da sahip olabilir, ha bu "Ben buradayım, o çıksın!" gibi "Burası benim evim!" gibi düşünmüyorum da. Dünya herkese ait, herkes her yerde yaşayabilmeli bence.

Suriyeli mültecilere yönelik ön yargı olduğunu anlatan Fatma, buna karşı dikkatli ve *nötr* olmamız gerektiğini söylemiştir. *Çünkü* ön yargılı davranmanın gerçeği görebilme konusunda sınırlılık yaratabileceğini anlatmıştır. Suriyeli mültecilerin hırsızlık, gasp vb. suçlarla *damgalanmaktadır*. Bu *damga* bütün Suriyelilerin bu tür insanlar olduğu gibi bir ön yargı oluşturmaktadır. Bu yaklaşım doğru değildir. Nötr olunması gerekmektedir.

-Toplumumuz tarafından zaten dışlanıyorlar, zaten damgalandılar, hırsızlar felan tarzında, daha ucuza çalıştırılmaları da kötü bir adaptasyon sürecine sebep oluyor.
-Damgalamak bence ön yargıyla yaklaşmak kötü bir şey, direkt bir insana bu budur şeklinde yaklaşırsak, onun diğer özelliklerini görmememize sebep olur. Tabi ki kötüsü de vardır. İyisi de vardır ama biz nötr olmalıyız.

Tablo 24

Fatma'nın STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Bu toprakları ben getirmedim veya bir başkası getirmedi. Bana ait değil.	Suriyeli Mülteciler	Ya bence gelebilirler, kalabilirler de, vatandaşlık da alabilirler.	Damgalamak bence ön yargıyla yaklaşmak kötü bir şey, direkt bir insana bu budur şeklinde yaklaşırsak, onun diğer özelliklerini görmememize sebep olur.	Tabi ki kötüsü de vardır. İyisi de vardır ama biz nötr olmalıyız.

Suriyelilerin Türkiye'ye iltica etmesi Fatma'ya göre insani bir durumdur ve normaldir. Bu toprakları, mültecilerle paylaşmak da aynı şekilde normaldir. Bununla birlikte Suriyeliler hakkında oluşturulan ön yargı konusunda vatandaşların duyarlı olması gerekir. Çünkü bu haberler olayın sadece bir yönünü vermektedir.

5.3.2. Gülay

Üniversite Öncesi: Taraf Olmak İçin Taraf Oluyorlar

Gülay'ın üniversite eğitimine kadar *vatandaşlıkla* veya *politika* ile ilgili bir bilgisi yoktur.

- [...] *ideal vatandaş gibi şeyim yoktu, düşüncem yoktu, vatandaş olma gibi şeyim yoktu, üniversiteye geçince fark ettim, işte oy vermeye başlayınca fark ettim.*

-[...] *lisede ben siyasi şeyler düşünmezdim, çünkü umrumda olmazdı. Hala da öyle çok da umursamam ama liseye göre daha bilinçliyim, daha bilgiliyim.*

Vatandaşlık ve politik konuları birbiriyle ilişkili konulardır. Lise eğitimini tamamladığı sınıfta kendilerini *sağcılar* ve *solcular* olarak isimlendiren iki grup olduğunu anlatan Gülay, lise döneminde kendini herhangi bir gruba ait hissetmemiştir. İki gruba da kendini ait hissetmeyen Gülay, bu dönemde *ortada bir görüşe* sahip olduğunu belirtmiştir. O dönemde vatandaşlıkla ilgili *hiçbir şey bilmediği için* herhangi bir gruba, içeriğini bilmediği için, girmek istememiştir.

-Hiçbir görüşe adapte olamıyorum sürekli çünkü herkes birbiriyle çatışma halinde kimse bir şey bilmiyor. Ama herkes o görüşü savunuyor, tam anlamıyla bir görüşleri yok. Aslında herkes bir görüş, taraf olmak için taraf oluyor. O yüzden öyle. Boş yani.

-Sen niye onlar gibi olmadın?

-Çünkü hiçbir şey bilmiyorum. İki görüş hakkında da bilgim yok. Bilgim olmadığı için ne tarafa çekersem o tarafa gider, modunda oluyor insan o yaş grubunda.

Gülay, üniversite öncesinde vatandaşlıkla ilgili konular hakkında bilgi sahibi değildir. Vatandaşlıkla ilgili üniversite öncesinde hatırladığı konular ise lisedeki sınıfında gözlediği gruplaşmadır. Sınıfta kendilerini sağcılar ve solcular olarak adlandıran iki grup bulunmaktadır. Gülay, bu grupların neyi savunduklarını bilmediklerini düşündüğü ve bu gruplara bağlanmak için bir sebebi olmadığından bir taraf seçmemiştir.

Üniversite Eğitimi: Daha Saygılı Daha Özgürlükçü Bir Ortam Var

Gülay, sosyal bilgiler bölümünü, *meslek sahibi olmak* için tercih etmiştir. Tarih ve coğrafya konularına olan ilgisi, tercihini kolaylaştırmıştır. Üniversiteye başlarken vatandaşlıkla ilgili bilgisi olmayan Gülay, üniversitede vatandaşlık konuları hakkında bilgi sahibi olmuş ve üniversitede bakış açısı değişmiştir. Ç Üniversitesi'ndeki diğer katılımcılar gibi Gülay da

burada eğitim almaktan mutludur. Çünkü o da burada *değerli hocalardan önemli dersler almış* ve bakış açılarını geliştirmişlerdir. Fatma ile *yakın arkadaş* olan Gülay ve diğer 4 arkadaşıyla birlikte vatandaşlıkla ilgili konuları konuşmaktadırlar. 6 kişilik grupları farklı şehirlerden ve kültürlerden gelen arkadaşlarından oluşmaktadır. Örneğin bir *arkadaşın ailesi dindar* iken, diğer *arkadaşın ailesi muhalefet partisine* oy vermektedir. Farklı kültürlerden gelen arkadaşların oluşturduğu bir arkadaş grubuyla vatandaşlık konularını ele aldığı için farklı bakış açılarını gözlemleyebilmiştir.

-[...] *empati yapabiliyoruz hocam, farklı görüşlerin, bizim düşünemeyip karşı tarafın da düşünebildiğini görüyoruz sürekli oluyor bu.*

-*Hiç farklı görüş yok gibi geliyor bana, yani hemen hemen aynı ama şöyle yine sorgulama süreci var, şunu A partisine oy versek şöyle olur vb.*

Bakış açısı gelişen ve bilinçlenen Gülay'ın öğrendiklerini ailesine aktarmak gibi bir sorumluluğu vardır. Ailesinin bazı konularda daha duyarlı olması için onlara bazı şeyleri anlatmaktadır. Fakat ailesi görüşlerine saygı duymamaktadır. Ne yazık ki ailesi Gülay'ın anlattıklarını kabul etmemekte hatta ciddiye almamaktadır.

Mesela şöyle bir şey var. Ailemde pek fazla fikirlerime saygı gösterilmiyor. Küçük olmamdan dolayı mı bilmiyorum. İnsanlara bir şeyler anlatmayı çok istiyorum. Fikirlerime saygı görülmesini çok istiyorum. Ama hayır sen bilemezsin, sen yapamazsın. Üniversite okuyorum sonuçta. Ama yine beni bir soyutlama. Sen öyle düşünemezsin. Mesela annemle babama bayan ve kadın kelimesinin farklarını anlatmaya çalışıyorum. “Sen bunları nereden öğreniyorsun?” falan diyorlar. Ama öyle değil hani en azından bir şeylerin farkında olsunlar istiyorum. Olamayınca da ister istemez diyorum ki “Ben sizin için bir şey anlatamam bu saatten sonra”. “Sizde kalıplaşmış.” Bir o kadar da anlatmak istiyorum. En azından siz bir farklı olun. Çünkü siz benim ailemsiniz. Üniversite okuyan bir çocuğunuz var. En azından siz bir şeyler bilin diye düşünüyorum.

Üniversite eğitimi Gülay için, aynı zamanda *değerli hocalardan önemli kavramlar öğrendiği* bir dönemdir. Öyle ki, Gülay, farklı bir üniversiteye gitse örneğin K Üniversitesi'ne gitse, *entelektüel birikimi olmayan, pısrık bir üniversite öğrencisi* olabilirdi. Çünkü üniversite okumanın onlara kattığı bir bilgi yok gibidir.

-[...] *birikim meselesi herhalde, okuma meselesi, hocaların görüşü meselesi, hani o kalıp yargılardan çıkamamış üniversite okuyan insan şöyledir böyledir, görüşü yaygın ya hani. Bu öyle değil üniversite okuyan da aynı okumayan da aynı.*

Fakat Ç Üniversitesi'nde Aygül hoca, Berk hoca gibi hocalardan ders aldığı için ve *sürekli sorguladıkları* için farklılaşmışlardır. Çünkü örneğin Berk, hoca sosyal bilgilerle ilgili konulara, mesela tarih konularına, sadece tarih gözüyle bakmaz. Konuları özgün bir bakış açısıyla değerlendirir. Tarih konusunu günümüzle ilişkilendirmekte veya aynı konuyu dünya

tarihiyle, coğrafya ile ilişkilendirir. Aynı zamanda Berk hoca, onlara sıradan olmamaları, entelektüel olmaları için kitap, film tavsiyelerinde de bulunur. Dolayısıyla, Berk hoca ve Aygül hoca gibi hocalar, bakış açılarının değişmesinde önemli roller oynamıştır.

-Mesela tarih derslerini anlatırken sadece İslam tarihinden kesin hatlarıyla bahsetmezdi. Ta İlk Çağ Uygarlıklarına kadar dayandırır. Ve günümüze de uyarlardı. Böyle akışkan bir şeyi vardı, anlatım şekli vardı. O konular hakkında kitaplar önerirdi, filmler önerirdi, işte temel nedenlerinden bahsederdi. Günümüzle bağdaştırırdı. Böyle akla mantığa uygun şeyler söylediği için insan ister istemez ha bu da olabilir miş falan dedirtiyordu.

-(diğer hocalar) Biraz daha böyle hani anlatayım geçeyim, anlatalım geçsin gitsin saat dolsun mantığı ile bakıyor. Berk hoca şey derdi bize sürekli, entelektüel bilginiz olsun, entelektüel olun biraz, herkes gibi olmayın. İşte şey derdi “Recep İvedik’i” izleyen tayfadan olmayın felan derdi. Bizde öyle yaklaşıma başladık olaylara.

Üniversitedeki hocalar, *sorgulamalarını*, kendi görüşlerine yakın dahi olsa, sorgulayıcı düşünceleri gerektiğini vurgulamıştır. Gülay da ülke yöneticileri, liderler, partiler ve görüşler vb. öğelerin *olduğu gibi kabul edilmemesi, değerlendirilip sorgulanması gerektiğini* düşünmektedir. Çünkü Gülay’a göre bu tür öğeler ideoloji içermektedir. *İdeoloji* konusu önemlidir.

-*İdeoloji deyince hocam, benim aklıma komünizm sosyalizm, liberalizm gibi düşünsel temelleri olan, altyapıları olan, tarihi olan geçmişi olan kavramlar geliyor, temel anlamda bu yani.*

İdeoloji kavramını *komünizm, sosyalizm, liberalizm* gibi düşünce akımlarıyla ilişkilendiren Gülay’a göre olayların *ideolojik boyutunu* da düşünmemiz gerekir. Vatandaşlık konularında ideoloji boyutunu değerlendirsek *politik düşünebiliriz*. Yani politik düşünmek ideolojileri fark etmek ve belirli bir ideoloji etrafında düşünce geliştirmektir. Gülay, üniversite eğitimi sürecinde *sola yakın* bir görüşe sahip olmaya başlamıştır. *Sol görüşü, muhafazakâr olmamakla* açıklayan Gülay’a göre *görüşlere saygı duyma, özgürlük taraftarı olma, eleştirme ve hoşgörülü olma sol görüşle* ilişkilidir.

-Daha muhafazakâr olmayan diye tabir edeyim, muhafazakar eşittir görüşlere saygı duymayan, kendi doğrultusunda kendi aklının doğrultusunda giden eleştirel olmayan, bir baskıcı taraf diye düşünüyorum.

-Sol görüş bunun biraz daha aksi yani, tam tersi bir çatışma durumu. Daha böyle saygılı, daha özgürlükçü bir ortam böyle düşünüyorum.

-Neye dair özgürlük?

-Düşüncelere, düşüncelerin her kısmına giyimdir kuşamdır vs. harekettir bunlara.

Gülay, üniversite eğitimi süresince vatandaşlık kavramı hakkında bilinçlendiğini düşünmektedir. Vatandaşlık toplumsal, cinsiyet, ideoloji, sorgulama ve politik düşünmeyle ilgili bir kavramdır. Üniversite hocalarının da yönlendirmesi ile vatandaşlık kavramı hakkında daha fazla bilgi sahibi olmuşlardır. Ailesinin de bu konuda bir şeyler öğrenmesi gerektiğini düşünen Gülay’ın çabaları olumsuz sonuçlanmaktadır. Kendisini sol görüşe

yakın gören Gülay, sol görüşü özgürlükçü ve farklılıklara saygılı olarak tanımlamıştır. Buna karşın muhafazakarlığı farklı görüşlere tahammülü olmayan bir görüş olarak tanımlamıştır.

Üniversite Sonrasında: Herkesin Görüşlerine Saygı Duyması Gerektiğini Düşünüyorum

Vatandaşlık eğitiminde ifade özgürlüğü ve farklı fikirlere saygıyı öğretmek istediğini anlatmıştır. Farklı fikirlerin hoşgörüle karşılanmadığına inanan Gülay, vatandaşlık hedefindeki temanın bu olacağını dile getirmiştir. İnsanların düşüncelerini özgür bir şekilde ifade edebilmeleri gerektiğini ifade eden Gülay, bunun aynı zamanda bir vatandaşlık hakkı olduğunu dile getirmiştir.

- İlk önce düşüncelerine saygılı, insanların düşüncelerine saygılı, insan olduğu için saygılı ideal vatandaş diye düşünüyorum.
- Herkesin hani farklı bir dünyada, herkesin farklı, farklı farklı insanlar oldukları için herkesin görüşlerine saygı duyması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü şöyle bir şey var. Benim beyaz dediğime insanlar siyah diyebilirler. Bu düşüncede de olunca hani en azından saygı bekliyor insan.

Gülay vatandaşlık eğitiminde öğrencilerin kendisinden farklı olanlara saygı duyması gerektiğini öğretmek istediğini anlatmıştır. Çünkü vatandaşlık en temelde kendisinden farklı olanlara saygı duymaktır.

İdeal Vatandaş Anlatısı: Demokratik Bir Ortamın Olması Gerektiğini Düşünüyorum

Türkiye’de insanların farklı görüşlere, farklı yaşam tarzlarına tahammülü sınırlıdır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, geleneksel medyada, sosyal medyada veya yaşadığı şehirde insanlar bir başka yaşam tarzını kabul etmek istememektedir.

-İnsanların önce fikirlerine saygı duyulmasını, çünkü mecliste de görüyoruz. Sürekli insanlar birbirlerini boğazlıyorlar, birbirini gırtlaklıyorlar. Sürekli böyle bir şey olduğu için demokratik bir ortamın olması gerektiğini düşünüyorum.

İnsanlar herkesin kendi gibi olmasını, davranmasını, yaşamasını beklemektedir. Bu durum farklı düşünen, yaşayan ve davranan insanlar için toplumsal baskı oluşturmaktadır. İnsanların birbirine bakışlarında, biri görüşlerini dile getirirken, diğerrinin ona bakışında toplumsal baskı gözlenebilir.

-Mesela hocam gece 12’den sonra neden çıkamıyoruz, özellikle kadınlar çıkamıyor. 12’de Eskişehir’de biz çıkabiliyorduk mesela biz kızlarla. Herhangi bir şeyde olmuyordu. Ama

burada çıktığın an şey bir kötü gözle bakma olayları oluyor. İnsan kendini tedirgin hissediyor.

İdeal vatandaş farklı görüşlere, farklı yaşam tarzlarına saygı duymalı, onların da var olduğunu kabul etmelidir. *Çünkü* vatandaşların, farklı düşünme ve farklı yaşam tarzına sahip olma hakkı, yani ifade özgürlüğü vardır.

-[...] mesela benim özgür bir düşüncemi neden söyleyemeyeyim ki, etkin vatandaşsam, vatandaşlık hakkım yani, insani bir hakkım olduğu için görüşümü dile getirmem gerekiyor.

Ülkemizde *takım tutar gibi parti tutma* davranışı olduğunu anlatan Gülay, bunun yanlış olduğunu anlatmıştır. İdeal vatandaş ülke gündemini takip etmeli, politikayı izlemelidir. *Çünkü* politik gündem ve politik kararlar ideal vatandaşın *günlük hayatını ve geleceğini* etkiler. Dolayısıyla ideal vatandaş her zaman aynı partiye değil, kendi hayat kalitesini artırmayı vaat eden partiye oy vermelidir. Bunu yapabilmek için de politik düşünebilmeli ve gündemi takip etmelidir.

Parti, takım değil yani takım seçmiyorsun, takım tutmuyorsun yani. O yüzden de yine kendi çıkarlarına uyması gerekiyor. Yine çıkarlarına uyması gerekiyor, a partisi b partisi. Bunları ona göre seçmeleri, ekonomi anlamında hangisi daha iyi olabilir. Normal bir nasıl desem sana işçi sınıfında bir insan onların haklarını gözeterek bir parti seçmeli. Ekmeği veriyorum bana bunu oy karşılığı veriyorlar. Bu modda olmamalı. Onların yaşamsal fonksiyonlarını daha ileri düzeyde tutabilecek bir partiyi seçmelidirler. Tam o günü gününe yaşıyorlar, önündeki adımları ilerletmiyorlar.

Tablo 25

Gülay'ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Farklılıklar a hoşgörüsü duymayan, baskılayan bir kültür var.	İfade özgürlüğüne saygı duyan vatandaş	İnsanların önce fikirlerine saygı duyulmasını (isterim)	Bir yerden bir şekilde böyle baskı altında hissediyorduk gibi, bakışlardan bile hissediyorsun mesela, görüşünü dile getirirken bile hissediyorum. (Saygı) Gösterilmediğinde insan kendini, böyle bir değersiz hissetme, yok sayılma gibi görüyorum ben.	Sürekli insanlar birbirlerini boğazlıyorlar, birbirini gırtlaklıyorlar. İnsan kendini tedirgin hissediyor.
Takım tutar gibi parti tutuyoruz	Politik düşünen, çıkarlarını takip eden vatandaş	Normal bir nasıl desem sana işçi sınıfında bir insan onların haklarını gözeterek bir parti seçmeli.	Ekmeği veriyorum bana bunu oy karşılığı veriyorlar.	Tam o günü gününe yaşıyorlar, önündeki adımları ilerletmiyorlar.

Gülay'a göre politika bireyin yaşamını etkilemektedir. O yüzden vatandaş politik gündemi, takip etmelidir. Oy verirken takım tutar gibi oy vermemeli, kendi hayat standardını gözetmelidir. Öte yandan Türkiye'deki en büyük sorunlardan birisi de vatandaşların birbirine saygılı olmamasıdır. Vatandaşlar, başka bir ifade tarzını, görüşü, inanç grubuna kabul etmeye gönüllü olmamaktadır. Bu yüzden ideal vatandaş, farklılıklara saygılı olmalıdır.

Suriyeli Mülteciler'e Dair Anlatısı: Damgalanmaya Başlıyorlar

Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye gelmesinin yanlış değildir. *Çünkü* insanlar savaş koşullarında ölmek zorunda değildir. Böyle olması gerektiğini düşünmek için *vatancı, milliyetçi* olmak gerekmektedir ki Gülay böyle biri değildir. Fakat ülke içinde farklı şehirlere *dağılması* doğru değildir. Doğrusu, belirli bir tampon bölge oluşturulması ve Suriyeli mültecilerin burada kalmasıdır.

-Ben şeye çok katılıyorum mesela, hani bir hat çekip, Hatay'da bir hat çekip, aynen tampon bölge oluşturup, oranın kurtulup tekrar gelmeleri gitmeleri falan hani o daha bana şey gibi geliyor, mantıklı gibi geliyor.

Çünkü ülke içine dağılmaları problemleri beraberinde getirmektedir. Örneğin şuan Suriyeli mültecilere *imtiyaz sağlanıyor* ve toplum da onlara karşı *kinleniyor*. Suriyeli mültecilerin eğitim, sağlık gibi alanlarda ayrıcalıklı uygulamalara sahiptir. Toplum, bu tür *eşitsizlikler* karşısında itiraz etmektedir. Bu da Suriyeliler *damgalanmasına* sebep olmaktadır.

-Devlet bence damgalamayı ortaya çıkartan, çünkü onlara diyorlar ki mesela “Onlara imtiyaz sağlanıyor.” Benim dediğim hani başta imtiyaz sağlanıyor onlara neden böyleyiz, onlar da kinleniyor ister istemez. Damgalamaya başlıyorlar, ister istemez diye düşünüyorum.

Tablo 26

Gülay'ın STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Türkiye, imtiyaz sağlananlar, kinlenenler, damgalamalar.	Suriyeli mülteciler	[...] hani bir hat çekip, Hatay'da bir hat çekip, aynen tampon bölge oluşturup, oranın kurtulup tekrar, gelmeleri gitmeleri (gerekıyor)	Onlara imtiyaz sağlanıyor.	Damgalamaya başlıyorlar, ister istemez diye düşünüyorum.

Gülay, mültecilerin ülkeye gelmesi sorunlu bir durum olmadığını düşünmektedir. Buna karşın Suriyelilerin ayrıcalıklı olduğunu düşündüren eşitsizlikler Suriyelilerin aleyhine olmakta ve onlar hakkında ön yargı geliştirmemize kapı aralamaktadır. Bu yüzden Suriyelilerin tampon bölgede, eşit bir şekilde konaklamaları ve zamanı geldiğinde dönmeleri en doğru seçenektir.

STK'lara Dair Anlatısı: Neden Olmasın Ama Şuan Türkiye'de Öyle Bir Şey Yok

Gülay yardım ve politik STK'ların olması gerektiğini düşünmektedir. TEMA, LÖSEV gibi kuruluşlara katılmak istediğini de dile getirmiştir. *Aslında* politik STK'lara katılabileceğini ama bu politik STK'ların *işlevleri* olmadığını anlatmıştır. Bu tür STK'ların tamamının kendisine *hemşeri dernekleri* gibi geldiğini söylemiştir. Gülay, toplumda söz hakkı olan, belirli bir olayı, durumu değiştirme veya etkileme gücü olan STK'ların olması gerektiğini anlatmıştır. Günümüzde dernek, vakıf ve sendikaların kurum olarak var olduğunu ama belirli bir etki alanlarının olmadığını anlatmıştır. Dolayısıyla böyle bir STK'ya da katılmanın anlamı veya gereği bulunmamaktadır.

- Olabilir neden olmasın ama şuan Türkiye'de öyle bir şey yok, durum yok kavram yok bence, şey gibi geliyor bütün dernekler bana hemşeri dernekleriymiş gibi geliyor. Herkes birbirini böyle öyleymiş gibi geliyor bana. Derneklerin bir getirisi olduğunu düşünmüyorum. İstemem yani istemiyorum, zaten bir işlevi yok derneklerin şu süre zarfında işlevi olmayan bir şeye de neden boşu boşuna katılayım ki? Mesela bir söz hakları yok, toplumsal açıdan bir yaptırımları yok ki, bir şeyi dile getiremiyorlar. [...] herkes bir şey söylüyor ama göstermelik her şey.

Tablo 27

Gülay'ın STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Türkiye, Hemşeri dernekleri gibi, işlevsellikleri olmayan dernek, vakıflar.	Politik STK'lar	(İşlevi) Olabilir neden olmasın.	Mesela bir söz hakları yok, toplumsal açıdan bir yaptırımları yok ki, bir şeyi dile getiremiyorlar.	Herkes bir şey söylüyor ama göstermelik her şey. Bütün dernekler bana hemşeri dernekleriymiş gibi geliyor.

Gülay'a göre STK'lar yararlı ve gereklidir. Fakat Türkiye'ye bakıldığı zaman STK'ların bir etkisi ve gerçekçi bir faaliyet akışının bulduğunu söylemek güçtür. Bu yüzden şuan Türkiye'de STK katılımının bir gereği de bulunmamaktadır.

5.3.3. Tülay

Üniversite Öncesi: Bu Ayrımcılık Konusuna Kesin Yer Verirdim

Tülay, ortaokul ve liseyi birden fazla şehirde eğitim alarak tamamlamıştır. Örneğin lise eğitimine doğduğu şehirde başlamış ve farklı bir şehirde devam etmiştir. Sonra yine doğduğu

şehre dönerek lise eğitimini tamamlamıştır. Tülay, eğitimini, farklı okullara geçerek tamamlamasının kendi istediği dışında gelişmiştir. *Farklı inanç grubuna mensup olduğu için ortaokulda sorun yaşadığını, lisede ayrımcılığa uğradığını* anlatmıştır. Tülay'ın babası, bu tür sorunlar yaşandığında, sorunu Tülay'ın okulunu değiştirerek çözmeyi denemiştir.

-Hocam bu ayrımcılık konusuna kesin yer verirdim. Dediğim gibi ailemden benim ayrılmama sebep olmuş bir olay zaten. Eğitim... okul hayatım da olurdu. Çok okul değiştirdim örneğin. 6. sınıfa kadar bir okulda okudum, 7. sınıfı başka bir yerde okudum. 8. sınıfı başka bir yerde okudum. Lise 1.'i bir yerde okudum, 2'de geri başka yere gittim. Çok git geller yaşadım.

Üniversite eğitiminde de *ayrımcılıkla ilgili benzer sorunları* yaşamıştır. Tülay'a göre *ayrımcılık* en önemli konulardan biridir. Örneğin okuldaki arkadaş grubu farklı bir inanç grubundan olan Tülay ile arkadaşlık kurmamıştır.

-*Köyde, çünkü bizimkiler çiftçi benim babam. Gittim 6 yıl okudum. Yaklaşımları çok farklıydı. Bak bunlar... bir de farklı inanç grubu deyince etnik grup olarak da algılıyorlar. [...]* Okulda zaten arkadaş çevresinden kaynaklı eziliyordum.

Çevresindeki insanlar, Tülay'a dini inancı ile ilgili “bilgisizlikten kaynaklanan” sorular sormaktadır.

-*Üniversitede sınıf arkadaşlarımdan hani, şey değil hani, bilgisizlikten kaynaklı biraz da. Dini olarak baktığımızda gelip siz çocuklarınızı sünnet ettiriyor musunuz? Siz camiye gidiyor musunuz? Siz Müslüman mısınız? Bilgisizlikten kaynaklı olduğunu düşünüyorum.*

Tülay, *ayrımcılığa uğramasına karşın*, kendisinin hiçbir zaman *ayrımcılık yapmayacağını* anlatmıştır. Çünkü ailesi mezhebi veya etnik kökeni vurgulayan, ötekileştiren bir aile değildir ve çocuklarına da böyle bir eğitim vermemiştir. Kendisi de *bu yüzden* ayrımcı bir yaklaşıma sahip değildir. *Zaten* Tülay'ın farklı milletlerden, etnik gruplardan, siyasi görüşlerden arkadaşları bulunmaktadır.

Yetiştirilme şekinden kaynaklanıyor, benim annem babam bana kalkıp “Senin dinin şu.”, “Senin siyasi görüşün şu.” “Ben buna inanıyorum, buna oy veriyorum sende buna vereceksin.” diye hiçbir zaman dayatmamıştır. “Senin de aklın var, sen de okuyorsun, kendin düşünerek, kendi kararını kendin verebilirsin.” Öyle bir eğitim aldığım için ailemden öyle bir yaklaşım aldığım için insanların da kendi görüşleri olduğunu düşünüyorum.

Çünkü benim Ermeni arkadaşım da var, benim Kürt arkadaşım da var. Türk arkadaşım da var. Sağcı arkadaşlarım da var, solcu arkadaşlarım da var. Hiç böyle ayırım yapan ya da “Sen neden buna oy veriyorsun, bak bu böyle böyle yapmış.” diyen bir insan değilim yani.

Tülay, üniversite öncesinde ayrımcılıkla ilgili deneyimleri olmuştur. Bu deneyimler, Tülay'ın lise eğitimini farklı kurumlarda almasını gerektirmiştir. İnanç grubuyla ilgili insanların tuhaf sorularına maruz kalan Tülay, farklılıklara saygılı olunması gerektiğine inanmış farklılıklara hoşgörüyle yaklaşmayı tercih etmiştir.

Üniversite: Çok Boyutlu Bakmaya Başlıyorsun

Tülay, üniversite eğitimini, *iyi ki Ç'de aldığını* anlatmıştır. Daha önce farklı bir üniversitede farklı bir bölüm kazanmış ama babası *iyi bir üniversitede iyi bir bölümde* okumasını istemiştir. Babasının bu tavsiyesi dinlediği için *mutludur. Çünkü burada değerli hocalardan, önemli kavramlar öğrenmiştir.*

-İyi ki bu hocaları tanıma fırsatı bulmuşum, hocaların ders dışındaki yaklaşımları, anlattıkları konular falan benim hayatıma çok büyük dokunuşlar yaptığını düşünüyorum. Çok değişme olmuştur yani görüşlerimde.

Çünkü hocaların değindiği konular (toplumsal cinsiyet, yönetim biçimleri, ayrımcılık, farklılıklara saygı vb.), Tülay'ın deneyimlerini ilgilendiren, deneyimlerini anlamasını sağlayan kavramlar olmuştur.

-Toplumsal cinsiyet rolleri açısından örneğin dediğim gibi bir bilincim yoktu yani benim, kadınlar doğar okur ondan sonra kocası isterse çalışır, istemezse çalışmaz, evlenir çoluk çocuk yapar, böyle bir zorunlulukmuş gibi gelirdi hep bana. Çünkü çevremdeki herkes böyle yaşıyor ve böyle ilerliyor.

Tülay, köyde doğmuş ortaokula kadar burada eğitim görmüş ve lise ile üniversite eğitimini şehirde almıştır. Bu süreçleri *farklı bir inanç grubundan bir kız çocuğu* olarak deneyimlemiştir. Dolayısıyla belirli bir kültürün etkisini deneyimlemiştir. Tülay'a göre üniversite eğitimi, *kültürün etkisini analiz edebilmesini ve isimlendirmesini* sağlamıştır.

-Toplumsal cinsiyet rollerinin hani bir cinsiyetimiz var doğuştan getirdiğimiz bir de sonradan toplumdan edindiğimiz cinsiyet rolü var. (Üniversite okumasam) Onun farkını anlayamazdım. Hani kızlar bunu yapar dediklerinde ha tamam öyle tamam deyip kabul ederdim gibi geliyor yani.

-Felsefe, sosyoloji, kitap inceleme, toplumsal cinsiyet rolleri ve farklı ayrımcılık üzerinde birçok inceleme yaptık, rapor hazırladık geçen sene. Aygül hoca çok etkili oldu.

-[...] biz şimdi sosyal bilgiler bölümü olarak çok fazla ders alıyoruz. Disiplinler arası bir ders olduğu için hukuk da aldık, insan hakları da aldık, antropoloji de aldık. Arkeoloji de aldık. Çok uçlarda ders aldığımız için bakış açın ister istemez değişiyor ve şey yapıyorsun, çok boyutlu bakmaya başlıyorsun. Bir de bizim öğretmenlerimiz çok değerli burada.

Tülay, sosyal bilgiler bölümünde aldığı dersler sonucunda *belirli bir bakış açısı* kazandığını vurgulamıştır. Üniversite eğitimine kadar vatandaşlık kavramıyla ilgili bilgisi olmadığını hatırlatan Tülay, üniversite eğitimi, hocaları ve dersleri işaret etmiş ve vatandaşlıkla ilgili bulduğu kavramları (toplumsal cinsiyet, farklılık, yönetim biçimleri, ideolojiler) öğrendiğini ve kendi hayatını bu kavramlar aracılığıyla değerlendirdiğini söylemiştir.

Üniversite Sonrası: Öğrencileri Birbirine Yakınlaştıracı Etkinlikler Yapmayı Planlarım

Tülay, vatandaşlık eğitiminde, *farklılıkların bir arada yaşayabilmesi* için gerekli olan saygı ve birlikte yaşama kültürüne odaklanacağını anlatmıştır.

Ya en başta duyarlı olmayı, anlayışlı olmayı öğreten böyle öğrencileri birbirine yakınlaştıracı etkinlikler yapmayı planlarım gibi geliyor. Böyle bir araya gelmeyen öğrencileri bir araya getiririm. Kızlar erkekler de bir araya gelmiyor yani. Staja gidiyoruz şimdi, “Ben kızlarla oturmam!” diyor örneğin. Sıraya giriyorlar kantinde örneğin, aynı sırada bile durmuyorlar. Böyle çocukları birbirine yakın tutmaya çalışırım yani aralarında bir ilişki kurmaya birbirilerinin uç kutuplarının olmadığını anlatmaya çalışırım yani.

Türkiye giderek ayrışan, özellikle cinsiyet konusunda çok ayrışıyor, sanki ikisi de insan değilmiş gibi. Kadınla erkek ayrı yaratılmış gibi davranılıyor.

Staj okulundaki gözlemlerinden de örnek veren Tülay, çocukların ve yetişkinlerin ayrımcılığa karşı dikkatli olması gerektiğini belirtmiştir. Vatandaşlık eğitiminde toplumsal cinsiyet, ayrımcılık gibi konulara karşı dikkatli olacağını ifade etmiştir.

İdeal Vatandaşlık Anlatısı: Ülkesini Sevip, Ülkesi İçin Çalışan Bir İnsan Olmasıdır

Tülay’a göre vatandaşlık ülkesini sevmek, ülkesi için çalışmakla ilgilidir. Yaşadığı sorunların kültürel boyutla ilgili olduğunu inanan Tülay, vatandaşlığı millet sevgisi, ülkesine hizmet etme, yasalara uyma ile tanımlamıştır. İdeal vatandaşın ülkesi için çalışan, hizmet eden birey olduğunu anlatmıştır. Tülay için vatandaşlık kavramı, toplumsal cinsiyet ve ayrımcılıktan farklı olarak millet sevgisi, yasalara uyma, ülkesine hizmet etme ve zarar vermeme ile ilgilidir.

-Vatandaşlık deyince şey geliyor insanın aklına, bir hukuk devleti, belirli yasaları var, bu yasalara uyulduğu zaman. Herkes vatandaş aslında ama etkili bir vatandaş olabilmesi için bu yasalara uyuyor olması gerekiyor diye düşünüp en başta, aklıma ilk o geldiği için onu yazmışım.

Fakat ülkeyi sevmek farklı ülkeler hakkında ön yargı geliştirmeye sebep olmamalıdır. *Çünkü Türkiye’de başka milleti ötekileştirme, kendini üstün, yüce görme gibi bir tutum vardır. Bu insanlara göre Türkiye’nin düşmanları çoktur ve düşmanlar hep Türkiye’nin kötülüğünü isterler.*

Yani staja gidiyorum örneğin, stajda her kitapta her şeyde her konuda Türk milleti şudur, Türk milleti budur, diğerlerini örneğin biz ve diğerleri var. Avrupa ülkeleri yok, ötekiler var yani. Biz şöyleyiz, biz böyleyiz, onlar bizi istemiyor. Sürekli toprağımızı almak istiyorlar, sürekli arkamızdan iş çeviriyorlar. Sürekli bu şey yapıyor, öğrencilere bu empoze ediliyor. Ama ortam tamam düşmanlarımız çok olabilir ama bu kadar da çocukları küçüklükten yetiştirmek düşman yetiştirmek değişik bir şey, olması gereken değil.

Ülkesini sevmekle bu düşüncelere sahip olmak farklı şeylerdir. Farklı devlet ve milletleri düşmanlaştırmadan, onları ötekileştirmeden ele almalıyız. Yurtsever olmalıyız ama farklı milletleri düşmanlaştırmak *iyi bir şey* değildir.

-Avrupa ülkeleri olsun, başka ülkeler olsun, daha insancıl yaklaşılmasını, hiçbir milletin bizden aşağı görülmemesi gerektiğini düşünüyorum.

Bence vatandaşlık en başta benim koyacağım koşul ülkesini sevip, ülkesi için çalışan bir insan olmasıdır dediğim gibi en başta onu koyarım.

Tablo 28

Tülay'ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
Bağlılık hissettiğim, hizmet etmek istediğim ülke. Diğer devletlere karşı barışçıl ülke.	Yurtsever vatandaş	[...] daha insancıl yaklaşılmasını, hiçbir milletin bizden aşağı görülmemesini gerektiğini düşünüyorum. [...]benim koyacağım koşul ülkesini sevip, ülkesi için çalışan bir insan olmasıdır [...] bu yasalara uyuyor olması gerekiyor diye düşünüp en başta, aklıma ilk o geldiği için onu yazmışım.	Her konuda Türk milleti şudur, Türk milleti budur, diğerlerini örneğin biz ve diğerleri var. [...] Sürekli bu şey yapıyor, öğrencilere bu empoze ediyor. [...] herkes vatandaş aslında ama etkili bir vatandaş olabilmesi için	[...] çocukları küçüklükten yetiştirmek düşman yetiştirmek değişik bir şey, olması gereken değil.

Tülay'a göre ideal vatandaşın çalışkan olması da gerekmektedir. Ülkesini sevip, onu geliştirmek için bir çabaya giren vatandaş, ona zarar vermeyen vatandaş ideal vatandaşdır. Bireysel olarak kendini geliştiren kişi aslında ülkesine de hizmet etmiş olmaktadır. Bununla beraber ideal vatandaş ayrımcılık, ötekileştirme yapmayan, farklılıklara saygı duyan bireydir.

Suriyeli Mültecilere Dair Anlatısı: Zararları Yok

Tülay, Suriyeli mültecilerden erkeklerin kalıp savaşmaları fikrini anlayabildiğini ama bu kişilerin bir aileleri olduğunu, dolayısıyla ailelerini korumak zorunda olduklarını hatırlatmıştır. Dolayısıyla, Suriyeli mültecilerin ülkelerini bırakıp gelmeleri anlaşılabilir bir durumdur.

-[...] kadınlar ve çocuklar savaşamaz ve kadınlar ve çocuklar tek başlarına buraya da gelemez. İnsanlar bireysel düşünüyor olsa, tamam savaşır. Vatanını korurlar ama sonuçta

aileleri ve karıları, çocuklar var. Onları da korumak zorundalar bence. O açıdan bakınca normal.

Öte yandan Suriyeli mültecilerin *dini ortaklığımızı hesaba katarak* almak doğru değildir. *Çünkü bizde Türk veya Müslüman olanların gelebileceği gibi bir kabul vardır. Bu doğru değildir, mültecilerin insan olması yeterli koşuldur.*

-Ya böyle şey klasik konuşmak istemiyorum ama yardımsever bir milletiz gerçekten bence. Ama kişiye göre de değişir. Bence İslam ülkelerine yakinken Avrupa'da böyle bir şey olsa alınacağını zannetmiyorum.

Ailesi Suriyeli mültecileri istihdam etmiş ve bu insanlarla herhangi bir sorun yaşamamıştır. Taciz ve benzeri sorunlara karışan Suriyeliler olabilir, fakat bütün Suriyeliler hakkında böyle bir yargıya varılamaz. Suriyeli mültecilerin eğer ülkelerinde problem varsa gelebileceğine inanan Tülay, geldiklerinde *adapte olmaları gerektiğini*, toplumsal sorun çıkarmamaları gerektiğini belirtmiştir.

-Ama geldikleri yeri de, ülkeyi de alt üst etmemeliler bence, ona göre davranmalılar. Örneğin bizim de köyde çalışanlarımız var. Üç tane çoban var, Suriyeliler, iki senedir üç senedir oradalar ve hiçbir zararları yok.

Tablo 29

Tülay'ın Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
[...] ama yardımsever bir milletiz gerçekten bence. Ama kişiye göre de değişir bence İslam ülkelerine yakinken Avrupada böyle bir şey olsa alınacağını zannetmiyorum	Adapte olmaları gereken zararsız mülteciler	Gerçekten hayatları tehlikedeysse gelmeliler bence de.	Ama geldikleri yeri de, ülkeyi de alt üst etmemeliler bence, ona göre davranmalılar.	[...] iki senedir üç senedir oradalar ve hiçbir zararları yok

Tülay, ülkesi savaş içerisinde olan ve zorda kalan insanların Türkiye'ye gelmesinin normal ve kabul edilebilir olduğunu belirtmiştir. Suriyeli mülteciler hakkında belirli bir ön yargı olduğunu ama bunun gerçeği yansıtmadığını anlatmıştır. Ayrıca Suriyeli mültecilerin Müslüman olup olmaması, mülteci kabulünde bir ölçüt olmamalıdır.

STK'lara Dair Anlatısı: Çok Dikkatimi Çekmiyor O Konular

Tülay, çevre ve doğa ile ilgili ve kadınla ilgili STK'ların faydalı olduğunu ve böyle STK'lara katılmamız gerektiğini anlatmıştır. Öte yandan politik STK'lar ile ilgili bilgisi veya merakının olmadığını belirtmiştir. Böyle bir ilgisini olmadığı için hangi politik STK'ların var olduğu ve bunların tam olarak nasıl faaliyetleri olduğunu bilmediğini anlatmıştır. Politik

STK ile ilgili sorulara sadece dini amaçlı STK'ların amaçlarının farklı olabileceğine değinerek cevap vermiştir.

Şuan katıldığım yok, aktif olarak. [...] Ya benim siyasetle ve politikayla alakam olmadığı için dediğim gibi bilgim de olmadığı için hiç katılmadım. Hiçbir partiye üyeliğim olmadı. Ya da onla ilgili bir etkinliğe, mitinge falan gitmedim. İşte benim o yönde hiçbir alakam ilgim, bilgim olmadığı için benim çok dikkatimi çekmiyor o konular.

Tablo 30

Tülay'ın STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişi	Eylem	Problem	Çözüm
-	Politik STK'lar	Hiçbir partiye üyeliğim olmadı. Ya da onla ilgili bir etkinliğe, mitinge falan gitmedim.	Ya benim siyasetle ve politikayla alakam olmadığı için dediğim gibi bilgim de olmadığı için hiç katılmadım.	[...] Çok dikkatimi çekmiyor o konular.

Tülay, politik STK ile ilgili sorulara sadece dini amaçlı STK'ların amaçlarının farklı olabileceğine değinerek cevap vermiştir. Dini amaçlı STK'ların farklı amaçları olabileceğini bu yüzden katılmayı düşünmediğini belirtmiştir.

5.4. K Üniversitesi

5.4.1. İsmail

Üniversite Öncesi: Lisenin İki Yılına İstanbul'da Devamını Da Nevşehir'de Okudum

İsmail, üniversite eğitimine başlamadan önce yaşadıklarını anlatmıştır. Üniversite öncesinde yaşadıkları *bakış açısını etkilemiştir*. 12 yaşına kadar Nevşehir'de yaşadığını ve eğitim gördüğünü belirten İsmail, sonrasında yaşadığı deneyimlerin onu, daha önce sahip olduğu bakış açısını değiştirmeye zorladığını ifade etmiştir.

“[...] yani sonuçta ben daha önce Nevşehir'deydim, kapalı bir ortamda büyüdük, dışarının neyin ne olduğunu fazla bilmiyorduk yani.”

Lise eğitimin ilk iki yılına İstanbul'da devam eden İsmail, sonra Nevşehir'e dönmüş, eğitimini burada tamamlamıştır. İstanbul'da geçirdiği iki yıl, kişisel olarak onu *zorlamıştır*. Çünkü İstanbul kalabalık ve kaotik bir şehirdir. Bu yüzden şehre uyum sağlamak insanı *zorlayan* ama aynı zamanda *farklılaştıran* bir deneyimdir.

- İki sene oradaydım. Lise 3 ve 4'ü Nevşehir'de okudum. Oraya iş öğrenmek için gittim, çok sancılı ya, orada şeyin yanındaydım ben, bizim ortağın yanındaydım. Kendi evimizde vardı, düşünsene 15 milyonluk bir şehir, 14 yaşındaki bir çocuk tek başına bırakılıyor ve geliyor. (gülüyor).

-Bir insanın hayatında bir anda da kırılma noktası olur. Bir kaç kere de kırılma noktası olur. Mesela en başta, evden uzaklaşma, kendi işini kendin yapacaksın, öğreneceksin. O ilk ben lisenin iki yılını İstanbul'da iki yıl, devamını da Nevşehir'de okudum.

İsmail'in yaşamında diğer bir kırılma noktası ise tatil zamanlarında ve liseden sonraki süreçte ailesinin işlerine destek olmak için farklı şehirlere giderek oralarda çalışması olmuştur. Lise eğitiminin bir bölümünü İstanbul'da ve diğer şehirlerde sürdürmek onu *kapalı ortamdaki* çıkarmıştır. *Kapalı ortamdaki* insanların kültürlerini gözlemlemiştir. Farklı kültürleri gözlemek, İsmail'in yaşadığı çevrede var olan kimi *tabuları* fark etmesini sağladığı gibi, bu *tabuların doğru olmadığını* da düşündürmüştür.

Farklı insanlarla tanıştım, farklı insanların evine misafir oldum, farklı insanlarla beraber gezdim. Onun haricinde sadece bu insanların evine giriyorsun yani. Ben çalıştığım yerde de Güneydoğu'ya gidip gelmek de benim için büyük bir kırılma noktasıydı. Bize anlatılan, benim bildiğim değilmiş yani ben onu anladım.

İsmail, üniversite eğitimine başlamadan önce farklı şehirlerde bulunmuş ve buralarda bir süre kalmıştır. *Kapalı bir ortamdan dışarıya* çıkmak, yaşadığı çevrede var olan kültürü fark etmesini sağlamıştır. Dahası, *Güneydoğu'ya gidip gelmek, farklı insanların evine misafir olmak* vb. deneyimler İsmail'in sahip olduğu *kültürel tabuları da yıkmıştır*.

Üniversite: Buraya Geldikten Sonra Bilgi Olarak Kendimi Biraz Daha Azalmış Hissettim

İsmail'in üniversite eğitiminden beklentisi farklı kültürlerle etkileşim kurmak ve kendini geliştirmektir. Farklı kültürlerle etkileşim ve kendini geliştirme beklentisi ile üniversite eğitimine başlamış fakat *K Üniversitesi* bu beklentileri karşılamamıştır.

Dışarı insana çok şey öğretir ya. İstanbul'da o sokak kültürü, dışarı insana çok şey öğretir. Dışarıdan alacağın çok nasihat var yani, sokaktan. Ondan sonra ama K'da (Üniversitesi) kapalı bir ortam, üniversiteye geliyorsun ondan sonra böyle üniversitenin içerisinde, belli başlı insanlar, gruplar, fazla bir farklılıkta yok, normal gerçekten kampüs havası olsaydı, farklı olabilirdi yani, ama insan çeşitliliği az yani.

Üniversitede *sadece belli başlı insanlar ve grupların* olması İsmail'i beklentisinin karşılanmasını engellemiştir. *Olumsuz* diğer bir durum ise üniversite öğretim elemanlarının ve öğrencilerinin tutumlarıdır. İsmail'e göre eğitim öğretim faaliyetleri bakımından *ne*

hocalar ne de öğrenciler yeteri kadar isteklidir.

- (Öğretim elemanları) Giren çıkan hocalar da belli yani aşağı yukarı, pek de ders işlemiyorlar zaten, ondan sonra, geliyor derse, anlatıyor tahtadan, sonra çıkıp gidiyor. Fazla da bir kendilerinin de bir öğretme istekleri yok.

- (Öğrenciler) Hiçbir şey yok, umursamamaya başlıyor, mesela haber izlemiyor, devletin açıkladığı bir şeye bakmıyor. “Nasıl olsa yalan!” diyor. Umursamazlık başlıyor, umursamazlık başladıktan sonra artık alakası kalmıyor. Bir an önce kendini kurtarmaya bakıyor. Genel olarak baktığın zaman yakın hissettiği bir taraf yok yani. Aslında öğretmenlik de değil ya, bir an önce bitirelim gidelim yani.

Öğrenciler ve öğretim elemanları, İsmail’e göre yeteri kadar *istekli* değildir. Bu durum onların yaptıkları işe de yansımaktadır. Zira hem öğrenciler hem de öğretim elemanları *bir yerden sonra* umursamamaya başlıyorlar. Öğretim elemanları öğretme kaygısından, öğrenciler ise öğrenme isteğinden uzaklaşmıştır. İsmail’e göre öğretim elemanları ve öğrencilerin derse yönelik istekli olmaları ön koşuldur. Birkaçı dışında üniversite hocaları bu ön koşıldan uzaktır. Az sayıda öğretim elemanı İsmail’e göre bu şartları karşılamaktadır.

- Mesela Faik hoca, ondan örnekle gidersek, dersi böyle aşkla işlemesi lazım. Faik hoca gerçekten dersi aşkla işliyor. Sanki derste değil de bir skeçteyiz biz. Karşılıklı bir durum var, skeçte normalde belirli bir grup oynar ya, Faik hocanın dersini skeç olarak düşünürsek, bütün sınıf oynuyor. Böyle bir durum vardı, diğer derslerde o yok yani. Mesela nasıl işlemesini isterdim, Faik hocadan eğitim alabilirler ya. Onlara biraz ders anlatması lazım. Heyecanlı, istekli, adam (sabah) 8.30’da derse giriyordu, gözleri pırıl pırıldı. Adam yani bir şeyler vereyim diye(rek) geliyordu derse. [...] Ben Faik hocanın dersine gelirken her zaman istekle geldim. Şuan bu dönem veyahut başka bir dönem olsun yani devamsızlık olmasa hiçbir derse gelmem. Hiçbir derse gelmem.

İsmail, üniversite ortamını, öğretim elemanlarını ve öğrencileri belirli bir açıdan değerlendirme eğiliminde olmuştur. İsmail’in dikkatini çoğunlukla üniversitede bulunan kişilerin çeşitliliği, farklılığa bakışı, öğretme-öğrenme isteği olmuştur. İlgili konularda üniversite ortamını değerlendiren İsmail, beklentilerinin yeteri kadar karşılanmadığını düşünmüştür. Aynı sebepten üniversiteden *yeni bir bilgi öğrenmediğini* ifade eden İsmail, üniversitenin kendisini bilgi ve bakış açısı olarak daha da *gerilettiğini* savunmuştur.

- (Üniversite eğitiminin) Bana verdiği bir şey olmadı ki, sadece diploma, buradaki çoğu kişi için öyle ya. Zamanımı çaldı. Onun haricinde, gerçekten buraya geldikten sonra ben var ya, bilgi olarak ben kendimi biraz daha azalmış hissettim. Cahilleştim yani. Cahilleştim buraya geldikten sonra. Kendi dışarıdan bir yardım da olmasa yani üstüne hiçbir şey koyamazdım.

Üniversiteden Sonra: Çocuklara İnsan Sevgisini Öğretmemiz Lazım

İsmail, vatandaşlık eğitiminde çeşitlilik ve farklılıklara saygı konusuna odaklanacağını ifade etmiştir. Geçmiş deneyimlerine ve ülke gündemine referansla, insanların farklılıklara dair anlayışlarının ve tahammüllerinin sınırlı olduğunu savunan İsmail, vatandaşlık eğitiminde ilgili sınırlılığı ortadan kaldırmayı hedeflediğini anlatmıştır. İsmail’e göre temel problem insanların bakış açısı kavramını bilmemesi ve dolayısıyla bakış açısını sorgulamamasıdır. *Kültürel bakış açısını sorgulama* becerisi, bu yüzden vatandaşlık eğitiminde önemli bir rol

üstlenebilir.

- Bu kültürle zor yani. Çünkü yetiştiği çevre sürekli düşman olarak karşı tarafı gösteriyor. Öncelikle çocuklara insan sevgisini öğretmemiz lazım. Her şey toplumun faydası, vatan millet, bunlar bir payda, vatanını milletini de sevdireceksin ama insanlarını da sevdireceksin, diğer kişileri düşman olarak göstermemek lazım.

İdeal Vatandaş Anlatısı: Birçok Şey Dikte Ediliyor

Türkiye’de insanların *farklılıklara* ilişkin yaklaşımı sorunludur. Bu sorun birbiriyle ilişkili iki ögenin etkileşiminden doğmaktadır. İlk olarak insanların *kültürel bakış açıları*, farklılıklara yönelik hoşgörü içermemektedir. Vatandaşlar, kültürel bakış açısını olduğu gibi kabul ettiklerinde *ön yargı*, *düşmanlık* artmakta ve etkileşim azalmaktadır. Farklılığa ilişkin diğer sorunlu öge ise *sorgulama eksikliğidir*. İsmail’e göre insanların kültürel bakış açısını sorgulama yönü *eksiktir*. Vatandaşlar kültürel bakış açısını sorgulamamaktadır. Aksine İsmail, insanların belirli *aidiyetleri öne çıkardıklarını* ve dünyayı sadece bu aidiyetlerin gerektirdiği gibi inşa ettiğini savunmaktadır.

Tablo 31

İsmail’in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Yakın ve uzak çevre	Özgürlükçü Vatandaş	Kendi doğrularımı kendim bulabilirim, kendi hatalarımı da kendim yapabilirim, sonuçta yani ders çıkaracak olan da benim bu durumda. Tamam, Türksün, belirli bir aile yapısı içerisinde büyüdün ama belirli bir yerde doğdun belirli bir yerin eğitimini aldın, belirli bir yerde yaşıyorsun, belirli bir yerde para kazanıyorsun, vatan yapan şey bu aslında.	Aslında birçok şey dikte ediliyor. Mesela şöyle yaşamalısın, böyle kurallara uymalısın, eğer böyle böyle olursan toplumda daha iyi olursun vb.	Öcü gözüyle bakmayı bırakacak... Bu şekilde yabancı olarak bakmayı bırakacak.

İsmail’e göre ideal vatandaş farklılıklara karşı hoşgörülü, çeşitliliği önemseyen kişidir. İdeal vatandaşla ilgili diğer boyutu ise kültürle kurduğu ilişkidir. İdeal vatandaş kültürün bakış açısını nasıl şekillendirdiğini fark etmelidir. Bakış açısını sorgulamalı ve bireysel yaşamına dönük çıkarımları kendi belirleyebilmelidir. Eylemlerine bireysel olarak karar verebilmelidir. İsmail’e göre bu noktadaki problem, *kültürün bireye ne yapması ve nasıl yaşaması gerektiği konularında baskıcı bir tavır geliştirmesidir*. Dolayısıyla çözüm bireyin bakış açısını sorgulaması ve böylece ön yargılarını azaltmasıdır. Sorgulama becerisini bireysel yaşamına uyguladığında, farklılıklara dair tanımlarının sınırlılığını fark edecek ve barışçıl bir bakış açısı kazanacaktır.

Suriyeli Göçmelere Dair Anlatısı: Gelsinler Ama Kontrol Altında Olmalılar

Ülkelerinde yaşanan olaylardan ötürü Suriyeliler zor durumda kalmıştır. Dolayısıyla, Türkiye’ye iltica etmeleri anlaşılabilir bir durumdur. Aynı şekilde Türkiye’nin de mültecileri kabul etmesinde herhangi bir sorun yoktur. Bununla beraber Suriyeli mülteciler kontrollü bir şekilde Türkiye’ye gelmeli, geldikten sonra da kontrol altında tutulmalıdır. Çünkü Suriyeli mültecilerin ülke genelinde farklı şehirlerde yaşamaları doğru değildir. Sadece belirli bir bölgede yaşamaları gerekir.

Tablo 32

İsmail’in Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Suriye, Karadeniz, Doğu Anadolu, Ege,	Zor durumda oldukları için ülkemize gelen göçmenler	Gelsinler ama kontrol altında olmalılar yani, [...] tabi savaş bitene kadar durabilirler.	Ama sonra eğer başka bir amaç varsa demografik olarak değiştirilim yapıyı (vb.) Suriye’nin haricinde doğudan da göç alan İç Anadolu’dan göç alan Karadeniz’den de göç alan iller ve zaten altyapı yeterli olmadığından dolayı	Bunlar (Suriyeliler) geldikten sonra keşmekeş oldu.

Belirli bir bölgede yaşamaları ise istihdam ve altyapı yeterliği ile ilgilidir. İstihdam ve altyapının yetersiz olduğu yerlere yönelen göçler, göç edeni olduğu gibi yerleşim yerini, ekonomisini ve insanları da etkilemektedir. Hem Suriyeli mülteciler hem de iç göçler Türkiye’de böylesi bir sorun oluşturmaktadır.

Sonuç olarak Suriyeliler savaş şartlarından kendilerini kurtarmak için başka bir ülkeye iltica edebilir. Bu normaldir, Türkiye’nin bu mültecileri kabul etmesi gibi. Öte yandan İsmail’e göre Suriyeli mülteciler, Suriyeli oldukları için değil, göçmen oldukları için istihdam ve altyapı konularında sorun oluşturmaktadırlar. Çünkü Türkiye altyapı ve istihdam konusunda sorunları olan bir ülkedir. Yeni insanları sorunlu yapıya entegre etmek sorunu daha da büyötmektedir.

STK’lara Dair Anlatısı: Kendisinden Olmayan Bir Ses Duyduğu Zaman Bastırıyor

İsmail, STK’ların amaçları doğrultusunda özgürce faaliyet gerçekleştirebilmesi gerektiğini düşünmektedir. İnsanların *farklı düşünce, ideoloji ve bakış açısına* sahip olabilirler. Bu gayet normaldir. Zaten farklı bakış açılarının var olması bir açıdan gerekliliktir de. Birbirinden farklı, özgün bakış açılarının bir toplumda bulunması, o toplumu daha *dinamik* hale getirir. Fakat Türkiye’de bu konuya bakış sorunludur. Türkiye’de farklılıklara yönelik ön yargı ve

ötekileştirme tutumu vardır. STK'lar da bu ön yargı ve ötekileştirme tutumlarından olumsuz etkilenen kurumlar arasındadır.

Tablo 33

İsmail'in STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Ülke geneli	Politik STK	Diyelim ki ben böyle düşünüyorum sen böyle, bizim ideolojilerimiz farklı olabilir, ben insancıl olabilirim, devlete bakışım farklı olabilir.	Gayrimeşru, marjinalleştiriliyor yani, bu bizden değil, öteki öteki öteki, dışlanıyor, kendisinden olmayan bir ses duyduğu zaman bastırıyor.	Bu kültürle zor yani, çünkü yetiştiği(niz) çevre sürekli düşman olarak karşı tarafı gösteriyor.

Ön yargı ve ötekileştirmeye maruz kalan STK'lar yeteri kadar işlevsel olamamaktadır. Vatandaşlar da, böyle bir ötekileştirme ortamında toplumsal düşünmeyi bir kenara bırakmaktadır. Vatandaşlar çareyi en güvenli alan olan bireysel istek ve planlarına odaklanmakta bulmaktadır.

5.4.2. Mehmet

Üniversite Öncesi: Yaşadığım Şehrin Ben Birçok Yerini Bilmiyordum

Üniversite hayatını yaşadığı şehirde almıştır. Üniversite eğitiminden önce de yaşadığı bölge dışına *çok az* çıkmıştır. Bu yüzden yaşadığı bölgedeki insanlardan farklı insanlarla çok fazla iletişim kurmamıştır. Dolayısıyla üniversite eğitimi Mehmet'e farklılıklarla *temas* imkânı sunmuştur.

-Gittim dediğim mesela (üniversiteden önce, yaşadığım) şehrin ben birçok yerini bilmiyordum. Arkadaşlarımla gittim genellikle. Gördüm. Benden daha çok yer biliyorlar mesela. Mersin'den gelenler (öğrenci arkadaşlarım).

-Ben her zaman babamgil ne derse aynı onun gibi diye düşünmüştüm, buraya gelince biraz daha farklı oluyor, farklı insanlarla görüşüyorsun, hocaların bir şey söylüyor, farklı ortama giriyorsun hani.

Üniversitede insanların daha saygılı ve bilgilidir. Fakat yaşadığı bölgede *bu tür insanlar* daha azdır. Yaşadığı bölgede insanlar *tepkisel* davranırlar. Yaşadığı bölgede insanlar hemen tepki verirler ve yorumlarının anlık durumdan etkilenir. Fakat Mehmet üniversite eğitimi sayesinde kendisini geliştirmiştir. Üniversite eğitimi aldığı için kendisini geliştirmiştir. Üniversite eğitimi almayı orada kalmaya devam etse Mehmet de *bilinçsiz* olabilir ve *her denilene inanan birisi* olabilirdi.

- Ya onlar bilmiyorlar, atıp tutuyorlar öyle söyleyeyim. Hani mesela bir olay oluyor, direkt kafalarına ne eserse diyorlar. Yani öyle değil diyorum, araştırın. Bakın hani öyle karar verin.

Direkt ne görüyorlarsa, onu yansıtıyorlar. Ama ben öyle değilim mesela bir bakarım mesela eğri mi doğru mu? Görüşlere bakarım hem, karşı görüşe öyle karar veririm.
-Daha dar görüşlü olurdum hocam yani. Daha açık düşünemezdim yani. Hani millet ne derse, “Aynen öyle!” der, geçerdim. Ama şimdi öyle değil. Şimdi bana çok diyorlar, senin beynini yıkamışlar falan filan böyle arada.

Üniversite eğitimi süresince yaşadığı çevre ve üniversite çevresini karşılaştıran Mehmet, üniversite eğitimi sayesinde, bilgili ve daha saygılı bir insan olmuştur.

-Yani, daha bir olgunlaştım. Öyle söyleyeyim yani. Daha bir bilgili oldum, daha görgülü oldum öyle söyleyeyim.

Olgunlaştığını bir örnekle anlatan Mehmet, üniversiteye gitmeyen yaşlılarının daha bilinçsiz olduğunu anlatmıştır. Mehmet kendisi ile yaşıt olup üniversiteye gitmeyenlerin, çevreye zarar verebildiğini, kendi dışındaki insanları düşünmediğini dile getirmiştir. Mehmet, üniversite eğitimi aldığı ve *onlar gibi* olmadığı için daha bilinçli *davranmaya özen gösterip, çevreye saygılı davranmaya* gayret etmiştir.

-Hocam ben şöyle söyleyeyim. Gördüğümü anlatayım mesela. Arkadaşımla dolmuş bekliyoruz akşam. Arkamızda iki tane çocuk top oynuyor. (Onlar) Yine o köşe başında dikiliyorlar Çeribaşı'nda Melikgazi'de. Şey diyorlar mesela “Topu ver!” falan filan. Topu verdiler. Çocukların topunu patlattılar. Hiç de umursamıyorlar. Hani biz mesela kızdık yani. Dedik “Çocukların oyununu bozdular, toplarını patlattılar.” Size ne onlardan? Umursamıyorlar yani. Dalga geçip, gülüyorlar. Biz öyle değiliz mesela.

-Ya hocam mesela (üniversitede) insanlar kibar. Yani en basitinden hocam, şöyle anlatayım bizim binada konteyner koydular. Bizim o tarafa yazı astık. İşte, hani konteynerin dışına çöp atmayın diye. Habire çöp atıyorlar. Böyle insan olmaz yani. Buradaki (üniversitedeki) insanların ben öyle olmadığını düşünüyorum. Buradaki insana dersin ki “Yapma.”, yapmaz. Ama onlar öyle değil yani. Bir eski mahalle kültürüne alışmışlar yani, öyle gidiyorlar. Mesela ben eskiden yaşadığım yerden memnun olurdum, Artık memnun olmamaya başladım. [...] Hala çok güzel benim mahallem severim. Ama böyle insanlar olduğu için, büyük konuşmayayım ama bu şehirde kalsam belki orada yaşamam yani.

Mehmet, üniversitede öncesinde vatandaşlığa dair bir farkındalığı yoktur. Bu konular üzerine düşünmemiştir. Fakat Mehmet'in çevresinde uygun vatandaşlık özelliklere sahip olmayan insanlar bulunmaktadır. Yaşadığı yerdeki bu insanlar sorgulama özelliğine sahip olmayan, düşünceye önem vermeyen insanlardır. Bu yüzden fiziksel ve sosyal çevreye saygı duymazlar. Mehmet üniversite eğitimi ile birlikte yaşadığı çevreye daha eleştirel gözle bakmaya başladığını vurgulamıştır. Yaşadığı apartmanda gözlemlediği bir olayı paylaşan Mehmet, çevresini nasıl değerlendirdiği anlatmıştır. Yaşadığı bölgede insanların belirli bir davranış kalıbını her şeye rağmen sürdürüklerine inanan Mehmet, kendisinin bu davranış kalıbını eleştirmeye başladığını ve dolayısıyla insanları da bu gözle değerlendirdiğini belirtmiştir. Öyle ki, Mehmet bir iş sahibi olduğunda bilinçsiz davranışlarına devam eden insanlardan (*onlar*) farklı bir yerde yaşamak istediğini de belirtmiştir.

***Üniversite: Hocan Da Aynısını Düşünüyorsa Sen Kendi Düşündüğünün
Önemli Olduğunu Düşünüyorsun***

Üniversite tercihlerinde K Üniversitesi'ni hakkında zaten daha önce bilgisi vardır. Üniversitenin ortamını ve buradaki politik görüşü de bilmektedir. Politik görüşe kendini yakın hissetmesinin, burayı tercih etmesinde bir payı vardır.

- Herkesin bildiği gibi milliyetçi bir kesim var burada, muhafazakâr öğrencilerin geldiği, ben de öyle bir insanım, bu yüzden burayı tercih ettim hocam, benim çoğu tercihimin, 11 tercihimin 4-5 tanesi Kale'ydi, mesela, (onun dışında) gelmeyecek iki yer yazdım.

Üniversite hocalarıyla aynı düşünmenin birçok avantajı vardır. Hocayla aynı şekilde düşünmek Mehmet'e doğru düşünüp düşünmediği anlama fırsatı vermektedir. İnsan hoca ile aynı şekilde düşündüğünü fark ettiğinde doğru şeyi düşünüyor olduğunu anlar. Hocayla aynı şeyleri düşünmek Mehmet'e görüşlerini paylaşması için motivasyon da sağlamıştır.

-Buradaki hocan da aynısını düşünüyorsa sen kendi düşündüğünün önemli olduğunu düşünüyorsun hani. Vay demek ki doğru şeyi düşünüyormuşum diyorsun. Kendini daha da öne atma çabası da oluyor. Mesela Seyit hocadan bahsettik, mesela hemen hemen aynı görüşteyiz mesela Seyit hocayla, çünkü çok donanımlı bir hoca bence, ben çok seviyorum hocayı, kendime dedim, dedim doğru yoldasın Mehmet.

K Üniversitesi'nde eğitim gören katılımcıların tamamı gibi Mehmet de, Faik hocanın öğrencilere yaklaşımını ve ders işlem yöntemini örnek olarak göstermektedir. Faik hoca alçakgönüllü, nezaket sahibi bir hocadır. Ayrınca Faik hocanın derslerinde sınav kaygısı duyulmaz ve rahat olunur. Bu yüzden Mehmet diğer derslerde hiç yapmadığı, ders öncesi hazırlığı Faik hocanın dersi için yapmaktadır.

-Alçakgönüllü bir insan yani. Muhabbeti olsun, şeyi olsun bizi hiç kırmazdı etmezdi. Görür selam verir, soru sorarız şey yapmaz.

-Keşke rektör olsa yani üniversiteye, hocam çok bilgili bir insan ve bilgisini geçtim öğrenci yanlısı bir insan. Mesela bize derste artı eksi verirdi, sınav kaygımız sıfır, mesela ben hiçbir derse hazırlanarak gelmedim. Çok nadirdir ama o her hafta bize ödevler verirdi. Her derse donanımlı olarak geliyorduk biz.

Son olarak Mehmet, üniversite hocalarında gözlemlediği bir davranış tipi olduğundan bahsetmiştir. Üniversite hocaları, politik konuları ele alırken devlet ve hükümeti birbirinden ayırmışlardır. Çünkü hükümetler gelip geçici devlet bakidir. Bu yüzden hocalar devletle ilgili konularda hükümete destek verirler. Böyle bir düşüncenin doğru olduğunu fark eden Mehmet, vatandaşlık konularında artık bu şekilde düşünmeye başlamıştır. Dolayısıyla hükümet olan bir partinin devleti temsil ettiğini ve bütün vatandaşlarca desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir.

-Hocam hatırlar mısınız, bu referandum veya ondan önce, hani birisi gelmişti Türkiye'ye. Türkiye'de seçimin ne kadar demokratik olup olmadığını kontrol etmek için. Adını unuttum

valla hocam mesela, ilk geldiği yer Diyarbakır'mış mesela. Hiç İstanbul, Ankara'ya uğramamış, ondan bahsetmişti mesela. Biz de demiştik, hocam Cumhurbaşkanı şey demişti, “Sen kimsin...” demişti, “Karar veriyorsun!”, biz de demiştik, “Diyarbakır'a gelmiş haksız değil mi?” falan, “Evet Cumhurbaşkanı haklı!” demişti.

Üniversiteyi tercih etmesinde politik görüş benzerliğinin etkisi olduğunu belirten Mehmet'e göre hocayla benzer bakış açısına sahip olmak, doğru düşünüp düşünmediğini anlamanın iyi bir yoludur. Hocalar devletle hükümetin ayrı kavramlar olduğunu ve hükümeti temsil eden insanların artık partili olarak algılanmaması gerektiğini düşünmektedir. Bu yüzden hükümetteki insanlar devlet olarak görülüp desteklenmesi gerekmektedir.

Üniversiteden Sonra: Hani Ders Her Türölü Öğrenilir, Vatan, Devlet Sevgisi Olacak

Mehmet'e göre, vatandaşlık eğitiminde *ahlaklı olma* ve *vatan ve devlet sevgisi* öğretilmeli. Çevreyi eleştirel gözle değerlendirme konusunda gözlenen eleştirel tutumun, politik konularda *sorun oluşturacağına* inanan Mehmet, vatandaşlar olarak *devlete sıkıntı çıkarmamamız gerektiğini* belirtmiştir.

Hocam ilk önce, ahlaklı olması lazım, bir kere bana saygı gösterecekler, dersi ben ikinci plana atarım, hani ders her türlü öğrenilir, vatan, devlet sevgisi olacak, ilk şeylerim bunlar benim, onlar oldu mu, sizde öğrencilere ilgi gösterdiğiniz zaman, ders babında kendi gelişiyor zaten.

Eleştirmesi gerektiğini ama *karşı olmaması* gerektiğini söylemiştir. Hükümetin yanlışları olsa da, eleştiriyi karşıtlık olarak uygulamasının, *devletin sağlamlığına* zarar vereceğine inanmaktadır.

Hani doğruyu, yanlış görmesi lazım. Tamam, belki hükümetin yanlışları olabilir ama yine de ülkenin bekası için hani devletin sağlamlığı için karşı da olmaması lazım. Yine eleştirebilir, eleştirmek zorunda hani. Bazen bu şeylere karşı gelemey, suçlara. Ama sıkıntı çıkartmaması lazım. İsyankâr olmaması lazım.

Sonuç olarak vatandaşlık eğitimi vatan sevgisi, ülke ve millete bağlı olmaya önem vermelidir. Öğrencilerin vatani sevmey ve eleştirme konusunda doğru düşünmeleri, eleştiriyi abartmamaları gerekmektedir.

İdeal Vatandaş Anlatısı: Ülkenin Yanında Olması Gerekiyor

Türkiye, coğrafi olarak tehlikeli bölgenin içerisinde. Komşu ülkelerin siyasal karışıklıkları, Türkiye'yi her zaman güçlü olmaya zorlamaktadır. *Yabancı ülkeler, Türkiye'nin gelişmesine* karşı çıkmaktadır. Dolayısıyla *yabancı devletlerin* Türkiye'deki isteklerine karşı bilinçli olmalı ve *devletimizi koruyup sahip çıkmalıyız*. Burada önemli rollerden birisi de vatandaşa düşmektedir. Vatandaşın temel sorumluluğu *ülkesini-devletini* korumak olmalıdır. Vatandaş devleti *eleştirse de sevmelidir*. Dolayısıyla vatandaşın eleştiriyi

yaparken dikkatli davranması, *abartıya kaçmaması* gerekir. Öte yandan vatandaşın ülkenin gerçek durumunu da gözden kaçırmaması, gerçek durumun da bilincinde olması önemlidir. Çünkü Türkiye, Almanya veya Amerika Birleşik Devletleri gibi *gelişmiş bir ülke* değildir. Ülkenin yararını gözetmek adına bu gibi gerçekleri fark etmemiz gerekir.

Tablo 34

Mehmet'in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Kötülüğümüzü isteyen yabancı devletler, bir ve beraber ülkemiz, itaat etmesi gereken vatandaşlar.	Ülkesini koruyan vatandaş	Biz işin aşını bilmiyoruz ama tek hükümet kötü bir şey yaptı diye de ülkeyi komple suçlamamak lazım. Hani ülkenin yanında olması gerekiyor.	Tamam, hükümeti sevmeyebilirsiniz ama belki de devletimiz için dış devletler kötü şeyler düşünüyorlar.	Galeyana gelirse birlik ve beraberlik bozulur.
	İtaat eden vatandaş	Bizim ülkemizde hangi partiden başa geçerse geçsin, itaat eder insanlar, sırf devletine zarar gelmesin diye Gerekirse aç kalalım ama devletimiz yaşasın hesabı vardır.	(İtaat etmeyip eleştirsek) bu bir süre sonra devlet düşmanlığına gider, yabancılar gelsinler, onlar gitsin, tarzı bile olabilir, manda ve himaye gibi düşünün yani, o manaya geliyor biraz.	O yüzden ben ülkemizin birlik beraberliğinin bozulacağını yıkılacağını düşünmüyorum.

Eleştirme ve ülkeyi sevmeye davranışlarını anlatısında sıklıkla ele alan Mehmet'e göre bu iki kavramı birbiriyle ilişkilidir. *Fazla eleştiri* ülke sevgisini azaltabilir, vatandaş *ülke düşmanlığına* sevk edebilir. Bir de vatandaşın *fazla eleştirisi*, *yabancılar* veya *dış devletlere* avantaj sağlayabilir. *Dış devletler* Türkiye hakkında yani *bizim hakkımızda kötü şeyler düşünüyor olduğundan*, daha dikkatli davranmalıyız. Vatandaşın yapması gereken, *birlik ve beraberliğimizi* korumaktır. Mehmet'e göre ülkemizde din ve kültür birliği olduğu için *kolay kolay yıkılmayız*. Vatandaşın tehlikeler karşısında *bilinçli olması*, *itaat etmesi* ve *koruması*, birlik ve beraberliğimizi artırır.

STK'lara Dair Anlatısı: Bir İnsan Niye Durduk Yere Siyasi Topluluk Kursun Ki?

Araştırmaya katılan diğer katılımcılar gibi Mehmet de STK hakkındaki görüşlerini açıklarken, örnek olarak TEMA, LÖSEV gibi yardım amaçlı STK'ları işaret etmiş ve açıklamasını bu tür STK'ların kapsamı ile sınırlamıştır. TEMA, LÖSEV gibi STK'ların *alanlarında başarılıdır*. Bu STK'ların faaliyetlerine katılmak iyi bir şeydir. Bu yüzden Mehmet zaman zaman bu gibi STK'lara finansal destek sağlamaya çalışmıştır.

Mehmet, özel olarak bir STK'nın aklına gelmediğini belirtmiş ve bu kurumlara dair genel kanısını paylaşmıştır. İnsan hakları, demokrasi gibi kavramları çok sık kullanan kurumlar *şüpheli* yaratmaktadır. Çünkü Türkiye'de demokrasi veya özgürlük sorunu yoktur. Zaten politik STK kavramı denilince *belirli bir insan grubu akla gelir*. Bu grup *sürekli eylem yapan, sokağa çıkan* insanlardan oluşur. Politik STK'lar kapsamında faaliyetlerde bulunmak için kişilerin *neden böylesi kuruluşlara ihtiyacı olduğunu anlamak güçtür*. Çünkü zaten politika ve siyasal partiler bu amaçla kurulmuş ve çalışmaktadır.

Tablo 35

Mehmet'in STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
-	Politik STK	Sürekli eylem yapan, sokaklara çıkan, o tarz şeyler varsa vardır yani, bilmediğim için vakıfları... Onlar şey gibi geliyor biraz bana, kendi aramızda toplanıp muhabbet edelim, belki biri bizim adımızı duyar, oradan bir iş koparırız gibi...	Bir insan niye durduk yere siyasi topluluk kursun ki yani, partilerin sendikaları oluyor genellikle hani, parti teşkilatları oluyor, onlara katılır, var olana katılır, yeni bir şey açmak senin farklı bir şey düşündüğünü gösterir, o da ayırmak gibi bir şey oluyor yani	Çünkü bizde insan hakları deyince ülkesine karşı çıkan insanlar tarzı kalıyor biraz.

Politik STK'ların zaten var olan partilere katılmayıp, var olan partiler kapsamında faaliyet göstermeyip yeni bir STK kurmak istemeleri, gerçekten *şüphelidir*. Bu kurumlar *demek ki farklı amaçlar gütmektedir*. Ülkesine karşı çıkan, sürekli eylem yapan insanlar bu kurumlarda görev alır.

Suriyeli Göçmenlere Dair Anlatısı: Onlar Savaştan Kaçıp Geldiler Buraya, Ülkelerini Bırakıp Geldiler

Suriye'de yaşanan savaş esnasında Suriyeli mülteciler, *ülkesini bırakıp buraya kaçmışlardır*. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye iltica etmesi yanlıştır. Ona göre, Suriyeli mülteciler *vatanlarını savunmalı, bırakıp kaçmamalıdır*. Fakat onlar bunu yapmamışlardır. Bir de Suriyeli mülteciler *buraya gelip* ülke huzurunu bozmuşlardır. Türkiye'ye iltica etmeleri daha birçok sorunu beraberinde getirmiştir. İstihdamı azalmış, kayıtsız-sigortasız çalışan sayısı artmış, *Türk gençleri işsiz kalmış ve toplumsal sorunlar artmıştır*. Dahası, Suriyeliler *vatanlarında savaş varken burada eğlenmektedir*. Sonuç olarak Suriyelilerle *geçmişte yaşadığımız olaylar* da hesaba katılırsa, onlara güvenmek zor görünmektedir.

Tablo 36

Mehmet'in Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Savaşta Suriye ve Ülkemiz, Türk gençleri, toplumsal huzur.	Kaçıp gelip buraya bizi zor durumda bırakanlar	Onlar savaştan kaçıp geldiler buraya, ülkelerini bırakıp geldiler	Ne bileyim, işgücü olsun. Bir kere huzuru bozuyorlar. Bir evde on kişi kalıyorlar. Ucuza işçi çalıştırıyorlar, sigortasız çalışıyorlar. Bu Türk gençlerinin işsiz kalmasına sebep oluyor. Ne bileyim sürekli ortalıkta geziyorlar.	Biz Türk'üz, onlar Suriyeli, yani ben gene güvenmem onların sözüne. Çünkü hocam geçmişten bir şey var, yani insanlar değişim... kolay kolay milletlerin kültürel özellikleri, yapıları değişmez diye düşünüyorum ben.

5.4.3. Ayşegül***Üniversite Öncesi: Kendimi Etnik Kimliğimle Tanıtır Oldum***

Üniversite eğitimi Ayşegül'ün vatandaşlığa bakış açısında sadece *kısmi* bir değişiklik yaratmıştır. Bugün sahip olduğu bakış açısı, temel olarak lise eğitimi süresince ortaya çıkmıştır. Ayşegül, lise eğitimine kadar vatandaşlıkla ve politika ile ilgili konularla ilgilenmemiştir. Lise eğitimini bir anadolu öğretmen lisesinde yatılı olarak tamamlamıştır. Lisede politik görüşler öğrencilerin yaşamında önemli bir rol oynamaktadır. *Dindar* öğrenci grubu, *milliyetçi* öğrenci grubu, *solcu* öğrenci grupları bulunmaktadır. Kendisinin belirli bir grubu yoktur ve bir gruba yakın hissetmemiştir. Çünkü lise eğitimine kadar politika veya vatandaşlıkla ilgili bir *deneyimi* olmamıştır.

- Ben liseye ilk başladığımda öyle bir görüşüm yoktu benim, evrensel dünya barışı, insanlar... Hiç öyle ayrımcılık yapan hiç öyle bir şey yoktu.
- İkinci sınıftan sonra falan işte, okulun içerisinde gruplanmalar falan ve onlarla tanışmam, onların bana tavırları, bizim aramızda olan diyaloglardan sonra, artık insanlarla tanışmaya başladıktan sonra merhaba ben Ayşegül, Malatyalım demeye başladım, lise ikiden sonra.

Ayşegül'e göre kendi etnik kimliğini fark etmiştir. Lisede içinde bulunduğu ortam, *kim olduğunu* fark etmesini sağlamıştır. Çünkü lisede yakın arkadaşları *bile* onu belirli bir şekilde, belirli bir etnik grupla tanımlamaya başlamıştır. Arkadaşları *biz-onlar* ayrımı yapmış ve Ayşegül'ü *ötekileştirmiştir*.

-Mesela yeni tanıştığınız insanlar olur bir ortama giriyorsunuz. Diksiyonum biraz düzgün. Şivem falan olmadığı için. -“Nerelisin?” -“Malatya”. -Aa hiç Malatyalılara benzemiyorsun.” -“Nasıl oluyor ki Malatyalılar? İnsan olmuyorlar mı? Daha mı farklı oluyorlar?”

Liseye başlarken herhangi bir kimlik düşüncesi olmadığını ifade eden Ayşegül, lisede

yaşadığı deneyimler sonrasında *artık* kendisini belirli bir kimliğin üyesi olarak gördüğünü ifade etmiştir. *Belirli bir kimliğin üyesi olmanın zorunlu olarak ayrılıkçı bir fikir olmadığını* anlatmıştır. Ayşegül, herhangi bir insana kendisini tanıtmak zorunda olduğunda *doğduğu yeri veya etnik kimliğini de belirtmesi* gerektiğini hissetmektedir. Ayşegül’ün vatandaşlık eğitimini anlayışını da önemli ölçüde belirleyen öge, farklı kimliklere saygı olmuştur. *Farklı kimliklere saygı*, bütün vatandaşların sahip olması gereken beceridir.

Üniversite: Bu Fikre Sahip İnsanlar Hakkında Liseden Çok Kötü Şeyler Düşünüyordum

Ayşegül, sosyal bilgiler bölümünü bilerek ve isteyerek tercih etmiş, kazandığını öğrenince de mutlu olmuştur. Öte yandan kazandığı *üniversitede belirli bir politik eğilimin olduğunu* ise ancak üniversite eğitimi başladığında fark etmiştir.

-Allah’ım dedim, ben nereye düştüm ya, lisede yatılı okulda ailemden ayrıldım ağlamadım, tek damla gözyaşı... şurada ilk gün ağladım ben, yok ben burada yapamam ya, dedim ben beyaz bayrak sallayarak gezeceğim burada (dedim).

Etnik grubundan dolayı üniversitede de lisede yaşadığı sorunlara benzer sorunları yaşayacağını düşünmüştür. Ne var ki bu düşünceleri belirli bir süre sonra değişmeye başlamıştır. Ayşegül’e göre *milliyetçi* insanlar hakkındaki fikirleri de değişmiştir. Kendisi de *milliyetçi* ve şuan yakın arkadaşı olan Veli ile tanışıp konuşunca, üniversite ve politik eğilimi hakkındaki düşüncesi *yumuşamıştır*.

“Sanki bilmiyoruz sağ fikirleri” dedim. “Türk İslam diyorlar, İslamiyette Türk mü var?” dedim. “İslam insanı ayırmıyor, Türk İslam koymuşlar adını!” dedim, “Öyle şey mi olur?” falan. Klasik, cahil bilmez konuşur. Sonra o karşıma geçti, “Biz ayırmayız!” dedi. “Farklı etnik gruptan kardeşlerimizi severiz.” böyle konuşuyor benle.

Ayşegül, üniversite eğitimi süresince birçok *farklı kültürden* insanla karşılaştığını, birlikte zaman geçirmiştir. Farklı arkadaşlarla tanışması ve etkileşime girmesi, sahip olduğu *ön yargıları yeniden değerlendirmesini* sağlamıştır.

-Aslında burada düşüncelerimin çoğu değişti. Yani bu fikre sahip insanlar hakkında liseden çok kötü şeyler düşünüyordum.
- Tanımaya başladım insanları ve şöyle bir şey oldu. Onlar da beni tanıdılar. Aslında herkesin ailesinde annesinde babasında şu var, “Bizim bir arkadaş vardı çok iyiydi.” falan diye. Aslında bir iki tane tek tük varmış falan. Hatta o kabul etmeyen arkadaşım bile şunu demeye başladı. “Azınlıktasınız iyiler olarak.”

Ayşegül üniversite eğitiminde ise vatandaşlık kavramının ne olduğunu öğrendiğini dile getirmiştir. Ve üniversite hocaların vatandaşlığı *hak kavramı ile tanımladıklarını* ve *Atatürk İlke ve İnkılapları ile ilişkilendirdiklerini* fark etmiştir.

-Haklarını kullanabilen, haklarını bilen, bunun farkında olan, Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlı olan bence, o önemli yani, her vatandaş etkin vatandaşdır, çünkü insan önce hakkını bilmesi lazım ve onu nasıl kullanacağını bilmesi lazım, her hakkını, hiçbir hakkını yedirmemesi lazım. Yaşama hakkı, barınma hakkı, oy kullanma hakkı, katılım hakkı özgür düşüncelerini belirtme hakkı hepsi yani.. ve bunların farkında olması onu etkin kılan şey.

Ayşegül üniversite eğitiminde farklı politik tercihler hakkında görüşlerinin eksik olabileceğini fark etmiştir. Bu yüzden kendine karşı beslenen ön yargı kadar, kendinin farklı gruplara yönelik ön yargısının da kötü olabileceğini düşünmüştür. Sonuç olarak vatandaşlık Ayşegül'e göre farklılıkları kabul etmek, saygı duymakla ilgilidir. Bununla beraber, vatandaşlık hak, sorumluluk, Atatürk ilke ve inkılaplarını bilmek ve kabul etmekle de ilgilidir.

Üniversite sonrasında: Hiçbir Fikre Karşıt Veya Aşırı Sempatizan Olmamayı Öğretti

Ayşegül, üniversite eğitimi süresince, kendisini *ötekileştiren insanlarla* etkileşim kurmuş ve *onları* tanımaya çalışmıştır. Üniversite eğitimi süresince *onların* kendisini tanıdığını, *öcü olmadığını* fark ettiklerini dile getirmiştir. Öte yandan Ayşegül üniversite eğitimi süresince kendisinin de *milliyetçi* insanları öteki haline getirdiğini fark ettiğini dile getirmiştir. Üniversiteye başlarken *onlar* hakkında sahip olduğu düşünceler *yumuşamış* ve yargıda bulunmadan daha *yakından tanınması gerektiğini* hissetmiştir.

-Hiçbir fikre motamot karşıt veya aşırı sempatizan olmamayı öğretti, bir kişiye bakarak tüm topluluğu karalıyor, bu önyargı tüm insanlarda var, istesek de istemesek de ön yargılıyız yani, kiminde bu çok fazla kiminde daha az. Bende bu lisede fazlalaşmıştı, şuan en alt seviyede.

Ayşegül, vatandaşlık eğitiminde farklılıklara saygı, özgürlük, eşitlik kavramlarına odaklanacağını belirtmiştir. Çünkü ülkemizde farklılıklara karşı ön yargı ve ötekileştirme gibi bir eğilim bulunmaktadır.

İdeal Vatandaş Anlatısı: İnsanlar Bencilliği Bir Kenara Bırakmalı Karşısındakinin De Bir İnsan Olduğunu Düşünmeye Başlamalı

Ayşegül'ün içinde yaşadığı çevre farklı kimliklere yönelik hoşgörülü değildir. Bir kimliğe aidiyet hisseden biri, diğer kimliği ötekileştirmekte veya yok saymaktadır. Ötekileştirme ve yok sayma pratiğinin sadece politik görüşlerle sınırlı bir alanda değil, sosyal ve bölgesel alanı da kapsadığını ifade etmiştir. Bir kişinin hangi kelimeleri kullandığı, kelimeleri telaffuz ederken kullandığı şive, kişinin doğduğu yer gibi etmenler insanların gözünde onu belirli bir kimliğe atamaktadır. Bir kimliğe atama, başkaları tarafından yapılmıştır. Başka bir anlatımla belirli bir kimliği seçmemiş veya belirli bir kimliğe uygun davranmaya *kendiliğinden* başlamamıştır. Bulunduğu ortamlarda nereli olduğu veya hangi etnik kimlikten olduğunun

önemsendiğini, insanların ona veya başkasına bu referanslara göre *tavır değiştirdiğini* fark etmiştir.

Tablo 37

Ayşegül'ün İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Yaşadığı ülkede, doğrum yeri, ait olunan etnik grubun önemsendiği çevreler, üniversite ortamı, lise ortamı, günlük hayat deneyimleri.	Farklılıkları kucaklayan vatandaş	Ya aslında insanlar ne zaman bencilliği bir kenara bırakıp karşısındakinin ne hissettiğini onu da bir insan olduğunu düşünmeye başlarsa o zaman (ideal düzen) olur diye düşünüyorum.	İnsanlar memleketinizi sorarken bile benciller, Ağrılıyım dediği zaman, Diyarbakırlıyım dediği zaman kendi aralarında sırf şivesi bozuk diye bizde şive vardır ya, şivesi bozuk diye gülen insanlar var. Ama seni oluşturan parçalar bunlar.	
	İrkçi vatandaş	Onun için (ona göre) o farklılıkların yok sayılması ve o toprakların ama aynı çerçevede kalması, o insanların yok sayılması tamamen.	Siz onu isterseniz o gider sonra sorgulayamazsınız, senin orada ne işin var diye çünkü sen ittin onu oraya.	... [] o gider sonra sorgulayamazsınız senin orada ne işin var diye.

Ayşegül ideal vatandaşın *farklı kimliklere saygı* duyması gerektiğini düşünmektedir. Saygı duyulmadığı durumlarda, *ötekileştirme* ve yok sayma davranışının *ülke birliğini tehlikeye attığını* savunmuştur. Ötekileştirmeye uğrayan belirli bir kimliğe sahip kişinin *ülkeye aidiyet duymayabileceğini* anlatan Ayşegül, bunun anlaşılabilir bir durum olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla vatandaşlık eğitiminin farklı kimliklere saygı, birlikte yaşama becerilerini geliştirmesi gerektiğini savunmaktadır.

5.4.4. Elif

Üniversite Öncesi: Çok Böyle Bir Şeylerden Haberin Yoktur

Elif, üniversite eğitiminden önce *köyde yaşamıştır*. Üniversite eğitimini sosyal bilgiler değil, Coğrafya alanında veya Edebiyat alanında almak istemiştir. *Fakat* puanının yetmemiştir. Sosyal bilgiler öğretmenliğini ise daha çok çevresinin telkinleriyle birlikte tercih etmiştir. *Çünkü* bir konuda uzmanlaşmak istemiştir. Sosyal bilgilerde uzmanlaşma yoktur.

-Ben Marmara Coğrafya istiyordum, puanım da yetiyordu, göndermediler. [...]çok severdim, edebiyat da olabilirdi aslında. Sosyal bilgiler dışında, edebiyat coğrafya, Marmara coğrafyayı çok istiyordum, sosyal bilgiler son anda bir anda çıktı böyle, sosyal bilgiler çok uzaktı bana.

Üniversiteye gelmeden önce vatandaşlık konusunda bilgili değildir. *Bir şeyden haberi yoktur. Üniversiteye gelince kendini vatandaş gibi hissetmiştir. Fakat önceden ilgisiz ve duyarsızdır. Ülkeyle ilgili konuşmaları ve yaptıkları bilinçli değildir. Farkındalığı üniversite eğitimi süresince gelişmiştir.*

-Lisede böyle değildi, kimse size görüş falan sormazdı. Bir siyasi lider gelirdi hocam, yalan söylemeyim, toplanır giderdik, neye gidiyorsun, nereye gidiyorsun bilmiyorsun. Bir şeyler dinliyorsun mesela bu siyasi görüş değişmiş.
- Hani lisedeyken kendini daha vasıfsız görüyorsundur, çok böyle bir şeylerden haberin yoktur ama üniversiteye geldikten sonra öyle olmuyor.

Üniversite: Çalışan Vatandaş İyi Vatandaş, Bizim Hocalarımızın Hepsinin Mantığı Bu!

Üniversite başlarken eğitim ve sosyal çevreye dair *beklentileri vardır. Sosyal ve akademik yönden kendini geliştirecek, üniversitedeki hocaların lisedeki hocalardan farklı* olacaktır. Sosyal açıdan farklı insanlarla iletişim kurabilecek ve kendini üniversitede daha *özgür hissedecektir.*

-Üniversiteye gideceksiniz işte, özgür olacaksınız, bir kere kendi kendinize olacaksınız, her şeyinize kendiniz karar vereceksiniz, farklı bir ortam, çok farklı arkadaşlara sahip olacaksınız, oysaki hiçbir farkı yok.

Fakat bu beklentilerinin gerçekçi beklentiler olmadığını üniversite eğitiminin son sınıfına geldiğinde fark etmiştir.

Hocalar şeymiş böyle, hiç böyle sıkımadmış, derste yoklama felan. Çok farklı bir olay yani orası. Bir de o zaman çok farklı geliyor. Bir de geliyorsun Uğur hoca, Ataman hoca felan derse geliyor. Nereye düştüm diye düşünüyorsun. Kazım hoca geliyor mesela, çok bir şey yani sıkıntı, Geçik geliyor derste, biliyorsunuz hocam, şuan çok alıştım da, materyal dersinde felan, derse gelen Haydar Geçik, hayaller Paris gerçekler Mamak, yapacak bir şey yok.

Üniversitede beklediğini bulamasa da Elif üniversite eğitimiyle birlikte *vatandaş gibi hissetmiştir. Çünkü üniversite eğitimin başlaması ile birlikte, ülkedeki gelişmelerden haberdar olmaya başlamıştır. Vatandaşlar ülkede ne olup bittiğini bilmelidir.*

-Sürekli bir şeyleri okuyorsun, böyle bir şeyleri merak ediyorsun. Hani ülkede kendini daha böyle vatandaş gibi hissediyorsun. Hani lisedeyken kendini daha vasıfsız görüyorsundur, çok böyle bir şeylerden haberin yoktur ama üniversiteye geldikten sonra öyle olmuyor. Artık bir yerde de senin çıkarların başlıyor.

Vatandaşlar *bu ülkede yaşamaktadır. Dolayısıyla ülkede olup bitenlerin vatandaşları ilgilendirir. Seçimlerde oy kullandığımız için ülkede olan biteni bilmeli ve takip etmeliyiz.*

-Tabi ki siyasi tartışmalara katılmalı.
-Neden?
-Niye katılmasın mı yani? Sonuçta sen de bu ülkede yaşıyorsun yani, sen de oy kullanıyorsan... [...] Siyasi görüş olabilir, siyasi görüşe çok değil de böyle siyasete bu kadar

merakım yoktu. Kale'ye geldikten sonra bir şeyler okumayı, hani böyle ülkede olan bitenleri takip etmeye başladım.

Üniversite eğitimiyle birlikte *vatandaş gibi hissedene* Elif ders aldıkları öğretim elemanlarının da *belirli bir vatandaş görüşü* olduğunu fark etmiştir. Derslere giren öğretim elemanları *çalış(k)an vatandaş* öne çıkarmaktadır. Vatandaşın siyasi görüşlerinde özgür olduğunu belirten Elif, *özgürlüğün vatanına milletine zarar vermeme* koşuluna bağlı olduğunu dile getirmiştir.

-Hocalarımız çalışan vatandaş iyi vatandaş, bizim hocalarımızın hepsinin mantığı bu. Bence de öyle ama aslında çalışan vatandaş, iyi vatandaştır bence de. Siyasi görüş bir yerden sonra şeye giriyor, herkesin fikir özgürlüğü var hocam. Hani herkes istediği görüşü savunabilir, ama bu sana senin milletine, senin ülkeneye zarar vermiyorsa. Ama çalışmak gerekiyor, sonuna kadar, iyi bir vatandaş olmak istiyorsan çalışacaksın.

Elif, *çalışkan vatandaş* yaklaşımını kendisinin de benimsediği belirtmektedir. K Üniversitesi'nden diğer katılımcılar gibi Elif de Faik hocayı örnek olarak göstermiştir. Fakat her bir katılımcı Faik hocanın farklı bir yönünü işaret etmektedir. Elif'e göre ise Faik hoca *çok çalışkan karşılık beklemeden çabalayan* biridir.

-Faik hocanın profili bilmiyorum ne haddime falan derim. Karşılıksız, hiçbir karşılık beklemeden bu kadar çok çalışıyor olması, yani hocam ben, bilmiyorum ya, bu kadar öğrenciye değer veren, bu kadar ülkesine, bu kadar çalışmayı, o çok farklı bir boyut ya.

Üniversitede vatandaş gibi hissedene Elif, ülkede olup bitenlerin farkında olmak gerektiğine vurgu yapmıştır. Bu yüzden vatandaşlar politikadan da haberdar olmalıdır. Üniversite hocaları ise *çalışkan olmayı öne çıkarmaktadır*. Zaten siyaset bir yerden sonra gereksiz olmaktadır. Bu yüzden *çalışkan vatandaşlık*, herkesin görevidir. Vatandaşların düşünce özgürlüğü olması gerektiğini belirten Elif'e göre düşünce özgürlüğünün vatan ve millete zarar vermemesi gerekmektedir.

Üniversiteden Sonra: Milliyetçilik Siyasi Görüş Değildir Hocam!

Milliyetçiliğin politik bir görüş olduğu fikrine katılmadığını belirten Elif, her vatandaşın ortak paydasının milliyetçilik olduğunu dile getirmiştir. Milliyetçilik ve politikanın birbirinden farklı şeylerdir. Politikayı siyasi partiler yapar. Milliyetçiliğin politik kavram olmadığı buradan da anlaşılabilir. Vatandaşların siyasi olmaması, milliyetçi vatandaşın da siyasi bir kavram olmadığını göstermektedir. Milliyetçi vatandaşın politik olabilmesi için herhangi bir siyasi parti çatısı altında rol oynaması gerekir.

-Milliyetçilik siyasi görüş değildir hocam, milliyetçilik çok ayrı bir şey, siyasi görüş dediğiniz şey, nedir mesela bunu partileştirmek lazım ama o zaman siyasi görüş, partileştirme

yapmadan, [...] belli bir gruba çekmeden yapacağız, milliyetçilik siyaset bunlar ayrı şeyler hocam, siyaset daha böyle hani ne bileyim gruplar vardır.

Belirli bir grup üyesi olmak yine politik bir eğilim içermektedir. Öte yandan milliyetçilik, temel olarak “vatanını sevmek” anlamına gelmektedir. “Vatanını sevmek” de her bir vatandaşın sorumluluğudur.

-Çocuklara en fazla öğreteceğiniz şey dedim ya bunlar genel şeyler. Vatanını sevmek, vatanına hayırlı bir insan olabilmek, çalışmak mesela bunları öğretebilmek, başkasını öğretemezsin ki zaten, hele ki bizim zamanımızda çok zor.

-Vatanını milletini sevecek hocam, nasıl öğrenciler görüyoruz. Dün stajdayız, çocuk Atatürk'ün fotoğrafıyla dalga geçiyor. 7. sınıf, ya diyor hocam diyor, şunun tipine baksanıza ya diyor, bıyığına baksanıza diyor. Silah arkadaşlarıyla Çanakkale Cephesi'nde fotoğrafları var Atatürk'ün. Biz Fidanla birbirimize baktık. Sen dedim, hiçbir şey diyemedim, sen ne diyorsun felan, bir şey diyemedim ki çocuğa orada ben. Sen ne diyorsunla kaldım. Sonra suratımız baya düştü felan. Çok sinirli sinirli baktık, özür dilerim hocam ya şaka yapmıştım dedi. Çocuk bunu şaka yaptığını sanıyor.

Elif vatandaşlık eğitiminde milliyetçi, vatanını seven, vatani için çalışan öğrenciler yetiştirmeyi hedeflediğini belirtmiştir. Vatandaşlık konusunda, *en önemli şeyin, vatan sevgisi ve milliyetçilik* olduğunu belirten Elif, özellikle *şimdiki neslin* buna ihtiyacı olduğunu vurgulamıştır. Milliyetçilik politik bir görüş değildir, öyle olması için siyasi parti çatısı altında savunulması gerekir.

İdeal Vatandaşa Dair Anlatısı: Kolay Yoldan Hayatını Sürdürmeye Çalışıyor İnsanlar

Ülkemizde son zamanlarda yaşanan önemli sorunlar vardır. *Ülkenin içinde bulunduğu durum iyi değildir. Toplumsal sorunlar hırsızlık, tecavüz, kadın cinayetleri, iltimas-kayırmacılık gibi sorunlar artmıştır. Ülkede durum kötüye giderken* vatandaşlar da üzerine düşen sorumluluğu üstlenmemektedir.

-“O yapmıyor ki ben niye yapayım? Şu sorumluluğunu yerine getirmiyor ki ben niye getireyim? Ha devlet bile devlet demeyim hükümet bile bazen bazı sorumlulukları yerine getirmiyorken ben neden getireyim?” Bunu düşünmeyen bence ideal vatandaşır.

Vatandaşlar çoğunlukla bireysel menfaatlerinin peşinde koşmaktadır. Devlet ve ülkenin menfaatini düşünen insanlar azınlıktadır. Vatandaşların çoğu bireysel hedeflerine odaklanmıştır. Dolayısıyla ideal vatandaş ülkesi için çabalamalıdır. *Aslında Elif'e göre, vatandaşın temel olarak yapması gereken işini en iyi biçimde yapmaktır. İşini iyi yapmak, öğrencinin öğrenciliği en iyi biçimde yapması, öğretmenin öğretmenliği en iyi biçimde yapmasıdır. İşini iyi yapan kişi* ülkeye hizmet etmiş olacağı için ideal vatandaş olur.

-Çalışması lazım hocam ya, çalışması lazım, çalışması lazım o kadar. Ben mesela öğretmensem yapmam gereken, ben şuan öğrenciyim mesela sınava hazırlanıyorum

öğretmen olmak için bu yani benim yapmam gereken bu. Ben kalkıp da bu ülke için zaten başka bir şey yapamam. Ne yapabilirim?

Dolayısıyla vatandaşın işini yapması dışında bir şey yapmasına gerek yoktur. Ülkesi için çalışan vatandaş, *karşılık beklemeden ülkenin iyiliğini düşünmelidir*. Fakat Türkiye’de bu tip bir insana *daha az rastlanır. Vatandaşların çoğu kolay yoldan hayatını sürdürmeye çalışır*.

Tablo 38

Elif’in İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Ülkede hırsızlık, tecavüz, iltimas gibi toplumsal sorunlar artmaya başladı.	İşini iyi yapan	Ülkesi için çabalar	Kolay yoldan hayatını sürdürmeye çalışıyor insanlar	Bir insana bile hayrınız dokunsa, bir insanın bile düşüncesini değiştirseniz mesela, bu çok büyük bir şey bence ya
	Toplumsal sorunlarda sorumluluk alan	Devletin hiçbir yararını gözetmiyoruz. Hepimiz yapıyoruz hocam aslında, insanların hepsi çıkar gözetiyorlar	Hırsızlık, taciz, ahlaksızlık gibi sorunlar artıyor, beni ilgilendirmeyen insanlar çoğunlukta	Avrupa ülkelerine bakıyoruz, Türkiye’ye inanıyor, inanın ki Türkiye hepsinden çok yukarıda, üstte
	Vatana ve milletine sadakat besleyen	Ülkeye ihanet etmez	Sen kalkıp da bir ülkeye tek başına zarar veremezsin. Ama gidersin zarar veren birilerinin içine sızarsın.	
	Asalak tembel olan, olan,	Biz mesela şuan atanacağız, devlet diye düşünüyoruz.	Bir şeyleri sürekli devletten bekliyorlar	Devlet hepimize yetemez ki. Ya niye devlet olsun ki git kendi başına bir şeyler yap.

İdeal vatandaş ülkesi için sorumluluk almalıdır. Toplumsal sorunları çözme çabalarına katkı sağlamalıdır. İdeal vatandaşların toplumsal sorunlara ilgisiz olması, “*Ben niye yapayım?*” demesi, *tembel olması*, onları ideal olmaktan uzaklaştırır. İdeal vatandaşın diğer boyutu ise *vatan-millet sevgisidir*. Her vatandaş *milliyetçi olmalıdır. Milliyetçi olmayı*, vatani ve milleti sevmek olarak açıklayan Elif, milliyetçi olan her bir vatandaş, bu sorumluluğu yerine getirmelidir. Sorumluluğu yerine getirmenin en iyi yolu ise işini iyi yapmaktadır. İşini iyi yapan insanlar ülkeye hizmet eden insanlardır.

STK'lara Dair Anlatısı: İnsanların Bir Araya Gelip Amaçlarını Gerçekleştirmeden Yıllarca Çalışma Sürdürmesidir

Elif, sadece yardım amaçlı STK’lar hakkında görüş belirtmiştir. TEMA, KIZILAY ve LÖSEV gibi kuruluşları örnek veren Elif’e göre bu kurumlar işlevseldir ve yararlı işler yaparlar. İnsan Hakları, Demokrasi temalı dernekleri daha önce duymamıştır. Bu gibi

STK'ların işlevsel olamaz. Zaten bu tür STK'ları, üyeleri yolda sürekli broşür dağıtırken görür. İnandırıcı değildirler. *Dolayısıyla* bu tür STK'lar ne işlevsel ne de yararlıdır.

-İnsanların böyle bir araya gelip bir amaç doğrultusunda o amacı gerçekleştirmeden yıllarca çalışma sürdürmesidir bence tamamen yani. İnsan hakları öyle bir kurum mu varmış öyle bir vakıf mı varmış, hiç duymadım, hiç de görmedim, ne bir çalışma yaptıklarını gördüm, ne de sokakta bir şey yaptıklarını gördüm.

-O da çok saçma ki, demokrasi derneği nedir hocam, öyle bir dernek var mı gerçekten, bilmiyorum hocam. Onlar çok amacını gerçekleştiremiyor bence. En fazla ne yaparlar biliyor musunuz? Görüyorsunuzdur, Kocasinan'da, Melikgazi'de ellerine şey alıp yani.

Tablo 39

Elif'in STK Anlatısındaki Ögeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
	Politik STK	En fazla ellerine broşür alıp dağıtıyorlar	Politik STK'lar iş yapmıyor gereksizler	İnandırıcı gelmiyor Etkin olduklarını görmedim, duymadım
	Politik STK	Görüşüme yakın bir gruba katıldım Türkmenlere, çocuklara yardım ettik		İnsan mutlu oluyor böyle kendini yararlı hissediyorsun

Öte yandan Elif bir partinin gençlik kollarına üye olmuş ve iki yıl gençlik kollarında çeşitli faaliyetlere katılmıştır. Üye olduğu kuruluştaki yardım faaliyetleri ve konferanslar düzenlediklerini belirten Elif, üye iken kendini *belirli bir yerin parçası ve yararlı bir insan* hissettiğini, bunun hoşuna gittiğini anlatmıştır.

-Valla çok ilgimi çekiyordu şey, ne bileyim bir yerlere gidiyorlar felan, işte konferanslar felan oluyordu, bir şeyler yapıyorlardı, çok hoşuma gidiyordu. [...] görüşüme yakınlar mesela, hani Türkmenlere, çocuklara yardım, derse gidiyorlardı. Buralara gitmek, kendini yararlı hissediyorsun, bir şeyler yapıyorum ben de, hani inanıyorsun, Türkçüyüm milliyetçiyim diye geçiniyorsun ama bir şeyler yapınca insan mutlu oluyor böyle.

İnsan Hakları, Demokrasi temalı dernek/vakıfları *işlevsel değildir. İnandırıcı da değildir.* Elif, sahip olduğu politik görüşleri yansıtan bir STK'ye katılmak istediğini belirtmiştir. Üniversitede belirli bir partinin gençlik kollarına iki yıl üye olduğunu ve sonra ayrıldığını belirtmiştir.

Suriyeliler'e Dair Anlatısı: Savaş Ortamında Erkekler Değil, Kadınlar Ve Çocuklar Gelmelilerdi

- [...] *savaş ortamında erkekler değil, çocuklar, kadınlar ve yaşlılar gelmelilerdi. Ama erkekler değil. Eğer bir savaş varsa ülkeni sen müdafaa etmek zorundasın.*

Buna karşın Suriyeli mültecilerin tamamı (kadın, erkek, çocuk, yaşlı), Türkiye’ye gelmişler ve kimi karışıklıklara sebep olmuşlardır. Suriyeli mültecilerin, bizim ülkemizde, bizden daha çok hakları olduğu söylenmektedir. Onların ayrıcalıklı olduğunu düşündüğümüz için mültecileri sevmemiz normaldir.

-Bizim ülkemizde bizden daha fazla haklar elde ettikleri için de sevmeyenler var. Öğrencilere falan baya burs veriyorlar herhalde. Üniversiteye sınavsız mı giriyorlarmış, tam bilmiyorum da. Niye sevsinler ki? Ben olsam ben de sevmem. Adamlar üniversiteye sınavsız giriyorlar yani.

Tablo 40

Elif’in Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Suriye, savaş, vatan, vatani bırakıp kaçmak.	Türk olmayan Suriyeli Göçmenler	Dostu Ülkelerinde savaş varken bizim ülkemize geldiler	Savaş ortamında erkekler değil, kadınlar ve çocuklar gelmelidir	Ülkelerinde Savaş rağmen olmasına buradalar Ülkeye zarar veriyorlar Bizden fazla hakları var

Suriyeli mülteciler, *ülkelerinde savaş olmasına rağmen*, ülkemize gelmişlerdir. Vatanda savaş varken, insanların başka ülkeye *kaçması* doğru değildir. Ülkede savaş varsa yapılması gereken *kalıp savaştır*. Özellikle Suriyeli erkek mültecilerin ülkelerinde kalıp savaşmaları, kadın ve çocukların iltica etmeleri gerekir. Çünkü Suriyeli mültecilerle *dini bakımdan bir ortak yönümüz vardır*. Fakat erkeklerin kalıp savaşmalar gerekmektedir.

5.4.5. Volkan

Üniversite öncesi: Bir Yerlere Gelmek Konusunda Düşünme Konusunda Ön Yargılar Konusunda Daha Farklı Düşünüyordum

Volkan üniversite öncesinde vatandaşlık konularıyla ilgilenmemiştir. Bu dönemde vatandaşlıkla ilgili konular hakkında bilgisi de yoktur. Lise yıllarında ilgisi daha çok sosyal çevre ve eğlence üzerinedir. Yani ülke gündemi, ekonomi, ön yargı, iltimas gibi ülkeyi ilgilendiren konuların farkında değildir. Çünkü bu konulara eğilmemiştir. Bu konularla üniversiteye gelince ilgilenmeye başlamıştır.

-Üniversiteye gelmeden önce yani dünya gerçeklerinden, Türkiye gerçeklerinden çok uzaktaymışım, çok fazla düşünmeden etmeden, küçük bir çevrede ne yaptığımızdan ne ettiğimizden habersiz gibi. Buraya gelince biraz daha bu işlerin içine giriliyor, meslek

konusunda, hayat konusunda, hayatın gerçekleri konusunda...

Volkan, üniversite eğitiminden önce bir ilçede yaşadığını ve öğrenim gördüğünü anlatmıştır. Gerek yaşadığı yerin küçük bir yer olması gerekse de içinde bulunduğu yaş grubu dolayısıyla vatandaşlık konuları ona *ilgi çekici gelmemiştir*. Volkan üniversite eğitimi öncesinde yaşadığı çevre de *farklı kimliklere dair ön yargı olduğuna değinmiştir*. Burada *farklı etnisiteden ve inanç gruplarından insanların hoş görülmemektedir*.

-İşte farklı inanç gruplarını ateist gibi algılayıp yapanlar da var. Şehri kötülemeyelim memleketimizi ama farklı inanç gruplarından arkadaşımız da var.

-Solculara kesinlikle iyi bakmazlar vatan haini olarak gören de var benim babamda var yani. Adam yani parti ismi verecek olursak THP dediğin zaman değişiyor, diken diken oluyor.

-Bir yerlere gelmek konusunda, düşünme konusunda, önyargılar konusunda daha farklı düşünüyordum. Dış dünyaya daha kapalı olduğumu gördüm, daha az okuduğumu...

Ailesinde benzer eğilimler vardır. Ailesi de farklı kimliklere karşı ön yargı beslemektedir. *Aslında üniversiteye gelmeden önce Volkan'da da benzer eğilimler vardır. Çünkü o da o küçük ve muhafazakâr bir çevrede zaman geçirmiştir. Yani lise eğitimi yıllarında ve öncesinde vatandaşlıkla ilgili duyarlılıkları henüz yeterince gelişmemiştir*. Volkan, üniversite eğitimine başlayıp farklı kültürlerle ilk elden deneyim kazanınca, *küçük ve muhafazakâr çevrede nasıl bir bakış açısıyla karşı karşıya kaldığını fark etmiştir*.

Üniversitede: Her Kişiyle Konuşabilecek Kivama Geldik Hocam

Üniversite, Volkan'ın hayatında bir kırılma noktasıdır. Üniversite eğitimi süresince yaşadığı çevreyi, orada hâkim olan dünya görüşünü ve kendi dünya görüşünün yaşadığı çevreyle olan ilişkisini değerlendirmiştir. Üniversiteye kadar olan yaşamında çevrede gözlediği bakış açısı ile üniversitede gözlediği bakış açıları arasında farklılık vardır. Üniversite, Volkan için *bakış açısı* kavramını fark ettiği bir süreçtir. Yaşadığı çevrenin ve kendisinin *bakış açısı* ile *ön yargılarını* keşfeden Volkan, üniversite eğitimi sürecinde, bakış açısı olarak, yaşadığı çevreden uzaklaşmıştır.

- Üniversite bir bölüm olur yani. Kişisel özelliklerin değişiyor yani. Başka insanların görüşlerine önem veriyorsun, vizyonun değişiyor. Üç dört yıl önceki görüşlerinle şimdiki görüşlerin tam tersine olabiliyor. Önce sevdiğin bir şeyi sonra sevmeyebiliyorsun, önce savunduğun bir şeyi şimdi savunmuyor olabiliyorsun. Sonra biraz daha kendimizi geliştiriyoruz, farklı bir ortama giriyoruz. Üniversite insanların hayatında kırılma noktası oluşturabiliyor, benim hayatımda da öyle onun için oluşturunurdu.

Üniversite eğitimi ve bu süreçteki deneyimleri farklı kültür ve bakış açılarına yönelik ön yargılarını azaltmıştır. Çünkü üniversite eğitimi almak için başka bir şehirde yaşamaya başlamıştır. Yaşadığı çevreden uzaklaşıp farklı kültürleri bir arada gözlemleyebileceği bir ortamda üniversite okumuştur.

- *Şunlardan kaynaklanıyor hocam, burada farklı insan topluluklarının olduğu bir ortama giriyorsunuz hocam, (mesela) görüş olarak farklı, bizim sağcıyız, bizim solcuyuz, bizim dine inanıyoruz, bizim inanmıyoruz.*

Farklı kültürlerle etkileşim kurmuş, *ön yargılarını eleştirel bir şekilde değerlendirmiştir. Sonuç olarak* ön yargı sahibi olduğu insanları kabul etmiş, onların da bir bakış açısına sahip olduğunu anlamıştır. Bu yüzden yaşadığı çevredeki farklı kimliklere yönelik *vatan haini* etiketi yanlışır.

- Mesela bizim orada solcuları vatan haini olarak görürler, ben de bu kırıldı. Benim burada solcu arkadaşlarım da var, Kale’de karşılıklı oturup sohbet edebiliyoruz.
-Hiçbir şekilde dini veya mezhebi bir ayrımcılık olarak görmeyip, onların dertleriyle dertlenip mesela ülke sorunları hakkında okul hakkında şu hakkında bu hakkında gayet güzel konuşabiliyoruz. Bunlar kırıldı. Her ortamda her kişiyle konuşabilecek kıvama geldik hocam.

Üniversite eğitimi süresince ders veren akademisyenlerin *belirli bir vatandaş tipine* işaret ettikleri ve bu vatandaş benimsediklerini fark etmiştir. Üniversite eğitimi sürece *uygun görülen vatandaş tipinin vatanına bağlı, milletini seven, ihanet etmeyen, ülkesine hizmet eden vatandaş* olduğunu ifade etmiştir.

- *Valla bu çevreden yola çıkarsak hocam, genellikle, % 90, belki de biraz daha fazladır yani, ülkesine hizmet eden yani ülkesini seven Türklüğü seven en iyi vatandaş olan, sorumluluk sahibi insanları iyi vatandaş olarak tanımlıyorlar yani.*

“Sorumlu vatandaş” özellikleri burada benimsenmiş ve anlatılmıştır. Vatandaşın *sorgulama ve eleştirme* boyutunun önemszenmemiştir. Vatandaş tanımında *vatan sevgisine, hizmet etmeye ve vatan haini olmamaya* vurgu yapılmıştır. *Ama eleştirel düşünmeye veya sorgulayıcı olmaya* dönük bir vurgunun yapılmamıştır.

-Ya biri bir soru sorsa hemen homurdanmaya başlıyorlar. “Bu ne!” diye, o adam nasıl kendini dile getirsin hemen biri bir şey mi söyleyecek, falan filan. Ben Hüseyin hocanın dersinde sürekli el kaldırıyorum. “Boş konuşuyorsun!” diyor bana, “Dersle hiç alakası yok!” diyor.
-Öğrenciler tarafından soru sorulursa burada yine öğrenciler cevaplıyor. Hocanın burada hiçbir şeyi olmuyor. Çok da soru soran olmuyor, sosyal bilgilerde zaten çok öyle soru moru sorulmaz. Çok soru sorana da farklı gözle bakarlar zaten yani, her şeye bir laf söylüyor falan diye yani.

Volkan da K Üniversitesindeki diğer katılımcılar gibi Faik hocanın ders işleme ve yaklaşımının *dersi sevdirdiği ve hayranlık uyandırdığından* bahsetmiştir. Faik hocanın

derslerinde sınav kaygısının olmayışı, Faik hocayı Volkan'ın gözünde farklı yapan *bakış açısının ve vizyonun özgünlüğüdür*. Faik hocanın yaklaşımı, arkadaşlarını ve Volkan'ı motive etmekte ve farklı kaynakları incelemeye yöneltmektedir.

- Mesela Faik hocadan mesela, daha değişik bir vizyonu olan, daha değişik bir ders işleme sistemi, o biraz daha vizyonumuzu, kişisel özelliklerimizi etkiliyor, ya sonra biraz daha farklı şeyler okuyoruz ediyoruz. Farklı kaynaklardan farklı referanslardan, kendimizi kişisel olarak geliştirmeye çalışıyoruz, o biraz kırılma noktası oluşturuyor hocam.

Volkan üniversite sürecinde önceki sosyal çevresinden ön yargıyı fark etmiş, ön yargıların yanlış bir kabule dayandığını anlamıştır. Farklı insanlar vatan haini değildir. Dolayısıyla farklılıklar saygıyı hak etmektedir. Buna karşın üniversitede vatandaşlığa yaklaşım genelde tek düze ve sadece belirli özellikler etrafındadır. Üniversitede vatandaş sorumluluk, ülkeye hizmet ve vatana ihanet etmeme ile ilgilidir. Fakat vatandaşların sorgulaması ve kültürel farklılıklara duyarlı olması da gerekmektedir.

Üniversite Sonrasında: Etkin Vatandaş Yetiştirmede İlköğretimde En Önemli Ders

Volkan, üniversite eğitimi sonrasında sosyal bilgiler dersinin vatandaş yetiştirmede ne kadar önemli olduğunu fark etmiştir. *Mesela* sosyal bilgiler dersinde öne çıkarılan vatandaşlık eğitimi, ülkede görülen *toplumsal sorunların azalmasında* doğrudan etki sağlayabilir. Öğrencilerin *milli manevi değerlerinin* bu ders kapsamında ele alınmaktadır. Geçmişle gelecek bağlantısını sosyal bilgiler dersinde kurabiliyoruz. Farklı kültürlerle karşı empatiyi bu ders sayesinde öğretebiliriz.

-Aslında sosyal bilgilerin etkin vatandaş yetiştirmede ilköğretimde en önemli ders olduğunu yani ben üç yılma baktığımda onu öğrendim yani. Yani bu dersin atanmalarla falan değerlendirilemeyeceği kadar önemli olduğunu gördüm. Yani bir öğrenciye milli manevi değerlerini aktarmakta, yaşadığı bölgeyi coğrafi bölge özelliklerini aktarmada, etkin vatandaş nasıl olunur, geçmiş ile gelecek arasında nasıl empati kurulur, nasıl bir yorumlama yapılır.

Volkan vatandaşın hizmet etme, vatan sevgisi gibi boyutlarına ek olarak sorgulama becerisinin de olması gerektiğine inanmaktadır. Bu yüzden vatandaşlık eğitiminde ülke sevgisi, hizmet etmeye ek olarak sorgulama becerisini de öğretmeyi hedeflemektedir.

İdeal Vatandaş Anlatısı: Olumsuzlukları Toplum İçinde Dile Getirip Kanaat Oluşturmalıyız

Türkiye'de yaşamak gitgide zorlaşmaktadır. *Hoşgörüsüzlük, ötekileştirme, iltimas, bireysel çıkarlar, tembellik* Türkiye'yi yaşanabilir bir yer olmaktan uzaklaştırmıştır. Farklı kimliklere veya *bakış açılarına tahammül konusu* özellikle göze batan konudur. *Çünkü* insanlar kendi

görüşüne yakın olanlarla etkileşimde kurup *farklı görüşleri duymaya kendini kapatıyorlar*. Öyle ki artık insanlar kendi görüşündekilerin *yanlışlarını bile savunacak* duruma gelmişlerdir. Farklı bir görüşü *nefretle ötekileştirme yaklaşımıyla vatan haini ilan etmek* artık sık gözlenen bir tutum olmuştur. Bu yüzden Volkan, *eğitim seviyesi düşük* insanlarla siyaset veya tarih konuşmamayı tercih etmektedir.

-Onlarla siyasi tartışmaya girdiğimiz zaman kötü sonuç çıkar. Çünkü onların belirli bir görüşü vardır. Küçümsemek gibi olmasın. İlkokul mezunudur genellikle, genellikle ortaokul mezunudur. Adamların çok bir geniş dünya görüşü, fikri, vizyonu anlayışı olmadığı için genellikle tartışmalara girmek, mantıklı olmayacağını düşünüyorum.

Bu insanlar, eleştiri ve sorgulama becerisine sahip değildir. *Zaten* eleştirme-sorgulama davranışı ile ötekileştirme davranışı arasında bir ilişki vardır. Ötekileştirme eğilimi olan vatandaşların, eleştirel düşünme ve sorgulama becerileri olmadığı için bunu yapmaktadır. Vatandaşların *bir olayın artılarını ve eksilerini* değerlendirdiğinde daha az ötekileştirme yapacaktır.

Vatandaşlığın diğer bir boyutu ülkesi için çalışma ve çalışkan olmaktır. Çevresini ve ulusal medyadan gözlemlediklerini anlatan Volkan'a göre vatandaşlar, *zorluklarla mücadele etmelidir*. Ne var ki, vatandaşlar Volkan'a göre, sorumluluklarından uzak bir şekilde, ya *tembellik yapmakta*, ya da *beyin göçünü tercih ederek vatana ihanet etmekte* ya da *sorgulamayarak, cahil kalarak ötekileştirmektedir*. Fakat bu gibi davranışlar *bize yakışmaz*.

Tablo 41

Volkan'ın İdeal Vatandaş Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Yaşanması istenilmeyen bir yer. Yani niye çünkü, bahsettiğim sorunlar var.	Eleştiren ve sorgulayan vatandaş	İnsanlar doğru ve yanlış ayıramıyorlar. Eksileri ve artıları ayrı ayrı konuşmalılar.	Fanatiklik ve kutuplaşma var.	Farklı bir şey söylediğin zaman kahraman veya terörist oluyorsun.
Toplumsal sıkıntılarımız işte bir sürü tacizdir, tecavüzdür, hırsızlıktır, bir sürü toplumsal sorunlarımız var, [...] bunların olmadığı bir Türkiye..	Duyarlı vatandaş	Olumsuzlukları toplum içinde dile getirip kanaat oluşturmaliyiz.	İşsizlik sorunu var, terör sorunu var, taciz-tecavüz sorunları var, liyakat sorunu var.	Bunlar böyle oluyor diye söyleyip söyleyip hiçbir şey yapmayıp köşeye çekilmemeliyiz.
	Kendi menfaatini düşünen vatandaş	Belli yerlere kadar gelmiş, kendini geliştirmiş saygı duyuyorum.	Bir yerlere gelip de buradan kaçarsak buranın ilerisi olmaz, ileri ki nesiller olmaz.	Bu ülkeyi bırakmışlar, 25 bin beyin göçü vermişiz, bence bu vatana ihanet.

Ülkeye hizmet etmeyip *kaçan* kişiler Volkan'a göre, *duyarsız ve bencil* davranmaktadır.

Çünkü iş ve gelir sahibi olduklarında *kendilerini bir yerlere getiren ülkeyi, bırakıp kaçmaktadırlar*. Böyle düşünmek ve davranmak yerine kalıp ülke için çalışmalı ve daha iyi şartlara kavuşmak için mücadele etmeliyiz. Duyarlı olmamız gerekir. Toplumsal sorunlar varsa eğer, bunlar hakkında bilinç oluşturmamız, *kanaat oluşturmamız gerekir*. Sonuç olarak vatandaşlar, çalışan, duyarlı ve sorgulayıcı olursa “ülkemiz” daha iyi koşullara kavuşacak, böylece “bize emanet edilen vatana” sahip çıkmış olabileceğiz. Öte yandan ülkedeki durumun ne olduğunu da gözlemlemeliyiz. Ülkedeki durumu eleştirel ve sorgulayıcı bir bakımdan değerlendirip doğru ve yanlış birbirinden ayırmamız gerekir. Ülkedeki hoşgörüsüzlük, iltimas, adam kayırma gibi durumları görmeli ve bunları düzeltmeye gayret etmeliyiz.

Suriyeliler’e Dair Anlatısı: Ülkede Savaş Varken Gelmemelilerdi

Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye gelmesi doğru değildir. Suriyeli mültecilerin ülke için farklı şehirlere gitmesi, yani *tampon bölgeden dışarı çıkarılması* ise ikinci bir yanıştır. Savaş ortamı varsa *kalıp savaşmaları* gerekir, çünkü *biz olsak* öyle yapardık. Kaldı ki, Suriyeli mültecilerin neden Türkiye’yi tercih ettiği veya bizim onları *neden aldığımız* da ayrı bir sorundur. Din birliği ve/veya tarih birliği olduğu için mültecileri kabul etmemiz mantık dışıdır. Çünkü *onlarla aramızda bir ortaklığın olduğu doğru değildir*.

Tablo 42

Volkan’ın Suriyeli Mülteciler Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
Suriye	Ülkesinde savaş varken başka ülkede toplumsal sorun çıkaran kişiler	Ülkelerinde savaş bizim ülkemize geldiler	Ülkede savaş varken gelmemelilerdi, gelseler de tampon bölgeden dışarı çıkarılmamalıydı	Toplumsal düzen bozuldu, ucuza çalıştıkları için istihdam azaldı

Suriyeli mültecilerin gelmesi, *ülkedeki huzurun bozulmasına* yol açmıştır. Hırsızlık, taciz, tecavüz gibi sorunlar, mültecilerin gelmesi ile birlikte artmıştır. Dahası Suriyeli mülteciler, istihdam piyasasını da olumsuz etkilemiştir. Daha ucuza çalışan Suriyeli mülteciler, işsizliği artırmaktadır.

Sonuç olarak gelmeleri ve tampon bölge kurulmaması yanıştır. Çünkü gelmeleri için bir sebep yoktur. Kalıp savaşmalıdırlar. Zaten geldiklerinde de toplumsal düzeni bozmuşlardır. Onların gelmesiyle hırsızlık, taciz, tecavüz olayları artmıştır.

STK'lara Dair Anlatısı: Bu Kuruluşlar Böyle Yaptıkları Sürece Hiçbir Katkıları Olmaz

Volkan, topluma hizmet dersinde bir internet yoluyla bir çevre odaklı bir STK'ya para yardımı yaptıklarını anlatmıştır. Aynı ders kapsamında diğer arkadaşlarının yardım organizasyonu düzenlediğini veya huzurevi ziyaretinde bulunduklarını anlatmıştır. Ders yoğunluğu olduğu için daha az zaman alan bir etkinlik yaptığı için mutlu olduğunu belirtmiştir.

Tablo 43

Volkan'ın STK Anlatısındaki Öğeler

Çevre	Kişiler	Eylemler	Problem	Çözüm
STK	Siyasi çıkar peşinde koşa gruplar	[...] insanların yaşadığı yerlerde örgütlerin olması lazım.	Bunların siyasi çıkar amaçlarına kullandıklarını, kendi çıkarlarına göre bir soğuma oldu yani böyle şeylerden	Bu kuruluşlar böyle yaptıkları sürece hiçbir katkıları olmaz, aksine zararları da olur.

K Üniversitesindeki diğer katılımcılardan farklı olarak Volkan, dini STK'ların da *farklı ve siyasi amaçlara* sahip olduklarını belirtmiştir. STK'ların belirli bir sınırları vardır, bu sınır yasal ve meşru zemindir. STK'lar bu sınırları aşmamalıdır. *Siyasete girmemeliler. Siyasete girerlerse, bu hadlerini aşmaktır.* Ülkenin bundan zarar gördüğünü ve zarar görmeye devam edeceğini belirtmiştir. Politik STK'lar için de aynı durum geçerlidir.

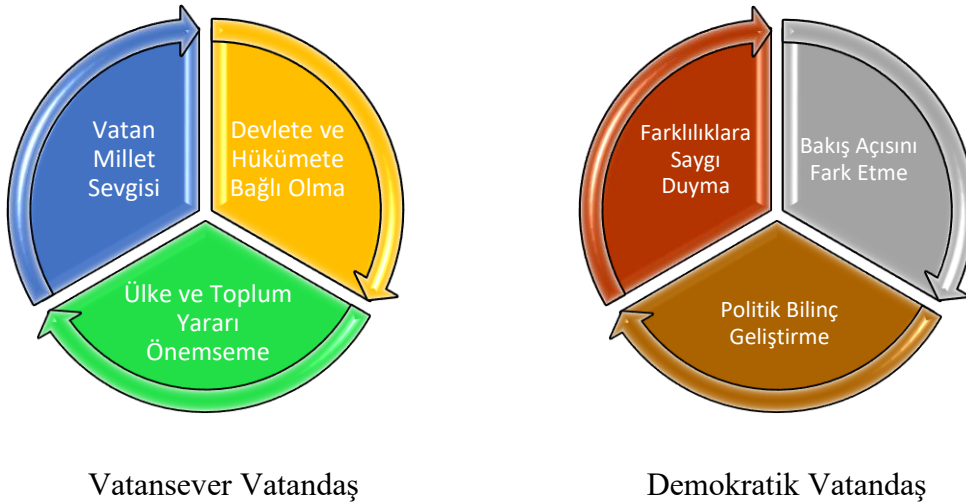
BÖLÜM 6

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

6.1. Sonuç

6.1.1. Araştırmanın 1. Sorusu İle İlgili Sonuçlar

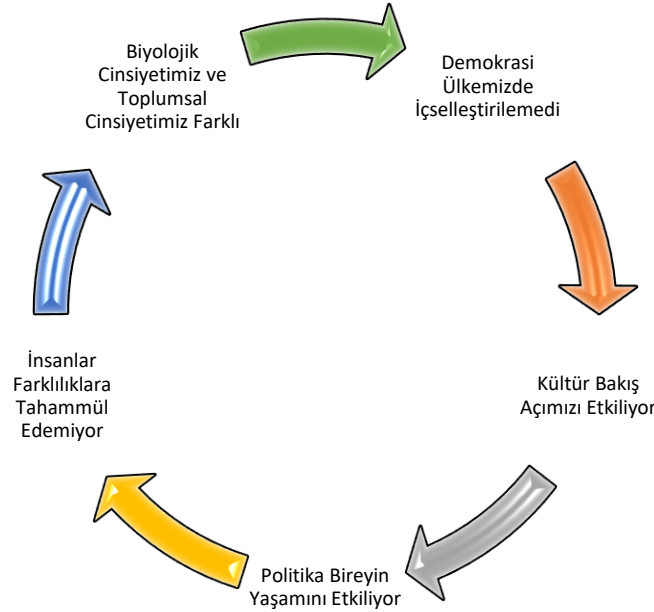
Araştırma, öğretmen adaylarının anlatılarında iki farklı vatandaşlık yaklaşımının olduğunu göstermiştir. Bunlar demokratik ve vatansever vatandaşlık anlatısıdır. Her bir katılımcının sadece bir vatandaşlık yaklaşımına yakın olması dikkat çekicidir. Örneğin Murat'ın anlatısı demokratik vatandaşlık anlatısına ait öğelere içerirken, vatansever anlatıyla ilgili öğelerle nadiren ilgili olduğu görülmüştür. Aynı şekilde Gizem'in anlatısı vatansever vatandaşlık anlatısıyla ilgiliyken, demokratik vatandaşlık anlatı öğelerine karşıt özellikler içermektedir. İsmail, Murat, Mustafa, Ayşegül, Zeynep, Tülay, Gülay ve Fatma'nın anlatıları demokratik vatandaşlık anlatısını yansıtmıştır. Burak, Gizem, Gözde, Volkan, Elif, Mehmet ve Sevim'in anlatıları ise vatansever vatandaşlık anlatısını yansıtmaktadır.

Şekil 3. Demokratik ve vatansever vatandaşlık anlatılarının boyutları

6.1.1.1. Demokratik Vatandaş

İsmail, Murat, Mustafa, Zeynep, Fatma, Gülay, Tülay ve Ayşegül'ün ideal vatandaşlık anlatısında demokratik vatandaşlık anlatısının merkezde olduğu gözlenmiştir. Bu anlatıya göre demokrasi ülkemizde içselleştirilememiştir. İnsanların farklı fikirlere tahammülü yoktur. Çünkü ülkemizde insanlar birbirine saygı duymamaktadır. Türkiye’de insanlar başka bir ifade tarzını, görüşü, inanç grubuna kabul etmeye gönüllü olmamaktadır. Ne var ki ülkemizde birçok farklılık bir arada yaşamaktadır. İnsanlar bu farklılıklara tahammül edememekte, onları yok saymayı tercih etmektedir. Fakat *ötekileştirme* ve yok sayma davranışı *ülke birliğini tehlikeye atar*. Ötekileştirmeye uğrayan kişi *ülkeye aidiyet duymayabilir*.

Şekil 4. Demokratik vatandaşlığı anlatısal düşünme örüntüleri

Çözüm bireyin bakış açısını sorgulaması ve böylece ön yargılarını azaltmasıdır. Sorgulama becerisini bireysel yaşamına uyguladığında, ideal vatandaş farklılıklara dair tanımlarının sınırlılığını fark edecek ve barışçıl bir bakış açısı kazanacaktır. Dolayısıyla ideal vatandaş kültürün bakış açısını nasıl şekillendirdiğini fark etmelidir. Çünkü *kültür bireye ne yapması ve nasıl yaşaması gerektiği konularında baskıcı bir tavır geliştirmektedir*. Bu yüzden ideal vatandaş farklılıklara karşı hoşgörü, çeşitliliği önemseyen kişidir. İdeal vatandaş *farklı kimliklere saygı duyar*. Farklılıklara saygı kavramını önemlidir. Çünkü insanlar eğitim, dil, din, cinsiyet bakımlarından doğal olarak farklıdır. Toplumsal cinsiyet kavramı için de bu

durum geçerlidir. İdeal vatandaş bireylerin yaşamında toplumsal cinsiyet algısının nasıl bir role sahip olduğunu fark etmelidir.

Türkiye’deki diğer bir sorun ise politik tutum ve davranışlardır. Türkiye’de STK katılımı az, politik bilgi düzeyi yetersizdir. İnsanlar takım tutar gibi parti tutmakta, vatandaşlıkla ilgili konuların ele alınma biçimi sorunlu bir durum oluşturmaktadır. Ülke gündemiyle ilgilenmek gerekir. Çünkü ülkede olup bitenler yaşamımızda çeşitli etkilere sahiptir. İnsanların politik olmaları da bu yüzden gereklidir. Çünkü politika bireyin yaşamını etkilemektedir. İnsanlar yaşadığı çevrede söz sahibi olmalıdır. Oy verirken takım tutar gibi oy vermemeli, kendi hayat standardını gözetmelidir. İnsanlar problemler karşısında harekete geçmeli, birlikte olup sorunlarını müzakere, tartışma gibi yöntemlerle çözmelidir.

6.1.1.2. Demokratik Anlatıda Suriye Mülteciler

Bu başlık altında yer alan bakış açısı İsmail, Murat, Mustafa, Zeynep, Fatma, Gülay ve Tülay’ın anlatılarını kapsamaktadır. Ayşegül bu konuda görüş belirtmemiştir. Suriyeli mülteciler anlatısında insan hakları, empati, insan yaşamı gibi kavramların merkezde olduğu gözlenmiştir.

Suriyeliler ülkesinde savaş olduğu için başka bir ülkeye iltica etmek zorunda kalan insanlardır. Suriyeliler savaş şartlarından kendilerini kurtarmak için başka bir ülkeye iltica edebilir. Empati yapıldığında bu durumun normal olduğu anlaşılabilir. Suriyelilerin ülkemize gelmesine karşı çıkmamamız gerekmektedir. Zaten iltica hakları bulunmaktadır.

Suriyelilerle ilgili medyada haberler çıkmaktadır. Bu haberlerde mültecilerin toplumsal sorunlara yol açtıkları işlenmektedir. Bu haberler gerçeği yansıtmayabilir. Bununla birlikte Suriyeliler hakkında oluşturulan ön yargı konusunda vatandaşların duyarlı olması gerekir. Çünkü bu haberler olayın sadece bir yönünü vermektedir. Fakat bu haberler toplumun Suriyeliler hakkında ön yargı geliştirmesine sebep olmaktadır.

Öte yandan Suriyeli mülteciler, Suriyeli oldukları için değil, göçmen oldukları için istihdam ve altyapı konularında sorun oluşturmaktadırlar. Çünkü Türkiye altyapı ve istihdam konusunda sorunları/eksikleri olan bir ülkedir. Yeni insanları sorunlu yapıya entegre etmek sorunu daha da büyötmektedir. Diğer sorunlarla birlikte düşünüldüğünde mültecilerin savaş bittikten sonra ülkelerine dönmeleri en iyi seçenektir.

6.1.1.3. Demokratik Anlatıda STK'lar

İsmail, Murat, Mustafa, Zeynep, Sevim, Gülay ve Fatma'nın bakış açısı buradaki anlatıyı temsil etmektedir. Bu anlatıya göre STK'lar demokrasinin önemli bir koşuludur. STK'lar bireyin toplumsal/politik yönünü temsil eden, aracılığıyla bireyin toplumsal/politik sorunlarını gündeme getirebileceği, tartışabileceği ve çözüm arayabileceği platformlardır. STK'ların yereldeki duruma daha iyi eğilebilir. Böylece kararlara daha etkin çözüm bulabilir. Bu karşın Türkiye'de STK katılımı yeterli düzeyde değildir. STK'lar bu yüzden aktif bir şekilde yaşamalı ve insanların bu kurumlara katılmaları gerekmektedir. STK'ların gizli amaçları olduğu gibi bir inancı teyit etmek için güvenilir veriye ihtiyaç bulunmaktadır. STK'lar Türkiye'de ön yargı ve ötekileştirmeye maruz kalmakta, bu yüzden yeteri kadar işlevsel olamamaktadır. STK'lar yararlı ve gereklidir. Fakat Türkiye'ye bakıldığı zaman STK'ların bir etkisi ve gerçekçi bir faaliyet akışının bulduğunu söylemek güçtür. Hatta politik STK ve partilere katılmak, Türkiye'de insanları etiketlenmenin en kolay yollarından biridir. Aileler çocuklarının etiketlenmesini istememektedir. Çocuklarına dikkatli olması gerektiğini hatırlatmaktadır. Hayır kurumları gibi STK'lara katılmak daha kolaydır. Fakat politik STK'lara dahil olmak tehlikelidir. Çünkü etiketlenme bireyin meslek hayatını olumsuz etkilemekte ve tehlikeye atmaktadır. Bu yüzden bu işlere girmek tehlikelidir. Vatandaşlar da, zaten böyle bir ötekileştirme ortamında toplumsal düşünmeyi bir kenara bırakmaktadır. Vatandaşlar çareyi en güvenli alan olan bireysel istek ve planlarına odaklanmakta bulmaktadır.

6.1.1.4. Demokratik Anlatıda Vatandaşlık Eğitiminin Amaçları

Vatandaşlık eğitiminde demokrasinin ne olduğunu, çoğulculuk, eşitlik, özgürlük ve farklı görüşlere saygı öğretilmelidir. Çünkü ülkede demokrasi yanlış anlaşılmakta, kimse diğerinin görüşüne saygı duymamakta, farklı kültürlere karşı duyarlı olmamaktadır. Öğrenciler en temelde farklılıkları tanıma, kabul etme ve saygı duyma gibi becerilerine sahip olmalıdır. Çocukların ve yetişkinlerin ayrımcılığa karşı dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü ülkemizde birçok farklılık bulunmaktadır. Ülkemizde kültürel, dini, etnik ve toplumsal cinsiyet bakımından farklılıklar vardır. Farklılıklara saygı duymadığımızda çatışma yaşamamız kaçınılmazdır.

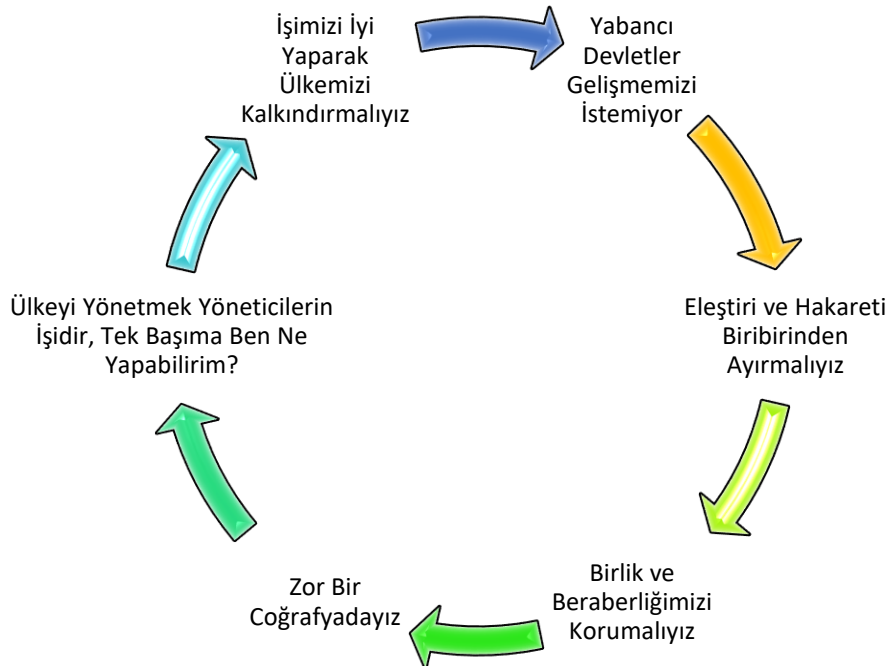
İnsanların bakış açısı kavramını öğrenmesi gerekir. *Kültürel bakış açısını sorgulama* becerisi, bu yüzden vatandaşlık eğitiminde önemli bir rol üstlenebilir. İnsan sorguladığında

doğru ve akılcı kararlar verebilir, aksi takdirde çevresinden ona gelen mesajları olduğu gibi yansıtır.

6.1.1.5. Vatansever Vatandaş

Gizem, Gözde, Sevim, Elif, Volkan, Mehmet ve Burak'ın ideal vatandaşlık anlatısında vatansever vatandaşlık anlatısının merkezde olduğu gözlenmiştir. Bu anlatıya göre Türkiye *zor bir coğrafyadadır. Dış devletler Türkiye hakkında yani bizim hakkımızda kötü şeyler düşünüyor olduğundan*, daha dikkatli davranmalıyız. Zaten son yıllarda Türkiye toplumsal ve politik bakımdan *zor durumdadır. Yabancı ülkeler Türkiye'nin iyiliğini istememektedir*. Vatandaşlar bu *durumu fark etmelidir*. Eskiden *güçlü ve büyük bir devlet* olduğumuz için bugün bulunduğumuz yeri daha iyi bir noktaya getirmeye çalışmamız gerekmektedir. Dolayısıyla vatandaşın devletin iyiliğini düşünerek duygu, düşünce ve eylemlerine *çeki düzen vermesi* gerekmektedir. Vatandaşlar, çalışkan olursa ülkemiz daha iyi koşullara kavuşacak, böylece “bize emanet edilen vatana” sahip çıkmış olabileceğiz.

Vatandaşlar *devletin güçlü olmasına* katkı sağlamalıdır. Bu bağlamda *vatandaşlara düşen görev vatan sevgisidir*. Vatandaşın en önemli boyutu *vatan-millet sevgisidir*. Her vatandaş *milliyetçi olmalıdır*. *Milliyetçi olmak*, vatanı ve milleti sevmektir. Vatanı ve milleti seversek *birlik ve beraberliğimizi* koruyabiliriz. Zaten ülkemizde din ve kültür birliği olduğu için *kolay kolay yıkılmayız*.

Şekil 5. Vatansever vatandaşlığı anlatısal düşünme örüntüleri

Vatandaşın tehlikeler karşısında *bilinçli olması, itaat etmesi ve koruması*, birlik ve beraberliğimizi artırır. Bu yüzden *eleştirme ve ülkeyi sevmeye* davranışlarını birbirinden ayırmalıyız. Vatandaşlar, millet ve vatan sevgisi kazanmalıdır. İnsanlar hakaret ve eleştiriyi birbirine karıştırmaktadır. Çünkü çoğu insan birbirini, ülkesini ve tarihini kötülemeye çalışmakta böylece yabancı devletlerin oyununa gelmektedir. Ülke sevgisi olmadan yapılan eylemler değerli değildir. *Fazla eleştiri* ülke sevgisini azaltabilir, vatandaşı *ülke düşmanlığına* sevk edebilir. Bir de vatandaşın *fazla eleştirisi, yabancılara veya dış devletlere* avantaj sağlayabilir. Zaten *vatandaşlar eleştirerek veya protesto yaparak politik anlamda bir şeyi değiştiremez*. Ülkeyi değiştirmek yöneticilerin işidir.

6.1.1.6. Vatansever Anlatıda Suriyeli Mülteciler

Bu başlık altında yer alan bakış açısı, Gizem, Gözde, Sevim, Elif, Volkan, Mehmet ve Burak'ın anlatılarını içermektedir. Vatan savunması, vatani bırakıp kaçma, tarihsel sorumluluk, toplum huzuru, toplum düzeni, savaş gibi kavram ve öğelerin merkezde olduğu gözlenmiştir.

Suriyeli mülteciler, *ülkelerinde savaş olmasına rağmen*, ülkemize gelmişlerdir. Vatan savaş varken, insanların başka ülkeye *kaçması* doğru değildir. Ülkede savaş varsa yapılması gereken *kalıp savaştır*. Özellikle Suriyeli erkek mültecilerin ülkelerinde kalıp savaşmaları gerekir. Sadece kadın ve çocuklar iltica edebilir. Bir bakıma Suriyeli mültecilere ve bölgedeki muhtemel diğer mültecilere karşı Türkiye olarak *tarihsel bir sorumluluğumuz* bulunmaktadır. Çünkü bu bölge Osmanlı coğrafyasıdır. Zaten Suriyeli mültecilerle *dini bakımdan bir ortak yönümüz vardır*. Bu yüzden Türkiye farklı ülkeler gibi *kabul etmeme*, sınır dışı etme gibi uygulamaları tercih edemeyecektir. Sonuç olarak Suriyelilerin *alınması veya alınmaması* tartışmalıdır. Ama tampon bölgeye yerleştirilmeleri konusunda tartışma yoktur. İkinci yanlış mültecilerin tampon bölgeye yerleştirilmemesidir. Suriyeli mültecilerin belirli bir şehirde (tampon bölge) kalmaları, buradan çıkmamaları gerekirdi.

Suriyelilere vatandaşlık verilmesi fikri ise hiç doğru değildir. Suriyelilerin ülkemizde kalmaları halinde kültürümüz bozulabilir, karışıklık çıkabilir. Zaten geldiklerinde de toplumsal düzeni bozmuşlardır. Suriyeli mültecilerin gelmesi, *ülkedeki huzurun bozulmasına* yol açmıştır. Hırsızlık, taciz, tecavüz gibi sorunlar, mültecilerin gelmesi ile birlikte artmıştır. Dahası Suriyeli mülteciler, istihdam piyasasını da olumsuz etkilemiştir. Daha ucuza çalışan Suriyeli mülteciler, işsizliği artırmaktadır.

6.1.1.7. Vatansever Anlatıda STK'lar

Elif, Volkan, Mehmet, Tülay, Burak, Gizem, Gözde ve Fatma'nın bakış açısı buradaki anlatıyı temsil etmektedir. Bu anlatıya göre yardım amaçlı STK'lar *yararlıdır*. Fakat politik STK'ların *farklı bir durumu vardır*. İnsan hakları, demokrasi gibi kavramları çok sık kullanan kurumlar *şüphe* yaratmaktadır. Çünkü Türkiye'de demokrasi veya özgürlük konusunda ciddi bir sorun yoktur. Zaten politik STK kavramı denilince *belirli bir insan grubu akla gelir*. Bu grup *sürekli eylem yapan, sokağa çıkan* insanlardan oluşur. Politika amaçlı dernek ve vakıfları denince sahtekâr insanlar da akla gelmektedir. Bu STK'larda rol alan insanlar sahtekâr insanlardır. *Provakatör insanlar da bu STK'larda görev almaktadır*. Bu insanlar aslında *ortalığı karıştırmak* istemektedir. Politik STK'lar kapsamında faaliyetlerde bulunmak için kişilerin *neden böylesi kuruluşlara ihtiyacı olduğunu anlamak güçtür*.

STK'lar sınırlarını aşmamalıdır. STK'lar *siyasete girmemeliler*. *Siyasete girerlerse, bu hadlerini aştığını gösterir*. Ülke bundan zarar görmüştür ve zarar görmeye devam edecektir. Çünkü *zaten* politika ve siyasal partiler bu amaçla kurulmuş ve çalışmaktadır. Politik STK'ların zaten var olan partilere katılmayıp, var olan partiler kapsamında faaliyet göstermeyip yeni bir STK kurmak istemeleri, *gerçekten şüphelidir*. Bu kurumlar *demek ki farklı amaçlar gütmektedir*. Ülkesine karşı çıkan, *sürekli eylem yapan* insanlar bu kurumlarda görev alır. Zaten politika herkesin işi olmamalıdır. *Yapmaları gereken en önemli şey oy kullanmaktır*. Zaten *herkesin siyaset konuşması* da doğru değildir. *Hak aramak isteyen insanların BİMER ve CİMER gibi araçları kullanmaları* gerekir. *Zaten tek bir vatandaşın devlete karşı bir etkisi* olamaz.

6.1.1.8. Vatansever Anlatıda Vatandaşlık Eğitimi

Vatandaşlık eğitiminde *en önemli şey, vatan sevgisi ve milliyetçiliktir*. Özellikle *şimdiki neslin* buna ihtiyacı vardır. Vatandaşın değer boyutu önemlidir. Bu yüzden vatandaşlık eğitiminde değer eğitimine odaklanmak önemlidir. Milli, insani ve dini değerlerin öğretimi vatandaşlık eğitiminde öne çıkan boyutlardır. Vatandaşlık eğitimi milli değer ve tarihsel geçmiş hakkında öğrencilerde duyarlılık oluşturmalıdır. Çünkü Türklerin milli değerleri ve tarihsel geçmişinin özel bir yeri vardır.

Öğrencilerin vatani sevmeye ve eleştirme konusunda doğru düşünmeleri, eleştiriye

abartmamaları gerekir. Vatandaşlık eğitiminde milliyetçi, vatanını seven, vatani için çalışan öğrenciler yetiştirmeyi hedeflemeliyiz. Milliyetçilik politik bir görüş değildir, öyle olması için siyasi parti çatısı altında savunulması gerekir. Volkan vatandaşın hizmet etme, vatan sevgisi gibi boyutlarına ek olarak sorgulama becerisinin de olması gerektiğine inanmaktadır. Sorgulama becerisi ise doğruyu-yanlıştan ayırmak için önemlidir. Sevim ise vatan millet sevgisine ek olarak hak ve sorumluluklara işaret etmiştir.

6.1.2. Araştırmanın 2 ve 3. Sorularıyla İlgili Sonuçlar

Öğretmen adaylarının üniversite sürecinde vatandaşlığa dair ne tür deneyimleri olduğu ve bu deneyimlerin vatandaşlığa bakışa açılarında ne tür bir rolünün olduğu araştırmada cevabı aranan sorular arasındadır. Araştırma bulguları öğretmen adaylarının üniversite eğitimi süresince vatandaşlığa dair sınırlı sayıda deneyiminin olduğunu göstermektedir. Öğretmen adaylarının vatandaşlığa dair deneyimlerinin önemli bir bölümü lise yıllarına aittir.

Şekil 6. Vatandaşlık deneyimlerinin üniversite eğitimiyle etkileşimine yönelik sonuçlar

Üniversite eğitiminin vatandaşlık anlatılarına yansımaları konusunda dört farklı tema ortaya çıkmıştır. Bunlar (a) ders ve ders kapsamında girilen etkileşimlerin vatandaşlığa bakış açısını değiştirmesi, (b) üniversite eğitimi süresince farklı kültürlerle karşılaşmanın vatandaşlığa bakışını etkilemesi, (c) üniversite eğitiminin vatandaşlığa bakış açısına yeni bir unsur katmaması ve son olarak (d) üniversite eğitiminin kişisel deneyimlerle ilişkili olmamasıdır. Dört tema, üniversitenin etkisi olduğuna (a,b) ve olmadığına (c,d) dair 2 temanın alt boyutları biçiminde de okunabilir.

6.1.2.1. Üniversite Eğitiminin Vatandaşlık Tanımına Bir Etkisi Olmadı

Gözde ve Gizem, üniversite eğitiminin vatandaşlık yaklaşımında bir değişiklik meydana getirmediğini anlatmıştır. Çünkü üniversite eğitiminde gözledikleri ideal vatandaş ile onların

daha önce sahip olduğu ideal vatandaş birbirine çok yakındır. Üniversite öncesinde ideal vatandaş, vatan, millet sevgisi, ülkeye yararlı olma özellikleri ile tanımlamaktadırlar. Üniversitede de hocaların onlara anlattığı ideal vatandaş benzer özelliktedir. Bu yüzden üniversite eğitimi onların vatandaşlık tanımına yaptıkları vurguyu artırmıştır. Gözde şehitlik kavramına daha çok önem verir olmuş ve duyarlılığını farklı eylemlerle pekiştirmiştir. Üniversite Gözde'nin zaten sahip olduğu değerler hakkında *bir şey yapmaya başladığı* bir dönem olmuştur. Yaptıklarının merkezinde *şehit ailelerine destek olma, acılarını paylaşma* amacı bulunmaktadır. Bu amaçla, şehit olan askerler için *dua toplamakta, mezar ziyaretlerinde bulunmakta ve şehit ailelerini ziyaret etmektedir*. Bu etkinliklere sınıf ve okul arkadaşlarının da katılımını teşvik etmektedir.

Gizem üniversite öncesinde vatandaşlığı vatan, bayrak sevgisi olarak tanımladığını, bu tanımın da ilkokul öğretmeninin anlattıklarıyla ilgili olduğunu söylemiştir. Vatandaşlığın bu tanımları geçmişte olduğu gibi bugün de geçerlidir. Gizem, üniversite eğitimi süresince insani değerlerin önemine dair yeni bilgiler öğrenmiştir. Gizem, vatandaşlık dersini değerler eğitimiyle birlikte alacağını, değerlerin vatandaşların en önemli özellikleri arasında olduğunu söylemiştir.

6.1.2.2. Vatandaşlığa Bakış Açım Değişmedi

İsmail, Mustafa ve Ayşegül, lise yıllarında vatandaşlık anlatılarını etkileyen olay veya durumları deneyimlemişlerdir. Yaşanan olay ve durumlar, bu katılımcıların vatandaşlığın belirli bir yönüne vurgu yapmalarını beraberinde getirmiştir. Üniversite yıllarında da benzer konulara dikkat çektikleri gözlenen katılımcılara göre üniversite eğitimi onların vatandaşlık görüşüne etkide bulunmamıştır. Çünkü katılımcılar deneyimlerini ilgilendiren ders, hoca ve sosyal çevreyle üniversitede karşılaşmamışlardır. Vatandaşlıkla ilgili üniversite öncesinde herhangi bir deneyimi olmadığını belirten Murat, üniversite eğitiminde aldığı derslerin tanımlar ve kavramlar düzeyinde kaldığını savunmuştur. İsmail, Mustafa ve Ayşegül gibi Murat da vatandaşlıkla ilgili üniversite eğitimi sürecinde yeni bir şey öğrenmediğini savunmuştur.

İsmail bu yüzden üniversitenin kendisini geliştirmediğini aksine gerilettiğini savunmuştur. İsmail, üniversite eğitimine başlamadan önce farklı şehirlerde bulunmuş ve buralarda bir süre kalmıştır. *Kapalı bir ortamdan dışarıya çıkmak, yaşadığı çevrede var olan kültürü fark etmesini sağlamıştır. Dahası, Güneydoğu'ya gidip gelmek, farklı insanların evine misafir*

olmak vb. deneyimler İsmail'in sahip olduğu *kültürel tabuları da yıkmıştır*. İsmail'in dikkatini çoğunlukla üniversitede bulunan kişilerin çeşitliliği, farklılığa bakışı, öğretme-öğrenme isteği olmuştur. İlgili konularda üniversite ortamını değerlendiren İsmail, beklentilerinin yeteri kadar karşılanmadığını düşünmüştür. Aynı sebepten üniversiteden *yeni bir bilgi öğrenmediğini* ifade eden İsmail, üniversitenin kendisini bilgi ve bakış açısı olarak daha da *gerilettiğini* savunmuştur.

Mustafa ise durumu fark edip üniversite dışında vatandaşlık becerilerini geliştirmeye, yeni deneyimler kazanmaya yönelmiştir. Mustafa üniversiteye başladığında, vatandaşlığın politik boyutuna dair deneyim ve nasıl bir öğretmen olmak istediğine dair fikir sahibidir. Politik boyuta dair deneyimleri, üniversitede politik konularda aktif olması gerektirdiğini düşündürmüştür. Nasıl bir öğretmen olmak istediğine dair fikri ise ona kendine geliştirmesi konusunda motivasyon sağlamıştır. Mustafa, üniversite döneminde ayrımcılıkla ilgili bir deneyimi yaşamış ve bununla mücadele etmesi gerektiğini hissetmiştir. Mücadele etmenin yolunu da politik katılım sağlamaktan geçtiğini düşünmüştür. Ayrıca sosyal bilgiler öğretmenliği kapsamında hocaların ve bakış açısının *klasik tanımlardan öte gitmediği* bu yüzden yeterli olmadığını dile getirmiştir.

Ayşegül'ün durumu ise biraz daha farklıdır. Liseye başlarken herhangi bir kimlik düşüncesi olmadığını ifade eden Ayşegül, lisede yaşadığı deneyimler sonrasında *artık* kendisini belirli bir kimliğin üyesi olarak gördüğünü ifade etmiştir. *Belirli bir kimliğin üyesi olmanın zorunlu olarak ayrılıkçı bir fikir olmadığını* anlatmıştır. Ayşegül, herhangi bir insana kendisini tanıtmak zorunda olduğunda *doğduğu yeri veya etnik kimliğini de belirtmesi* gerektiğini hissetmektedir. Ayşegül'ün vatandaşlık eğitimini anlayışını da önemli ölçüde belirleyen öge, farklı kimliklere saygı olmuştur. *Farklı kimliklere saygı*, bütün vatandaşların sahip olması gereken beceridir. Ayşegül üniversite eğitiminde farklı politik tercihler hakkında görüşlerinin eksik olabileceğini fark etmiş olsa da halen insanların kimlik konusunda ön yargılı yaklaştığını hissetmektedir.

Üniversite eğitiminde dersler sunum odaklı olduğu için lisans derslerinde yeteri kadar vatandaşlık konusunda kendini geliştiremediğini anlatan Murat, gençlik merkezindeki deneyimlerinin vatandaşlık anlayışına katkı sağladığına değinmiştir. Gençlik merkezinde hem sosyalleşmiş, hem de yardım faaliyetlerine katılmıştır.

6.1.2.3. *Farklı Kùltürlerle Karşılaşmak Vatandaşlığa Bakış Açısını Etkiledi*

Üniversite eğitimini kapsayan süre içerisinde katılımcıların girdiği etkileşimler, vatandaşlık kavramına bakışını etkilemiştir. Bahsedilen etki genellikle katılımcıların daha önce yaşadıkları sosyal çevreyi veya daha önce sahip oldukları anlatıları gözden geçirmelerini içermektedir. Artık üniversiteden mezun olan veya şuan mezun olan katılımcıların üniversite eğitimi yıllarında lise ve daha önceki yıllarda yaşadıkları çevrenin yanlış olan bakış açısını fark etmişlerdir. Bakış açılarındaki farklılık, katılımcılara göre farklı kùltürlerle etkileşimdir. Burak ve Volkan yaşadıkları çevreden *çıkıp* farklı bir çevreye girdiklerinde sosyal çevrenin farklılığını hissetmişlerdir. Katılımcılar daha önceki sosyal çevrelerinde *kùltürel çeşitliliğe yönelik ön yargılı bir bakış açısı* olduğunu anlamışlardır. Fakat yaşadıkları deneyimler ön yargıların *gerçeği yansıtmadığını* düşündürmüştür.

Burak’a göre *aşırı muhafazakâr* insanların farklılıklara karşı tahammülü yoktur. Burak, *aşırı muhafazakâr bir çevreden* üniversiteye geçtiğinde kendisinin de benzer *ön yargılarının* olduğunu fark etmiştir. Bazı üniversite arkadaşlarına ön yargılı davranmış fakat yanlış olduğunu *öğrenmiştir*. Volkan için de durum benzerdir. Üniversite öncesi sosyal çevresi kùltürel çeşitliliğe yönelik ön yargılarla doludur. Ailesinde benzer ön yargılar vardır. Volkan, üniversite eğitimine başlayıp farklı kùltürlerle ilk elden deneyim kazanınca, *küçük ve muhafazakâr çevrede* nasıl bir bakış açısıyla karşı karşıya kaldığını fark etmiştir.

Elif için durum biraz daha farklıdır. Üniversite öncesinde vatandaşlık bilinci gelişmemiş olan Elif, kendini *vatandaş gibi hissetmiştir. Önceden ilgisiz ve duyarlıdır. Bir şeyden haberi yoktur.* Üniversitede vatandaş gibi hisseden Elif, ülkede olup bitenlerin farkında olmak gerektiğini fark etmiştir. Tıpkı Elif gibi Mehmet’in de üniversitede öncesinde vatandaşlığa dair bir farkındalığı yoktur. Bu konular üzerine düşünmemiştir. Mehmet üniversite eğitimi ile birlikte yaşadığı çevreye daha eleştirel gözle bakmaya başladığını vurgulamıştır. Yaşadığı bölgede insanların belirli bir davranış kalıbını her şeye rağmen sürdürüklerine inanan Mehmet, kendisinin bu davranış kalıbını eleştirmeye başladığını ve dolayısıyla insanları da bu gözle değerlendirdiğini belirtmiştir. Öyle ki, Mehmet bir iş sahibi olduğunda bilinçsiz davranışlarına devam eden insanlardan (*onlar*) farklı bir yerde yaşamak istediğini de belirtmiştir. Burak ile Volkan, Elif ve Mehmet’ten farklı olarak kùltürel çeşitlilik temalarına (inanç, etnisite, dünya görüşü vb.) dikkat çekmiştir. Sosyal çevrenin kùltürel çeşitliliğe yönelik ön yargısı olduğuna vurgu yapmışlardır. Elif ve Mehmet ise daha genel bir farkındalıkla ilgili konulara değinmiştir.

Sevim üniversite öncesinde vatandaşlıkla ilgili somut bir deneyiminin olmadığını, vatandaşlığı klasik özellikleri ile bildiğini anlatmıştır. Ona göre üniversiteden önce vatandaşlık vergi ve vermek oy kullanmak gibi *klasik özelliklerle* ilgilidir. Üniversiteye geldiğinde vatandaşlığın ne demek olduğunu onlara *sürekli olarak anlatıldığını* dile getiren Sevim, ister istemez tanımın *oturduğunu* söylemiştir. Öte yandan Sevim vatandaşlık kavramının uygulama boyutunun nasıl olacağı konusunda emin olamadığını, çünkü vatandaşlık kavramının uygulamasının cesaret istediğini belirtmiştir. Ailede ve sosyal çevrede böyle bir korku olduğunu, bundan kendisinin de etkilendiğini söylemiştir.

6.1.2.4. Sınıf Ortamı ve Dersler Vatandaşlığa Bakış Açısını Etkiledi

Sınırlı bir katılımcı grubunun anlatısında ders ve ders kapsamında girilen etkileşimlerin önemli bir yeri vardır. Zeynep, Tülay, Gülay ve Fatma ders kapsamında öğrendiklerine ve yine ders kapsamında girdiği etkileşimlere güçlü vurgular yapmıştır. Gülay, Tülay, Fatma ve Zeynep ders kapsamında öğrendiklerine özel bir yer ayırmıştır. Bu katılımcılara göre üniversitede öğrendikleri *kendi deneyimlerini anlamalarını* sağlamıştır.

Zeynep, üniversite öncesinde vatandaşlık kavramına duyarsızdır. Üniversite eğitiminde farklı kültürlerle karşılaşmıştır. Farklı kültürden sınıf arkadaşlarının sınıf ortamında konulara yaklaşımını gözlemiştir. Üniversitenin ilk yıllarında *farklı* arkadaşlarına öfkelenmektedir. Fakat Sosyoloji, Sosyal Psikoloji, Temel Hukuk derslerinde demokrasi, insan hakları ve farklılıklara saygı kavramlarını öğrenmiştir. Derslerin de etkisiyle artık *onlara* karşı daha saygılı davranmaktadır. Fakat yine de farklı kültürden arkadaşlarının politik tutumları Zeynep'i rahatsız etmektedir. Öğrencilerin ilk işi öğrenciliktir. Etrafında bazı öğrencilerin okulu, dersleri bir kenara bırakıp politik hedefler doğrultusunda hareket etmeleri doğru değildir. Üniversite eğitimi Suriyeli mülteciler konusunda da bakış açısını etkilemiştir. Üniversite eğitimi kapsamında girdiği Sosyoloji dersinde Suriyeli mülteciler konusunda bakış açısı değişmiştir.

Fatma, lise eğitimini yaşadığı çevreden farklı sosyo-kültürel özelliklere sahip bir bölgede almış ve buradaki bakış açısını gözlemiştir. Yaşadığı çevre ile lise eğitimini aldığı çevre arasında kültürel bir fark olduğunu fark etmiş ve yaşadığı çevrede aslında bakış açısı kavramına önem verilmediğini anlamıştır. Lise eğitimini aldığı çevrede insanlar etiketlenmeden, özgürce yaşamlarını sürdürmektedir. Buna karşın yaşadığı çevrede insanlar birbirini kontrol etmekte, farklı olan, davranan insanlar diğerleri tarafından kontrol altında

tutulmaya çalışılmaktadır. Fatma üniversite eğitimi sürecinde gerek derslerde gerekse arkadaş çevresinde kültürel çeşitliliğe yönelik farkındalığının arttığını ve artık daha fazla empati yaptığını anlatmıştır. Toplumsal Cinsiyet Eğitimi, Tarih, Sosyoloji derslerinde hocaların dikkat çektiği noktalar Fatma'nın dikkatini çekmiştir. Farkındalığı toplumsal cinsiyet konularını da içermektedir. Fatma *artık* kültürel çeşitlilik ve toplumsal cinsiyet, politika gibi konuları aile içerisinde gündeme getirmektedir. *Çünkü* ailesini ve yakın çevresini bilinçlendirme gibi bir sorumluluğu bulunmaktadır. Aile ve yakın çevresi, Fatma'nın anlattıklarını yanlış bulmuş ve tepki göstermiştir. Fatma artık anlatmaya çalışmamakta ve sessiz kalmaktadır.

Tülay, üniversite öncesinde ayrımcılıkla ilgili deneyimleri olmuştur. Tülay, sosyal bilgiler bölümünde aldığı dersler sonucunda *belirli bir bakış açısı* kazanmıştır. Üniversite eğitimine kadar vatandaşlık kavramıyla ilgili bilgisi olmadığını hatırlatan Tülay, üniversite eğitimi, hocaları ve dersleri işaret etmiş ve vatandaşlıkla ilgili bulduğu kavramları (toplumsal cinsiyet, farklılık, yönetim biçimleri, ideolojiler) öğrendiğini ve kendi hayatını bu kavramlar aracılığıyla değerlendirdiğini söylemiştir.

Gülay, üniversite öncesinde vatandaşlıkla ilgili konular hakkında bilgi sahibi değildir. Vatandaşlıkla ilgili üniversite öncesinde hatırladığı konular ise lisedeki sınıfında gözlediği gruplaşmadır. Gülay, üniversite eğitimi süresince vatandaşlık kavramı hakkında bilinçlendiğini düşünmektedir. Vatandaşlık toplumsal, cinsiyet, ideoloji, sorgulama ve politik düşünmeyle ilgili bir kavramdır. Üniversite hocalarının da etkisiyle vatandaşlık kavramı hakkında daha fazla bilgi sahibi olmuşlardır. Ailesinin de bu konuda bir şeyler öğrenmesi gerektiğini düşünen Gülay'ın çabaları olumsuz sonuçlanmaktadır.

6.2. Tartışma

Araştırma sonuçları iki vatandaşlık anlatısının var olduğunu göstermektedir. Bu bulgu Doğanay (2009) tarafından ortaya konulan geleneksel ve aktif vatandaşlık sınıflaması ile uyumlu görünmektedir. Fakat bu araştırma öğretmen adaylarının her birinin ya demokratik vatandaşlık anlatısına ya da vatansever vatandaşlık anlatısına sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte demokratik ve vatansever vatandaşlık anlatısının birbirinden farklı üniversitelerde yoğunlaştığı gözlenmektedir. Demokratik vatandaşlık anlatısına sahip öğrenciler Ç ve Y, vatansever vatandaşlık anlatısına sahip öğrenciler ise A ve K üniversitelerinde öğrenim görmektedir. Demokratik vatandaşlık anlatısını temsil elden

İsmail ve Ayşegül'ün K Üniversitesi hakkında eleştirel gözlemleri de hesaba katılırsa, vatandaşlık anlatılarının üniversite eğitimi ile belirli bir ilişkisinin olduğu söylenebilir. Fakat bu sav, var olduğu düşünülen ilişkiyi incelemeye odaklanan araştırmalarla teyit edilmelidir.

6.2.1. Vatansever Vatandaşlık Anlatısı

Osler (2015) yaptığı çalışmada kimin vatandaş sayılacağına anlatılarla ilişkisine değinmiştir. Bu çalışmanın sonuçları kimin ideal vatandaş sayılması gerektiğine dair iki farklı bakış açısının olduğunu ortaya koymaktadır. Westheimer ve Kahne (2004) tarafından öne çıkarılan tipler bakımından düşünüldüğünde, vatansever anlatının kişisel sorumluluk hisseden vatandaşlık anlayışına, demokratik anlatının ise katılım odaklı vatandaşlık anlayışına yakın olduğu söylenebilir. Vatansever anlatı, vatandaşın bireysel sorumluluklarına vurgu yapması, bağlılık, sevgi gibi duyuşsal özellikleri öne çıkarması bununla beraber vergi verme, kurallara uyma gibi vatandaşlık sorumluluklarına vurgu yapması bakımından sorumlu vatandaş ile benzer özellikler taşımaktadır. Demokratik anlatı ise toplumsal sorunları aşmak için katılım boyutunun önemli olduğunu kabul etmesi bakımından katılım gösteren vatandaş tiplmesine yakındır.

Fakat bu çalışmadaki kişisel sorumluluk hisseden (vatansever) vatandaşlar, anlatılarında devleti ve toplumu başka bir ifade ile yönetim erkini ve kolektif bütünü merkeze almaktadır. Dolayısıyla eylemlerin veya değerlerin merkezinde kişisel değil, toplumsal veya yönetsel öncelikler söz konusudur. Bu yüzden vatansever anlatının kişisel sorumlulukla ilişkilendirilmesi bu açıdan mümkün değildir. Kişisel sorumluluktan çok kolektif bir sorumluluk olduğunu söylemek daha doğru olabilir. “Millet”, “vatan” gibi kavramları referans gösteren vatansever anlatının farklı bir bakış açısının olduğu söylenebilir. İlgili anlatı belirli türden bir algı ile bireyin ve toplumun bugünü olduğu gibi, dün ve yarını da vatansever bakış açısından yorumlamasını gerektirmektedir (Greenfeld, 1992). Vatansever anlatı aynı zamanda belirli türden bir milli kimliği varsaymaktadır. Milli kimliğin diğer kimliklerden farkı, bireyi toplum perspektifinden görmesi veya nesneleştirmesidir. Birey, bireysel kimliğe göre değil, milli kimliğe olan uzaklığıyla değerlendirilmektedir. Bireyin milli kimliğe sadakati, toplumsal dayanışmaya desteği koşulsuz olarak beklenmektedir. Bir ‘milletten olmak’ bireyin duyuş, düşünüş ve davranışlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir (Billig, 2002; Calhoun, 2007; Hortaçsu, 2014). Belirli bir davranış, düşünceyi, duyguyu değerlendirirken grup üyeliğini referans almaktadır. Kimliğin kurucu unsurlarından birisi de farktır. Kimliğin var olabilmesi için bir farklılığa işaret etmesi

gerekmektedir. Ötekinden ayrılan yapı, kimlikle açıklanabilir. Ötekiyle aynı olduğu durumda ne ötekinden ne de kimlikten bahsedilmektedir. Dolayısıyla kimlik ve öteki diyalojik bir ilişkiye sahiptir. Üç algı biçiminin milli kimlikle birlikte yükselişe geçtiği ifade edilmektedir (Özkırımlı, 2008). (a) Bizim özelliklerimiz iyidir. (b) Bizim çıkarlarımız daha önemlidir. (c) Bizim ihtiyaçlarımız, benimkinden önemlidir. Milliyet algısı, bireylerin geçmiş ve gelecek tasavvurlarını da etkilemektedir. Böylesi bir algı, değişmez ve verili bir milleti varsaymaktadır. Araştırma sonuçlarında ortaya çıkan anlatıların, Caymaz (2007) tarafından öne sürülen vatandaşlık tiplerine yakınlığından bahsedilebilir. Caymaz (2007) kendinde, fedakâr ve kendi için vatandaş tiplerini betimlemiştir. *Fedakâr vatandaş*, birey olarak konuşmaktan çok belirli bir kolektivite, cemaat ve dahası ülkü adına konuşan vatandaş, vatan-millet saikiyle harekete geçer. Bireysel amaç ve hedefler, vatan ve millet söz konusu olduğunda negatif bir sıfat haline gelir. Fedakâr vatandaşın, vatansever anlatıdaki ideal vatandaşla benzer özelliklere sahip olduğu gözlenmektedir. Bu açıdan araştırma sonuçlarının fedakâr vatandaşı desteklediği söylenebilir. Fedakâr vatandaşın da sahip olduğu tarihsel anlatılar dün, bugün ve yarını içeren bir zaman algısı sunmaktadır (Haste & Bermudez, 2017). Hâlbuki her tarihsel dönem kendine özgü sosyal, kültürel, siyasal ve ekonomik gerçeklikler üretmektedir.

Vatansever anlatıdaki Türkiye “bağlamının” demokratik anlatıdakinden farkı açıkça gözlenebilir. Vatansever anlatıda ise Türkiye tarih boyunca zor bir coğrafyadadır. Günümüzde ise zor zamanlardan geçmektedir. İnsanlar sürekli devleti eleştirmekte ve hakaret etmektedir. Dış odaklar Türkiye’nin iyiliğini istememektedir. Vatansever anlatıdaki devletler, güçlü devletlerdir ve Türkiye’nin gelişimini engellemek istemektedir. Vatansever vatandaş anlatısına sahip öğretmen adaylarının metaforik düşünmeye (Fischman & Haas, 2012) eğilimli olduğu söylenebilir.

Vatansever vatandaşlık anlatısındaki “devlet baba” (Yiğit, 2017) figürü katı veya destekleyici bir babadan (Fischman & Haas, 2012) çok korunması ve saygı duyulması gereken bir babadır. Alviar-Martin (2018, s. 357) küresel, ulusal ve yerel düzeyde vatandaşlığın nasıl anlaşıldığının birbiriyle ilişkili olduğu, dolayısıyla kültür ve vatandaşlık algısı etkileşiminin önemli olduğuna değinmiştir. Dolayısıyla korunması ve saygı duyulması gereken “devlet baba” bakış açısının küresel (Bayir, Göz, & Bozkurt, 2014) ve dijital vatandaşlık (Çepni, Oğuz, & Kılcan, 2014; Karaduman & Öztürk, 2014) literatürü bakımından da ilgi çekici bir bulgu olduğu söylenebilir.

Anlatıdaki kişi veya kurumlar açısından bakıldığında iki anlatı arasındaki farklılık gözlemlenebilir. Vatansever anlatıda devletini ve milletini seven, onun için çalışan insanlar iyi karakterlerdir. Devlet ve millet vatansever anlatının önemli kahramanlarıdır. Yiğit (2017) benzer şekilde, öğretmen adaylarının “devlet baba” figüründen bahsettiklerine değinmiştir. Olumsuz karakterler ise sokağa dökülenler, dış devletlerin işine yarayacak işler yapanlar, yabancı odaklardır. Vatansever anlatıya göre vatandaş, ülke ve toplum çıkarını düşünmeli, dış devletlerin yararına eylemlerden kaçınmalı ve vatanına bağlı olmalıdır. Eleştiri ve hakaretin ayrımını bilmeli, eleştiriye oy kullanarak yapmalıdır. Vatandaşlık asıl olarak işini başarılı bir şekilde yapmalıdır. Burada dikkat çekici olan vatansever anlatının vatandaşlığı ele alırken bireyselliğe, demokrasi, eşitlik gibi kavramlara neredeyse hiç yermemesidir. Ersoy ve Öztürk (2015) tarafından yapılan çalışmada gözlenen “yapıcı vatanseverlik” ile bu çalışmadaki vatanseverlik anlayışı farklı özelliklere işaret etmektedir. Bu çalışmadaki vatansever öğretmen adayları daha çok kör vatanseverlik özelliklerini işaret etmektedir. Vatansever anlatıya göre vatandaşlık öncelikle ve çoğunlukla devletin devamlılığı ile ilgili bir kavramdır. Bu yüzden vatandaşlık konusunda devletin öncelikleri merkezdedir. Önceliklerin yerine getirilmesinde vatandaş araçsal bir nitelik taşımaktadır. Araştırma bulguları incelendiğinde vatansever vatandaş duyuşsal özellikleri güçlü ama politik özellikleri oy vermekle sınırlı bir karakter olduğu söylenebilir. Vatansever anlatıda politik kavramları kullanarak “sürekli” eleştiri yapanların olumsuz bir karaktere ilişkin özellikler anlamında kullanılması vatandaşlık eğitimi bakımından dikkat çekici bir bulgudur. Zira katılım sosyal bilgiler ve vatandaşlık eğitiminde önemli bir beceridir. Politik katılım vatansever anlatıda sadece oy verme ile sınırlandırılmış, eleştiri ile STK’lar gereksizlikle, ilgisizlikle ve tehlikeyle ilişkilendirilmiştir.

Niyetlilik açısından düşünüldüğünde vatansever vatandaş anlatısında vatanseverlik, birlik beraberlik kavramlarına verilen “değer” göze çarpmaktadır. Vatansever anlatıda farklılık vurgusu bir yana farklılık kavramının ele alındığı durumlar dahi sınırlıdır. Caymaz (2007) tarafından da belirtildiği üzere, bireysel amaç ve hedefler, vatandaşlık konu olduğunda olumsuz bir özellik haline gelmektedir. Vatansever vatandaşlık anlatısı vatan sevgisi, vatana bağlılık kavramları ile inşa edilmektedir. Kızılay (2015) tarafından yapılan çalışmada da ortaokul öğrencilerinin vatandaşlığı vatanseverlikle tanımladığı gözlenmektedir. Anlatı referansları bakımından vatansever anlatı ise millet, tarih, vatana bağlılık, vatan sevgisi, hizmet etme, dış odaklar gibi referanslara anlatı boyunca yer vermektedir. Bu anlatının merkezinde Türkiye’nin vatani seven, devletine ve milletine bağlı insanlarla “ayakta kalıp

ilerleyebileceği”, aksi takdirde Türkiye’nin iyiliğini istemeyen yabancı devletler tarafından zor durumda bırakılacağına dair inanç bulunmaktadır. Dolayısıyla kişilere göre vatandaş devletini ve milletini sevmeli, bu ülkeye hizmet etmeli ve devletiyle uyumlu olmalıdır. Bu bulgu birçok araştırmayla benzer bir duruma işaret etmektedir. Türkiye’de vatandaşlık eğitimi kapsamında yapılan araştırmalarda vatandaşlığın bağlılık, sevgi, saygı gibi kavramlarla inşa edildiği gözlenmektedir (Çakmak, 2011; Dere vd., 2017; Kızılay, 2015; Yeşilbursa, 2015). Araştırma sonuçları, vatansever ve demokratik vatandaşlık anlatılarının sosyal/politik katılım ve mülteciler konusunda da gözlemlenebilir olduğunu göstermiştir. Demokratik vatandaşlık anlatısı, mültecilik ve katılımı bir vatandaşlık hakkı olarak değerlendirirken, vatansever anlatı mülteci ve (politik) katılım gösterenleri kuşku ve tehdit algısıyla değerlendirmiştir.

Doğanay, Çuhadar, ve Sarı (2007) öğretmen adaylarının politik katılımlarının “seyrek” olduğunu göstermiştir. Bu araştırma ilgili bulguyu kısmen desteklemektedir. Demokratik anlatıya sahip öğretmen adaylarının STK katılımını önemseyen ve bazılarının katılım gösterdiği gözlenmektedir. Benzer şekilde vatansever anlatıya sahip öğretmen adayları da sosyal medyadan politik paylaşımlarda bulunma veya görüşlerini yansıtan gençlik örgütlerine katılma vb. davranışlarını göstermektedir. Fakat ilgi çekici bir bulgu olarak, vatansever anlatıya sahip öğretmen adaylarının politik katılıma inanmadıkları söylenebilir. Alkan (1979) kişinin politik durum hakkında bir etkiye sahip olduğuna dair inancını, politik yetkinlik olarak tanımlamıştır. Araştırma sonuçları, özellikle vatansever vatandaş anlatısına sahip öğretmen adaylarının vatandaşların politik olarak yetkin olabileceklerine inanmadığını göstermektedir. Vatansever anlatıda vatandaşların politik alanda tek başlarına bir şeyi değiştiremeyeceğine dair bir inancın olduğu gözlenmektedir. Crick’e göre (1999) bireyin politik veya kamusal konularda etki sahibi olmaya çalışmasına gerek olmadığını ve etki sahibi olamayacağını düşünmesi toplumu, bireyi daha az mutlu daha az güçlü yapacaktır. Vatansever anlatıda vatandaş tek başınadır ama devlet büyük ve güçlüdür. O halde vatandaş devlete rağmen bir şeyi gerçekleştiremez. Politik yetkinlikle ilgili olan bu durum, vatansever anlatıya sahip öğretmen adayların vatandaşlık projeksiyonu hakkında ipuçları vermektedir. Bu bakışa göre vatandaşların politik olarak etkin olmaları gerçekçi değildir. O halde politikaya girmemeleri gerekir. Baloğlu Uğurlu (2013) tarafından yapılan çalışmada olduğu gibi bu çalışmaya katılan vatansever anlatı sahiplerine göre de politika ilgili konular vatandaşlığa uzak konulardır. Bu bulgu Çakmak (2011) tarafında da desteklenmiştir. Sadece

oy vermeleri yeterlidir. Başka bir araştırmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, vatandaşın politik yönünün oy vermekle sınırlı algılandığına değinilmiştir (Yiğit, 2017).

Dolayısıyla vatandaşın sadece biri olması gerekmekte, bir şeyi yapmasına gerek bulunmamaktadır. Bu durum liberal ve cumhuriyetçi vatandaşlık anlatısıyla uyumsuz görünmektedir. Fakat Türkiye’de vatandaşlık eğitimi araştırmalarında ortaya çıkan durum dikkate alındığında bulgunun cumhuriyetçi vatandaşlığın Türkiye’de seyri ile ilişkili olduğu söylenebilir.

6.2.2. Demokratik Vatandaşlık Anlatısı

Katılım odaklı vatandaşlık anlayışı ile bu çalışmada ortaya çıkan demokratik vatandaşlık anlayışı ise temalar açısından benzer olsa da pratik gerçeklik bakımından uyumlu olup olmadığını teyit etmek bu araştırmanın kapsamı dışındadır. Demokratik anlatıda öne çıkan ideal vatandaşın Caymaz (2007) tarafından literatüre kazandırılan *kendi için vatandaşa* yakın olduğu savunulabilir. *Kendi için vatandaş*, birey çıkarını önemseyen vatandaş, devletin yanında toplumsal talepleri de dile getiren, yaşadığı yere bağlılığını fark eden vatandaştır. Kendi için vatandaş ise demokratik anlatıdaki ideal vatandaşla benzer özellikler taşımaktadır. Benzerlik toplumsal talepler, yaşanan yere bağlılık özellikleriyle ilgilidir. Fakat demokratik anlatıdaki ideal vatandaşın katılım gösterme, hoşgörü, farklılıklara saygı vb. “duyarlılıkları” ile kendi için vatandaştan farklılaştığı söylenebilir.

Öğretmen adaylarının bakış açıları anlatı unsurları (referans, niyetlilik, bağlam vb.) bakımından düşünüldüğünde, iki anlatı arasında benzerlikten çok farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Vatansever anlatıdaki Türkiye’nin durumu ile demokratik anlatıdaki Türkiye’nin durumu birbirinden farklıdır. İki Türkiye de sorunlar içermektedir. Bu yüzden sorunların çözümünde vatansever/demokratik vatandaşa ihtiyaç bulunmaktadır. Demokratik anlatıda Türkiye’de farklılıklara tahammül çok azdır. O yüzden tahammülü artırmalıdır. Ön yargı ve ötekileştirme yoğundur. Dolayısıyla demokratik anlatıya sahip öğretmen adaylarının hayali cemaatinin (Anderson, 2015) vatansever anlatıdakinden farklı olduğu söylenebilir. Niyetlilik açısından düşünüldüğünde demokratik vatandaşlığın merkezinde eşitlik, saygı, hoşgörü gibi değerler ve bu değerlere olan inanç yer almaktadır. Anlatı referansları bakımından düşünüldüğünde öne çıkarılan değerlerin de farklı olduğu söylenebilir. Demokratik anlatı farklılık, kabul, eşitlik, kimlik, hoşgörü, çeşitlilik kavramlarına yer vermektedir. Demokratik vatandaşlık anlatısı demokrasi, hoşgörü, kültürel

çeşitlilik, kültürel çeşitliliğe ve farklı fikirlere saygı gibi kavramlarla inşa edilmektedir. Demokratik anlatıda, farklılığa saygılı kişiler “iyi karakter”lerdir. Fakat tahammülsüz, ön yargılı kişiler ise vatandaşlık bakımından doğru yolda olmayan, “kötü karakter”lerdir. Bu kişiler eğitim almalıdırlar. Açıdan bakıldığında düşünüldüğünde öğretmen adaylarının anlatılarında çokkültürlü (Banks, 2009) bir duyarlılık olduğu söylenebilir. Bu anlatının merkezinde Türkiye’de farklılıkların veya çeşitliliğin yoğun bir ötekileştirmeye maruz kaldığına olan inanç bulunmaktadır. Dolayısıyla bu kişilere göre vatandaş farklılığa saygılı, hoşgörülü olmalıdır. Vatandaşlığın ne anlama geldiğine dair araştırmaların sonuç bölümünde (Çakmak, 2011; Dere vd., 2017; Kızılay, 2015; Yeşilbursa, 2015) benzer boyutların yer aldığı söylenebilir. Ne var ki demokratik anlatıda vatandaşlığın temel olarak ve sadece hoşgörü, saygı, farklılık, kültürel çeşitlilik kavramlarıyla açıklanması söz konusudur. Bu bakımdan dikkat çekici bir durum olduğu savunulabilir.

Öğretmen adaylarının bakış açıları anlatı unsurları bakımından düşünüldüğünde, iki anlatı arasında benzerlikten çok farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Niyetlilik açısından düşünüldüğünde demokratik vatandaşlığın merkezinde eşitlik, saygı, hoşgörü gibi değerler ve bu değerlere olan inanç yer almaktadır. Buna karşın vatansever vatandaş anlatısında vatanseverlik, birlik beraberlik kavramlarına verilen değer göze çarpmaktadır. Bu durum, vatanseverlerin demokratik veya demokratik olanların vatansever olduğu anlamına gelmemektedir. Fakat anlatılarda merkeze konulan değerler incelendiğinde farklı değerlerin vurgulandığı ve daha çok önemsendiği ortadadır. Anlatı referansları bakımından düşünüldüğünde öne çıkarılan değerlerin de farklı olduğu söylenebilir. Demokratik anlatı farklılık, kabul, eşitlik, kimlik, hoşgörü, çeşitlilik kavramlarına yer vermektedir. Vatansever anlatı ise millet, tarih, vatana bağlılık, vatan sevgisi, hizmet etme, dış odaklar gibi referanslara anlatı boyunca yer vermektedir. Her iki anlatı da incelendiğinde farklı bir Türkiye “bağlamının” olduğu açıkça gözlenebilir. Dolayısıyla demokratik ve vatansever anlatı farklı bir hayali cemaati (Anderson, 2015) işaret etmektedir. Vatansever anlatıdaki Türkiye’nin durumu ile demokratik anlatıdaki Türkiye’nin durumu birbirinden farklıdır. İki Türkiye de sorunlar içermektedir. Bu yüzden sorunların çözümünde vatansever/demokratik vatandaşa ihtiyaç bulunmaktadır. Demokratik anlatıda Türkiye’de farklılıklara tahammül çok azdır. O yüzden tahammülü artırmalıdır. Ön yargı ve ötekileştirme yoğundur. Öğretmen adayları anlatılarında “tek bir Türkiye’yi” betimlemiş ve ülke hakkında “alternatif anlatılara” yer vermemiştir. Türkiye ya zor bir coğrafyadadır ya da ön yargıların çok olduğu bir ülkedir.

Dolayısıyla öğretmen adaylarının bağlamı sadece anlatıyla uyumlu bir şekilde ele aldığı, farklı boyutları gündeme getirmedeği gözlenmiştir.

Demokratik ve vatansever anlatının işaret ettiği normatif davranışlardaki farklılık dikkat çekicidir. İki anlatı vatandaşlardan farklı davranış örüntüleri beklemektedir. Bu davranışlar nadiren birbiriyle kesişmektedir. Demokratik vatandaş farklılıklara saygı duymalı, politik gündemi takip etmeli, STK'lara katılmalı, insanlara saygı duymalı ve yaşamında sorgulamaya yer vermelidir. Demokratik anlatıda farklılığa ve eşitliğe yoğun bir vurgunun olduğu gözlenmektedir. Buradaki farklılık, vatandaşların yani bireylerin kültürel çeşitliliğinin tanınması ve hoşgörüsüyle karşılanmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla bireysellik vurgusu demokratik anlatıda önemsenen bir temadır.

6.2.3. Deneyimler

Katılımcıların çoğu, üniversiteye gelmeden vatandaşlıkla ilgili önemli deneyimlere sahiptir. İlgili deneyimler, vatandaşlık anlatılarındaki varlığını bugün dahi korumaktadır. Deneyimler, vatandaşlık kavramının sosyal, kültürel ve politik boyutlarıyla ilgilidir. Bu sonuçlar vatandaşlık eğitimi sosyo-kültürel açıdan değerlendiren araştırmacıların (Carretero vd., 2016; Haste, 2004a, 2010; Haste & Abrahams, 2008; Haste & Bermudez, 2017; Haste & Hogan, 2006) değerlendirmelerini desteklemektedir. Kimi katılımcılar kimlik kavramını kendi hayatında bizzat deneyimlemiş lisede etnik/inanç kimliğinden ötürü dışlandığını hissetmiş kimisi ise politik konularda protestolara katılmıştır. Kimi öğrenciler üniversite öncesinde politik görüşlerin öğrencilerin düşüncelerini nasıl etkilediğini gözlerken, kimisi ise kültürün bakış açısına etkisini gözlemiş ve kendi hayatında tecrübe etmiştir. Önemli bir katılımcı grubu ise aile ve yakın çevresinde vatandaşlıkla ilişkili bulunduğu bakış açısını gözlemlemiş ve eleştirel bir açıdan değerlendirmiştir.

Doğanay (2012) vatandaşlık eğitiminde bilgi vermekten çok öğrenme kavramı daha çok kullanılır olduğunu savunmuştur. Bu anlayış doğrultusunda öğrenenin bakış açısının merkeze alınmasını gerektirmektedir. Aynı doğrultuda Carretero vd. (2016, s. 304) öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili gözlem ve deneyimlerinin sınıf ortamına taşınmasının etkili bir öğretimin anahtarı olduğunu belirtmiştir. Bu anlayışa göre gözlem ve deneyimler sınıf ortamına taşınması daha etkili bir öğretimi mümkün kılacaktır. Araştırmada da katılımcıların vatandaşlık anlatılarının merkezinde sosyal etkileşimlerin olduğu gözlenmektedir. Fakat bu araştırma öğretmen adaylarının deneyim ve gözlemlerinin sınıf ortamında yer almadığı gibi,

öğretmen eğitimiyle deneyimlerin birlikte ele alınmadığını göstermektedir. Öğretmen adaylarının üniversite eğitimindeki deneyimleri vatandaşlıkla ilgili anlatılarında yer almamıştır. Bu bulgu, 4 üniversitenin 3'ü için geçerlidir. Sadece Ç Üniversitesi'nden Tülay, Gülay, Fatma ve A Üniversitesi'nden Zeynep ders ve ders kapsamında girilen etkileşimlere sıklıkla referans vermiştir. Geriye kalan 11 katılımcı üniversite eğitimindeki ders ve ders kapsamında girilen etkileşimlere anlatılarında ayrı bir yer vermemiştir. Thornberg and Oğuz (2016) yaptıkları çalışmada benzer bir durumla karşılaşmışlardır. Öğretmen adaylarının değer eğitimi ve etik ile ilgili bilgilerinde referans noktaları çocukluğu, arkadaşlık anıları, aileleri ve kişisel deneyimleri olduğu buna karşın bulgulara öğretmen eğitiminin böylesi bir rolüne dönük veriye rastlanmamıştır.

Lisenin vatandaşlık deneyimleri için özel bir zaman aralığı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Çoğu katılımcı için lise yıllarında yaşadıkları, vatandaşlık anlatılarının merkezinde yer almaktadır. Lise ve lise yılları sadece yaş aralığını kapsamaktadır. Zira vatandaşlıkla ilgili deneyimler (Carretero vd., 2016) ders ortamıyla nadiren ilişkilidir. Öte yandan bir grup katılımcı (Murat, Gizem, Elif, Sevim ve Mehmet) ise üniversite öncesinde vatandaşlığı “klasik tanımıyla” tanımlamakla “yetinmiştir”. Önemli bir katılımcı grubu ise (Murat, İsmail, Mustafa, Gizem, Gözde, Ayşegül) üniversite eğitiminin vatandaşlık yaklaşımında bir değişiklik meydana getirmediğini savunmuştur. Bu katılımcılardan bazılarına göre (Gözde ve Gizem) lise ve üniversitede benzer vatandaşlık anlatısı vardır. Bu yüzden üniversite eğitimi onların vatandaşlık tanımına yaptıkları vurguyu artırmıştır. Fakat Gözde ve Gizem'in vatandaşlık yaklaşımlarının yeni bir boyut kazanmaması dikkat çekicidir.

Peterson ve Knowles (2009) yaptıkları çalışmada öğretmen adaylarının aktif vatandaşlığın bütüncül ve gerçekçi bir kavram olup olmadığı konusunda emin olamadıklarını ortaya koymuştur. Buradan hareketle araştırmacı, aktif vatandaşlık kavramının tam olarak anlaşılamadığını savunmuştur. Araştırma sürecinde etkin/aktif vatandaşlık kavramı gündeme geldiğinde, katılımcıların “tanım yapma” eğiliminde oldukları dikkat çekmiştir. “Tanım yapma” öğretmen adaylarının derslerde onlara aktarılan tanımları, görüşme ortamına taşımaktır. Parker (2006) tanım yapmanın (recitation) vatandaşlık eğitimine yeterince hizmet etmediğini savunmuştur. Zira tanım yapma, problem çözme, karar verme, farklı bakış açılarını değerlendirebilme gibi becerileri desteklememektedir. Görüşmeler ilerledikçe katılımcıların vatandaşlığı tanımlar üzerinden değil, kendi deneyimleri veya anlayışları üzerinden değerlendirdikleri dikkat çekmiştir.

Üniversite öncesinde ideal vatandaşı, vatan, millet sevgisi, ülkeye yararlı olma özellikleri ile tanımlayan bu “katılımcıların ideal vatandaşı” üniversitede “hocaların onlara anlattığı ideal vatandaş” benzer özelliktedir. Her ikisi de vatansever vatandaşlık anlatısını temsil eden katılımcıların anlatılarında demokrasi, eşitlik, özgürlük gibi kavramlar yer almamış, katılım, sorgulama gibi kavramlar ise kuşkuyla karşılanmıştır. A Üniversitesi’nden Burak ve K Üniversitesi’nden Mehmet, Volkan ve Elif için de benzer bir durum söz konusudur. K ve A üniversitelerinden araştırmaya katılan katılımcıların çoğunun demokrasi, özgürlük, eşitlik, farklılık, katılım vb. kavramlara anlatılarında yer vermediği gözlenmektedir. Bu durumun istisnası olup bu kavramlara değinen İsmail ve Ayşegül’ün üniversite deneyimlerine daha az, lise deneyimlerine daha fazla yer verdiği dikkat çekmektedir. Dolayısıyla ilgili kavramlara üniversite eğitimindeki dersler ve ders kapsamındaki etkileşimlerde yer verilip verilmediği, eğer yer veriliyorsa hangi bağlamda yer verildiği önemli bir araştırma konusu olabilir.

İsmail, Mustafa ve Ayşegül, lise yıllarında vatandaşlık anlatılarını etkileyen olay veya durumları deneyimlemişlerdir. Yaşanan olay ve durumlara anlatılarının merkezinde yer verdikleri gözlenmiştir. Üniversite yıllarını kapsayan süreçte de benzer konulara dikkat çektikleri gözlenen katılımcılara göre üniversite eğitimi onların vatandaşlık görüşüne etkide bulunmamıştır. Katılımcılar deneyimlerini ilgilendiren ders, hoca ve sosyal çevreyle üniversitede karşılaşmadıklarını dile getirmişlerdir. Vatandaşlık eğitimi araştırmacıları (Carretero vd., 2016; Haste, 2004a, 2010; Haste & Hogan, 2006) deneyimlerin vatandaşlık eğitiminde önemli bir boyut olduğunu ifade etmektedirler. İlgili katılımcılar kültürel çeşitlilik, kültürel çeşitliliğe yaklaşım, özgürlük, eşitlik, kimlik, politika, farklı etnik toplumlar ve inanç grupları gibi konuların ders ve ders kapsamında yeterince ele alınmadığına inanmaktadır. Kültürel çeşitlilik, özgürlük, eşitlik, politika gibi kavramlar sosyal bilgilerin önemli kavramları arasında yer almaktadır. Araştırma kapsamında ortaya çıkan demokratik vatandaşlık anlatısı da temel olarak bu kavramlarla inşa edilmiştir. Fakat katılımcılar, üniversite eğitiminin onların deneyimlerine duyarsız kaldığına inanmaktadır.

İsmail ve Mustafa sosyal bilgiler eğitimindeki derslerdeki bakış açısının tartışma içermediğine değinmiştir. Bu katılımcılara göre tartışma içeren, farklı bir bakış içeren dersler öğretmen adaylarının da ilgisini çekmektedir. Parker (2006) tartışmanın sosyal bilgiler derslerinde istisnai bir durum olduğunu, tanım yapmanın ise norm olduğunu belirtmiştir. Tartışma konusu “hassas” olarak algılandığında ise tartışma “tehlikeli” görülmektedir (Ersoy, 2013). Öte yandan öğretmen adaylarının ders kapsamında belirli bir konuyu ne

sıklıkta tartıştığına dönük bir veri bulunmamaktadır. Sınırlı bir katılımcı grubunun anlatısında ders ve ders kapsamında girilen etkileşimlerin “önemli” bir yeri vardır. Ders kapsamında öğrenilenlere ve yine ders kapsamında girilen etkileşimlere güçlü vurgular yapılmıştır. Katılımcılar üniversite eğitimi süresince vatandaşlık kavramı hakkında *bilinçlendiğini* düşünmektedir. Bu katılımcılara göre üniversitede öğrendikleri *kendi deneyimlerini anlamalarını* sağlamıştır. Sınırlı bir katılımcının literatürde öne çıkarılan vatandaşlık eğitimine (Carretero vd., 2016; Haste, 2010; Haste & Bermudez, 2017) dair gözlemleri olduğu gözlenmiştir. Katılımcılar üniversite eğitimi sürecinde gerek derslerde gerekse arkadaş çevresinde kültürel çeşitliliğe yönelik farkındalıklarının arttığına ve artık daha fazla empati yaptıklarına inanmaktadır. Toplumsal Cinsiyet Eğitimi, Tarih, Sosyoloji, Temel Hukuk derslerinde ele alınan konular ve öğretim elemanın dikkat çektiği noktalar katılımcılar tarafından önemli görülmüştür. Fakat bu çalışma, amacına sadık kalarak, bakış açısı kazandığına inanan Fatma, Tülay, Gülay ve Zeynep’in kavramları nasıl kullandığı konusunda bir inceleme yapmamıştır. Özellikle Fatma ve Gülay’ın muhafazakârlık, solculuk, özgürlük gibi kavramları yakın çevresini tanımlamak için kullanması, Burak ve Volkan’ın sosyal çevresini “radikal”, “yobaz” gibi nitelermelerle betimlemesi vatandaşlık eğitimi kapsamında farklı bir çalışmada daha ayrıntılı bir incelemeyi hak etmektedir. Ayrıntılı incelemeler, vatandaşlığın sosyo-politik boyutu hakkında olduğu kadar öğretmen adaylarının kavramları gerçek durumlara uygulamadaki başarısı hakkında da fikir verecektir.

Kültürel farklılığın önemine vurgu yapan diğer katılımcılar (Burak, Volkan, Ayşegül, İsmail, Murat, Mustafa) ders ve ders kapsamında girilen etkileşimlere sahip olma fırsatı yakalayamamışlardır. Bu katılımcılar farklı kültürü daha çok üniversite ortamında gözlemlemekle yetinmişlerdir. Bu bulgu, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kültürel çeşitlilik ve kimlik kavramlarını ders ve ders kapsamında girilen etkileşimlerde değil, daha çok sosyal ve kültürel ortamlarda deneyimlediklerini göstermektedir. Deneyimlerin eğitici olduğu ama her zaman doğru yönde eğitici olmadığı hatırlatması (Dewey, 2014) akılda tutulursa, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının derslerde bu konularla karşılaşması, ilgili konuları tartışması ve kavramlara dönük bir bakış açısı edinmesi gerektiğini savunulabilir.

6.3. Öneriler

6.3.1. Uygulamaya Dönük Öneriler

Araştırma, üniversitelerde farklı ve zaman zaman karşıt vatandaşlık anlatılarının bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte katılımcıların göçmenlik, sivil toplum, katılım gibi vatandaşlık kavramının önemli konularında farklılaşan ve yer yer karşıt görüşler öne sürdükleri gözlenmiştir. Bu durum vatandaşlık kavramı üzerinde ortak bir tanım olmadığını göstermektedir. İlgili araştırma sonucundan yola çıkarak bazı önerilerde bulunulabilir.

1. Kültür, göçmenlik, STK, aktif vatandaşlık, katılım, politik katılım kavramlarını içeren seçmeli derslerin öğretmen eğitiminde yer alması gerekmektedir.
2. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programında yer alan Vatandaşlık Bilgisi ve İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Karakter ve Değer Eğitimi derslerinin “aktif ve demokratik vatandaş” özelliklerine daha geniş bir yer ayırmalı ve bu kavramları tam anlamıyla yansıtabilecek şekilde planlanmalıdır.
3. Bununla birlikte çalıştay, seminer, söyleşi vb. bilimsel etkinliklerle vatandaşlık eğitiminin içerik, hedef ve öğretim yöntem ve stratejilerine dair farkındalık oluşturulmalıdır.

Araştırma sonuçları, öğretmen adaylarının vatandaşlık konusunda deneyimlerinin üniversite öncesinde gerçekleştiğini, üniversite süresince sınırlı bir deneyim kazandıklarını göstermektedir. Bu araştırma sonucundan yola çıkarak bazı önerilerde bulunulabilir.

4. Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans Programında yer alan Vatandaşlık Bilgisi ve İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi, Karakter ve Değer Eğitimi derslerinin vatandaşlık deneyimlerini ders ortamına taşıması, öğretmen adaylarının deneyimlerini dersin önemli bir ögesi olarak değerlendirmesi gerekmektedir. Öğretmen adaylarının deneyimlerinin ders ortamına taşınması dersin hedefleri bakımından önemli bir başlama noktası olmasının yanında soyut ve karmaşık konuların somutlaştırılması ve gerçek durumları yansıtmaları bakımından önemli bir amaca hizmet edebilir.
5. Vatandaşlık deneyimlerini yansıtabilecek ve deneyimlere dönük eleştirel düşünme, karar verme becerilerini geliştirmelerini destekleyecek seçmeli derslerin öğretmen eğitiminde yer alması gerekmektedir.
6. Bununla birlikte konuya dönük çalıştay, seminer, söyleşi vb. bilimsel etkinliklerle vatandaşlık eğitiminin deneyim boyutuna dair farkındalık oluşturulmalıdır.

6.3.2. Vatandaşlık Eğitimi Araştırmacıları için Öneriler

Araştırma sonuçlar öğretmen adaylarının demokratik ve vatansever anlatı etrafında ikiye bölündüğünü göstermektedir. Her bir öğretmen adayı ya demokratik anlatıyı ya da vatansever anlatıyı benimsemektedir. Bu sonuç doğrultusunda farklı araştırma konularının belirdiği söylenebilir.

7. Vatansever veya demokratik anlatı sahibi katılımcıların ders içi ve ders dışı etkileşim biçimleri önemli bir araştırma konusudur.

8. Anlatıların gerçek durumlarla karşılaştırılmalı incelemesine yönelik araştırmalar vatandaşlık eğitimi bakımından önemli sonuçlar üretebilir.

9. Geniş örnekleme sahip nicel ve/veya gözlem içeren nitel yöntemlerle yapılacak yeni araştırmaların bu araştırmada ulaşılan sonuçları destekleyip desteklemediği önemli bir araştırma konusudur.

10. Vatansever ve demokratik anlatının hem farklı araştırma sahalarında hem de farklı paydaşların gözünde nasıl bir karşılığının olduğu önemli bir araştırma konusudur.

Araştırma sonuçları 4 öğretmen adayının öğretmen eğitiminde öğrendiği kavramları günlük hayata yansıttığı geriye kalan 12 öğretmen adayının öğretmen eğitiminde öğrendiği kavramları araştırma sürecine yansıtmadığı ve ilgili konularda öğretmen eğitimine değinmediğini ortaya koymuştur. Ne var ki bu araştırma katılımcıların sahip olduğu kavramların pratik yeterliklerini konu almamaktadır. Bu sonuç doğrultusunda farklı araştırma konularının belirdiği söylenebilir.

11. Katılımcıların vatandaşlık kavramlarını aile, arkadaş, sosyal çevredeki günlük hayat deneyimleriyle nasıl ilişkilendirdiği literatüre katkı sağlayacak ilginç bir araştırmanın konusu olabilir.

12. Hem öğretmen adayları hem de öğretmen ve öğrencilerin vatandaşlıkla ilgili kavramları güncel ve tarihi konular kapsamında nasıl işe koştugu, kavramları gerçek durumlara nasıl aktardığı önemli bir araştırma konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Vatandaşlık eğitimi araştırmacılarının ilgili araştırma alanına daha fazla ilgi göstermesi gerekmektedir.

13. Araştırmaya katılan bazı öğretmen adaylarının (Zeynep, Gülay, Fatma) ders kapsamında öğrendiklerini ifade ettikleri kavramları (solcu, sağcı, muhafazakâr, demokratik) günlük hayatta karşılaştıkları durumları anlamlandırmak için kullandığı gözlenmiştir. Kavramların

gerçek durumlara aktarıldığı bu tür durumlar, öğretmen adaylarının eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme gibi vatandaşlık becerilerini ne kadar başarılı bir şekilde uyguladığı bakımından incelenebilir.

14. Bu araştırmanın literatür incelemeleri sonucunda ülkemizin vatandaşlık eğitiminin uluslararası araştırmalarla karşılaştırıldığı çalışmaların eksikliği ortaya çıkmıştır. Türkiye ve dünyada vatandaşlık eğitimi alanında çalışmalar yapan araştırmacıların ilgili eksikliği giderecek araştırmalar yapması, vatandaşlık eğitimi bakımından ülkemizdeki durumu daha geniş bir bakış açısıyla değerlendirme fırsatı verecektir.

KAYNAKLAR

- Abowitz, K. K., & Harnish, J. (2006). Contemporary Discourses of Citizenship. *Review of Educational Research*, 76(4), 653-690.
- Alkan, T. (1979). *Siyasal toplumsallaşma: siyasal bilincin gelişmesinde ailenin, okulun, ve toplumsal sınıfların etkisi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Altıntaş, İ. N. (2016). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının aktif vatandaşlık kazanımları: eylem araştırması*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alviar-Martin, T. (2018). Culture and citizenship. In I. Davies, L.-C. Ho, D. Kiwan, C. L. Peck, A. Peterson, E. Sant, & Y. Waghid (Eds.), *The palgrave handbook of global citizenship and education* (p. 247-362). New York: Palgrave Macmillan.
- Anderson, B. (2015). *Hayali cemaatler: milliyetçiliğin kökenleri ve yayılması* (İ. Savaşır, Çev. 2 baskı.). İstanbul: Metis.
- Ata, B. (2009). Sosyal bilgiler öğretim programı. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi: demokratik vatandaşlık eğitimi içinde* (s. 34-51). Ankara: Pegem Akademi.
- Baban, F. (2009). Türkiye’de cemaat, vatandaşlık ve kimlik. F. Keyman & A. İçduygu (Ed.), *Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye’de vatandaşlık içinde* (s. 59-83). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Bakioğlu, A., & Kurt, T. (2009). Öğretmenlerin demokrasi vatandaşlık ve vatanseverlik algılarının nitel olarak incelenmesi. *M. Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 29, 19-39.
- Baloğlu Uğurlu, N. (2014). Important values of American and Turkish students. *Eurasian Journal of Educational Research*, 55, 91-108. doi:10.14689/ejer.2014.55.6

- Baloğlu Uğurlu, N. (2013). 8. sınıf Amerikan ve Türk öğrencilerinin vatandaşlık ile ilgili algılarının karşılaştırılması. *Eğitim ve Bilim*, 38(170), 281-293.
- Banks, J. A. (2009). Multicultural education: Dimensions and paradigms. In J. A. Bank (Ed.), *The routledge international companion to multicultural education* (pp. 9-32). New York, NY: Routledge.
- Bayır, Ö. G., Göz, N. L., & Bozkurt, M. (2014). Elementary teacher candidates' views on global citizenship in social studies course. *Journal of Educational Sciences Research*, 4(2), 145-162. doi:10.12973/jesr.2014.42.9
- Bennett, W. L., Wells, C., & Rank, A. (2009). Young citizens and civic learning: two paradigms of citizenship in the digital age. *Citizenship Studies*, 13(2), 105-120. doi:10.1080/13621020902731116
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge*. London: Penguin Books.
- Bilgin, N. (1998). Cumhuriyet fikri ve yurttaş kimliği. A. Ünsal (Ed.), *75. yılda tebaa'dan yurttaşa doğru* içinde (s. 139-150). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Billig, M. (2002). *Banal milliyetçilik* (C. Şişkolar, Çev.). İstanbul: Gelenek.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Massachusetts: Harvard University.
- Bruner, J. (1986). *Actual minds, possible worlds*. Cambridge: Harvard University.
- Bruner, J. (1991). The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18(1), 1-21.
- Calhoun, C. (2007). *Milliyetçilik* (B. Sütçüoğlu, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Carretero, M., Haste, H., & Bermudez, A. (2016). Civic education. In L. Corno & E. M. Anderman (Eds.), *Handbook of educational psychology* (pp. 295-308). London: Routledge
- Castro, A. J. (2013). What makes a citizen? critical and multicultural citizenship and preservice teachers' understanding of citizenship skills. *Theory & Research in Social Education*, 41(2), 219-246. doi:10.1080/00933104.2013.783522
- Castro, A. J., & Knowles, R. T. (2017). Democratic citizenship education: research across multiple landscapes and contexts. In M. M. Manfra & C. M. Bolick (Eds.), *The wiley handbook of social studies research* (pp. 287-318). Malden, MA: Wiley Blackwell.

- Caymaz, B. (2007). *Türkiye'de vatandaşlık: resmî ideoloji ve yansımaları* (Vol. 18). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Clandinin, D. J., & Connelly, F. M. (2000). *Narrative Inquiry: Experience and Story in Qualitative Research*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry and research design choosing among five approaches* (2 ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2009). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Thousands Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J. W. (2012). *Educational_research: planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research* (4 ed.). Boston, USA: Pearson.
- Crick, B. (1999). The presuppositions of citizenship education. *The Journal of Philosophy of Education*, 33(3), 337-352.
- Czarniawska, B. (2004). *Narrative in social science research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Çakmak, D. (2011). *Öğretmen adaylarının siyasal katılımı ve siyasal katılıma ilişkin tutumları (Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi örneği)*. Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Burdur.
- Çepni, O., Oğuz, S., & Kılcan, B. (2014). İlköğretim öğrencilerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşleri. *Turkish Journal of Social Research*, 18(3), 251-266.
- Çoşğun, S. (2015). *Atatürk dönemi yurt bilgisi ders kitaplarının eğitim felsefesi ve sosyolojisi açısından değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzincan.
- Dahl, R. A. (2015). *Demokrasi Üzerine* (B. Kadioğlu, Çev. 3 ed.). Ankara: Phoenix.
- Dandiboz, P. (2014). *The construction of the female citizen through republican etiquette books: Turkey, 1930-1943*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Şehir University Graduate School of Social Science, İstanbul.
- De Groot, I. (2018). Narrative learning for democratic citizenship identity: a theoretical framework. *Educational Review*, 70(4), 447-464. doi:10.1080/00131911.2017.1344191

- Dere, İ., Kızılay, N., & Alkaya, S. (2017). İyi vatandaş' kavramı, ailede ve okulda 'iyi vatandaşlık' eğitimi hakkında velilerin görüşleri ve algıları. *IJOESS*, 8(30), 1974-1993.
- Dewey, J. (2014). *Eğitim ve deneyim* (G. Can, Çev. 4 ed.). Ankara: ODTÜ.
- Dilek, A., Baysan, S., & Öztürk, A. (2018). Türkiye'de sosyal bilgiler eğitimi üzerine yapılan yüksek lisans tezleri: bir içerik analizi çalışması. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 22(2), 581-602.
- Doğanay, A. (1993). *Factors that predict political knowledge and attitudes of young children*. Doctoral Thesis, University of Pittsburgh Graduate School of Social Sciences, Pittsburgh.
- Doğanay, A. (2009). *Öğretmen adaylarının vatandaşlık algısı ve eylemlerinin siyasal toplumsallaşma bağlamında değerlendirilmesi*. Paper presented at the 1. Uluslararası Avrupa Birliği, Demokrasi, Vatandaşlık ve Vatandaşlık Eğitimi Sempozyumu Bildiri Kitabı, Uşak.
- Doğanay, A. (2010). What does democracy mean to 14-year-old Turkish children? A comparison with results of the 1999 IEA civic education study. *Research Papers in Education*, 25(1), 51-71. doi:10.1080/02671520802315060
- Doğanay, A. (2012). A curriculum framework for active democratic citizenship education. In M. Print & D. Lange (Eds.), *Schools, curriculum and civic education for building democratic citizens* (pp. 19-40). Rotterdam: Sense Publishing.
- Doğanay, A., Çuhadar, A., & Sarı, M. (2007). Öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeylerine çeşitli etmenlerin etkisinin demokratik vatandaşlık eğitimi bağlamında incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* (50), 213-246.
- Doğanay, A., & Sarı, M. (2004). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerine temel demokratik değerlerin kazandırılma düzeyi ve bu değerlerin kazandırılması sürecinde açık ve örtük programın etkilerinin karşılaştırılması. *Educational Administration in Theory&Practice*, 39, 356-383.
- Duman, A., & İnel, Y. (2019). Review of master's theses in the field of social studies education between 2008 and 2014. *Universal Journal of Educational Research*, 7(1), 66-73. doi:10.13189/ujer.2019.070109

- Duplass, J. A. (2004). *Teaching elementary social studies: what every teacher should know*. Boston, MA: Houghton Mifflin.
- Durgun, Ş. (2010). Cumhuriyetçi ve liberal anlayış çerçevesinde türkiye’de vatandaşlık sorunsalı. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 65-92.
- Ekici, Ö. (2018). *Ortaokullarda vatandaşlık eğitiminde yaşanan sorunlara ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Elliot, J. (2005). *Using narrative in social research: qualitative and quantitative approaches*. London: Sage.
- Ersoy, A. (2012). Annelerin vatandaşlık algısı, çocuklarında vatandaşlık bilinci geliştirme uygulamaları ve karşılaştıkları sorunlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 2111-2124.
- Ersoy, A., & Bozkurt, M. (2016). Anlatı araştırması. A. Saban & A. Ersoy (Ed.), *Eğitim nitel araştırma desenleri* içinde (s. 209-246). Ankara: Anı.
- Ersoy, A. F. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tartışmalı konulara katılımını etkileyen etmenler. *Journal of Social Studies Education Research*, 4(1), 24-48.
- Ersoy, A. F. (2014a). Active and democratic citizenship education and its challenges in social studies classrooms. *Eurasian Journal of Educational Research* (55), 1-20. doi:10.14689/ejer.2014.55.1
- Ersoy, A. F. (2014b). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının etkin vatandaşlık deneyimleri: sivil toplum kuruluşları örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 47(2), 65-88.
- Ersoy, A. F., & Öztürk, F. (2015). Bir vatandaşlık değeri olarak yurtseverlik: sosyal bilgiler öğretmen adaylarının algısı. *İlköğretim Online*, 14(3), 974-992. doi:10.17051/io.2015.85864
- Eryılmaz, Ö., Bursa, S., & Ersoy, A. F. (2018). Social studies teachers' and students' perceptions of active citizenship and non-governmental organisations. *International Online Journal of Educational Sciences*, 10(2). doi:10.15345/iojes.2018.02.018

- Fischman, G. E., & Haas, E. (2012). Beyond idealized citizenship education: embodied cognition, metaphors, and democracy. *Review of Research in Education*, 36(1), 169-196. doi:10.3102/0091732x11420927
- Frazer, E. (2007). Depoliticising citizenship. *British Journal of Educational Studies*, 55(3), 249-263. doi:10.1111/j.1467-8527.2007.00378.x
- Fulford, R. (2015). *Anlatının gücü: kitle kültürü çağında hikayecilik* (E. Kardelen, Çev. 2 ed.). İstanbul: Kolektif Kitap.
- Geijsel, F., Ledoux, G., Reumerman, R., & ten Dam, G. (2012). Citizenship in young people's daily lives: differences in citizenship competences of adolescents in the Netherlands. *Journal of Youth Studies*, 15(6), 711-729. doi:10.1080/13676261.2012.671932
- Giron, L. A. M. (2012). *Educating Good Citizens: A Case Study of Citizenship Education in Four Multicultural High School Classrooms in Ontario*. Doctoral Thesis, University of Ottawa Graduate School of Social Sciences, Ottawa.
- Glesne, C. (1999). *Becoming qualitative researchers: an introduction* (2 ed.). New York, NY: Longman.
- Goffman, E. (2014). *Günlük hayatta benliğin sunumu* (B. Cezar, Çev. 3 ed.). İstanbul: Metis.
- Greenfeld, L. (1992). *Nationalism: five roads to modernity*. Massachusetts: Harvard University.
- Gubrium, J., F., & Holstein, J., A. (2009). *Analyzing narrative reality*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Gürses, F. (2010). *Türkiye’de ders kitaplarında yurttaşlık: Cumhuriyet’in kuruluş yıllarından bugüne kavramsal dönüşüm*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hahn, C. L., & Alviar-Martin, T. (2008). International political socialization research. In L. S. Levstik & C. A. Tyson (Eds.), *Handbook of research in social studies education* içinde (pp. 81-123). New York, NY: Taylor and Francis.
- Hammack, P. L., & Pilecki, A. (2012). Narrative as a root metaphor for political psychology. *Political Psychology*, 33(1), 75-103. doi:10.1111/j.1467-9221.2011.00859.x
- Haste, H. (2004a). Constructing the citizen. *Political Psychology*, 25(3), 413-439.

- Haste, H. (2010). Citizenship education: a critical look at a contested field. In R. L. Sherrod, J. Torney-Purta, & C. A. Flanagan (Eds.), *Handbook of research on civic engagement in youth* (pp. 161-192). Hoboken, New Jersey: John Wiley&Sons.
- Haste, H., & Abrahams, S. (2008). Morality, culture and the dialogic self: taking cultural pluralism seriously. *Journal of Moral Education*, 37(3), 377-394. doi:10.1080/03057240802227502
- Haste, H., & Bermudez, A. (2017). The power of story: historical narratives and the construction of civic identity. In M. Carretero, S. Berger, & M. Grever (Eds.), *Palgrave handbook of research in historical future and education* (pp. 427-448). London: Palgrave.
- Haste, H., & Hogan, A. (2006). Beyond conventional civic participation beyond the moral political divide young people and contemporary debates about citizenship. *Journal of Moral Education*, 35(4), 473-493. doi:10.1080/03057240601012238
- Hatch, A. J. (2002). *Doing qualitative research in educational settings*. Albany, NY: SUNY Press.
- Ho, L.-C., Alviar-Martin, T., Sim, J. B. Y., & Yap, P. S. (2011). Civic disparities: exploring students' perceptions of citizenship within singapore's academic tracks. *Theory & Research in Social Education*, 39(2), 203-237.
- Hortaçsu, N. (2014). *Ben biz hepimiz: toplumsal kimlik ve gruplararası ilişkiler*. Ankara: İmge.
- Hoskins, B. L. & Mascherini, M. (2009) Measuring active citizenship through the development of a composite indicator. *Social Indicators Reseach*, 90 (3), 459-488.
- Howard, S., & Gill, J. (2010). The pebble in the pond: children's constructions of power, politics and democratic citizenship. *Cambridge Journal of Education*, 30(3), 357-378. doi:10.1080/713657154
- İnan, A. (1931). *Vatandaş için medeni bilgiler*. İstanbul: Devlet Matbaası.
- İnan, A. (2017). *Prof. Dr. Afet İnan*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Janoski, T., & Gran, B. (2002). Political citizenship: foundations of rights. E. İsin & B. S. Turner (Eds.), *Handbook of citizenship studies* (pp. 13-52) . Thousand Oaks, California: SAGE.

- Journell, W. (2010). Standardizing Citizenship: The potential influence of state curriculum standards on the civic development of adolescents. *PS: Political Science & Politics*, 43(2), 351-358. doi:10.1017/s1049096510000272
- Kadioğlu, A. (2012a). Vatandaşlığın ulustan arındırılması: Türkiye örneği. A. Kadioğlu (Ed.), *Vatandaşlığın dönüşümü: üyelikten haklara*. İstanbul: Metis.
- Kadioğlu, A. (2012b). Vatandaşlık: Kavramın Farklı Anlamları. A. Kadioğlu (Ed.), *Vatandaşlığın dönüşümü: üyelikten haklara*. İstanbul: Metis.
- Karaduman, H., & Öztürk, C. (2014). Sosyal bilgiler dersinde dijital vatandaşlığa dayalı etkinliklerin öğrencilerin dijital vatandaşlık tutumlarına etkisi ve dijital vatandaşlık anlayışlarına yansımaları. *Journal of Social Studies Education Research*, 5(1), 38-78.
- Karpat, K. (2011). *Türk siyasi tarihi: siyasal sistemin evrimi*. İstanbul: Timaş.
- Kaymakçı, S. (2012) Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarının içerik değerlendirmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi*, 5(1), 45-61.
- Keynan, I., & Lazar, A. (2017). Defining the good citizen: online conceptions of american members of the yahoo! answers community. *International Journal of Social Science Studies*, 5(4), 6. doi:10.11114/ijsss.v5i4.2265
- Kızılay, N. (2015). Sosyal bilgiler öğretmenim: bana göre iyi vatandaş. *Journal of Turkish Studies*, 10(11), 987-987. doi:10.7827/TurkishStudies.8468
- Kuş, Z., Öztürk, D., & Elvan, Ö. (2014). Citizenship preferences of turkish parents regarding their children. *Journal of Peace Education and Social Justice*, 8(2), 189-210.
- Küçükahmet, L. (2007). 2006-2007 öğretim yılında uygulanmaya başlayan öğretmen yetiştirme lisans programlarının değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 203-218.
- Kymlicka, W., & Norman, W. (1994). Return of the citizen: a survey of recent work on citizenship theory. *Ethics*, 104(2), 352-381.
- Lewis, B. (2014). *Modern Türkiye'nin doğuşu*. Ankara: Arkadaş.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R., & Zilber, T. (1998). *Narrative research: reading, analysis, and interpretation*. California, USA: Sage.

- Lin, M., & Bates, A. B. (2010). Home visits: how do they affect teachers' beliefs about teaching and diversity? *Early Childhood Education Journal*, 38(3), 179-185. doi:10.1007/s10643-010-0393-1
- Mardin, Ş. (1992). *İdeoloji*. İstanbul: İletişim.
- Martin, L. A. (2008). Elementary and secondary teacher education students' perspectives on citizenship. *Action in Teacher Education*, 30(3), 54-63. doi:10.1080/01626620.2008.10463502
- Martin, L. A. (2010). A comparative analysis of teacher education students' views about citizenship education. *Action in Teacher Education*, 32(2), 56-69. doi:10.1080/01626620.2010.10463550
- Masyada, S. S. (2013). *Creating the citizen: how social studies teachers understand the characteristics of good citizenship*. Doctoral Thesis, University of Florida Graduate School of Social Science, Florida.
- Maxim, G. W. (2006). *Dynamic social studies for elementary classrooms* (8 ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- MEB, (2018). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (4-7. Sınıflar), <http://mufredat.meb.gov.tr/adresinden> erişilmiştir.
- Mısırlı-Özsoy, A. (2010). *8th grade students' perceptions of civic issues and participation in electoral, political and civic activities*. Doctoral Thesis, Middle East Technical University Graduate School of Educational Sciences, Ankara.
- Mutch, C. (2005). Citizenship education: does it have a place in the curriculum? *Curriculum Matters*, 1, 49-70.
- Obenchain, K. M., Balkute, A., Vaughn, E., & White, S. (2016). High school teachers' identities: constructing civic selves. *The High School Journal*, 252-278.
- Oldfield, A. (2012). Vatandaşlık: doğal olmayan bir pratik mi? A. Kadioğlu (Ed.), *Vatandaşlığın dönüşümü: üyelik haklara*. İstanbul: Metis.
- Ollerenshaw, A. J., & Creswell, J. W. (2002). Narrative research: a comparison of two restorying data analysis approaches. *Qualitative Inquiry*, 8(3), 329-347.

- Osler, A. (2015). The stories we tell: exploring narrative in education for justice and equality in multicultural contexts. *Multicultural Education Review*, 7 (2), 12-25. doi:10.1080/2005615x.2015.1048605
- Önal, G. (2012). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının toplumsal katılımı ile ilgili hakların kullanımına ilişkin görüşleri*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Özkırmı, U. (2008). *Milliyetçilik ve Türkiye-AB ilişkileri*. İstanbul: TESEV.
- Öztürk, C. (2009). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinlerarası bir bakış. C. Öztürk (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi: demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 2-33). Ankara: Pegem Akademi.
- Parker, W. C. (2000). Toward enlightened political engagement. In W. B. Stanley (Ed.), *Critical issues in social studies research for the 21st century* (pp. 97-118). Greenwich, Connecticut: Information Age Publishing.
- Parker, W. C. (2001). Educating democratic citizens: a broad view. *Theory Into Practice*, 40(1), 6-13. doi:10.1207/s15430421tip4001_2
- Parker, W. C. (2006). Public discourses in schools: purposes, problems, possibilities. *Educational Researcher*, 35(8), 11-18.
- Parker, W. C. (2010). *Social studies today: research and practice*. New York: Routledge.
- Patterson, N., Doppen, F., & Misco, T. (2012). Beyond personally responsible: a study of teacher conceptualizations of citizenship education. *Education, Citizenship and Social Justice*, 7(2), 191-206. doi:10.1177/1746197912440856
- Patton, Q. M. (2002). *Qualitative research & evaluation methods*. California, USA: Sage.
- Peterson, A., & Knowles, C. (2009). Active citizenship: a preliminary study into student teacher understandings. *Educational Research*, 51(1), 39-59. doi:10.1080/00131880802704731
- Phoenix, A. (2008). Analysing narrative contexts. In M. Andrews, C. Squire, & M. Tamboukou (Eds.), *Doing narrative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Polkinghorne, D. E. (1988). *Narrative knowing and the human sciences*. New York: State University of New York Press.

- Pykett, J., Saward, M., & Schaefer, A. (2010). Framing the good citizen. *The British Journal of Politics and International Relations*, 12(4), 523-538. doi:10.1111/j.1467-856X.2010.00424.x
- Ricoeur, P. (2007). *Zaman ve anlatı: bir zaman olayörgüsü üçlü mimesis* (M. Rıfat & S. Rıfat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Sadık, F., & Sarı, M. (2012). Çocuk ve demokrasi: ilköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının metafor aracılığıyla incelenmesi. *Uluslararası Cumhuriyet Eğitim Dergisi*, 1(1), 48-62.
- Salmon, P., & Riessman, C. K. (2008). Looking back on narrative research: an exchange. In M. Andrews, C. Squire, & M. Tamboukou (Eds.), *Doing narrative research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Kerr, D., & Losito, B. (2010). *ICCS 2009 International Report: Civic knowledge, attitudes, and engagement among lower-secondary school students in 38 countries*. Retrieved from Netherlands
- Schulz, W., Ainley, J., Fraillon, J., Losito, B., & Agrusti, G. (2016). *IEA International Civic and Citizenship Education Study 2016 Assessment Framework-S*. Retrieved from Amsterdam:
- Silva Dias, T., & Menezes, I. (2014). Children and adolescents as political actors: collective visions of politics and citizenship. *Journal of Moral Education*, 43(3), 250-268. doi:10.1080/03057240.2014.918875
- Silverman, D. (2006). *Interpreting qualitative data* (3 ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Squire, C. (2008). Experience-centered and culturally-oriented approaches to narrative. In M. Andrews, C. Squire, & M. Tamboukou (Eds.), *Doing Narrative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Şahin, M., Göğebakan Yıldız, D., & Duman, R. (2011). Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitimi tezleri üzerine bir değerlendirme. *Journal of Social Studies Education Research*, 2(2), 96-121.
- Şentürk, M. (2017). Sosyal bilgiler ve sınıf eğitimi öğretmen adaylarının gözünden vatandaşlık eğitimi: nitel bir çalışma. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (32), 913-925. doi:10.14582/duzgef.1871

- Takış, T. (2008). *Şerif Mardin okumaları* (Vol. 38) Ankara: Doğu Batı.
- Tan, B. P., Mahadir Naidu, N. B., & Jamil, O. Z. (2017). Moral values and good citizens in a multi-ethnic society: A content analysis of moral education textbooks in Malaysia. *The Journal of Social Studies Research*. doi:10.1016/j.jssr.2017.05.004
- Tezcan, N. (1996). *Atatürk'ün yazdığı yurttaşlık bilgileri* (3 baskı.). İstanbul: Çağdaş.
- Thapa, O. K. (2016). *A phenomenological study of the lived experiences of social studies teachers: constructing ideas about democratic citizenship and teaching*. Doctoral Thesis, The University of Toledo Graduate School of Social Sciences, Toledo.
- Thornberg, R., & Oğuz, E. (2016). Moral and citizenship educational goals in values education: A cross-cultural study of Swedish and Turkish student teachers' preferences. *Teaching and Teacher Education*, 55, 110-121. doi:10.1016/j.tate.2016.01.002
- Thorson, K. (2012). What does it mean to be a good citizen? citizenship vocabularies as resources for action. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 644(1), 70-85. doi:10.1177/0002716212453264
- Tocqueville, A. D. (1962). *Amerikan demokrasisi* (T. Timur, Çev.). İstanbul: Yenilik.
- Torney-Purta, J., Lehmann, R., Oswald, H., & Schulz, W. (2001). *Citizenship and Education in Twenty-eight Countries: Civic Knowledge and Engagement at Age Fourteen*. Retrieved from Delft, Netherlands:
- Touraine, A. (2015). *Demokrasi nedir?* (O. Kunal, Çev. 6 baskı.). İstanbul: Yapı Kredi.
- Turner, B. S. (1990). Outline of a theory of citizenship. *Sociology*, 24(2), 189-217.
- Tuukkanen, T., Kankaanranta, M., & Wilska, T.-A. (2012). Children's life world as a perspective on their citizenship: The case of the Finnish children's parliament. *Childhood*, 20(1), 131-147. doi:10.1177/0907568212451472
- Uçman, H. (2018). *Vatandaşlık anlayışının değişimi: Türkiye örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Üstel, F. (2011). *Makbul vatandaşın peşinde*. İstanbul: İletişim.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher mental processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Weber, M. (2017). *Sosyal bilimler metodolojisi* (V. S. Öğütle, Çev. 3 baskı.). İstanbul: Küre.

- Wells, S. (2015). *Teaching to transform: an examination of pre-service social studies teachers' citizenship conceptions and their pedagogical practice*. Doctoral Thesis, Baylor University Graduate School of Social Sciences, Texas.
- Westheimer, J., & Kahne, J. (2004). Educating the "good" citizen: political choices and pedagogical goals. *Political Science and Politics*, 37(2), 241-247.
- Yazıcı, K. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 165-178.
- Yeşilbursa, C. C. (2015). Turkish pre-service social studies teachers perceptions of good citizenship. *Educational Research and Reviews*, 10(5), 634-640. doi:10.5897/err2014.2058
- Yiğit, E. Ö. (2017). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının gözünden vatandaşlık ve türk vatandaşlığı. *İlköğretim Online*, 16(2), 406-406. doi:10.17051/ilkonline.2017.304708
- Yücel, H. A. (2016). *İyi vatandaş iyi insan* (9. Baskı). İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Yüksek Öğretim Kurumu (2018). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programı. http://www.yok.gov.tr/documents/10279/41805112/Sosyal_Bilgileri_Ogretmenligi_Lisans_Programi.pdf adresinden 11.12.2018'de erişilmiştir.

EKLER

Ek 1a Gönüllü Katılım ve Katılımcı Teyidi

T.C. GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Gönüllü Katılım Onayı

Araştırmanın Amacı	Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İdeal Vatandaşlık Anlayışları ve Öğretmen Eğitiminin Yansımalarına Yönelik Bir Anlatı Çalışması
Araştırmanın Yöntemi	Anlatı Sorgulaması
Araştırmanın Öngörülen Süresi (Başlama ve Bitiş Tarihi)	28 Ay
Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı	15
Araştırmanın Yapılacağı Yerler	Üniversite Yerleşkesinde Yer Alan Sosyal Alanlar
Görüntü ve/veya ses kaydı alınacak mı?	Evet Hayır ☒ (Ses Kaydı) ☐

KATILIMCI BEYANI

Yukarıda amacı ve içeriği belirtilen bu araştırma ile ilgili bilgiler tarafıma aktarıldı. Yapılan görüşmeler ve analizler benimle paylaşıldı. Bana ait ilgili bilgileri okudum. Benim hakkındaki analiz ve bulguların doğruluğunu onaylıyorum. Araştırmada benimle ilgili olan bölümler görüşlerimi yansıtıyor.

Araştırma Yürütücüsü

Adı ve Soyadı	Fatih ÖZTÜRK	Tarih ve İmza
Adres ve telefonu	 Cad. Mah. Apt. Daire No: 12 Çayeli/RİZE 0506 255 8126	12.12.2017

Katılımcı

Adı ve Soyadı		Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		12.12.2017

Ek 1b Gönüllü Katılım ve Katılımcı Teyidi

T.C. GAZİ ÜNİVERSİTESİ

Veri Analizi ve Bulgular için Katılımcı Teyidi

Araştırmanın Amacı	Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İdeal Vatandaşlık Anlayışları ve Öğretmen Eğitiminin Yansımalarına Yönelik Bir Anlatı Çalışması
Araştırmanın Yöntemi	Anlatı Sorgulaması
Araştırmanın Öngörülen Süresi (Başlama ve Bitiş Tarihi)	28 Ay
Araştırmaya Katılması Beklenen Katılımcı/Gönüllü Sayısı	15
Araştırmanın Yapılacağı Yerler	Üniversite Yerleşkesinde Yer Alan Sosyal Alanlar
Görüntü ve/veya ses kaydı alınacak mı?	Evet Hayır ☒ (Ses Kaydı) ☐

KATILIMCI BEYANI

Araştırmayla ilgili yukarıda yer alan bilgileri okudum. Bu bilgilerden sonra araştırmaya katılımcı olarak davet edildim. Bu çalışmaya katılmayı kabul ettiğim takdirde gerek araştırma yürütülürken gerekse yayımlandığında kimliğimin gizli tutulacağı konusunda güvence aldım. Bana ait verilerin kullanımına izin veriyorum. Araştırma sonuçlarının eğitim ve bilimsel amaçlarla kullanımı sırasında kişisel bilgilerimin dikkatle korunacağı konusunda bana yeterli güven verildi. Araştırmanın yürütülmesi sırasında herhangi bir sebep göstermeden çekilebilirim. Araştırma için yapılacak harcamalarla ilgili herhangi bir parasal sorumluluk altına girmiyorum. Bana herhangi bir ödeme yapılamayacaktır. Araştırma ile ilgili bana yapılan tüm açıklamaları ayrıntılarıyla anlamış bulunmaktayım. Bu çalışmaya hiçbir baskı altında kalmadan kendi bireysel onayım ile katılıyorum. İmzalı bu form kağıdının bir kopyası bana verilecektir.

Araştırma Yürütücüsü

Adı ve Soyadı	Fatih ÖZTÜRK	Tarih ve İmza
Adres ve telefonu	 Cad. Mah. Apt. Daire No: 12 Çayeli/RİZE 0506	12.12.2017

Katılımcı

Adı ve Soyadı		Tarih ve İmza
Adres ve telefonu		12.12.2017

Ek 2: Vatandaşlık Algısı Ölçeği

Üniversite:

Öğrenci No:

VATANDAŞLIK ALGISI ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğretmen Adayı;

Elinizde, “ideal vatandaş” kavramına yönelik görüşlerinizi konu alan bir ölçek bulunmaktadır. Ölçek bir alan uzmanı tarafından (Doğanay, 2009) geliştirilmiş olup görüşlerinizi incelemek için kullanılacaktır. Görüşlerinize tekrar başvurulma olasılığı bulunduğu için öğrenci numaranızı belirtmeniz, araştırmanın daha sağlıklı bir şekilde yürütülmesine katkı sunacaktır.

Katılımınız ve katkılarınız için teşekkür eder, başarılar dilerim.

Fatih ÖZTÜRK

Gazi Üniversitesi

fozturk2@gmail.com

İyi bir yetişkin vatandaş olmak için, aşağıdakiler sizce ne derece önemlidir?	Hiç önemli değil	Önemli değil	Önemli	Çok önemli	Bilmiyorum
İyi vatandaş:					
1. Yasalara uyar					
2. Her seçimde oyunu kullanır					
3. Bir siyasi partiye üye olur					
4. Çok çalışır					
5. Adil olmadığına inandığı bir yasaı protesto etmek için barışçıl bir eyleme katılır					
6. Ülkesinin tarihini bilir					
7. Ülkesini savunmak için gönüllü askerlik yapar					
8. Devlete vergisini geciktirmeden öder					
9. Televizyon, gazete ve radyodan güncel olayları takip eder					
10. Yakın çevresi ya da toplumdaki insanların yararlanacağı etkinliklere katılır (Örneğin, yoksullara bağış toplama vb.)					
11. Devleti temsil edenlere saygı gösterir					
12. İnsan haklarını geliştirici etkinliklerde rol alır					
13. Siyasi tartışmalara katılır					
14. Çevreyi korumaya yönelik etkinliklerde rol alır					

15. Ülkesine bağlıdır ve kendini ülkesine adar					
16. İnsan haklarını korumayan yasaları reddeder					
17. Kendisine verilen sorumluluğu yerine getirir					
18. Başkalarının iyiliğini düşünür					
19. Ahlaki davranışlar sergiler					
20. Yönetici pozisyonunda olanların otoritesine uyar					
21. Her türlü düşüncüyü sorgular					
22. Bilgi ve akıl yürütmeye dayalı doğru kararlar verir					
23. Devletin yönetimi hakkında bilgi sahibi olur					
24. Aile sorumluluklarını yerine getirir					
25. Dünyadaki farkı toplumlar hakkında bilgi sahibi olur					
26. Toplumdaki farklılıklara karşı hoşgörülü olur					
27. Gerektiğinde hükümet politikalarını eleştirir					
28. Kötü alışkanlıklara sahip olmaz					

Ek 3: Aktif Vatandaşlık Ölçeği

AKTİF VATANDAŞLIK ÖLÇEĞİ

Sevgili Öğretmen Adayı;

Bu ölçek “ideal vatandaş” özelliklerine sahip bir kişinin günlük hayattaki eylemlerini konu almaktadır. Ölçek bir alan uzmanı tarafından (Doğanay, 2009) geliştirilmiş olup görüşlerinizi incelemek için kullanılacaktır. Araştırma konusu veya ölçekte yer alan kavram(lar), ifade(ler) hakkında görüş ve önerilerinizi, belirtilen e-posta adresine iletebilirsiniz.

Katılımınız ve katkılarınız için teşekkür eder, başarılar dilerim.

Fatih ÖZTÜRK

Gazi Üniversitesi

fozturk2@gmail.com

Aşağıdaki eylemleri hangi sıklıkta yapıyorsunuz?	Her zaman	Genellikle	Ara sıra	Çok seyrek	Hiç
1. Bir sivil toplum örgütü ya da organizasyonunda çalışma					
2. İmza kampanyasına imza verme					
3. Yasal gösterilerde yer alma					
4. Çevresel, etik, vb. nedenlerle bir ürünü satın almayı protesto etme					
5. Çevresel, etik, vb. nedenlerle bir ürünü satın alma					
6. Politikacılarla yakın ilişki içinde bulunma					
7. Organize kampanyalar dışında çevresine kendi isteğiyle yardımda bulunma					
8. Gazetede yer alan haberler ya da köşe yazarlarının yorumları ile ilgili olarak mektup, faks, internet aracılığı ile kişisel düşüncelerini aktarma					
9. Duvarlara protesto ya da propaganda amaçlı yazı yazma					
10. Beğenilen/beğenilmeyen bir uygulama için devlet yetkililerine takdir/eleştiri mektubu yazma					

Aşağıdaki organizasyonlara (örgütlere) üyelik, etkinliklerine katılma, maddi yardımda bulunma ve gönüllü çalışma konusundaki durumunuzu uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz. Her bir madde ile ilgili uygun tüm seçenekleri işaretleyiniz	Üye olma	Etkinliklere katılma	Parasal yardımda bulunma	Gönüllü çalışma	Hiç biri
11. İnsan hakları ile ilgili organizasyonlara					
12. Çevre ile ilgili organizasyonlara					
13. Sendikalara					
14. Dini organizasyonlara					
15. Sportif organizasyonlara					
16. Kültürel ve hobi organizasyonlarına					
17. İş organizasyonlarına					
18. Öğretmen örgütlerine					
19. Sosyal organizasyonlara					
20. Siyasal partilere					

Aşağıdaki maddelerle ilgili görüşünüzü 1 ile 10 arasında değişen (1 çok kötü, 10 çok iyi) dereceli değerlendirme ölçeğinde uygun seçeneği işaretleyerek belirtiniz.	
21. Göçmenler ve farklı etnik gruptaki insanların tüm diğer insanlarla aynı haklara sahip olması	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
22. İş yerinde her türlü ayrımcılığa karşı yasaların olması	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
23. Irkçı düşmanlığa karşı yasaların olması	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
24. Ülkemize farklı ırk ve etnik gruplardan insanların gelmesi	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
25. Kültürel zenginlik için ülkede göçmenlerin ve farklı etnik gruptan insanların bulunması	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

26. Seçimlere katılmak	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
27. Yasalara uymak	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
28. Bir vatandaşın bağımsız görüş oluşturması	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
29. Organizasyonlarda gönüllü çalışmak	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
30. Aktif politikaya girmek	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
31. Kadınların aktif politikada daha çok yer alması	Çok kötü _ _ _ _ _ Çok iyi 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Aşağıda, değişik düzeylerde politikayla ilginiz sorulmaktadır. Size uygun seçenekleri işaretleyerek görüşünüzü belirtiniz.	Çok ilgiliyim	İlgiliyim	Biraz ilgiliyim	Hiç ilgili değilim	Bilmiyorum
32. 32. Yerel politika					
33. 33. Ulusal politika					
34. 34. Avrupa politikası					
35. 35. Uluslar arası politika					

36. Televizyonda politikayla ilgili haberleri hangi sıklıkla izlersiniz?

- A. Her gün
- B. Haftada 3-4 gün
- C. Haftada 1-2 gün
- D. Ayda birkaç kez
- E. Ayda bir

F. Çok seyrek

G. Hiç

37. Geçen genel/yerel seçimde oy kullandınız mı?

A. Evet

B. Hayır

C. Yaşım geldiği halde seçmen kütüğüne yazılmadım

D. Seçimde oy kullanma yaşına henüz gelmedim

E. Bilmiyorum

38. Birini bir siyasi partiye oy vermesi için ikna etmeye çalıştınız mı?

A. Evet

B. Hayır

Ek 4: Açık Uçlu Sorulardan Oluşan Veri Toplama Aracı

AÇIK UÇLU SORULAR

1. “İdeal Vatandaş” olan kişinin yapmaması gereken veya yap(a)mayacaklarıyla ilgili düşüncelerinizi paylaşır mısınız?

2. Yukarıdaki sorulara/maddelere verdiğiniz cevaplarda ideal vatandaşın özelliklerini belirttiniz. İlgili görüşleri geliştirmenizde etkili olan olay, durum veya hikâyeyi paylaşır mısınız?

Katılımınız için teşekkür ederim. Bu çalışma, Eylül ayından (2017) itibaren bireysel görüşmelerle devam edecektir. Görüşmeye katılan öğretmen adaylarına hediye çeki sunulacaktır. Gerektiğinde, araştırmaya katkı sunmaya devam etmek ister misiniz?

Evet ()

Hayır ()

Ek 5: Görüşme Soruları

Görüşme Soruları

1. Açık Uçlu Soru Formu'nda yer alan sorulara verdiğin cevapları biraz daha açmak ister misin?
 - a. (cevapta geçen kavramlar) ne demek?
 - b. Bu neden önemli?
 - c. Bu olunca/yapılınca/gerçekleşince ne olur sence?
2. Araştırma sorusu: Sosyal bilgiler öğretmen adayları ideal vatandaşlık anlatıları nasıldır?
 - 2.1.İdeal vatandaş ne yapar? Neden?
 - 2.2.İdeal vatandaş ne yapmaz? Neden?
 - 2.3.İdeal vatandaş olarak neler yapmak istersin? Neden?
 - 2.4.İdeal vatandaşlık için yaptıkların sence neden önemli?
 - 2.5.İdeal vatandaşlık için yapmak istediklerini yapamaysaydın ne olurdu? Neden?
 - 2.6.İdeal vatandaşların var olduğu bir Türkiye nasıl bir ülke olurdu?
 - 2.7.Vatandaşlık eğitimi veriyor olsan, öğrencilerde temel olarak ne anlatmak istersin? Neden?
 - 2.8. (araştırma sürecinde eklenen sorular) Suriyeli mülteciler konusunda ne düşünüyorsun (gelmeliler mi, kalmalılar mı, vatandaşlık *almalılar* mı?) neden?
 - 2.9. (araştırma sürecinde eklenen sorular) STK'lar hakkında ne düşünüyorsun? Yardım odaklı STK hakkında ne düşünüyorsun? Politika odaklı STK'lar hakkında ne düşünüyorsun? İşlevseller mi? Olmalılar mı? Katılmak ister misin?
3. Araştırma sorusu: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmen eğitimi süresince ideal vatandaşlıkla ilgili etkileşimleri nasıldır?
 - 3.1.Üniversitede vatandaşlıkla ilgili dersler sana ne öğretti? Nasıl?
 - 3.2.Üniversitede vatandaşlıkla ilgili seni etkileyen veya ilgini çeken
 - 3.2.1. olay
 - 3.2.2. durum,
 - 3.2.3. kişiler neler, neden?
 - 3.3.Üniversite okumasan ve senle görüşme yapıyor olsaydık ne değiştirdi?
 - 3.3.1. Düşüncelerin ne olurdu?

3.3.2. Sen nasıl biri olurdun?

4. Araştırma sorusu: Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmen eğitimi boyunca yaşadığı etkileşimler, vatandaşlık anlatılarının oluşmasında nasıl bir role sahiptir?

4.1.Geçmişe dönüp baktığında şuana kadar yaşadıklarından bir roman yazsan

4.1.1. Bölümleri neler olurdu? Neden?

4.1.2. Roman ismi ne olurdu? Neden?

4.1.3. Bölüm başlıkları ne olurdu? Neden?

4.1.4. Hangi kişiler önemli olurdu? Neden?

4.2.Romanda üniversitede öğrenim gördüğün bölümün nasıl bir anlamı var senin için?

4.3. Başlarken beklentin neydi? Neden?

4.4. Üniversite sürecinde ne buldun? Neden?

4.5. Mezun olduğunda geriye baktığında nasıl düşünürsün? Neden?

4.6. Nasıl olmasını isterdin?

Ek 6a: Araştırmacının Aldığı Nitel Araştırma Dersleri

[S] 4990010	Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi AA:90-100;BA:85-89;BB:80-84;CB:75-79;CC:70-74;DC:60-69;DD:50-59;FF:0-49	90	100		AA
-------------	--	----	-----	--	----

Ek 6b: Araştırmacının Aldığı Nitel Araştırma Dersleri

Akademik Dönem: 2016-2017 GÜZ		T-P-K	AKTS	Not	G/K
SOS811	METODOLOJİ I	3-0-3	9	A1	G
SOS831	SOSYALİZASYON	3-0-3	7	A1	G
SOS893	TOPLUMSAL KİMLİK MODELLERİ	3-0-3	7	A1	G
Kazanılan Kredi/AKT S:		9/23			
Akademik Dönem: 2016-2017 BAHAR		T-P-K	AKTS	Not	G/K
SOS812	METODOLOJİ II	3-0-3	9	A1	G
Kazanılan Kredi/AKT S:		3/9			

Ek 7: ICQI Katılım Belgesi

Norman K. Denzin
Institute of Communications Research
University of Illinois
228 Gregory Hall
810 S. Wright Street
Urbana, Illinois 61801
Tel: (217) 333-0795
Fax: (217) 244-9580
email: n-denzin@uiuc.edu

RE: Certificate of Participation

May 18th, 2013

To Whom It May Concern:

This letter confirms the attendance and participation of **Fatih Ozturk** in "The Ninth International Congress of Qualitative Inquiry" (QI2013), from May 15th to May 18th, 2013, at the University of Illinois at Urbana-Champaign, U.S.A.

Fatih Ozturk presented the following paper:

"Social Studies Teacher' Global Education Knowledge, Experience"

Best regards,

Norman K. Denzin, Congress Director
The Ninth International Congress of Qualitative Inquiry

Ek 8: Araştırmacının Nitel Araştırma Deseniyle Gerekleřtirilmiř Makaleleri

- 1) Öztürk F. , Gnel E. (2016) Sosyal bilgiler öğretmenlerinin küresel sistemler küresel eğitim ve eřitlilik kavramlarına ilişkin algısı. *İlköğretim Online*, 15(1), 172-185.
- 2) ztrk F. , Malkoç S., Ersoy A. F. (2016) Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre yurtseverlik birey toplum ve eğitime bakış. *Pamukkale Eğitim Fakültesi Dergisi*, (40), 205-218.
- 3) Ersoy A. F., ztrk F. (2015) Bir vatandaşlık değeri olarak yurtseverlik sosyal bilgiler ğretmen adaylarının algısı. *İlköğretim Online*, 14(3), 974-992.

Ek 9: Araştırmacının Katıldığı Analiz Eğitimi

Ek 10: Katılımcı Teyit Cevapları

1. Gizem

Hocam sosyal bilgiler bölümünü ben buldum aileme söyledim. Onların da kafasına yattı o bölümü seçebilirsin dediler. Onlar bölümlerden pek anlamazlar. Üniversite olarak K Üniversitesini seçmemi istediler. Birkaç hafta önce yine bu konuyu onlarla konuştum. Burası senin için iyi oldu başka yerde okutmak için zorlanırdık dedi annem. Onlarda kendilerince haklılar.

Ülke gündemini televizyondan ve internetten takip ediyorum. Televizyon izlerim ama bağımlı bir şekilde değil. Dizilere de bakıyorum, yarışma programlarında bilgilerimi sınamaya çalışıyorum. Haber ve hava durumlarını öğrenmek için internet hızlı bir kaynaktır. Anında istediğiniz bilgi cep telefonunuzda.

Suriyeliler konusunu yazdıklarınız gibi düşünüyorum. Suriyelilerle en çok karşılaşanlardan biri benim. Üniversite hastanesine gittikleri için kampüs dolmuşunda onlarla her gün karşılaşıyorum. Bir yer sorduklarında yardımcı oluyoruz. İki önce haberlerde izledim. Onlar için güvenli bölge oluşturulacakmış. Haklarında hayırlısı olsun. Onlar için güvenli bölge oluşturduktan sonra onları göndermek en insanca davranış. Türkiye’de sadece Suriyeli mülteciler bulunmuyor. Irak’tan katliamdan kaçanlar da var. Çoluk çocuk kaçıp gelmişler. Sınır kapılarını kapatıp ölseydiniz diyemiyoruz. Bize yakışacak bir davranış olmaz.

Öğretmen olmaya hazırlanıyorum. 4. Sınıfın başındayım hala öğretmen olmak istemiyorum. Çocukluğumun geçtiği mahalleye stajyer olarak gittim. Onların içinden geliyorum. Ortaokul bahçesinde birde ilkokul var. Ellerinde renkli okuma kitapları. Çok sevimliler. Birçok düşüncem değişti. Artık öğretmen olmak istiyorum. Çocuklara ders anlattığımda onların bana hocam diye hitap ettiklerinde onlarla bir bütün oldum. 14 haftada değişen düşüncelerimle kendimi daha çok geliştiren bir öğretmen olmalıyım ve yapıyorum da. Kitap okumak, yenilikleri takip etmek, yeniliklerle öğrencilerin karşısına çıkmak.

Bilgi ışıktır. Öğretmen araştırarak öğrenci araştırarak birlikte tartışmalıyız. Öyle bir öğrenci olacak ki sınıfımda benim fikirlerimi değiştirecek kapasite de olacak. Sosyal Bilgiler buna müsait bir ders. Dün bilinenlerle yarın ders anlatamam. İdeal vatandaşlıktan bahsettik. İdeal vatandaşlığın önemli adımı okulda başlar. Öğrenciler birbirlerinin haklarına saygılı olmayı, grup olarak işbirliğini okulda öğrenir. Çevre bilinci, hayvan hakları, okul kulüplerinde çalışma, okulda sosyal kollara seçilme ve başkanlık yapma. İnsan hakları ve bununla ilgili faaliyet gösteren dernekler onlara okulda öğretilir. Dünyada olup bitenler ve neler yapılabilir? Bütün bilinçlenmenin önemli adımı okulda olur.

İdeal vatandaş sadece ülkemi seviyorum. Askerde koruyorlar yeter demekle olmaz. Ülke bir çevreden oluşuyor. Sanayileşmenin getirdiği çevre sorunları var. Nükleer santraller, fabrika atıkları ülkemi dünyayı ne kadar kirletiyor. Kendime ve çocuklara nasıl bir çevre bırakmak için mücadele etmeliyim? Tarımda gübre ve hormon kullanımı tarımı ve insan sağlığını tehdit ediyor. Kanseri vakâsı arttı. Neler yapılmalı? Terör örgütleri dünyayı tehdit ediyor, gençleri işsizlik bahanesiyle kandırıyor. Tüm dünyayı sallayan ekonomik kriz zaman zaman ülkemizi tehdit ediyor. Dünyada açlık sadece insanları değil hayvanları da tehdit ediyor. Dünyadaki ormanlar yok ediliyor.

Küresel ısınma var. İçme suyu sıkıntısı, iklim değişiklikleri insan hayatını değil dünyayı yok etmenin eşiğinde. Saymadığım buna benzer birçok konuyu araştırdığım makaleler ve izlediğim videolarla öğrencilerle tartışmalıyım. Onlarla çözüm yolları aramalıyım. Televizyonda izlediğim bir haberde İzmir de bir üniversitede öğrenciler bilgisayar yazılımıyla topraksız tarım yaptılar. Güneş ışığıyla ve elektrikle çalışan arabalar geliştirildi. Rüzgâr enerjisiyle elektrik üretimi, ülkemizdeki zengin jeotermal kaynaklarla konut ısıtım yaygınlaştırılmaya çalışılıyor. Geri dönüşüm projeleri faaliyete geçti. Ekonomi için tarihi demir ipek yolu projesi yapılıyor.

Hızlı tren hayatımıza girdi. Evi aydınlatırken kendi kendini şarj eden lamba üretildi ülkemizde artık karanlıkta kalmayacağız. Tankımızı, gemimizi ürettik yerli savunmamızı oluşturduk. Oluşturmamız da. Dünyadaki teknolojik gelişmeler Türkiye bunun neresinde. Ve daha niceleri. Öğrenci bunları izlemeli. Ödevler verilmeli. Okulda akıllı tahta var. İnternet var. Teknolojiyi eğitimde kullanmak için fırsatlar ülkemizde mevcut. Öğrenciye izlet, sen geleceğin mühendisi, doktoru, başbakanısın yani sen bu ülkenin geleceğisin bütün bunları çözecek ideal vatandaşı sensin demeliyim. İlerlemeyi öğretmeliyiz öğrencilere. Çözüm o sıralarda oturuyor.

2. Gözde

Hocam ne söylemişsem onu yazmışsınız zaten hani'leri şey'leri bile. Güzel olmuş ellerinize sağlık. Biyografiye ekleme yapmadım ki bence eksiksiz.

3. Mustafa

Üniversite yaşantımın sonuna gelmiş bulunmaktayım. Şu anda mevcut yaşantımla ilgili tercihlerimi yapmaya başladım. Doğru sonuçlar alacak mıyım? Bunun kaygısı var elbette. Fakat doğru olsa da olmasa da hayatım ne yönde ilerleyecek bunu tecrübe etme fırsatım olacak. Şahsım adına isterim ki her şey yolunda olsun ama yaşadığım toplumda belli şeyler yanlış gidiyorsa bu beni es geçmeyecektir.

İtiraf etmeliyim ki etrafımda kafasını kuma gömen birçok insan görmeye başladım. Hayat mücadelesiyle ilgili kararlarını vermiş olanlar çoğunlukla bu yönde hareket ediyor. Yine de yaşantısıyla ilgili umutlu olanlar yaşadığı toplum ve ülke içerisinde umudun yitirmeyenlerde mevcut. Kesin olan şu ki %1 umut olsa bile çimizde umut umuttur.

4. Zeynep

Hocam merhaba metni inceledim. İçerikte bana yanlış gelen ya da değiştirmek istediğim bir kısım yok. Tanıtıcı kısımda ise devlet yurdunda kalmaktadır yazıyor ama ben ailemle kendi evimde kalıyorum. Ek olarak babam serbest meslekten değil kamu işçisi. Bunlar haricinde eklemek istediğim bir şey yok hocam.

Benim açımdan da farklı bir deneyim oldu hocam bu çalışma. Buna benzer çalışmalarda yer almak isterim. Hocam tiyatroyla ilgileniyorum oyunlarda yer aldım lisede ödül almıştım liseler arası bir tiyatro yarışmasında gelecek vaat eden oyuncu ödülü bunu eklemek isterim onun haricinde eklemek istediğim bir şey yok. Evet hocam tamamen yansıtıyor zaten okuyunca da konuştuklarımızı hatırladım kendimce konuştuklarımıza uygun buldum.

5. Sevim

Hocam okudum ben emeğinize sağlık yardımcı olduysam ne mutlu bana.

6. Fatma

Metni okudum. Konuşurken fark etmemiştim ama bazı yerlerde cümlelerim çok karışıkmiş onu fark ettim. Babamla ilgili anlattığım bölümler parça parça tam bir hikaye gibi değil acaba böyle olması normal mi ben mi anlatamamışım.

7. Elif

Ben metni de okudum hocam, rahatsız edici ya da uygunsuz olan herhangi bir şey görmedim. Biyografi ekleme demişsiniz onu anlayamadım. Politik sivil toplum kuruluşlarına eleştiri biraz acımasızca olmuş ama maalesef durum böyle. Hmm, yani bence ek bir şey yok zaten her şeyi eklemiştir.

8. Ayşegül

Ayşegül olayı ancak bu kadar güzel anlatılabilirdi hocam ellerinize sağlık. Valla okurken etkilendim 😊 Siz roman hikaye yazarlığıyla da ilgilenin bence hocam akış çok iyi. Sanırım zaman geçtikçe ve düşünceler olgunlaştıkça insan kendindeki değişimi daha net fark edebiliyor. Bunu yaşamak farklı bir duyguymuş.

9. Mehmet

Hocam metni okudum birkaç şey ekleyip yazabilirsiniz sevdiğim kitaplarda Bozkurtlar ve Çalığı da var. Onun dışında okuyunca fark ettim ve yaşadıklarımın öğrendiğim kadarıyla metinde üniversite okumayanları cahillikle suçlamışım gibi ama öyle değil. Cahilliğin üniversite okumakla bir alakası yok. Onu yazabilirsiniz başka olarak her üniversite okumayan çevreye zarar veriyor gibisinden bir anlam çıkmış. Öyle değil anlattıklarımın genel olarak üniversite okuyup okumamakla bir alakası var ama öyle çok da değil. Yani her üniversite okuyan duyarlı bilgili akıllı olmadığı gibi üniversite okumayan da cahil kültürsüz değil üniversitenin etkisi var ama belli oran da ve kişiye göre değişir benim söyleyeceklerim bunlar hocam.

10. Tülay

Merhaba Fatih Hocam ben metni inceledim. Daha öncede söylediğim gibi biyografimde birkaç yanlış bilgi var. Anadolu lisesi değil de Düziçi liseden mezunum aynı zamanda devlet yurdunda hiç kalmadım dört sene özel yurttta kaldım. Biyografime Özel eğitim öğretmenliği bölümünden mezun olduğumda eklenebilir. Metnin geri kalanını incelediğimde de rahatsız edici, yanlış, uygunsuz bir ifade görmedim. Onay kağıdını en kısa zamanda size ulaştıracağım. İyi günler.

11. Gülay

Hocam merhaba kusura bakmayın görüşler için dil anlamında birtakım şeyler var. Örneğin konuşma dilindeki “hani “ kısımları çıkartılabilirdi aslında. Çünkü akışı etkilemiş konuşma dili çok sıklıkla kullanıldığı için okuyanı da ister istemez etkileyecek gibi düşünüyorum. Anlattıklarım arasında herhangi bir sorun yok bence. Sadece dil bağlamında sanırım sıkıntı var. Onun dışında herhangi bir şey yok. Bence hocam gayet verimli olmuş sürecin eğitim basamaklarıyla birlikte değerlendirilmesi zaten süreç içerisindeki değişimlerde gayet ortada diye düşünüyorum eğitim düzeyiyle paralel olmuş. Araştırmada sürecinde de birebir etkileşimli biçimde oluşu da benim açımdan olumlu tabi ilk etapta sizi de çok tanıyamadığım için ister istemez handikaplar oluştu. Ama daha sonraki görüşmelerde daha açık ve somut olarak kendimi ifade ettiğimi düşünüyorum.

12. Burak

Tamam hocam okudum, sıkıntı yok, görüşlerimi yansıtıyor.

13. Murat

Attığınız raporu okudum da görüşmeleri. Bu kadar konuştuğumu hatırlayamadım ondan şaşırdım. Valla gayet iyi bulgular hocam bir sorun yok. Çok küçük pürüzler var dert bile olmayan. Mesela babam kargo şirketinde şoför bu kadar. Bu kadar yani hata yok. Kesinlikle. Zaten söylediklerimde herhangi bir sapma yok. Okuduktan sonra aa ben böyle mi demişim dediğim bir şey yok.

14. Volkan

Okudum da valla bir türlü boşa çıkamıyorum. Sıkıntı yok, çıkarılması, eklenmesi gereken bir şey yok bence.

15. İsmail

Yani şu anda aynı şeyleri söylüyor olurdum, bugün de yapsaydık. Değişmesi gereken bir yer yok hocam, yardımcı olabildiysem ne mutlu bana.

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..